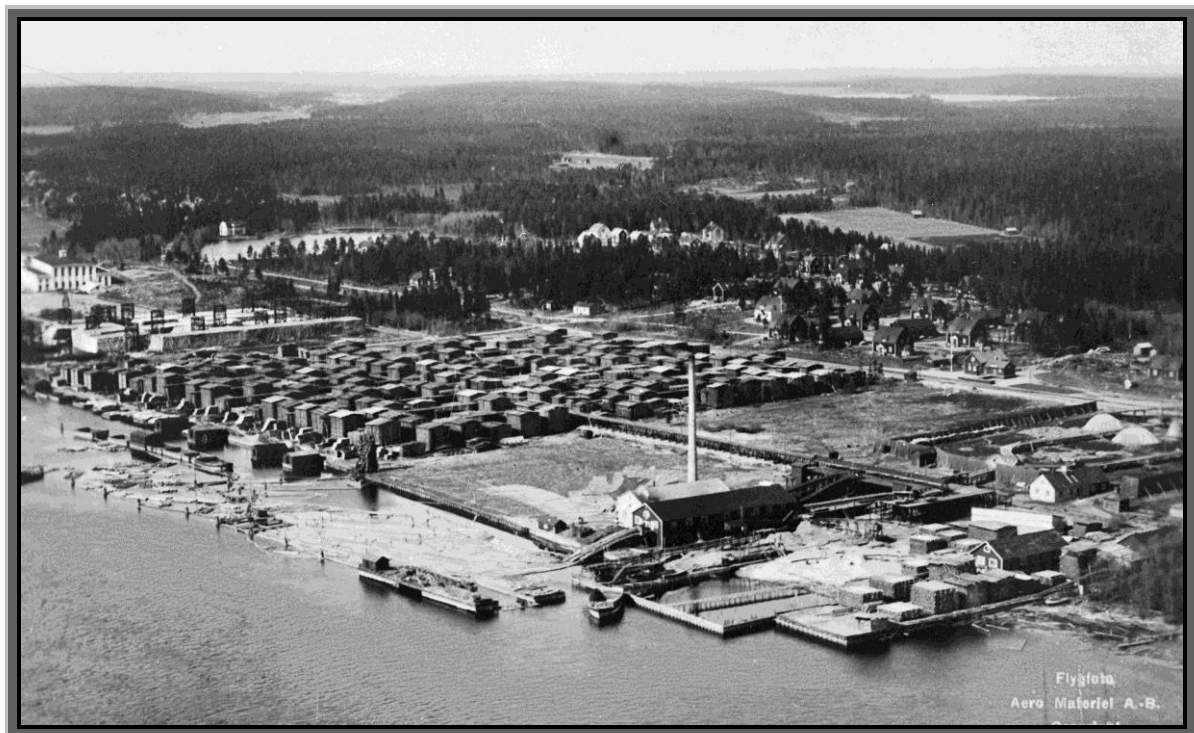

Industrier och samfärdsel i Umeå kommun

1800-talet till 1970-talet

I själva staden fanns vid sekelskiftet ett fåtal mindre industrier – några möbelfabriker, en bleckkärlsfabrik, en vattenfabrik, en ångkvarn – och under de närmaste decennierna, då tillgången på elektricitet ökade, uppstod ytterligare ett antal verkstäder och mindre industrier.

Industrier och samfärdsel
i Umeå kommun

1800 talet till 1970-talet

En historik sammanställd av
Bertil Andersson

Umeå 2019

Industrier och samfärdsel
i Umeå kommun
1800 talet till 1970-talet
Utgivare: (Bertil Andersson?) Förlag??

Tryckt hos: ???

Utgivningsår: 2019

ISBN

INNEHÅLL

Innehåll	3
Förord	4
Industrins och samfärdselns historia	6
Befolkning och yrkesutövare	15
Sofiehem och Gimonäs – Umeås första industriområde	17
Övriga industrier i Umeå stad	33
Industrier i Umeå stad från 1890 En sammanfattning	67
Industrier i Umeå landskommun	68
Övrig verksamhet i landskommunens byar	101
Industrier i Holmsunds kommun	109
Industrier i Hörnefors kommun	119
Industrier i Sävar och Holmöns kommuner	125
Övrig verksamhet i Sävar kommun	132
Övriga verksamheter – en förteckning	134
Samfärdsel	138
Umeå och Holmsund 1896 – en reseberättelse	171
Informationssökning och litteraturförteckning	174

FÖRORD

Med stigande ålder är vi många som börjar syssla med hobbyn släktforskning. För mig resulterade det i en skrift om min släkt. Senare sammanställde jag en krönika om min familj som beskrev många viktiga händelser under det liv som vi fem familjemedlemmar har levat.

Familjekrönikan innehåller korta beskrivningar om de platser där familjen har levat och verkat. En av dessa är Sofiehem – Gimonäs. Där bor vi bara några år på 1940-talet och beskrivningen begränsas till denna period. Jag kunde dock se att det hade funnits ett antal industrier längs Umeälven vid Sofiehem och Gimonäs utan att det fanns några närmare beskrivningar av dessa. Jag började därför söka och sammanställa fakta. Jag hittade då skriften *Äldre industrier och industriminnen vid Umeälvens nedre del* utgiven i augusti 1980 av Mats Ahnlund, Lasse Brunnström, Karin Eriksson och Eva Vikström vid Umeå universitets konstvetenskapliga institution.

Min första tanke var att jag därmed kunde avsluta mitt projekt. Då fann jag i skriften följande text:

Under första världskriget skedde en industriutbyggnad i Sofiehem. Sofiehemssågen brann ner 1917 men återuppbyggdes samma år och fick då som granne två lådfabriker och en ny såg anlagd av intressenter i det anrika bruksföretaget Gimo-Österbybruk i Uppland. Det samhälle som växte upp på 1920-talet kring denna såg fick namnet Gimonäs. Utom själva sågen fanns här en betydande kolgård men kolugnar och milor.

Texten nedan finns också i forskargruppens skrift.

Av de här uppräknade industrierna på Öbacka och Sofiehem samt Gimonäs finns i dag inte någon kvar, men de samhällen som de har gett upphov till ligger kvar och har byggts ut. Att kartlägga och studera dessa tidiga industrianläggningar vore en angelägen uppgift.

Sista meningen ovan gav mig inspiration att fortsätta projektet.

I denna skrifts första kapitel finns information om industrierna i Sofiehem och Gimonäs som **avgränsas till tiden från 1888** då brandkatastrofen drabbar Umeå. Forskargruppen noterar att det före branden endast fanns 14 industriarbetare i Umeå. Man kan alltså säga att stadens industrihistoria börjar efter branden.

Vidare skriver forskargruppen följande om övriga industrier i Umeå stad.

I själva staden fanns vid sekelskiftet ytterligare ett fåtal mindre industrier – några möbelfabriker, en bleckkärlsfabrik, en vattenfabrik, en ångkvarn – och under de närmaste decennierna, då tillgången på elektricitet ökade, uppstod ytterligare ett antal verkstäder och mindre industrier.

Jag vidgade därmed projektet till att även omfatta industrier i andra delar av Umeå stad. Sedan växte ambitionen så att skriften kom att omfatta hela Umeå kommun. **Den geografiska avgränsningen och avgränsningen i tid** blev därefter hela Umeå kommun fram till dess kommunen bildas efter ändringar i den kommunala indelningen 1965, 1971 och 1974. Slutligen fann jag att även utvecklingen av **samfärdsel** under denna tid borde ingå i skriften.

Skriftens kapitel innehåller alltså följande:

Sofiehem och Gimonäs. Industrier där under tiden från 1890 till dess Umeå kommun bildas.

Umeå stad och dess närhet. Industrier som finns eller har funnits i den del av Umeå kommun som var Umeå stad, utöver industrierna i Sofiehem och Gimonäs.

Umeå landskommun

Holmsund, Holmön, Hörnefors och Sävar

Samfärdsel. Kapitlet avhandlar sjöfart, järnväg, busstrafik, taxi, flyg, telefon och radio-TV.

Information om **företag som nu finns i Umeå kommun** når man från kommunens hemsida www.umea.se – UMEÅ. VILL MER. – Näringsliv - Bransch och företagsregister – UC. Företag i kommunen redovisas i bokstavsordning med viss information om företaget. Man kan även söka företag i viss bransch genom att exempelvis söka med ordet *såg*. Ytterligare information finner man ofta genom att sedan söka med företagets namn på Internet. Från hemsidan når man även en databas för statistik om befolkning och sysselsättning genom att välja *Kommun och politik – Fakta om kommunen – Statistik och analyser – Statistikdatabas*.

Industri - avgränsning. Länsstyrelsen i Västerbotten och Skellefteå museum genomför 2003 en inventering med titeln *Västerbottens industrihistoriska arv*. Där gör man följande avgränsning:

Anläggningar som med tekniska hjälpmedel och processer förädlar råvaruresurser till massproducerade varor och energi, avsedda för en större marknad; samt därtill hörande komponenter som tillsammans med processanläggningarna bildar en helhet.

I jämförelse med hantverk och husbehovsproduktion rör det sig om verksamhet i större skala, med kontinuerlig drift. Arbetet är i högre grad specialiserat och mekaniserat. Anläggningar för jordbrukets binärningar, som tjärdalar och skvaltkvarnar, har inte tagits med. Inventeringen är alltså koncentrerad på produktionsanläggningar och behandlar t. ex. inte kommunikationsmiljöer och militära miljöer. I fråga om flottningslämningar i älvar och bäckar beslöts att dessa skulle lämnas utanför denna inventering, på grund av den tidsåtgång det skulle kräva.

Den lokalhistoria för Umeå som kan läsas på Västerbottens museums hemsida, innehåller information om väldigt många företag och företagare. **Industri i denna skrift är ett urval av företag som avgränsas i princip på samma sätt som i rapporten Västerbottens industrihistoriska arv.** Det är företag som producerar färdiga varor i större serier för en större krets av kunder. Kunderna kan även vara företag som använder sådana varorna för att producera färdiga varor. Företaget ska ha viss omfattning med ett antal anställda.

I skriftens sista kapitel finns en sammanställning över de informationskällor där jag har sökt faktauppgifter. Många släktforskare har tvingats inse misstaget att inte ha frågat sina föräldrar om deras liv fram till dess familjen bildades. Motsvarande gäller för de tidiga industrierna i denna skrift där de som har minnen av företagen inte längre finns att fråga. I sista kapitlet finns även källförteckningen.

Informationen redovisas på följande sätt:

- Industrier där man relativt enkelt kan ta del av fyllig information som återges i form av korta kronologiska noteringar.
- Industrier där informationen inte är lätt tillgänglig där jag återger den information som jag har funnit.
- Industrier där jag endast har funnit korta fakta vilket jag återger i en förteckning.

Umeå i februari 2019
Bertil Andersson

INDUSTRINS OCH SAMFÄRDSELNS HISTORIA

Informationskällor

- Kommerskollegium. *Sjöfart. Berättelser för åren 1900 och 1930*. Stockholm.
- Mitchell, Brian R. *European Historical Statistics 1750-1970*. London: 1978.
- Statistiska centralbyrån. *Sjöfart 1970*. Stockholm.
- Statistiska centralbyrån. *Statistisk tidskrift 1903*. Stockholm
- Statistiska centralbyrån. *Statistisk årsbok för Sverige*. 1914-1971
- Transportstyrelsen. *Flygtendenser 2-2010*. Norrköping.
- *Statistics of the United States: Colonial Times to 1970*.
<https://www.census.gov/library/publications/1911/compendia/statab/33ed.html> (Hämtad 2017-11-08).

Detta kapitel ger en översiktlig beskrivning av utvecklingen i världen som bakgrund till beskrivningen av utvecklingen i Umeå kommun. Uppgifter om företag och samfärdsel är på intet sätt fullständiga utan vill endast ge en tillräckligt bra bild av utvecklingen.

Statistiken som visar hur industrin och samfärdseln har utvecklats gäller den industrialiserade världen med drygt 20 länder år 1900 och drygt 40 länder år 1970. På grund av olikheterna mellan enskilda länder med hänsyn till den använda yrkesgrupperingen är uppgifterna inte fullt jämförbara. Sålunda gäller grupperingen i vissa fall den näringsgren där vederbörande är sysselsatt men i andra länder det individuella yrket. En lastbilschaufför i ett industriföretag räknas ibland till industri men ibland till samfärdsel o.s.v. Vidare är avgränsningen av de olika grupperna inte enhetlig. Sålunda räknas personalen vid statsägda kommunikationsföretag i vissa länder till samfärdsel, i andra till allmän förvaltningstjänst. Uppgifterna om Europa gäller även den asiatiska delen av Turkiet men inte Tsarryssland och Sovjetunionen.

Industrin i Europa och världen

- 1700.** I England vid slutet av detta århundrade börjar omvandlingen av jordbruks-samhället till industrisamhälle. En avgörande faktor var den ångmaskin som Thomas Newcomen (1664-1729) presenterar 1712 som en tillräckligt effektiv utveckling av tidigare konstruktioner.
- 1800.** Under detta århundrade fortsätter denna omvandling i resten av världen.
- 1840.** Under detta decennium etableras bland annat Peugeot (1842), Carlsberg (1847) och Siemens (1847).
- 1850.** Under detta decennium etableras bland annat American Express (1850).
- 1860.** Under detta decennium etableras bland annat Bayer (kemi, 1963), Heineken (1864), BASF (kemi, 1865), Nokia (1865) och Nestlé (1866).

- 1868.** Ett vattenkraftverk byggs i England av en industriman för hans egna behov.
- 1870.** Under detta decennium etableras bland annat Mitsubishi (1870), Continental AG (1871), Ingersoll Rand (1871), Rio Tinto (metaller, gruvor, 1873) och Henkel (1876).
- 1871.** Tiden från detta år fram till första världskriget brukar benämnas den andra industriella revolutionen då omvandling till industrisamhälle tar fart. Då sker en utveckling med elektricitet, förbränningsmotorn, järnvägar, kanaler, ångfartyg, och tillgång till utbildad arbetskraft.
- 1880.** Under detta decennium etableras bland annat Bosch (1886), Johnson & Johnson (1886) och Michelin (1889).
- 1882.** Första kolkraftverket uppförs och förser kunder inom ett område i London med elkraft. Samma år får kunder i New York tillgång till elkraft.
- 1890.** Under detta decennium etableras bland annat Philips (1891), Coca-Cola (1892), General Electric (1892), Hoffman-La Roche (1896), Dow Chemical (1897), och Renault (1899).
- 1891.** Då skapas i Tyskland den första längre överföring av elenergi enligt trefas-systemet.
- 1900.** Under detta decennium etableras bland annat Philip Morris (1900), PepsiCo (1902), 3M (1902), Ford (1903), Norsk Hydro (1905), Honeywell (1906), Rolls-Royce (1906), General Motors (1908), L'Oreál (1909) och Suzuki (1909).
- 1900.** Efter sekelskiftet sker en mycket snabb utbyggnad av elkraft över hela världen. Användningen av energi är ungefär 12 200 TWh år 1900 varav 12 TWh är vattenkraft. År 1960 är förbrukningen 58 000 TWh varav 1 600 TWh är vatten- och kärnkraft. TWh är terawattimmar vilket är miljarder kilowattimmar - KWh.

1910. Under detta decennium etableras bland annat Hitachi (1910), IBM (1911), Sharp (1912), Boeing (1916), BMW (1916), Anglo American (gruvor, 1917) och Panasonic (1918).

1920. Under detta decennium etableras bland annat Mazda (1920), Komatsu (1921), Adidas (1924), Caterpillar (1925) och Alstom (transporter 1928).

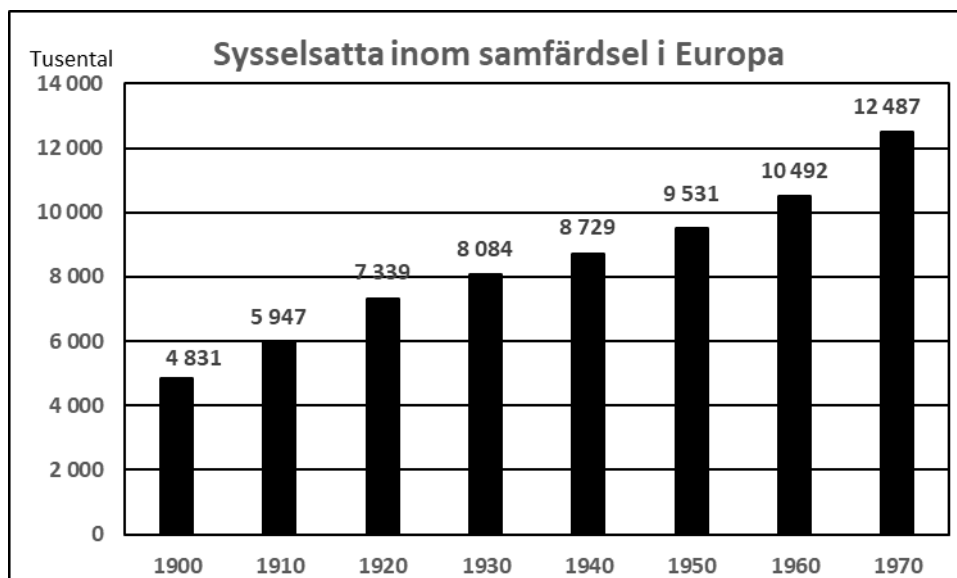
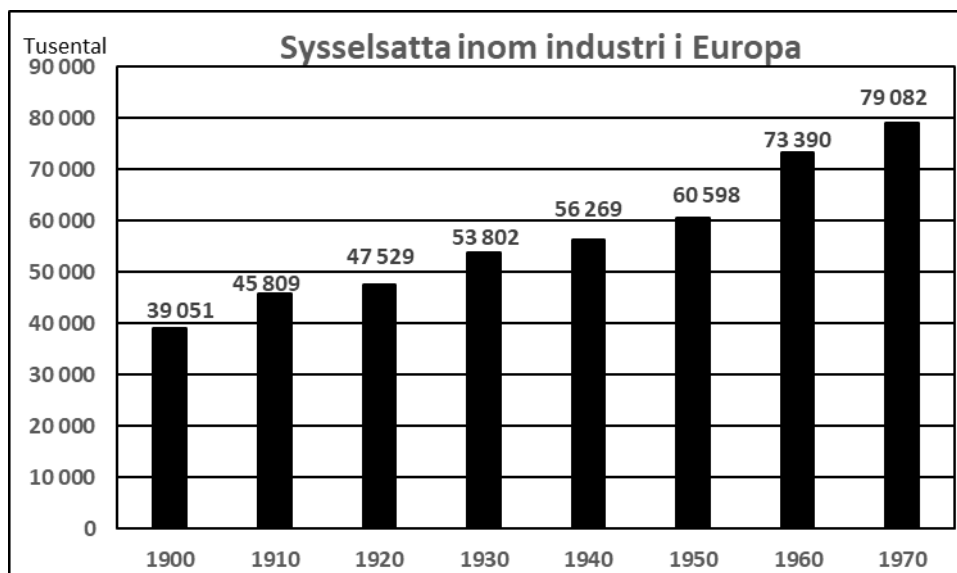
1930. Under detta decennium etableras bland annat Unilever (1930), Nissan (1933), Canon (1937), Toyota (1937), Volkswagen (1937) och Hewlett Packard (1939).

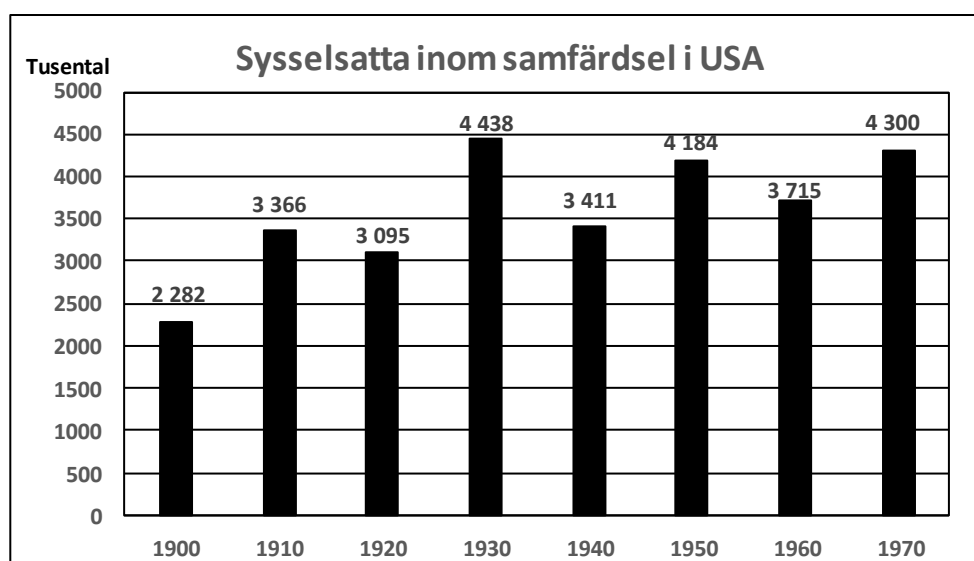
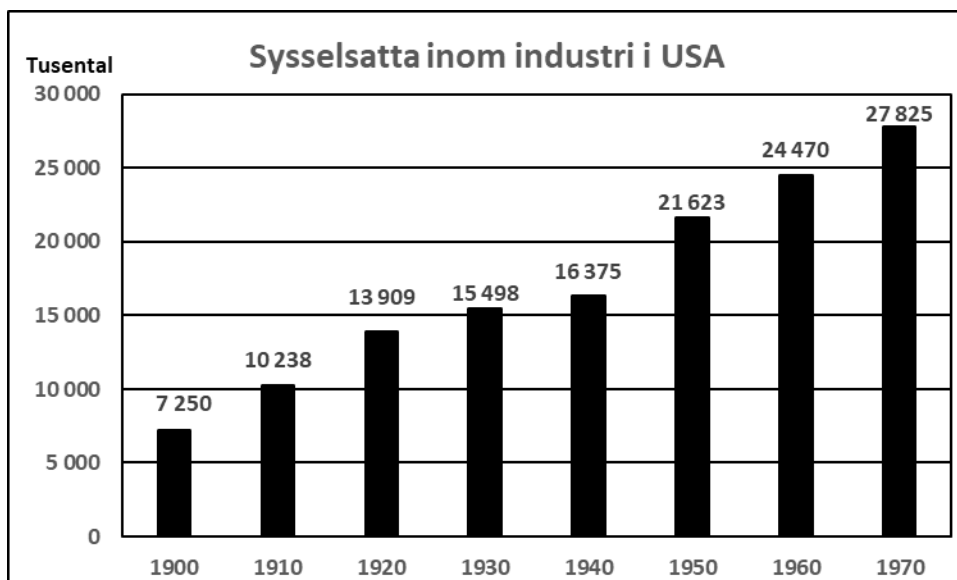
1940. Under detta decennium etableras bland annat Kia Motors (1944), Sony (1946) och Honda (1948).

1950. Under detta decennium etableras bland annat LG Electronic (1958).

1956. Första kärnkraftverket börjar producera elkraft till staden Obninsk i Sovjetunionen.

1960. Under detta decennium etableras bland annat Hyundai (1967), Intel (1968) och Samsung (1969)

Antal sysselsatta inom industri per tusen invånare

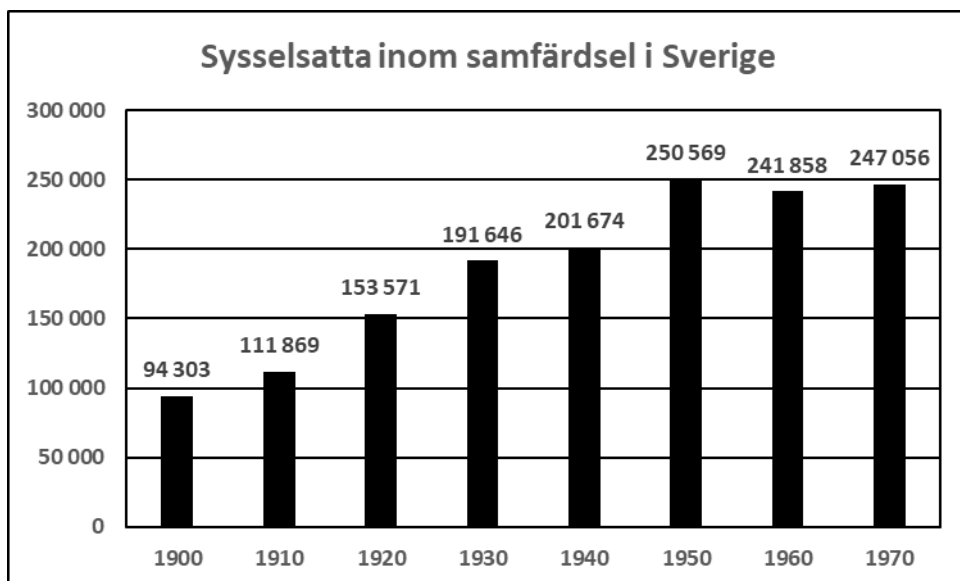
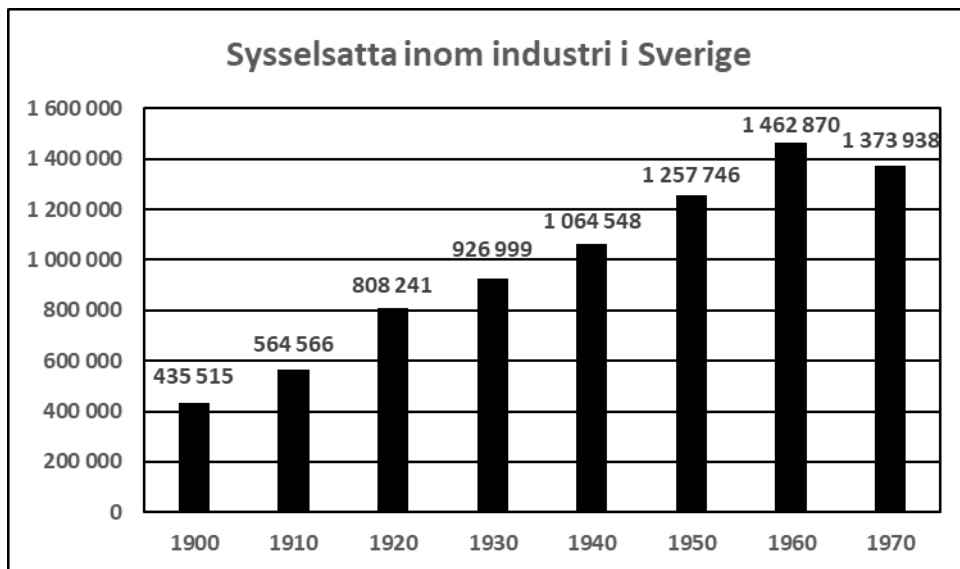
	Umeå	Västerbotten	Sverige	Europa	USA
1900		50	85	130	95
1910		45	100	140	125
1920		70	135	130	130
1930		85	150	140	125
1940	132	85	165	135	125
1950	143	105	180	145	140
1960	165	145	195	165	135
1970	124	135	170	160	135

Antal sysselsatta inom samfärdsel per tusen invånare

	Umeå	Västerbotten	Sverige	Europa	USA
1900		5	20	15	20
1910		5	20	20	30
1920		15	25	20	30
1930		25	30	20	30
1940	30	25	30	20	25
1950	33	30	35	25	25
1960	30	30	30	25	20
1970	31	30	30	25	20

Industrin i Sverige

- 1600.** Från detta århundrade växer det fram en gruvindustri i Sverige.
- 1804.** Den första ångmaskinen i Sverige installeras i en textilfabrik i Lidingö.
- 1849.** Vintern 1849-1850 installeras en ångmaskin vid sågverket i Tunadal nära Sundsvall. Denna utveckling från sågning vid vattensågar tar fart 1860-1865.
- 1862.** Industrierna Sandvik och Stora Kopparberg etableras.
- 1871.** Den andra industriella revolutionen innebär att omvandlingen till industrisamhälle nu tar fart även i Sverige.
- 1873.** Aktiebolaget Atlas bildas för tillverkning av material för järnvägar. Produktionen utökas bland annat till dieselmotorer och pneumatiska (tryckluft) verktyg. 1956 blir företagets namn Atlas Copco.
- 1876.** Den 1 april börjar Lars Magnus Eriksson (1846-1926) med viss tillverkning i en liten verkstad i Stockholm för att två år senare börja tillverka telefoner. 1896 etableras sedan Aktiebolaget L. M. Ericson & Co.
- 1877.** Gustav de Laval (1845-1913) tillverkar en separator som skiljer grädde från mjölk.
- 1883.** Den 17 januari bildas Elektriska Aktiebolaget i Stockholm för tillverkning av dynamomaskiner (generatorer). Intressenterna i företaget väljer att gå skilda vägar varvid Allmänna Elektriska Aktiebolaget – ASEA bildas 1890.
- 1884.** Elektriska AB i Göteborg bygger landets första elverk.
- 1893.** ASEA bygger Sveriges första kraftöverföring enligt trefasssystemet.
- 1900.** Under 1900-talets första decennier sker en snabb utbyggnad av skogsindustrier i Norrland.
- 1900.** Omkring sekelskiftet finns det cirka 50 kraftverk. Under de följande decennierna anlägger man ett stort antal kraftverk i landets vattendrag.
- 1902.** Malmbanan mellan Luleå och Narvik blir klar detta år. Den gruvbrytning som har börjat 1741 vid de lappländska malmfälten i Norrbotten kommer då igång på allvar.
- 1904.** AGA – Aktiebolaget Gasackumulator bildas för tillverkning av fyrar som bland annat bygger på Gustaf Dahléns (1869-1937) uppfinning av klippapparaten och säker hantering av acetylen. Produktionen utökas senare bland annat till gaser för industrin.
- 1907.** SKF – Svenska Kullagerfabriken bildas för tillverkning av självreglerande kullager som Sven Wingquist (1876-1953) har uppfunnit.
- 1913.** Läkemedelsföretaget Astra etableras.
- 1919.** Axel Wenner-Gren (1881-1961) bildar AB Electrolux för tillverkning av hushållsapparater.
- 1926.** AB Volvo bildas och producerar den första serietillverkade bilen den 14 april 1927.
- 1929.** Den 27 november bildar Ivar Kreuger (1880-1932) Svenska Cellulosa AB – SCA. Koncernen bildas av ett tiotal bolag inom skog, sågverk, massafabriker, verkstäder och kraftbolag.

Industrin i Västerbotten

Utöver de industrier i Umeå kommun som redovisas i denna skrift visar sammanställningen nedan några exempel ur industrihistoria i övriga delar av Västerbotten. Under åren 2000-2003 inventeras industrimiljöer i länet av Skellefteå museum på uppdrag av länsstyrelsen. Inventeringen redovisas i rapporten *Västerbottens industrihistoriska arv*. Den finns att läsa på Internet om man söker med orden *Västerbotten* och *industrihistoria*.

1573. Länets första sågverk anläggs i Rickleå och Skellefteå. Fram till 1900-talet finns det sedan ett 150-tal sågar som drivs med vattenkraft eller ånga.

1637. Länets första järnbruk grundas i Bygdsiljum.

1758. Engelsmannen John Jennings (1729-1773) grundar ett järnbruk - Robertsfors bruk. Seth Kempe (1857-1946) övertar bruket 1897 och moderniserar anläggningen och etablerar 1903 en sulfittfabrik där driften pågår till 1948. Företaget färdigställer 1878 en järnväg till hamnen i Sikeå som 1900 får elektrisk drift.

1762. Järnbruket Olofsfors bruk grundas.

1795. Sågning börjar vid Bureå sågverk. Verksamheten upphör 1875.

1837. Ägaren till ett sågverk vid Byskeälven anlägger Ytterstfors glasbruk. Verksamheten upphör 1878.

1857. Aldersholms varv anläggs vid Ursviken.

1858. Ett järnbruk grundas i Sävenäs.

1861. Nordmalings Ångsågs AB etableras och uppför en ångsåg vid Rundvik. Produktionen utökas 1929 med träfiberskivor och företagets namn blir Masonite AB.

- 1890.** Brännfors ångsåg etableras i Renholmen. Verksamheten upphör 1930.
- 1893.** Robertsfors bruk får elström från en turbin i Rickleån fram till 1900 då energin kommer från ett kraftverk som byggs i Bruksforsen. Det är fortfarande i drift.
- 1894.** Vid Örviken anläggs en ångsåg som vid sekelskiftet har 200 arbetare. Verksamheten upphör 1905.
- 1899.** Driften börjar vid Umeälvens första kraftverk - Klabböle. Det är Umeå stad som bygger anläggningen i Klabbölforsen sju kilometer uppströms staden. 1994 börjar driften vid Klippens kraftstation som därmed är det senaste i raden av de 19 kraftstationer som nu finns i Umeälven. Förutom dessa kraftverk och kraftverken i Skellefteälven finns det ett 30-tal anläggningar i länets övriga älvar.
- 1907.** Företaget Tegsnässkidan etableras.
- 1908.** Utbyggnaden av elkraften i Skellefteälven börjar med en kraftstation i Finnforsfallet som börjar leverera elenergi detta år. Fram till 1989 har sedan utbyggnaden fortsatt med ytterligare 16 kraftverk.
- 1908.** Erikssons Träindustrier etableras i Bjurträsk, Norsjö. Den främsta produkten blir senare fönster och företagets namn är då Norsjöfönster.
- 1918.** Fönster börjar tillverkas i Burträsk. Företagets namn är nu Snidex.
- 1919.** Karl Edvard Lundström (1887-1963) grundar AB Skellefteå Spisbrödsfabrik. När verksamheten 1931 har flyttat till Filipstad utvecklas knäckebrödet Wasa Husmans.
- 1921.** Johan Alfred Gothnell (1891-1963) etablerar en såg med snickeri som från 1927 tillverkar möbler. Tillverkningen upphör på 1960-talet men försäljningen av möbler fortsätter.
- 1923.** Böle Snickerifabrik etableras i Norsjö där produktionen senare utvecklas mot trätrappor.
- 1924.** Boliden AB grundas.
- 1926.** Malmbrytning inleds i Boliden.
- 1928.** Boliden AB börjar uppföra ett smältverk på Rönnskär för framställning av basmetaller.
- 1929.** **Karl** Reinhold Martinsson (1879-1945) köper ett sågverk för ambulerande sågning. Verksamheten utvecklas till företaget Martinssons med 450 anställda där konstruktioner i limträ är speciellt viktiga produkter.
- 1931.** N. K. Lundströms Trävaror AB i Vännäs grundas.
- 1932.** Jörnträ etableras och utvecklar produktionen mot tillverkning av trähus.
- 1932.** Assar Svensson (1920-2005) grundar Skega AB i Ersmark där produktionen består av industrigummi och regummeringar.
- 1941.** Boliden börjar bryta malm i Adak. Verksamheten upphör 1977.
- 1945.** Bröderna Birger (1913-1982) och Göran (1915-1989) Lundberg i Skellefteå startar en smedja som utvecklas till Bröderna Lundbergs Mekaniska - en industri med 500 anställda för tillverkning av baklastare. Verksamheten upphör 1980.
- 1948.** Alvar Lindmark (1917-1975) i Skellefteå grundar Alimak Hek för tillverkning av byggnadshissar.
- 1961.** Norrlandsvagnar i Bygdsiljum börjar tillverkning av husvagnar vilket utvecklas till manskaps- och rastvagnar.
- 1963.** ASEA börjar tillverka syntetiska diamanter i Robertsfors. Namnet blir sedan Scandiamant AB och därefter Element Six. Verksamheten upphör 2016.
- 1964.** Polarvagnen i Dorotea grundas och börjar tillverka husvagnar.

Samfärdsel i Europa och världen

Följande tre avsnitt vill beskriva utvecklingen av samfärdseln sedan slutet av 1800-talet fram till 1970 alltså den period som avhandlas i denna skrift. Avsnitten beskriver viktiga händelser och innehåller statistik.

1863. Första tunnelbanan byggs i London.

1876. Alexander Graham Bell (1847-1922) får patent på en telefon.

1881. Första elektrifierade järnvägen öppnas i Tyskland.

1897. Första motordrivna taxin börjar trafikera Stuttgart.

1900. Under åren strax före sekelskiftet börjar trafik med motordrivna bussar i Tyskland vilket ersätter fordon i Europa som dras av hästar eller drivs med ånga.

1914. Panamakanalen invigs.

1918. En flyglinje för transport av post öppnas i USA.

1919. Första flygningen med passagerare sker i Tyskland.

1920. Första reguljära sändningar av radio-program till allmänheten inleds i USA.

1936. BBC börjar försök i London med dagliga TV-sändningar.

1949. Mobiltelefoni etableras i USA.

1964. Första järnvägen för hög hastighet tas i drift i Japan.

SJÖFART		
Antal fartyg om minst 100 ton.		
	Ång- och motorfartyg	Antal segelfartyg
1900	15 900	11 900
1930	30 000	2 700
1970	52 400	---

ANTAL MOTORFORDON	
	Personbilar, bussar, lastbilar
1900	12 000
1930	35 463 200
1970	227 984 500

TELEFON	
	Antal apparater
1900	3 053 300
1930	33 056 400
1970	255 253 000

POST	
	Tusen försändelser
1900	23 857 100
1930	70 028 900
1970	198 727 000

JÄRNVÄG	
	Banornas längd i km
1900	798 600
1930	1 010 400
1970	1 077 900

FLYG	
	Antal passagerare
1930	672 500
1950	59 575 700
1970	376 724 300

RADIO OCH TV	
	Antal abonnemang
1930	43 044 400
1950	151 319 000
1970	895 675 000

Samfärdsel i Sverige

- 1849.** Första järnvägen är Frykdalsbanan där vagnarna dras med hästar fram till 1856. Järnväg mellan Örebro och Nora blir 1856 den första som trafikeras med lok.
- 1853.** En telegraflinje öppnas mellan Stockholm och Uppsala.
- 1878.** Lars Magnus Eriksson (1846-1926) börjar tillverka telefoner.
- 1901.** Första taxin börjar köra i Stockholm.
- 1920.** Utvecklingen av busstrafik tar fart under detta decennium.
- 1920.** Första inrikes flyglinjen etableras vid kraftverksbygget i Suorva.

- 1924.** Reguljär flygtrafik till utlandet etableras detta år. Det sker mellan Stockholm och Helsingfors.
- 1924.** Automatisk telefonstation testas.
- 1925.** Radiotjänst börjar reguljära sändningar.
- 1933.** Den andra inrikes flyglinjen inleder trafik mellan Stockholm och Gotland.
- 1950.** Försök med TV inleds.
- 1956.** Reguljära TV-sändningar börjar.
- 1967.** Inom Televerket börjar man att utveckla ett system för mobiltelefoni i hela landet. Det tas i drift 1981.

SJÖFART		
Antal fartyg om minst 20 ton.		
	Ång- och motorfartyg	Antal segelfartyg
1900	900	2 100
1930	1 500	1 000
1970	1 000	---

ANTAL MOTORFORDON	
	Personbilar, bussar, lastbilar
1920	21 300
1930	145 300
1970	2 442 400

TELEFON	
	Antal apparater
1900	52 000
1930	522 500
1970	4 307 000

POST	
	Tusen försändelser
1900	255 700
1930	832 100
1970	2 516 100

JÄRNVÄG	
	Banornas längd i km
1900	11 300
1930	16 800
1970	12 200

FLYG	
	Antal passagerare
1930	19 200
1950	179 200
1970	5 322 100

RADIO OCH TV	
	Antal abonnemang
1930	482 300
1950	2 153 000
1970	2 481 100

Samfärdsel i Västerbotten

- 1767.** Ratan blir stapelhamn för Umeå och orterna norrut.
- 1837.** Ångbåtar börjar trafikera Norrlandskusten med passagerare och gods. Det upphör i slutet av 1940-talet.
- 1875.** Robertsfors bruk börjar bygga järnväg till hamnen i Sikeå.
- 1885.** Umeå får ett lokalt telefonnät med 49 abonnenter. Följande år får några fler orter telefon.
- 1891.** Järnvägen når Västerbotten när bygget av norra stambanan når Vännäs. 1894 har banan fullbordats vidare till Norrbotten.
- 1900.** Längs Västerbottenskusten finns det ett stort antal hamnar som dock under 1900-talet minskar till ett fåtal.
- 1900.** Apotekaren Jon Haraldson Hedin (1850-1920) i Lycksele blir länets första bilägare.
- 1902.** Länet anknys till rikstelefonnätet.
- 1912.** Skelleftehamn blir hamn för Skellefteå-området.

- 1914.** Bibanan Bastuträsk – Skellefteå – Skelleftehamn är färdig för trafik.
- 914.** Arbetet med att anlägga inlandsbanan når länet. 1929 är den färdig genom hela Västerbotten.
- 1916.** Det finns tio bilar i yrkesmässig trafik.
- 1922.** Trafik inleds i Skellefteå med länets första buss. 1923 börjar trafik med post och passagerare mellan Tvärålund och Lycksele.
- 1926.** En radioklubb i Umeå börjar sända radioprogram.
- 1930.** Tvärbanan mellan Hällnäs och Storuman öppnas för trafik.
- 1941.** Arbetet med att elektrifiera stambanan genomförs åren 1941-1942.
- 1960.** TV börjar sändas i Skellefteå.
- 1961.** Trafiken inleds från flygplatsen i Skellefteå. Under de följande åren får Lycksele, Vilhelmina, Gunnarn och Hemavan flygförbindelser.
- 1971.** Automatiseringen av länets telefonväxlar slutförs.

SJÖFART	
Antal fartyg över 10 ton som har angjort länets hamnar	
1930	2 900
1947	3 800
1970	2 000

ANTAL MOTORFORDON	
Personbilar, bussar, lastbilar	
1920	130
1930	2 700
1970	71 200

TELEFON	
Antal apparater	
1900	660
1930	8 300
1970	106 800

POST	
Tusen försändelser	
1900	2 200
1930	13 500
1970	74 400

JÄRNVÄG	
Banornas längd i km	
1900	270
1930	750
1970	790

FLYG	
Antal passagerare	
1962	49 600
1966	64 100
1970	110 900

RADIO OCH TV	
Antal abonnemang	
1930	5 400
1950	60 600
1970	72 300

BEFOLKNING OCH YRKESUTÖVARE

Informationskällor <ul style="list-style-type: none">• Statistiska centralbyrån. <i>Folkräkningar 1910-1960</i>.• Statistiska centralbyrån. <i>Statistisk årsbok för Sverige</i>. 1914-1970.	<ul style="list-style-type: none">• Statistiska centralbyrån. <i>Serien Historisk statistik för Sverige</i>.• Stads- och kommunhistoriska institutet. <i>Ortshistoria.se</i>.
--	--

I skriften finns uppgifter om antalet invånare och yrkesutövare som redovisas i ett antal diagram. Uppgifterna finns i folkräkningar och årsböcker sammanställda av Statistiska Centralbyrån (SCB). Uppgifterna om Umeå stad har hämtats från SCB. För övriga delar av Umeå kommun och för åren 1900-1930 ger varken uppgifter om företagen i skriften eller uppgifter från SCB underlag för redovisning av antalet yrkesutövare.

Holmsund och Hörnefors, som har ingått i Umeå landskommun, redovisas nedan särskilt och ingår alltså inte i uppgifterna om landskommunen. Uppgifterna om landskommunen innefattar även 1970 trots att den då ingår i Umeå stad.

Norrbyuskär ingår i uppgifterna om Hörnefors.

Obbola, Sandvik och Djupvik ingår i uppgifterna om Holmsund.

Holmön ingår i uppgifterna om Sävar landskommun även efter 1925 då Holmön blir egen landskommun.

Den kommunala indelningen har ändrats på detta sätt:

Holmsund och Sandvik ingår till 1918 i Umeå landskommun men då bildas Holmsunds landskommun. 1933 bildas Holmsunds municipalsamhälle inom Holmsunds landskommun. 1947 bildas Holmsunds köping som 1971 blir Holmsunds kommun.

Djupvik ingår till 1894 i Umeå landskommun då det blir municipalsamhälle inom landskommunen. Från 1933 ingår det i Holmsunds municipalsamhälle inom Holmsunds landskommun.

Obbola ingår till 1918 i Umeå landskommun men överförs då till Holmsunds landskommun som då bildas. 1939 blir Obbola municipalsamhälle inom landskommunen. Det uppgår 1947 i Holmsunds köping som då bildas.

Hörnefors med Norrbyuskär ingår till 1914 i Umeå landskommun då Hörnefors landskommun bildas av områden inom Umeå och Nordmaling landskommuner. Inom

landskommunen finns Hörnefors municipalsamhälle under åren 1941 till 1957. Landskommunen ombildas 1971 till Hörnefors kommun.

Holmön ingår till 1925 i Sävar landskommun men då bildas Holmöns landskommun.

Umeå landskommun ingår från 1965 i Umeå stad.

Umeå kommun bildas vid kommunreformen 1971 när Umeå stad ombildas till kommun.

Samtliga områden ovan ingår sedan 1974 i Umeå kommun.

Landskommuner. För städer gäller obligatoriskt ett antal stadgor för ordning, brand, byggnad, hälsovård och stadsplanering. Landskommuner kan frivilligt tillämpa dessa.

Köpingar. En köping är en handelsplats. Innebörden har varierat men är ett mellanting mellan municipalsamhälle och landskommun. De får inte utöva rättskipning och döma. Stadgorna för brand, byggnad och stadsplanering gäller obligatoriskt för dessa.

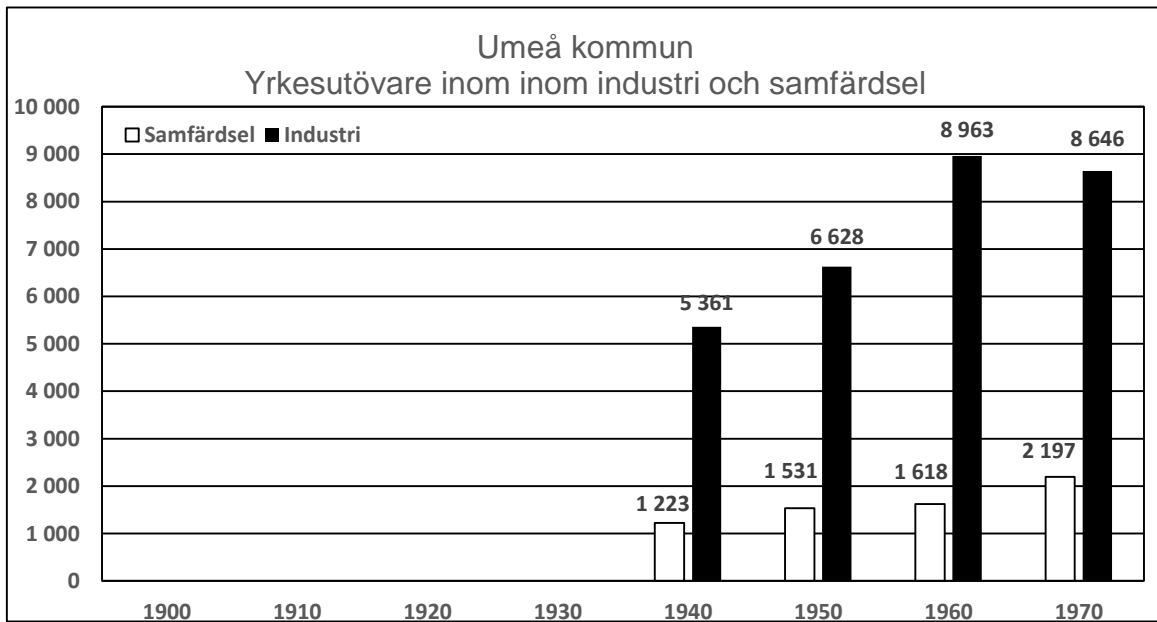
Municipalsamhällen är områden inom landskommuner med egna folkvalda beslutande organ. När tätortsbebyggelse växer fram inom en landskommun kan municipalsamhällen inrättas. Kungl. Maj:t beslutade för varje municipalsamhälle vilka av stadsstadgorna som ska tillämpas där.

Umeå uthamn. Umeå stad blir 1932 ägare till uthamnen i Holmsund. I Statistiska Centralbyråns rapport om folkräkningen 1930 finns detta att läsa:

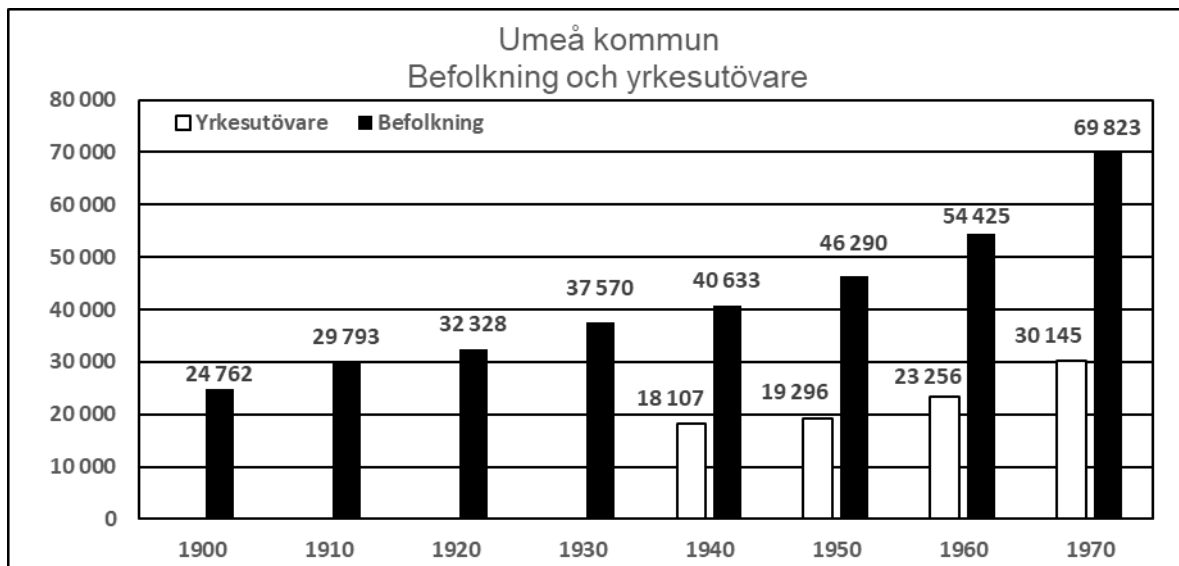
Jämlikt k. brev d. 20 mars 1931 hava lägenheten Lövön 1" samt det därintill belägna, för Umeå stads hamn exproprierade området, omfattande holmen Stormskär jämte grund och vatten utanför densamma, allt i Holmsunds socken, d. 1 jan. 1932 i allo införlivats med Umeå stad. Arealen av det överflyttade området, som ligger avskilt från den övriga staden, utgör 0,17 km².

Här redovisas uppgifter om befolkning och yrkesutövare för hela Umeå kommun. I kapitlen om staden, landskommunen, Holmsund,

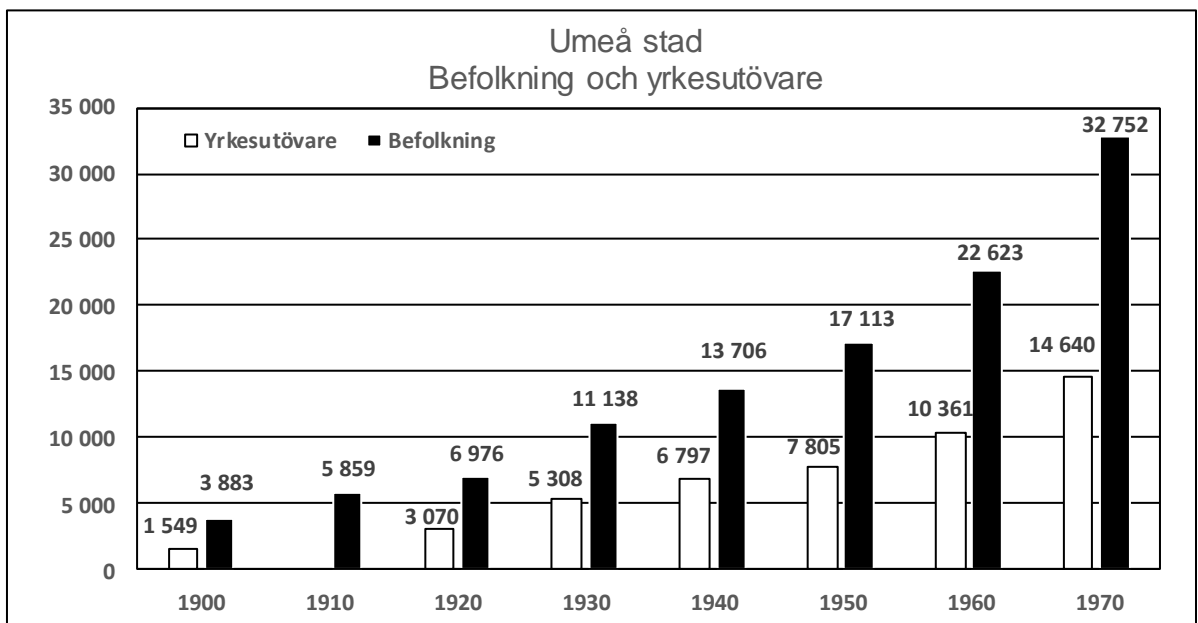
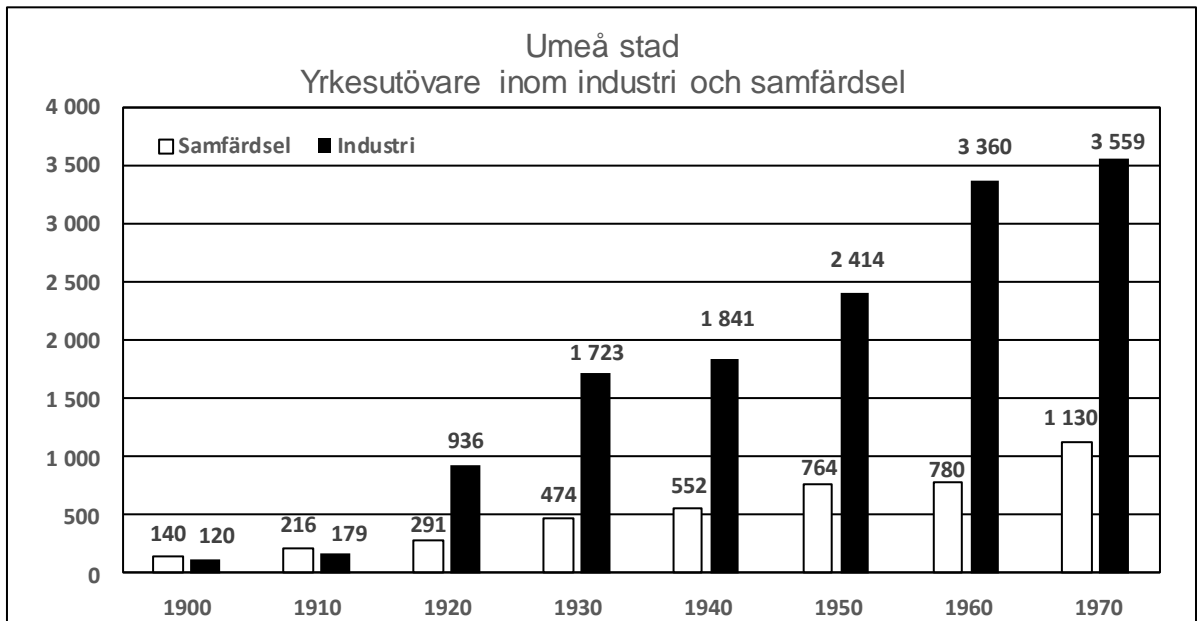
Hörnefors och Sävar finns motsvarande redovisning.

Se kommentar i inledningen till detta kapitel.

SOFIEHEM OCH GIMONÄS – UMEÅS FÖRSTA INDUSTRIOMRÅDE

En kort historik

Texten nedan är bland annat hämtad ur *Byggnadsordning för Ålidhem och Sofiehem*, en skrift utgiven av Umeå kommun.

Området sydost om staden är i äldre tid utmärkt under Öns och Tegs byar. Hit förs kreaturen sommartid på prämar över älven för att beta fritt vid fäbodrar intill Sandbäcken och Kolbäcken. Getarpojkar vaktar djuren, som var kväll förs ner till älvstranden för att mjölkas. I övrigt idkar

bönderna skogsbruk och myrsåtter på sina marker på denna sida om älven. Här finns även lertag och bergtäkter. Vid Sandbäcken och Kolbäcken finns skvaltkvarnar där man mal säd åt stadsborna och för eget bruk. I älven fiskas lax. Förutom kvarnar, fäbodrar och tre soldattorp på samfällt ägd mark finns här, före laga skiftet 1885, ingen bebyggelse. Genom området passerar kustlandsvägen som går ut från staden genom byarna Innertavle, Täfteå och Sävar och vidare mot kuststäderna i norr.

Sofiehem — Ålidbacken är ett av de viktigaste utbyggnadsområdena under mellankrigstiden och området införlivas med Umeå stad 1925.

Området får stor betydelse för utvecklingen av Umeå beroende på industriutbyggnaden i området som påbörjas kring 1890 och uppförandet av lasarettet 1903.

Före branden 1888 var två bryggerier stadens enda industrier. Därefter tar industrin fart för att tillgodose efterfrågan på byggnadsmaterial och ett av de områden som kan tillhandahålla detta är Öbacka-Sofiehem-Ålidbackenområdet. Under 1900-talets början etableras ett flertal mindre industrier, bland annat tegelbruk, terpentin- och tjärfabrik och sågverk.

Verksamhet före 1900-talet

På sidan 132 i boken *Äldre industriminnen vid Umeälvens nedre del* finns texten *Tegs bys kvarnplats vid Kolbäcken*. Denna bäck avvattnar Tavlesjön (numera Nydalasjön) från viken *Noret* på sjöns västra sida. Den går numera nästan hela vägen i kulvert och mynnar ut i Sofiehemsdammen.

Tegs byamän arkiverar arkivet *Tegs byarkiv* hos Riksarkivet. Det förvaras hos landsarkivet i Härnösand. Tre av enheterna i arkivet är *A 1, Bystämmoprotokoll, D 1, Förteckningar* och *F 16, Kvarnar*. Dessa handlingar är mycket svåra att läsa. Så långt det är möjligt att se så saknas uppgifter om verksamhet från Teg i närheten av Kolbäckens utlopp i älven.

En fjärde enhet i arkivet är *J 2, Kartor* innehåller en karta med följande rubriktext:

*Charta
öfver
Ön och Teg byars samfälta skog
uti
Västerbotten Höfdingedömes Södra Domsaga
Första Fögderiet samt Umeå Härad och Socken.
Afmätt och till afvittring beredd uti Juli Månad År
1783
af
And. Magn. Strinnholm.
Rätt avritad från en här förvarad karta betygar,
Stockholm i Rikets Generallantmäterikontor den
8 Maj 1894, Ex officia
H. M. Kruuse*

På kartan finns texten *Qvarnar* med fyra markeringar vid Kolbäckens utlopp i älven. Mätt från utloppet finns de ungefär på avståndet 15 meter, 60 meter, 90 meter och 120 meter. Några hundra meter från utloppet fanns dessutom en kvarn vid en myr som benämndes *Skogs Qvarns Myra*.

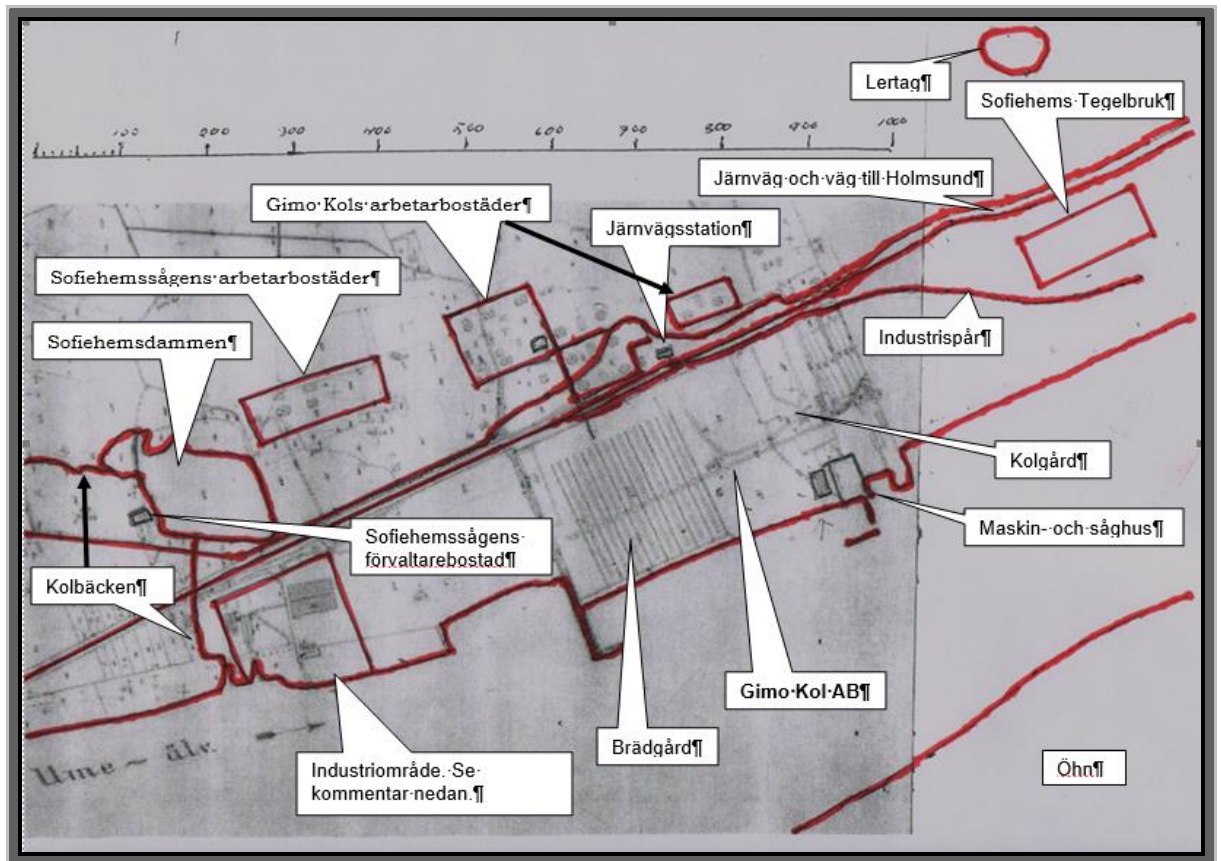
Några bilder från kvarnarna vid Kolbäcken har naturligtvis inte gått att hitta. Vi kan föreställa oss att det har sett ut ungefär som på bilden ovan.

På Generalstabens karta över Sverige, del 63/64 Umeå/Holmön, som uppmättes år 1902, finns ingen damm vid Kolbäckens utlopp. Sofiehemsdammen saknas alltså.

I skriften *Sofiehems träsliperi – En dokumentation om arbete och fritid av elva industriarbetare* finns texten nedan på sidan 80.

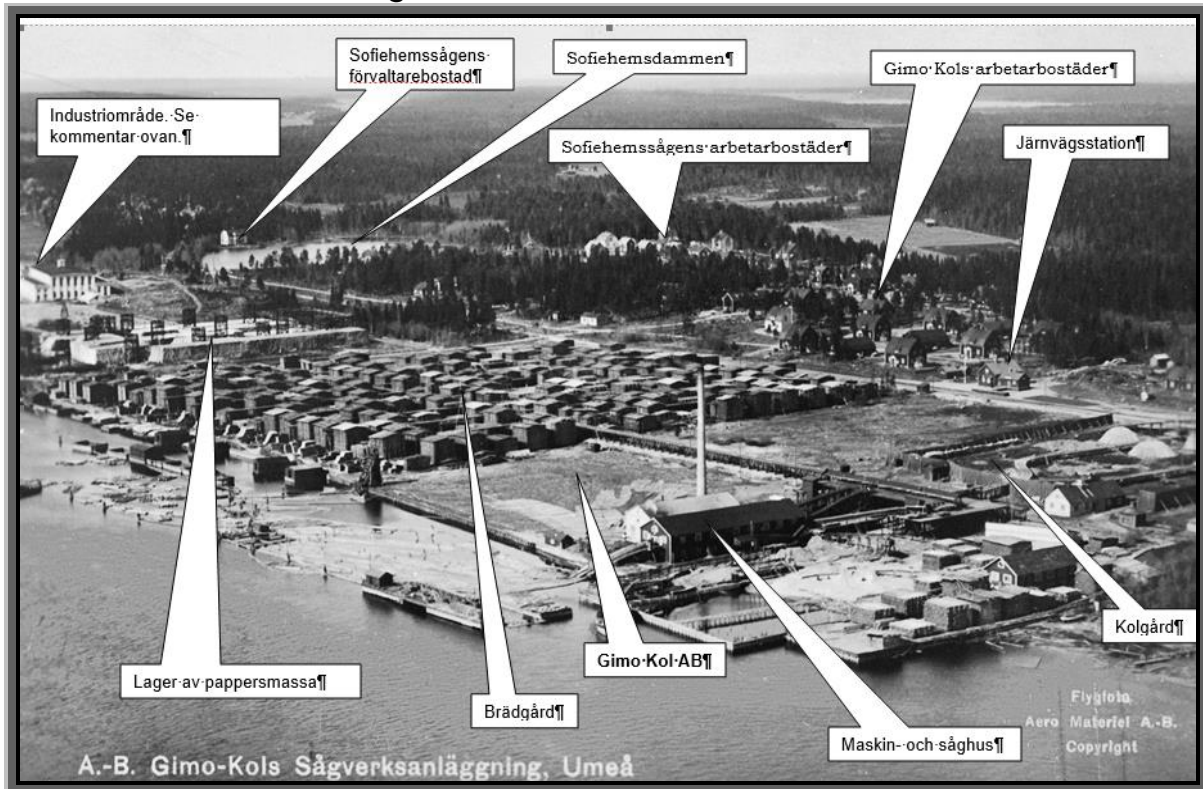
Bostadsområdet närmast Sofiehemsfabriken kallas i folkmun Nya Sofiehem, eftersom det bebyggdes senare än området vid "dammen", vilken har sitt ursprung som kraftförsörjare för Sofiehems såg, ett mindre sågverk, anlagt vid seklets början. Dammen var, fram till att Kolbäcksvägen byggdes på 1960-talet, nästan dubbelt så stor.

Som vi ser längre fram i denna skrift tillkom Sofiehems såg år 1910 varvid alltså Sofiehemsdammen skapades.

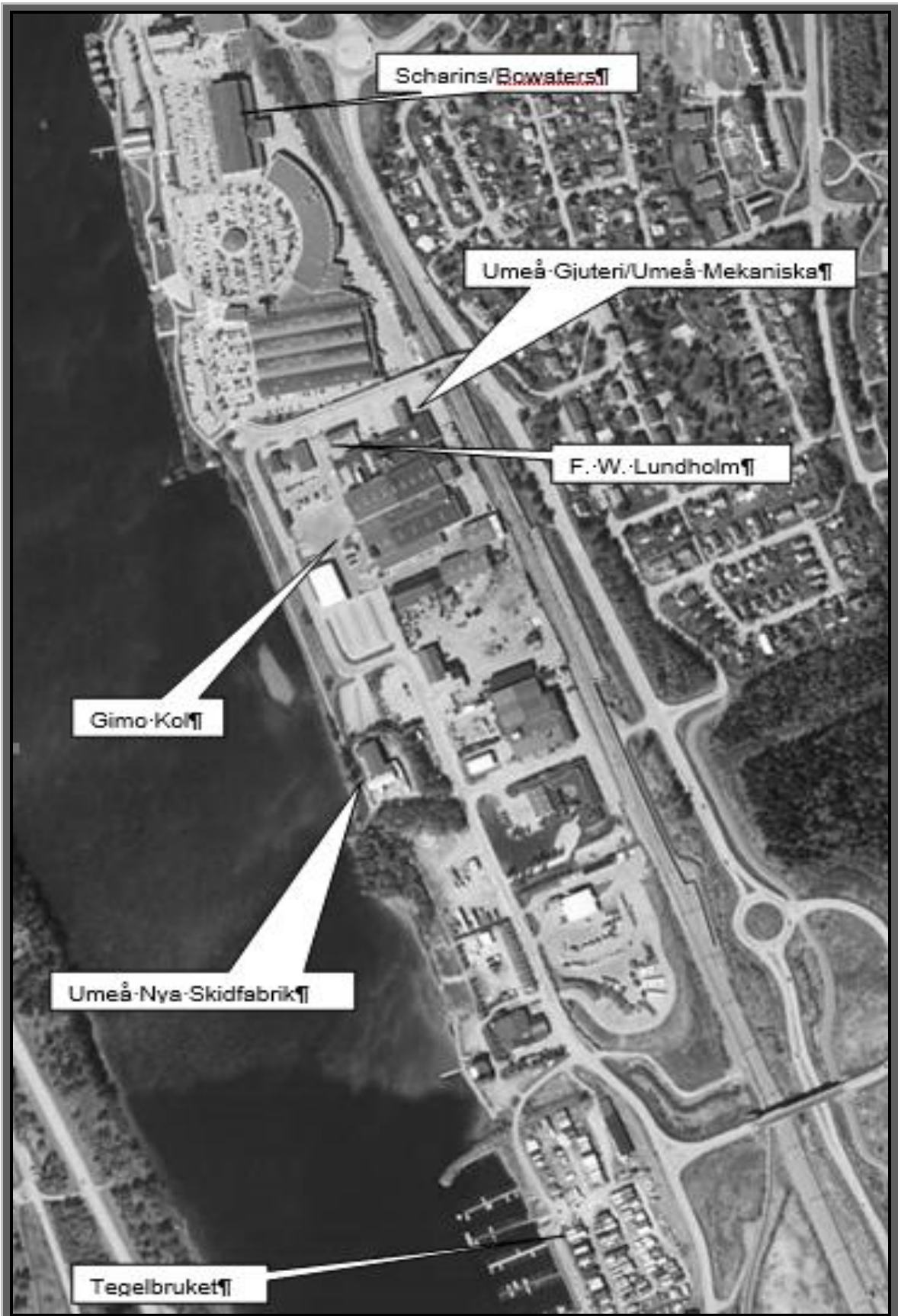
I industriområdet vid Kolbäcken finns under olika perioder åren 1896-1926 en terpentin- och tjärfabrik, Sofiehemssågen och en lådfabrik. Den exakta placering av dessa industribyggnader har inte kunnat fastställas. I området fram till Gimo Kols brädgård anlägger Scharins träsliperi magasin för pappersmassan och anordningar för att lasta pråmar för transport till fartyg i Holmsund. I kartan syns den nyuppförda sliperibygnaden.

Bild av området omkring 1926

Gimo-Kols sågverksanläggning. Omkring 1930. Fotoägare Elsa Andersson, Umeå.

Bild av området 2016

Texterna i kartan avser de verksamheter som tidigare fanns inom området.

Gimobåt

Ägare Harry, Henry och Johan Johansson-Tysk
Etablerad 1948
Upphör 1965?

Informationskälla

Västerbottens-Kuriren 14 november 1950.

- 1948 inleder bröderna **Harry** Oskar (1918-2010), **Sven Henry** (1920-1997) och **Karl Johan** (1917-1999) Johansson-Tysk tillverkning i blygsam skala på Sandbacka, Östra Kyrkogatan 125.
- 1948 starta **Sven Rydfjäll** (1913-1992) Gimobåt och övertar bröderna Tysks verksamhet. Verksamheten finns i lokaler i närheten av Bowaters fabrik på Gimonäs. Före-

taget har även en tankstation för fritidsbåtar och en båtslip.

- Arbetsstyrkan är då fem man.
- Man planerar en produktion om 125 mindre båtar men även en lotsbåt.

Från 1965 finns inga uppgifter om företaget i Sveriges Handelskalender. Det har då sannolikt upphört.

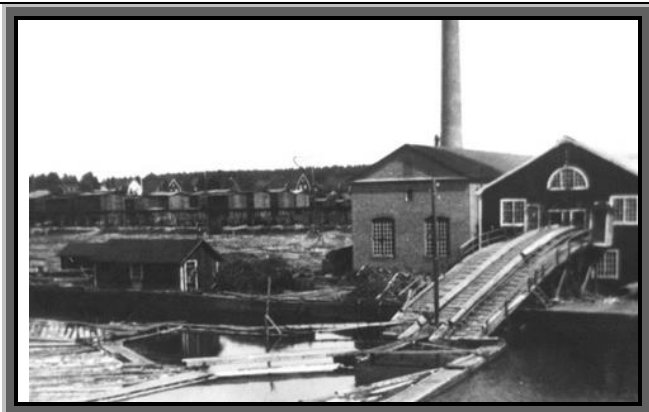
Gimo Kol AB (Gimosågen)

Ägare Gimo-Österbybruks AB och Holmsunds AB
Etablerad 1917
Upphör 1939

Informationskälla

Fabriken i Umeå. *Fabrikens historia*.

<http://www.fabriken-umea.se/hem/fabrikens-historia/> (Hämtad 2017-01-07).

Byggnaden med skorstenen innehåller en av norra Europas största ångmaskiner. Den driver ramsågarna som tar hand om virket som flottas på Umeälven.

En ångsåg (Gimonässågen) anläggs 1917 av Gimo-Österbybruks AB i Uppland, därav namnet Gimonäs. Upplands metallbruk behöver träkol. Därför bildar Gimo-Österbybruk AB ett dotterbolag – Gimo Kol AB. Man uppför ett antal kolmilor ovanför fabriken som nyttjar spill från sågningen. Man uppför även arbetarbostäder

varvid Gimonäs by bildas som senare blir en stadsdel i Umeå. 1932 har man 125 arbetare anställda enligt uppgift i Svensk Industrikalender. 1936 går moderbolaget i konkurs varvid anläggningen förvärfvas av Holmsunds AB. När sågen i Holmsund brinner 1939 sker sågningen i Gimonäs fram till slutet av året varefter verksamheten upphör.

Såghuset. "Gamla Umeå i bild" 50:3. Fotoarkivet, Västerbottens museum.

<p>Jacobsson & Erikssons såg - Sofiehems Trävaru AB (Sofiehemssågen) Ägare Conrad Jacobsson, Erik Eriksson och Brännlands Träförädlings Aktiebolag Etablerad 1911 Upphör 1926</p>	<p>Informationskällor</p> <ul style="list-style-type: none"> • Företagsarkivet Westerbotten. <i>Protokoll från Sofiehems Trävaru AB.</i> • <i>Tidskriften Västerbotten, 1987:2.</i> Tidskrift producerad av Västerbottens museum för Västerbottens läns hembygdsförbund. Umeå. • <i>Västerbottens-Kuriren</i> 1917-08-17.
--	---

- 1911.** Byggnadsfirman Jacobsson & Eriksson uppför 1911-1912 ett treramigt sågverk i Sofiehem, där en stor del av firmans virke sågas under åren 1912-1915. Verksamheten upphör genom konkurs 1915.
- 1916.** Sofiehems Trävaru AB övertar sågen. Man anlägger en lådfabrik. Där ska finnas klyvsåg, kantverk, hyvel och tre kapsågar.
- 1917.** Den 11 juni brinner sågen. Personalen avskedas. När sågen byggs upp igen får den två ramar, klyvsåg och kantverk. Man sågar sedan bland annat 150 000 slipers åt staten. Av tidningsartikel om återuppbyggnaden framgår att det vid samma strand då har uppförts en lådfabrik som har skärgårdsbor som ägare. Det framgår också att det ska anläggas kolugnar för 80 kolmilor.
- 1920.** Brännlands Träförädlings Aktiebolag köper sågen.
- 1926.** AB Scharins Söner köper sågen och river den. 1926-1927 uppför man Sofiehems träsliperi för tillverkning av mekanisk pappersmassa, slipmassa.

Detta står att läsa i Dagstidningen Dalapilen fredagen den 15 juni 1917.

Stor sågverksbrand utanför Umeå.
Sofiehems trävarubolags nya och moderna industrianläggningar vid Sofiehem utanför Umeå nedbrunna i måndags. Elden uppstod vid 6-tiden på morgonen i pannhuset och spred sig hastigt till lådfabriken och sedan till sågverket. Allt brännbart förstördes, och samtliga dyrbara maskiner blevo även förstörda. Då elden vid 1-tiden var begränsad, kvarstodo endast murarna. Det brunna var försäkrat i Skandia för 180,000 kr., ett belopp, som dock väsentligt understiger det nuvarande värdet.

Maskiner i sågverket. Förklaring till texten ovan.
Ramsågen är en vertikal ram med sågblad monterade bredvid varandra. Stocken matas framåt mot ramen som rör sig upp och ned.
Klyvsåg är en cirkelsåg med bord och en sågklinga som kan ställas i höjdled.
Kantverket fräser stockens runda sidor till fyrkantiga block.

F. W. Lundholm & Co K/B

Ägare Frans Waldemar Lundholm och Gustav Tegelström

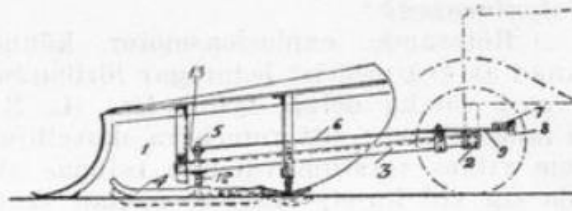
Etablerad omkring 1925

Upphör omkring 1976

Informationskällor

- Handelskalendern 1971
- Svensk Industrikalender 1963.
- Svenska Järnvägsklubben. Skriftserie 84. Diehl, Ulf och Nilsson, Stefan. *Hilding Carlsson och hans rälsbussar*. Stockholm: 2010.
- Västerbottens-Kuriren 1937-08-25.
- Svensk tidskrift för industriellt rättsskydd / 1926. runeberg.org/indratt/1926/0292.htm 1 (Hämtad 2019-01-14).

Kl. 63: c. 61378. F. W. Lundholm och G. T. Tegelström, Lycksele. FÖR AUTOMOBILER OCH DYLIKA FORDON AVSEDD SNÖPLOG. Patent i Sverige från den 8 februari 1924.

Patentanspråk:

1:o) För automobiler och dylika fordon avsedd snöplog anbragt framför och i förbindelse med automobilens framhjulssaxel, kännetecknad därav, att vid plogen, lämpligen i medellinjen genom densamma och automobilen, är anordnad en omkring en vertikal axel vridbar styrmede (4), som genom en rörelseöverförande anordning är så förbunden med automobilens styranordning, att styrmeden vrides och verkar styrande på plogen i överensstämmelse med styrrörelsen å automobilens framhjul.

Frans Waldemar Lundholm (1887-1949) är född i Lövånger och kommer som kakelugnsmakare till Lycksele. Där startar han ett åkeri. 1928 bedriver han busstrafik mellan Umeå och Lycksele. 1925 konstruerar han tillsammans med fabrikören Gustav Tegelström (1914-1979) en plog – Lyckseleplogen – som blir vida känd. 1929 tillverkar Hilding Carlssons Mekaniska Verkstad dessa plogar för företaget Lundholm och Tegelström i Lycksele. Dessa övertar sedan

tillverkningen i lokaler på Gimonäs strax söder om de nuvarande affärerna på Strömpilplatsen. Enligt uppgifter i Svensk Industrikalender 1963 etableras företaget F W Lundholm & Co K/B 1944. Man tillverkar även stubbivare för bandtraktorer och vattentransporttunnor för bevattning av väg. Man har då 34 anställda.

Företaget har upphört 1976.

Byggnaden strax söder om Strömpilplatsen där företaget hade sin verksamhet

Scharins, Bowaters och Sofiehems Pulp

Ägare Egil Unander Scharin, engelska pappers- och massakoncernen Bowaters och Balticgruppen

Etablerad 1910

Upphör 1991

Informationskällor

- Thelaus, Erik, *Gamla vykort från Umeå. En bildsvit med text av Erik Thelaus*. Västerbottens läns hembygdsförening, Acta Bothniensia occidentalis, 0347-8114:201998. Umeå.
- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Företag och företagare – Fabriker och verkstäder. forum.vbm.se/data/texter/pdf/foretag-hist/fabr-tvatt-o-glasmverkstad.pdf (Hämtad 2018-11-20).

Mycket mera finns att läsa om dessa industrier i följande skrifter:

- Steckzén, Birger. *Scharinska firman 1824-1924, berättelse om en släkt och ett handelshus från Västerbotten*. 1924.
- Ahnlund, Mats, Brunnström, Lasse, Eriksson, Karin och Vikström, Eva. *Äldre industrier och industriminnen vid Umeälvens nedre del*. Umeå universitets konstvetenskapliga institution, 1980.
- Nilsson, Bo. *Sofiehems träsliperi: en etnologisk undersökning av arbetet på en pappersmassfabrik*. Etnologiska institutionen, Umeå universitet. Umeå: 1992.
- Tafvelin Heldner, Magdalena. *Sofiehems träsliperi – En dokumentation om arbete och fritid av elva industriarbetare*. Västerbottens läns hembygdsförening, Acta Bothniensia occidentalis, 0347-8114 ; 15, Umeå: 1995.
- Valeur, Christian. *Papper och massa i Västerbotten och Norrbotten – Från pappersbruk till processindustri*. 2003.

1909. Egil Unander Scharin (1868-1910) beslutar att uppföra en fabrik för mekanisk pappersmassa – slipmassa vid Umeälven nära stadens centrum. Han avlider vid jul-tiden året därpå. Produktionen kommer igång i juni 1910. Den är då 13-14 000 ton våt slipmassa. Scharinska träsliperiet är Umeå stads första större industri. Den fördubblar det industriella tillverkningsvärdet i staden. De 60 arbetarna är tredjedelen av stadens industriarbetare.

1926. I maj utvidgas sliperiet.

1926. Scharins Söner AB köper Sofiehemssågen som man river 1926-1927 och uppför Sofiehems träsliperi för tillverkning av mekanisk pappersmassa – slipmassa.

1933. Det sker en ny utvidgning av sliperiet.

1937. Den 15 mars säljer Scharins båda fabriker till den engelska pappers- och massakoncernen Bowaters som bildar Bowaters Svenska Trämassefabriker AB. Produktionen utvecklas på följande sätt: 1927: 75 000 ton, 1953-1954: 95 000 ton, 1967-1968: 115 000 ton och 1974: 135 000 ton.

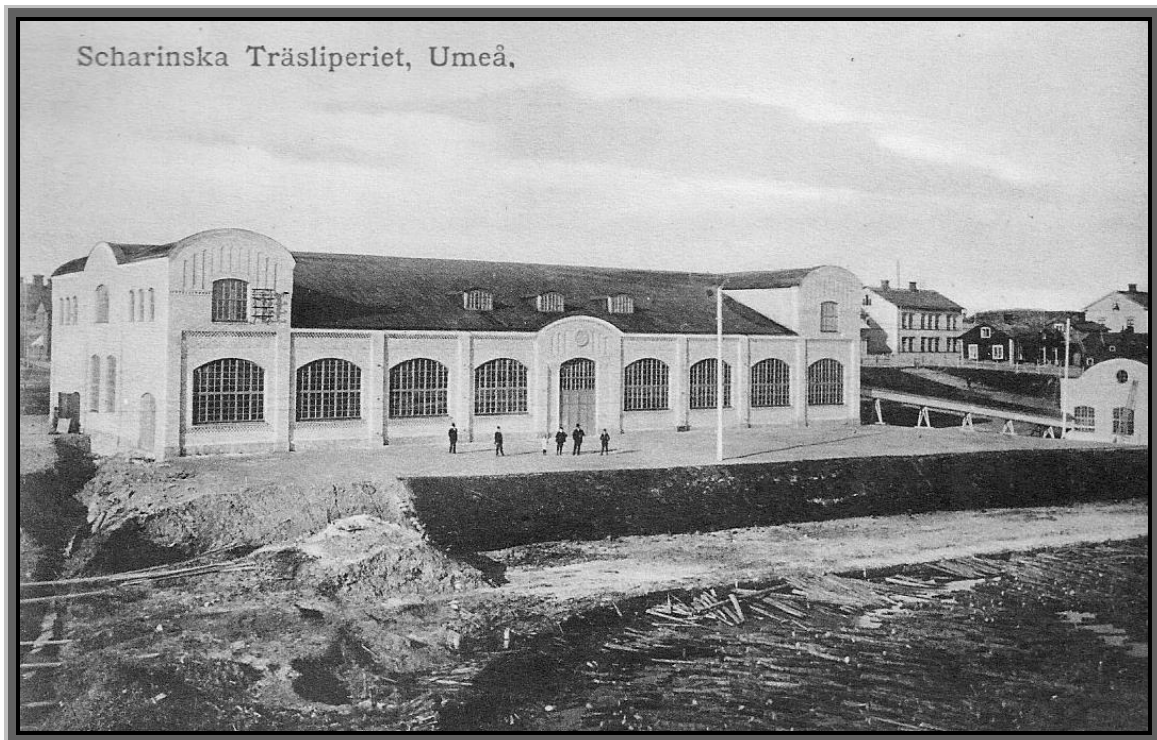
1940. Vid mitten av april upphör verksamheten när det under kriget inte går att sända pappersmassan till England.

1945. Den 17 april kan driften åter börja när freden gör det möjligt att åter skeppa pappersmassan.

1954. Verksamheten upphör eftersom den med fördel kan ske vid den nya fabriken i Sofiehem. Då produceras 45 000 ton.

1978. Bowaters säljer fabriken till Balticgruppen i Umeå som får namnet Sofiehem Pulp AB.

1991. Den 20 maj upphör verksamheten, som då har 340 anställda, varefter fabriken och området i närheten blir ett köpcentrum – Strömpilsplatsen.

Träsliperiet vid älven nära stadens centrum år 1925

Fabriken i Sofiehem på 1950-talet. Foto Bertil Ekholtz.

Terpentin- och tjärfabrik

Ägare Johan Cowan-Nyberg

Etablerad 1896

Upphör Ej klarlagt

Företaget grundas 1896 av länsmejeristen **Johan Fredrik Cowan-Nyberg** (1866-1898). Fabriken byggs vid Kolbäcken. Där tillverkas tjära, terpentin, becolja, träsyreättika, ättiksyrad kalk, träsprit, träkol m.m.

1909 upphör verksamheten när Sofiehemssågen uppförs på fabriken plats.

Ett nytt norrländskt storindustribolag är i dessa dagar under bildning, omtalar Sundsvalls-posten.

Sedan ett par år har vid Kolbäcken utanför Umeå varit i gång en af ingenjör J. Cowan Nyberg anlagd teknisk fabrik, hwars säregna alster äfven förekommo på Stockholmsutställningen i fjol och der väckte stor uppmärksamhet. Fabrikens hufvudsakliga uppgift är nämligen att förädla trästubbar, hvilket består deri att man lösgör

stubbens olika beståndsdelar och frambringar på detta sätt de vigtiga produkter som i handeln gå under namnet trätjära, terpentin, träsprit, kol etc.

Fabrikens grundare afled, som bekant, hastigt vid nyårstiden i år. Då affären är i lofvande utveckling, ha åtskilliga för saken intresserade personer beslutit att öfvertaga och ytterligare utvidga densamma. Ett nybildadt bolag, Kolbäckens trädestillationsfabriksaktiebolag, med lägst 100,000 och högst 300,000 kr. aktiekapital, skulle inköpa fabriken samt anlägga filialer på flera platser i Norrland, hvarest råmaterialet, furustubbar, påträffas i större riklighet.

Övertagandet enligt ovan sker år 1900. Det har inte varit möjligt att klarlägga något om vad som sedan sker med företaget.

Umeå (Sofiehems) tegelbruk

Ägare En grupp umebor och senare Bäckström & Co

Etablerad 1890

Upphör under 1950-talet

Informationskälla

- Google Earth
- Grundström, Ansgar. (Cirkelledare). 1986. *Dokumentation av minnen från Sofiehem och Gimonäs*. Anteckningar från en studiegrupp med gamla Sofiehemsbor. Umeå.
- Svensk, Rune. *Tegelbruk i Västerbotten*. Skellefteå Museum. 1985.
- Svensk industrikalender 1947.
- Tarifföreningens Delegation i Stockholm och Svenska Brandtarifföreningen. Stockholm.
- Västerbottens museum, bildarkivet. 001, Br 5509 och K175-3.

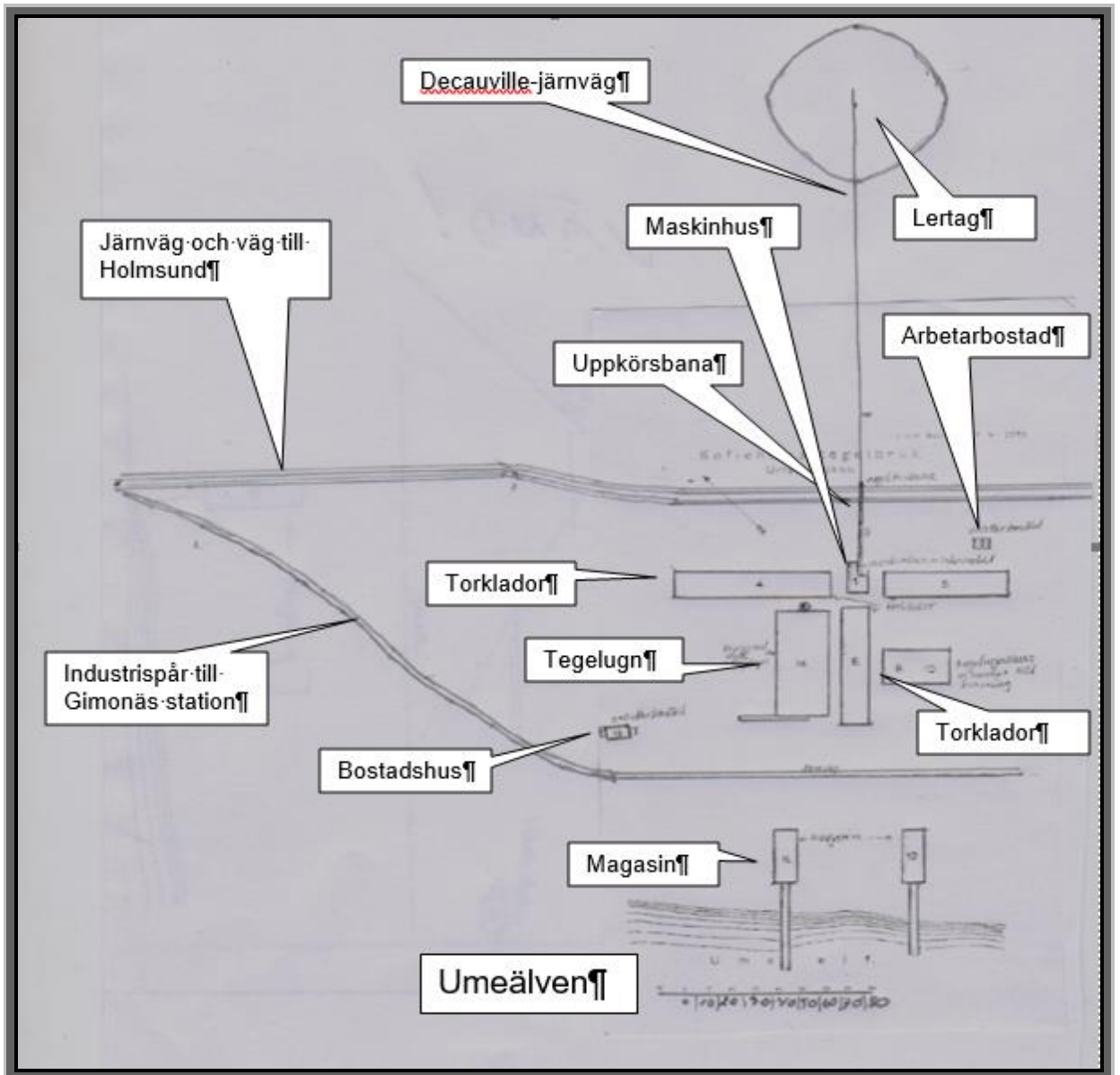
I boken *Äldre industriminnen vid Umeälvens nedre del* finns följande beskrivning om behov av byggnadsmateriel efter stadens brand 1888:

Byggnadsverksamheten på brandområdet krävde byggnadsmaterial. Stenar till husgrunder hämtades från stentag på Öberget, Tjälamarksberget och Hamrinsberget. Tegel fick man till en del från det tegelbruk som umeborgarna startade i Sofiehem 1890. Lertakten i närheten var så omfattande att verksamheten kunde pågå ända in på 1950-talet.

Företaget startas av en rad intressenter i Umeå. 1910 är ägarna ett aktiebolag. Enligt uppgifter 1920 och 1932 är Bäckström & C:o ägare. Man tillverkade murtegel och högporöst tegel. 1947 tillverkas årligen en miljon tegelvaror. Personalstyrkan är då 27 man.

Verksamheten pågår ända in på 1950-talet. Leran är svår att få upp då den ligger djupt under andra jordlager.

Anläggningarna rivs i början av 1970-talet. Inget av anläggningarna finns kvar.

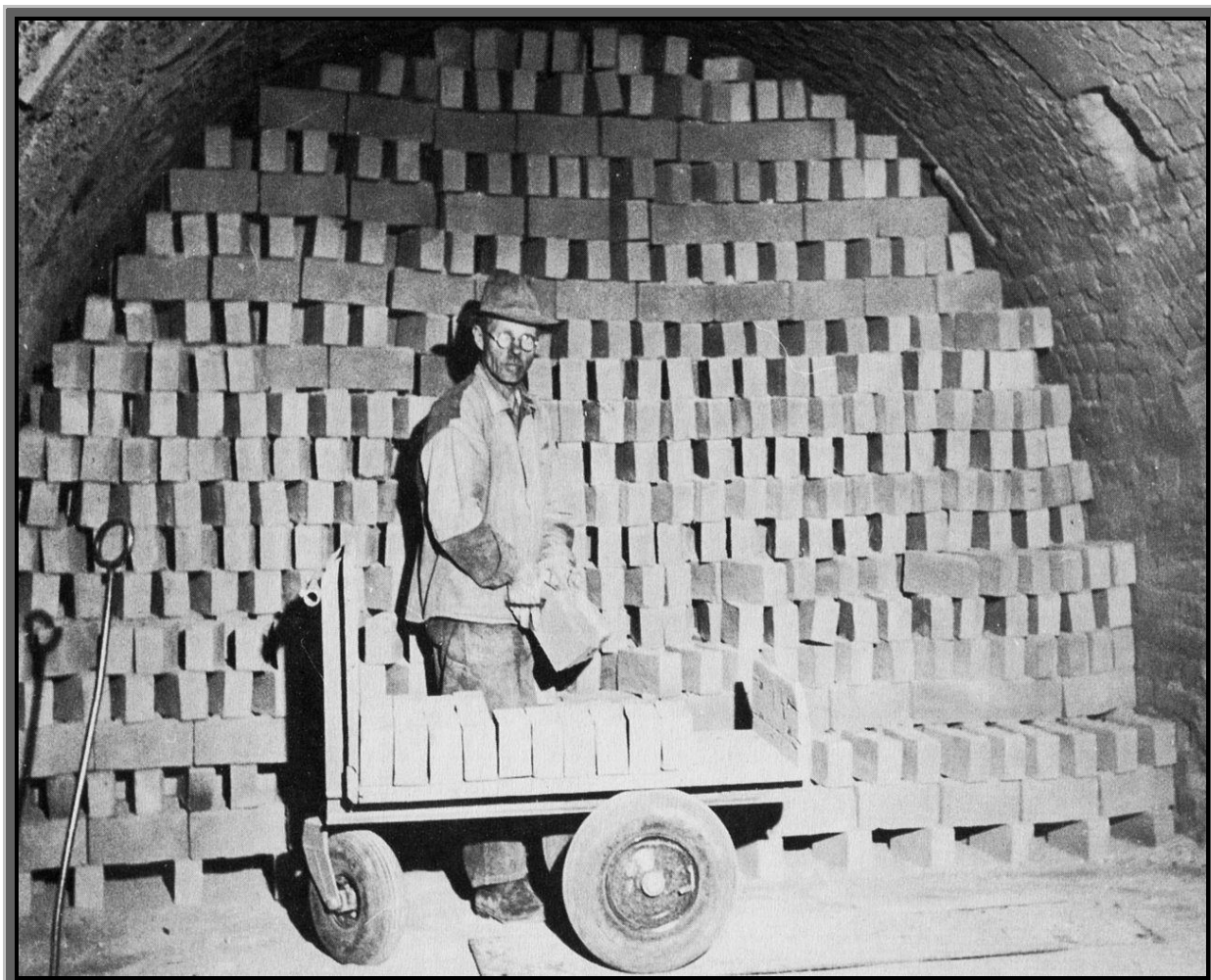
Tegelbrukets industriområde

Byggnaden med tegelugnen. Foto från fotoarkivet, Västerbottens museum. Foto: Ingemar Ekenberg.

Lertaget med decauville-järnvägen. Foto: Calmatz.

Teglet bränns i en ringugn vilket är en brännugn där eldningszonen hela tiden flyttas runt ugnen medan godset vandrar genom ugnen i en modernare ugn. Bilden visar en ringugn. Dock inte den vid Sofiehemms tegelbruk.

Bostäder i Sofiehem och Gimonäs

Informationskällor

- Västerbottens museum, fotoarkivet. *Gamla Umeå i bild 50:1.*
- Stiftelsen Ume Älvdal. *Sofiehem/Gimonäs besöksområde.* Stiftelsen Ume Älvdal. *Sofiehem/Gimonäs besöksområde.* <http://www.umea.se/besoksomraden/sfoiehemgimonas.4.29f3c911272ace803880009704.html4.html>.

Sågverk i området uppför arbetarbostäder för sina anställda. Sofiehemssågens arbetarbostäder ligger norr om Gimoområdet, vid dammen. Det är fyra hus med fyra tvårumslägenheter i varje. Förvaltarbostaden finns ännu kvar ovanför dammen, avskild från arbetarbostäderna.

Gimosågen börjar bygga sina bostäder längre söderut 1918. De första är en grupp om sex hus med fyra enrumslägenheter i varje, med förstu-

kvist till varje lägenhet. Husen står i två rader med uthus emellan. Ett av dem finns kvar. Senare byggs fler bostäder av annan typ samt förvaltarbostad avskild av en häck. Företaget har också två kolarbaracker. Gimosågens arbetarbostäder har vattenledning dragen från en kalkkälla i närheten, vilket är ovanligt i arbetarbostäder vid den här tiden. Tvättstuga är inrymd i ett av bostadshusen. Även sågarna vid Ålidbacken har arbetarbostäder, exempelvis Löwlingbaracken på Öbergets slutning.

När man 1926 har uppfört träsliperiet, river man de gamla arbetarbostäderna vid dammen. På platsen där Sofiehemssågens arbetarbostäder legat avstyckas 67 egnahemstomter som ligger ovanför sliperiet. Det är främst sliperiets anställda som på detta sätt får tillgång till tomterna.

Inom området finns även föreningslokal, Konsumaffär och en cafélokal med bageri.

Arbetet med dragning av va-ledningar pågår under 1930-talet och blir klart 1942. Det dröjer ytterligare några år innan Gimo ansluts. Ännu vid krigsslutet saknar många fastigheter på Sofiehem WC. Det tar också sin tid att iordningställa gator och gatubelysning. Gatumarken ägs av Scharins och området ligger utanför stadsplan. Efter åtskilliga turer och sedan marken överlämnats till staden kommer anläggningarna till stånd.

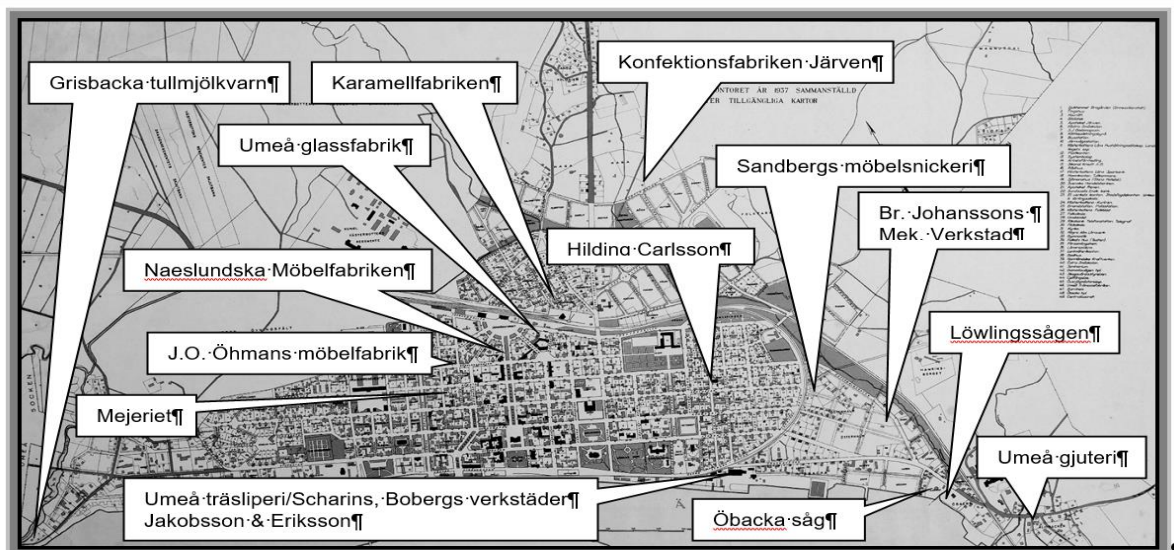
Mindre än 2/3 av tomtområdet blir utbyggt före kriget. Senare tillkommer en del hus. Även ser vicelokaler uppförs. Så anläggs Konsum 1928 inom egnahemsområdet. 1937 byggs också ett föreningshus med ekonomiskt bidrag av företaget.

På 1950-talet inleds en ny epok i Sofiehems-Gimonäsområdets historia. Området planeras främst för småhus med visst inslag av flerfamiljshus. Förändringar har emellertid skett fram till i dag, men trots dessa präglas området fortfarande av den ursprungliga karaktären med sina hus i prydliga rader längs de backiga gatorna.

Sofiehemsfabriken. Arbetarbostäderna. "Gamla Umeå i bild" 50:1

ÖVRIGA INDUSTRIER I UMEÅ STAD

Bobergs verkstäder

Ägare Alvar Boberg
Etablerad 1916
Upphör Ej klarlagt

Informationskälla

Västerbottens-Kuriren 1926-09-08 och 1946-03-01.

Johan **Alvar** Boberg (1876-1946) föds i Sävar och kommer till Umeå 1909. 1916 köper han en mekanisk verkstadsrörelse av A.-B. Jakobsson & Eriksson som efter sekelskiftet har utvidgat sin verksamhet intill älven vid Pilgatan med gjuteri och mekanisk verkstad.

taget utför mekaniska arbeten, nytillverkar och reparerar, svetsar och har plåtslageri.

Företaget finns i Sveriges Handelskalender 1931 under namnet Bobergs Verkstäder. Det har inte gått att klarlägga när verksamheten upphör.

A Bobergs Maskinaktiebolag annonserar den 8 september 1926 i Västerbottens-Kuriren att före-

E. A. Bonnedahls Smides & Mekaniska Verkstad K/B

Ägare Erik Adolf Bonnedahl
Etablerad 1922
Upphör 1994

Informationskällor

- Bonnedahls Smides & Mekaniska Verkstad K/B E. A. *Västerbottens-Kuriren*. 1972-12-14.
- JIT Mech – Om JIT Mech- Historik. <http://jitmech.se/historik/>. Hämtad 2018-09-09.
- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Företag och företagare – Fabriker och verkstäder. forum.vbm.se/data/texter/pdf/foretag-hist/fabr-tvatt-o-glasverkstad.pdf (Hämtad 2018-11-20).

1922. Erik Adolf Bonnedahl (1889-1963), som är utbildad smed, flyttar till Umeå och startar företaget på Öbackavägen 14-16. Namnet är någon tid Bonnedahls Åkdons & Smidesverkstad.

1926. Lokalerna utökas. Volvo Umeaverken är en stor kund. Senare övertar man tillverkning av snöplogar av Hilding Carlsson. Tillverkningen övertas sedan av F. W. Lundholm & Co K/B.

1936. Bonnedahl köper J. A. Erikssons närliggande verkstad. Maskinutrustningen, som kompletterats, omfattar då ett stort antal moderna specialmaskiner. Företaget tillverkar diverse byggnadssmeden, kap- och klyvmaskiner för gengasved, snöplogar och utför olika mekaniska arbeten samt reparationer och alla slags svets- och fräsningarbeten.

1943. Företaget har ett 20-tal anställda.

1947. Det sker en större utbyggnad. Bonnedahl blir dock samtidigt sjuk och överlämnar till sönerna **Kjell** Johan (1922-2015), ingenjör, **Sven Åke** (1926-1999), kamrer och **Jan Adolf** (1936-2011), verkmästare. De nya lokalerna är belägna i närheten av Scharins fabrik. Arbetsstyrkan beräknas då bli 30 personer.

1955. Företaget blir kommanditbolag.

1994. Företaget går samman med ABB:s Maskinverkstad i Robertsfors och bildar JIT Mech.se Produktion AB.

Centraltryckeriet

Ägare Runo Larsson

Etablerad 1920

Upphör 2008

Informationskälla Larsson, Olle. 1994.
Centraltryckeriet 60 år 1934-94.

Runo Larsson

1900. Runo Larsson (1888-1964) börjar som lärling vid Västerbotten Kuriren.

1920. Han startar tryckeri på Kungsgatan 66.

1934. Han bildar Centraltryckeriet. Runos fem söner Tore, Olle, Nils, Gunnar och Karl hjälper till i företaget

1934. Företaget finns vid Moritzska gården, Rådhusplanen 4.

1941. En sätmaskin anskaffas som komplettering till handsättning.

1938. Företaget finns nu på Storgatan 71 vid länsresidenset.

1957. Företaget flyttar till Storgatan 43 intill Hotell Esplanad. Verksamheten kompletteras med en pappershandel.

1965. Företaget flyttar till Storgatan 113 intill yrkesskolan Öst på stan. Utrustningen kompletteras med en offsetpress.

2008. Företaget upphör efter konkurs.

Lokalerna på Storgatan 113

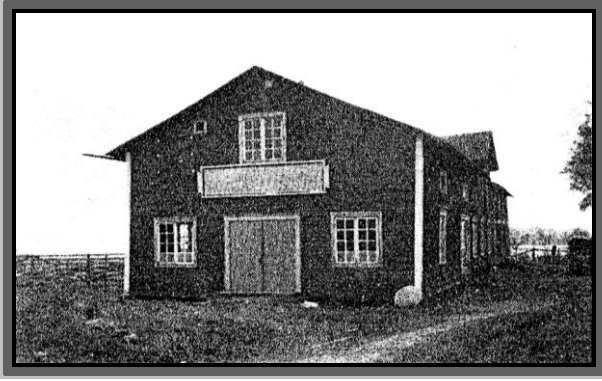
Granholt & Söner

Ägare Johan Granholt

Etablerad 1915

Upphör 1943

Informationskälla Nyblom, Gösta.
Sveriges Privata Företagare – Norrland.
Uppsala: 1943.

Granholt & Söners snickeriverkstad på Öbacka

Snickarmästare Johan Granholt (1867-1945) grundar 1915 en snickeriverkstad som 1939 ombildas till Granholt & Söner med Johans son **Hjalmar** Alexis (1899-1984) som ledare. Tillverkningen omfattar trappor, ledstänger, konstindustriella möbler och inredningar. Hjalmar

Granholt har därutöver skapat ett stort antal dekorativa arbeten i trä, gips och stuck inom Västerbotten. Verksamheten upphör 1943.

Byggnadsfirman Jacobsson & Eriksson

Ägare Conrad Jacobsson, Erik Eriksson och Brännlands Träförädlings Aktiebolag

Etablerad 1890-talet

Upphör 1915

Informationskällor

- Ahnlund, Mats, Brunnström, Lasse, Eriksson, Karin och Vikström, Eva. *Äldre industrier och industriminnen vid Umeälvens nedre del.* Umeå universitets konstvetenskapliga institution, 1980.

- Byggnadskontoret, 1937. *Karta över Umeå stad 1937 sammanställd efter tillgängliga kartor.* Umeå.
- Olofsson, Sven Ingemar. *Umeå stads historia 1888-1972.* Umeå: 1972
- Västerbottens museum, bildarkivet. B 4091 och Br 8720.

Texten nedan finns att läsa i boken *Umeå Stads historia 1888-1972* av Sven Ingemar Olofsson.

Nästan lika stor betydelse för sysselsättningen i staden som Oscar Naeslunds företag blev byggmästare Per Erikssons (1854-1915) industri-företag. Dalkarlen Eriksson hade liksom många andra i byggnadsbranschen sökt sig till Umeå efter stadsbranden. Under firmanamnet Jakobsson & Eriksson, kom han och kompanjonen, en byggmästare från Söderhamn, att bli ledande i sin bransch. Bland annat byggde de den nya kyrkan, nya läroverket, kasernerna och många privathus. Verksamheten utsträcktes under 1890-talet till hela Norrland och firman fick även uppdrag i huvudstaden, bland annat stora hallen vid Stockholms-utställningen 1897.

Den driftige Eriksson insåg snart vikten av att göra firman självförsörjande i fråga om trävaror och snickeriprodukter. Helt naturligt startade han denna verksamhet i sin nya hemstad, där han

livligt engagerade sig i samhällsarbetet som både kommunalman och föreningspamp. Bland annat tog han initiativ till bildandet av Umeå fastighetsägareförening 1902 och spelade en ledande roll inom stadens baptistförsamling.

Vid älven, strax öster om hamnspåret, anlade Jakobsson & Eriksson sitt sågverk och på kajområdet nedanför Pilgatan sitt hyvleri. Under 1898 hade man 40 anställda och nådde ett tillverkningsvärde av över 60,000 kronor. Trävarorna skeppades från Umeå till firmans olika byggnadsplatser i landet och en mindre varvs- och rederirörelse utgjorde ett nödvändigt komplement till Per Erikssons omfattande affärsrörelse, vilken han från 1901 bedrev i egen regi.

Verksamheten utvidgades efter sekelskiftet med ett gjuteri och en mekanisk verkstad, som sysselsatte ett 20-tal arbetare. Under 1906 blev Eriksson stadens främste arbetsgivare inom industrin, alltså större än Oscar Naeslund. Ett

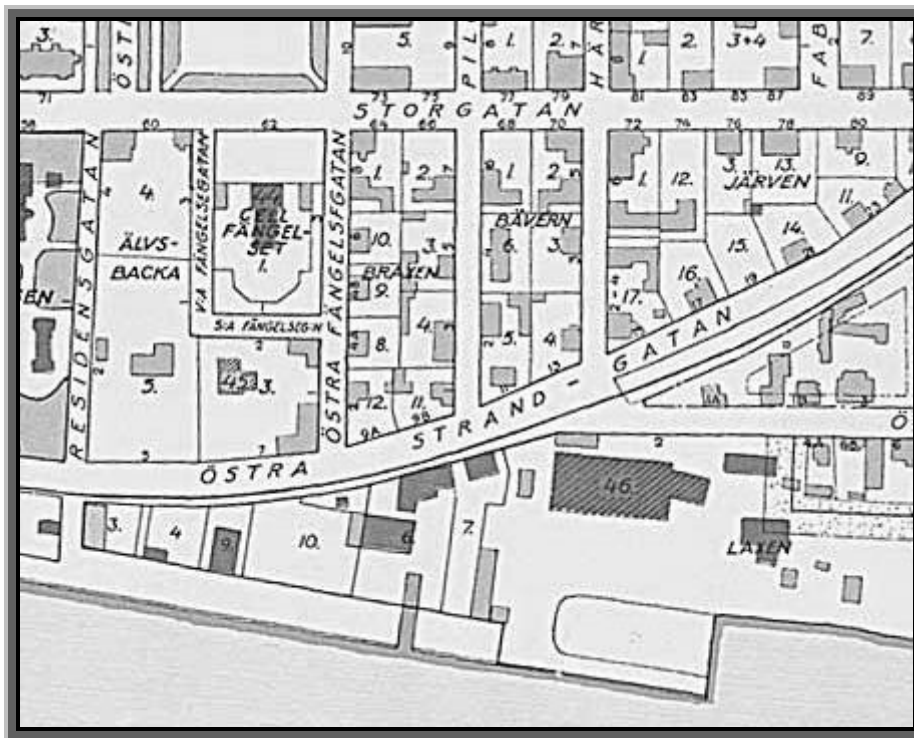
80-tal arbetare fick då sin utkomst i hans företag. Därmed nådde stadens industri sin högsta nivå ur sysselsättningssynpunkt.

En såg uppfördes 1898 i anslutning till Umeå snickerifabrik av kompanjonerna och ägarna till snickerifabriken, Jakobsson och Eriksson. Sågen hade en ram och drevs av en ångmaskin på 50 hästkrafter. För vidareförädling installerades en hyvel och en stor del av virket gick vidare till snickeriet. Två år efter starten insattes ytterligare en ram. Vid sekelskiftet övergick företaget i bolagsform och fick namnet AB Jakobsson & Eriksson. I början av 1900-talet sågades c:a 4.000 m/år. Antalet arbetare var tolv. År 1903 höjdes sågens kapacitet med ytterligare en ångmaskin varvid effekten höjdes till 90 hästkrafter. Samma år insattes ytterligare en hyvel. En del av sågen elektrifierades 1905, då en generator installerades för överföring av 16 hästkrafter till elström. Kapaciteten förbättrades ytterligare 1911, då antalet ramar utökades till tre. Trots

dessa utbyggnader av sågen minskade produktionen undan för undan, vilket berodde på att bolaget 1911-1912 uppfört ett treramigt sågverk i Sofiehem, där en stor del av bolagets virkesproduktion under åren 1912-1915 tillverkades. Verksamheten i Umeå upphörde genom konkurs 1915.

I boken *Äldre industriminnen vid Umeälvens nedre del* finns följande uppgifter:

- En snickerifabrik och en slip ingick också i anläggningarna.
- 1910 brinner sågen varvid verksamheten flyttas till Tegs byamäns kvarnplats vid Kolbäcken där en tjärfabrik från 1896 just hade lagts ned.
- Efter konkurs 1915 övertas firmans såg, Sofiehemssågen, 1916 av Sofiehems Trävaru AB.

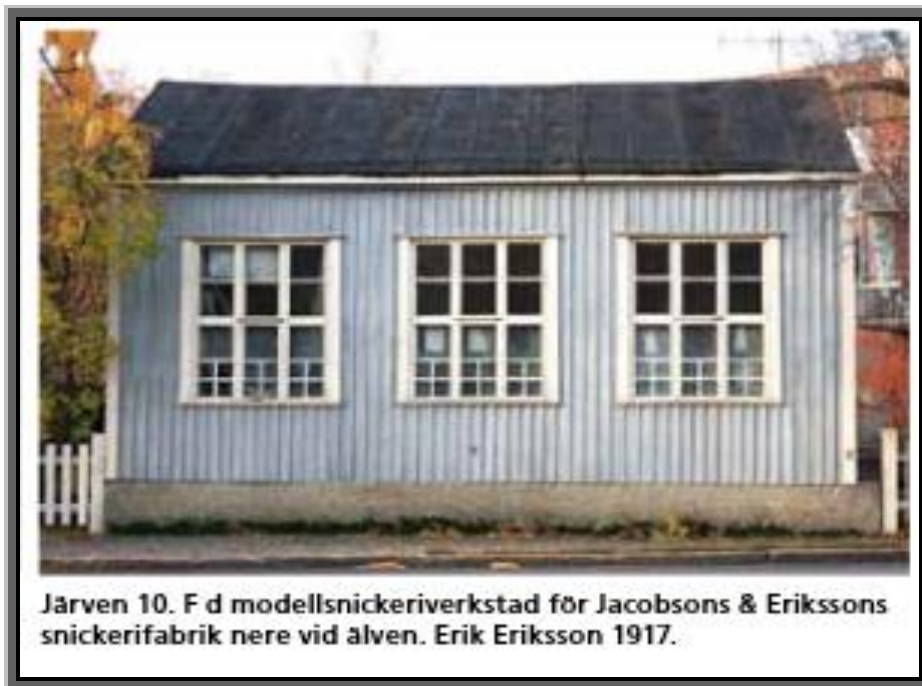
Kartan visar industriområdet där företaget hade sin verksamhet nära stadens centrum. Gjuteriet och verkstaden finns i de tre byggnaderna väster om massafabriken markerad med nummer 46. Fartygsslipen och fabriksbyggnaden med skorstenen ser vi på kartan ovan och bilden nedan.

Gjuteriet och verkstaden

Fartygsslipen och fabriksbyggnaden

Jarven 10. F d modellsnickeriverkstad för Jacobsons & Erikssons snickerifabrik nere vid alven. Erik Eriksson 1917.

Bröderna Johanssons Mekaniska Verkstad

Ägare Kurt och Klas Johansson
Etablerad 1937
Upphör 1966

Informationskälla Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Företag och företagare – Fabriker och verkstäder forum.vbm.se/data/texter/pdf/foretag-hist/fabr-tvatt-o-glasverkstad.pdf (Hämtad 2018-11-20).

Bröderna Kurt (1912-1978) och Klas (1911-1983) Johansson startar verkstaden 1937 på Östermalmsgatan 9-11. Man tillverkar kapar, hyvlar, uppfordringsverk, kolugnar, torkanläggningar, hissar, plåtpressar, ångkondensatorer, pumpar, kugg- och skruvväxlar, remskivor, spadrullharvar och fördelningslådor.

Man reparerar ångpannor, fartyg, turbiner, motorer och andra maskiner. Vidare borrar man cylindrar och utför svetsningsarbeten.

Företaget har cirka 15 anställda.

Verksamheten upphör 1966.

Hilding Carlsson Mekaniska Verkstad

Ägare Hilding Carlsson

Etablerad 1913

Upphör 1971

Informationskällor

- Länsstyrelsen i Västerbotten och Skellefteå museum. *Västerbottens industrihistoriska arv*. 2003.
- Svenska Järnvägsklubben. Skriftserie 84. Diehl, Ulf och Nilsson, Stefan. *Hilding Carlsson och hans rälsbussar*. Stockholm: 2010.

- 1892.** Karl **Hilding** Severin Carlsson är född 24 maj 1892 i Alnö i Medelpad och växer upp i Obbola dit han kommer 1895.
- 1910.** Han driver under 1910-talet en mindre reparations- och bilverkstad – Hilding Carlssons Reparationsverkstad - i hörnet Östra Kyrkogatan – Hagagränd vid Haga-plan på Haga.
- 1913.** Firman etableras enligt uppgift i Svensk Industrikalender.
- 1916.** Verksamheten flyttas till en byggnad på Pilgatan 16 där han reparerar motorer och fordon, tillverkar båtmotorer, varpspel till flottning m.m. Han bygger där om en bil till järnvägsdressin för Statens Järnvägar.
- 1923.** Företagets namn ändras till Hilding Carlsson Mekaniska Verkstad.
- 1924.** Tillverkning av båtmotorer börjar.
- 1926.** Tillverkning av dressiner för SJ inleds.
- 1929.** Lokalerna utökas. Man tillverkar Lycksele-plogen för företaget Lundholm och Tegelström i Lycksele. Dessa övertar sedan tillverkningen i lokaler på Gimonäs.
- 1933.** Den 20 maj går första turen med en rälsbuss konstruerad av företaget.

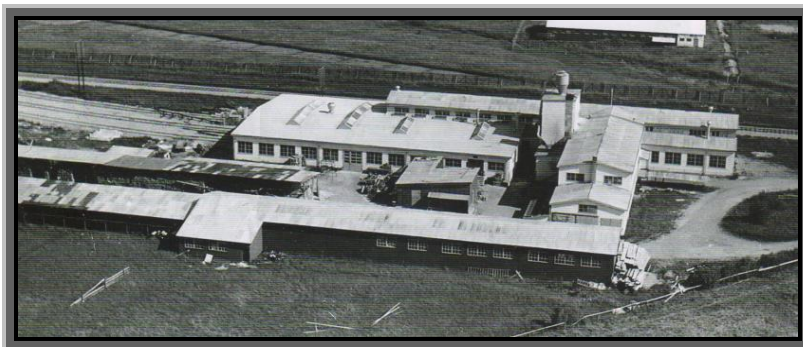
- 1937.** Nya lokaler i funkis-stil uppförs på Pilgatan.
- 1939.** I januari rullar det första fordonet ut från en ny anläggning på Västerslätt som man bygger tillsammans med Olsson & Norbergs snickeri. Man får bland annat anslutning med järnvägsspår till järnvägen Umeå-Vännäs.
- 1945.** Lokalerna utökas.
- 1961.** Hilding Carlsson avlider i Umeå den 16 augusti. Företaget drivs därefter av hans änka och dotter.
- 1962.** Företaget ombildas till aktiebolag. Fram till 1962 levereras 863 enheter. Därefter bygger man endast några specialvagnar och dressiner för järnväg fram till 1967.
- 1963.** Företaget har 68 anställda enligt uppgift i Svensk Industrikalender.
- 1965.** Den 1 augusti invigs nya lokaler på Lövön i Holmsund. Där tillverkas huvudsakligen lastbilsläp.
- 1967.** Det sista fordonet lämnar fabriken.
- 1971.** Efter diverse ägarbyten upphör verksamheten efter konkurs.

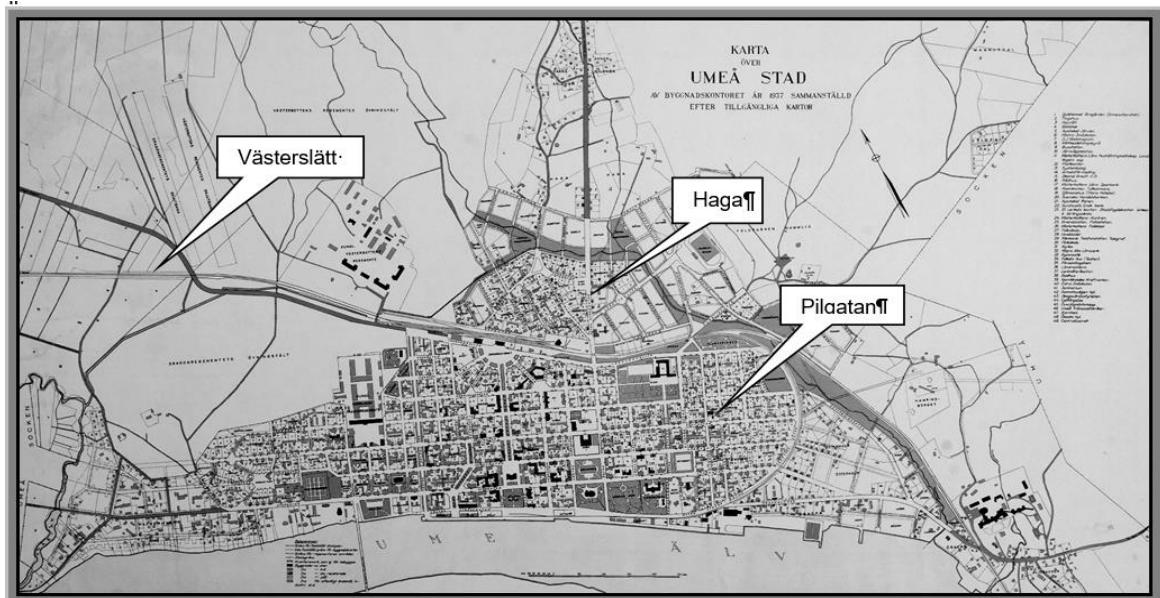
Verkstaden på Pilgatan

Verkstaden på Haga enligt en bearbetning av en ritning från stadsarkivet i Umeå

Anläggningen på Västerslätt

Den klassiska rälsbussen som börjar tillverkas 1934

Den ersätts 1952 av denna modell.

Karamellfabrik på Haga

Huset nedan lär ha uppförts på Nydala av landshövding Per Adam Stromberg (1751-1838) och långt senare flyttats till Haga. När han efter 1809 års krig tvingas bort från landshövdingeämbete uppför han ett mönsterjordbruk på Nydala. Gården uppkallas efter hans släkts stamgods Nydala herrgård i Småland.

Någon gång kring sekelskiftet finns det en karamellfabrik i byggnaden. I Västerbottens-Kuriren den 22 september 1900 finns en annons från Halls karamellfabrik. På Internet finns det inte någon information om ett sådant företag. I 1907 års utgåva av Sveriges Handelskalender finns Umeå Karamellfabrik och namnet Simon Persson utan ytterligare information.

Interiör från karamellfabriken

Konfektions AB Järven

Ägare Aktiebolag
Etablerad 1947
Upphör 1951

Informationskällor

- Västerbottens-Kuriren 1947-08-12.
- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Företag och företagare – Fabriker och verkstäder. forum.vbm.se/data/texter/pdf/foretag-hist/fabr-tvatt-o-glasverkstad.pdf (Hämtad 2018-11-20).

AB Järven uppför en konfektionsfabrik vid Parkvägen på Haga där verksamheten etableras den 15 januari 1947 efter en blygsam start på Stenmarksvägen 5 på Haga. Västerbottens-Kuriren informerar den 17 april från en visning av anläggningen. Man planerar att sy 200-300 kostymer per dag vilket kräver samma antal sömmerskor. Vid pressvisningen har man beställning från flygvapnet på 5 000 uniformer. Fabriken beräknas vara i full drift några månader senare. Verksamheten upphör den 20 december 1951 efter konkurs.

Jan Unander-Scharin köper anläggningen och planerar att fortsätta verksamheten men i reducerad omfattning. Dock är tjänstemännen uppsagda och övrig personal har lämnat företaget. Någon fortsatt verksamhet blir det aldrig. Inte heller kommunens planer om att använda byggnaden som idrottshall blir verklighet.

Konfektionsfabriken Järven på Haga

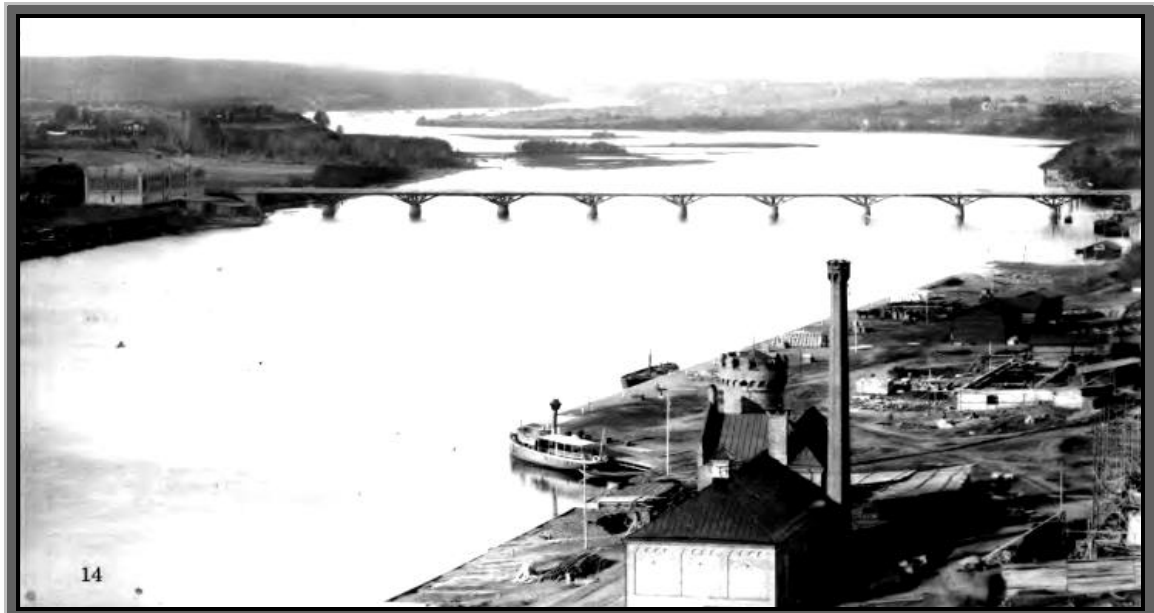

Sömmerskor i arbete på konfektionsfabriken Järven

Kraftverken

Informationskällor

- Energimyndigheten. *Sveriges elproduktion 1900-2008*. 2015-04-19.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sveriges_elproduktion_1900-2008.gif (Hämtad 2018-12-15).
 - Västerbottens museum. *Baggböle – Kåddis – Brännland – Klabböle. Inventering och bevarandeförslag. Kulturhistoriska undersökningar*. Umeå: 1984.
 - *Tidskriften Västerbotten, 1992;3*. Tidskrift producerad av Västerbottens museum för Västerbottens läns hembygdsförbund. Umeå.
 - Westerlund, Lars. *Hundra år av nyheter med Västerbottens-Kuriren*. Umeå: 2000.
 - Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Umeå stads historia.
forum.vbm.se/data/texter/pdf/umea-stads-historia.pdf (Hämtad 2018-11-20).
- 1892.** Den 18 november tänds de första elektriska lamporna i Umeå när ett vedeldat ångkraftverk med effekten 70 hk eller 50 kW tas i drift vid älven. Två ångmaskiner producerar dels ström med spänningen 750 volt för gatornas båggljuslampor, dels 110 volt för innerbelysning.
- 1899.** Den 6 december börjar driften vid Klabböle vattenkraftverk varvid driften upphör vid ångkraftverket. Effekten är 500 hk eller 375 kW.
- 1904.** Effekten vid kraftverket ökar till 750 hk eller 550 kW genom att ett tredje aggregat installeras.
- 1910.** Den 28 maj tas ytterligare ett kraftverk i drift i Klabböle intill det befintliga. Effekten från Klabböle ökar därmed till 4 100 hk eller 3 000 kW.
- 1914.** En dieselgenerator på 385 kW installeras som man använder då kraftverket står stilla när issörja bildas.
- 1916.** Holmsunds AB anlägger Baggböle kraftverk i Baggböleforsen som företaget äger efter köpet av Baggböle sågverk. Därmed säkerställer man kraftförsörjning för fabriken i Obbola. Effekten är 1 100 kW.
- 1920.** I notiser åren 1917-1920 meddelar Västerbottens-Kuriren att byar nära Umeå har fått elektrisk kraft. 1917 är det Ersmark och 1919 Hössjö. Till Kasamark, Yttersjö och Innersjö kommer elkraften 1920. Det dröjer alltså till 1920-talet innan landsbygden börjar att elektrifieras.
- 1926.** Den 9 november invigs Norrfors kraftverk. Effekten är 15 000 kW.
- 1927.** Kraftverket i Klabböle tas en längre tid ur drift för underhåll.
- 1932.** Effekten hos kraftverket i Klabböle ökar till 7 900 hk eller 5 800 kW genom en utbyggnad.
- 1947.** Umeå stad köper Baggböle kraftverk. I april godkänner stadsfullmäktige ett avtal som innebär att Klabböle- och Baggböleforsarna byggs ut av ett bolag med Umeå stad och staten som lika stora ägare.
- 1959.** Den 14 september inviger prinsessan Sibylla Stornorrfors kraftverk. Den 18 december 1958 har Vattenfall AB tagit kraftverket i drift. Driften upphör vid kraftverken i Baggböle, Klabböle och Norrfors.
- 1985.** En utbyggnad av Stornorrfors tas i drift.

Utsikt över Ume älv 1894 med hamnområdet och bron över till Teg. I förgrunden ångkraftverket och tre belysningsstolpar med båggljuslampor. I bildens högra kant skymtar de pågående byggnationerna av Handelsbankens byggnad och Stora Hotellet med terrassen nedanför. Vid kajen ligger ångslupen Duncker som trafikerar älven mellan Umeå och Djupvik. Ett par km uppströms skymtar Nyhults sorteringsverk nedanför Klabböle. Västerbottens museum, Bildarkivet.

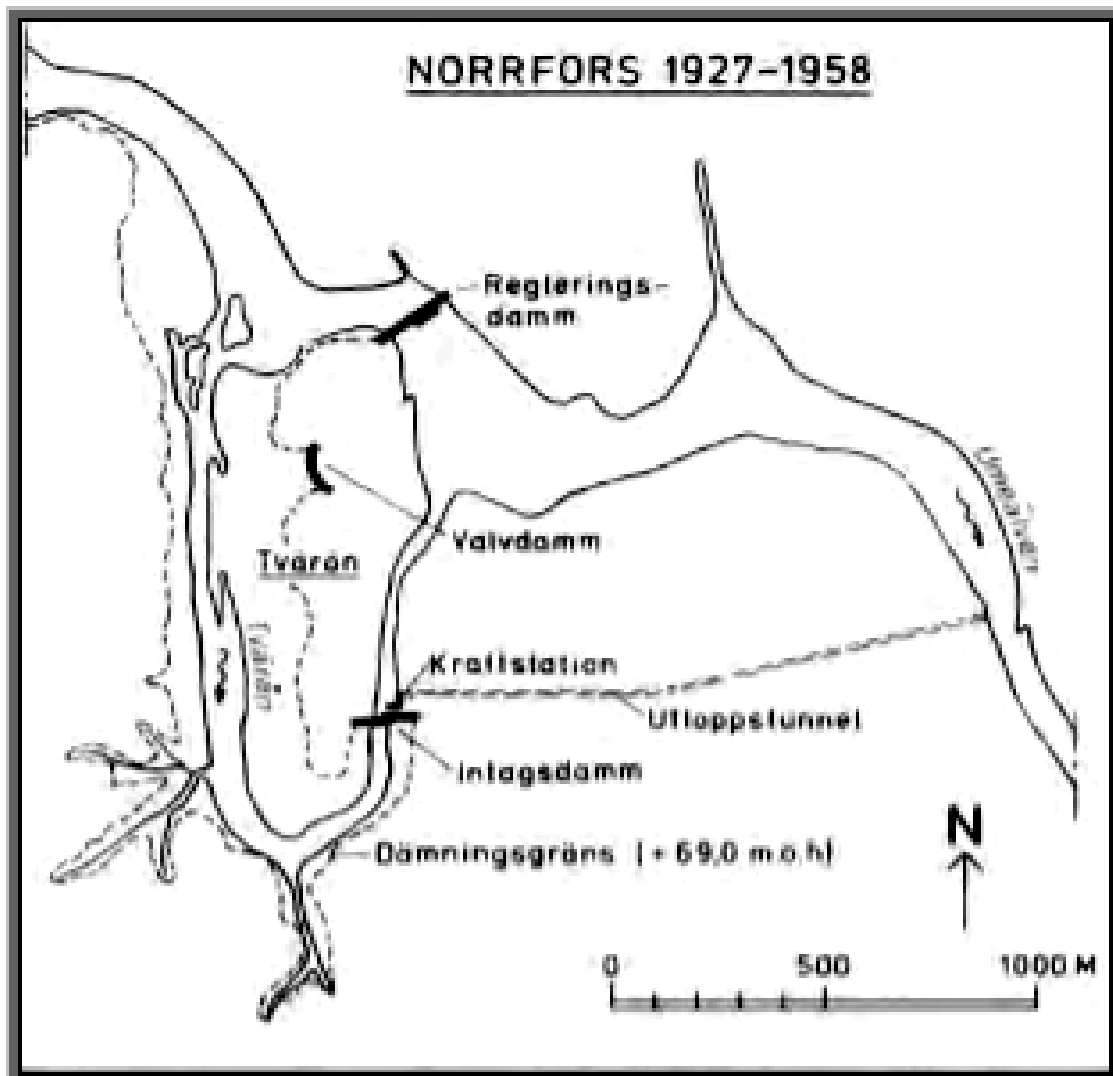
Maskinhuset i Klabböle fotograferat 1989. Byggnaden har kvar sitt ursprungliga utseende. Foto: Lasse Brunnström.

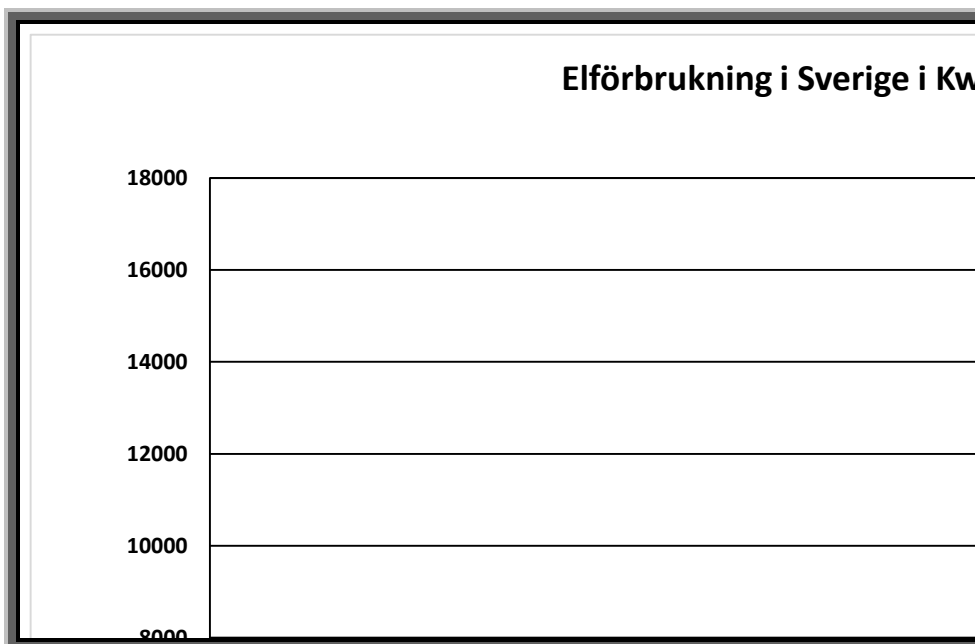
Kraftverket i Klabböle från 1910

Kraftverket i Norrfors sedd från nordväst. I bakgrunden Sörfors by. Foto Tor Ekholtz 1928. Vattenfall Mellersta Norrlands arkiv, Umeå.

Karta över Norrfors kraftverks utsträckning 1927-1958. Den streckade linjen visar den nya strandlinjen efter uppdämningen 1927. Kartan ritad av Rune Kjellson.

Diagrammet visar elförbrukning för industri, bostäder (cirka 30 %) och service.

Larsson & Co:s Tryckeri AB

Ägare Oskar, Bengt, Inga och Kenneth Grahn samt Ann-Christine Olofsson

Etablerad 1923

Informationskälla *Umeåtryckeri börjar med processfritt | signprint.se.*
<http://signprint.se/2012/05/24/umeatryckeri-borjar-med-processfritt/> (Hämtad 2017-01-10).

Ett pressmeddelande 2012-05-22 som finns på Internet innehåller bland annat följande information.

Familjeföretaget Larsson & Co:s Tryckeri AB i Umeå grundades 1923 och drivs idag av syskonen Kenneth Grahn och Ann-Christine Olofsson. Deras farfar Oskar Grahn var med nästan från starten och därefter tog pappa Bengt och mamma Inga över och drev sedan företaget fram till 1990, när det var Kenneth och Ankis tur att driva det vidare.

Vi har alltid jobbat långsiktigt och köper teknik när vi ser att den fungerar, och när vi har pengar till det. Vi vill inte ligga bankerna till last och ha dem flåsande över oss. Och detta har ju visat sig fungera, Larsson & co fyller faktiskt 90 år nästa år!

Idag är de totalt sju anställda, en liten "tomteverkstad" som Kenneth säger, med i huvudsak lokal industri och företag på orten som kunder. De gör alltifrån att utbilda kunder i olika programvaror, till att producera och distribuera deras trycksaker.

Vi jobbar oftast direkt mot slutkund. Vi har en egen ateljé med tre personer som kan webb, layout och grafisk design. Dessutom kan vi ge förslag på papper och bildningar som vi vet fungerar, och då vet kunderna att det blir som de har tänkt.

Om framtiden säger Kenneth att "ja, man får väl titta i kulan, haha, nej, det är nog bara att köra på med digital- och offsettryck". Kenneth hoppas att det ska bli en återgång i att kunderna i första hand vänder sig till sin lokala aktör.

Att producera och konsumera lokalt är både miljömässigt bra och så stannar skattemedlen i den lokala regionen. Jag hoppas att fler företag börjar tänka på det. Och för vår del gäller det att vara envisa, tjuriga och uthålliga, det blir inga nya fina bilar här inte!

<p>Lundberg & Schäder - Olsson & Nordberg snickeri Ägare Karl Edvard Olsson och Erik Johan Nordberg Etablerad 1929 Upphör Inte klarlagt</p>	 <p>Fabrikör Karl Edvard Olsson</p>	 <p>Fabrikör Erik Johan Nordberg</p>
<p>Informationskällor</p> <ul style="list-style-type: none"> • Svensk Industrikalender 1947. • Svenska Järnvägsklubben. Skriftserie 84. Diehl, Ulf och Nilsson, Stefan. <i>Hilding Carlsson och hans rälsbussar</i>. Stockholm: 2010. • Sveriges Handelskalender 1970. • Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Företag och företagare – Fabriker och verkstäder. forum.vbm.se/data/texter/pdf/foretag-hist/fabr-tvatt-o-glasverkstad.pdf (Hämtad 2018-11-20). 	 <p><i>Lundberg & Schäders snickeri på Storgatan</i></p>	

Snickerifirman Lundberg & Schäder finns på 1920-talet på Storgatan 27 B, Väst på stan omedelbart väster om kyrkogården.

Företaget Lundberg & Schäder Eftr., Olsson & Nordberg bildas 1929. Ägare och chefer är fabrikerarna Karl Edvard Olsson (1897-1974) och Erik Johan Nordberg (1902-1955). De övertar snickeriet på Storgatan. Fram till 1963 tillverkar de karosser och inredningar till Hilding Carlssons rälsbussar.

1938 bygger man, tillsammans med Hilding Carlsson, en ny anläggning på Västerslätt med bland annat anslutning med järnvägsspår till järnvägen Umeå-Vännäs. Samarbetet med Hilding Carlsson minskar för att slutligen upphöra när rälsbussarna inte längre har konstruktion i trä.

1971 tillverkar man byggnadssnickerier, ytterfasadssnickerier samt portar för garage och industrier. Fabriken med 26 anställda, finns då på Hissjövägen.

<p>Naeslund ska möbelfabriken Ägare Oscar Naeslund Etablerad 1898 Upphör 1933</p>	<p>Informationskällor</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Hvar 8 dag, Illustrerad veckotidning</i>. 1911-06-11. • Olofsson, Sven Ingemar. <i>Umeå stads historia 1888-1972</i>. Umeå: 1972
--	---

Detta finns att läsa på sidan 105 i *Umeå stads historia 1888-1972* av Sven Ingemar Olofsson.

Omedelbart efter branden hade N. J. Bäcklunds väl inarbetade järnhandel fått konkurrens av Oscar Naeslund (1861-1930). Det visade sig emellertid att det fanns utrymme för två järnhandlare under återuppbyggnadshaussen och efter denna utökade Naeslund sin rörelse genom att uppta tillverkning av möbler 1898 i verkstäder om 8 000 kvm på nuvarande posthustomten, kvarteret Fabriken. Det var en efter Umeåförhållanden betydande satsning. Ej mindre än 86 man erhöll anställning i möbelfabriken det första året.

Tillverkningen bestod av möbler av alla slag, målade, polerade och stoppade, till ett saluvärde av 78.000 kr samt kakelugngaller till 25.000 kr.

Möbelfabriken blev från början stadens största arbetsplats och nådde efter sekelskiftet ett tillverkningsvärde på 200.000 kr. Försäljningsfilialer etablerades i Gävle, Kiruna och Malmberget. Naeslunds bolag, som under seklets första år torde ha varit Norrlands största möbelfabrik, mötte dock snart en hård konkurrens från mindre tillverkare och då nästan hela fabrikskomplexet nedbrann 1911 i Umeås första stora eldsvåda

efter stadsbranden, överlät aktieägarna företaget till verkmästaren sedan starten, J. O. Öhman.

Med halverad personalstyrka driver Johan Oskar Öhman (1887-1956) en nybyggd möbelfabrik med affär i korsningen Sveagatan-Dunkersgatan.

Han driver verksamheten fram till sin bortgång 1926. Firmanamnet är Naeslundska Möbelfabri-
kens Eftr. Handlingar från Hallströms advokat-
byrå tyder på att verksamheten fortsätter till 1933
då den upphör efter konkurs.

Branden den 20 maj 1911 som lägger möbelfabriken i aska.

Fastigheten i korsningen Sveagatan-Dunkersgatan. Bild från tidskriften Västerbotten 1987:2.

Viktor Ohlssons

Snickerifabrik

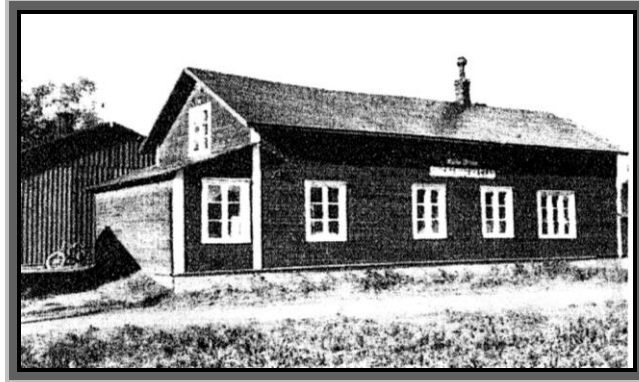
Ägare Viktor Ohlsson

Etablerad 1920

Upphör Inte klarlagt

Informationskälla

Nyblom, Gösta. *Sveriges Privata Företagare – Norrland*. Uppsala: 1943.

I en industrifastighet på Träsnidargränd på Östermalm börjar **Viktor** Amandus Ohlsson (1893-1982) 1920 tillverka köks- kontors- och butiksinredningar samt skolbänkar och andra möbler. På 1940-talet har företaget sex anställda.

Sandbergs möbelsnickeri

Ägare Emil Sandberg

Etablerad 1933

Upphör 1988

Informationskälla

Träsnidaren - En bostadsrättsförening i Umeå.
<http://www.trasnidaren.nu/fakta/historia/> (Hämtad 2017-01-10).

"Livets träd" smyckar väggen på Järnvägsgatan 12

Följande text finns att läsa på Internet under [trasnidaren.nu](http://www.trasnidaren.nu). Det är bostadsrättsföreningen Träsnidarens hemsida.

Träsnidaren Emil Sandberg (1905-1998) har fått ge namn åt både en gata och vår bostadsrättsförening. Tillsammans med familjen flyttade han som 10-åring till en mindre gård på Östermalm. Emil Sandberg började 1919 som möbelsnickarlärling i faderns verkstad och utbildades senare av Carl Malmsten och vid Slöjdföreningens skola i Göteborg. 1933 etablerade han tillsammans med fadern och brodern Sandbergs möbelsnickeri på Skolgatan 117 på Östermalm. Med erhållet mästarbrev i träbildhuggaryrket började han på 1950-talet arbeta som yrkeslärare vid Umeå stads yrkesskolor. Han byggde ett eget hus åt sin familj i hörnet Skolgatan-Träsnidargatan, intill snickeriet.

Emil Sandberg har under en nära 70-årig verksamhet framställt en rad förnämliga verk inom möbelsnickeri och träsnideri. I hemmet fanns flera möbler och en dörr som visade prov på hans skickliga hantverk. Han skapade också ett stort antal träreliefer med motiv från olika delar av Västerbotten. Hans verk finns i flera av länets kyrkor bl.a. i Taveljö och flera stadsdelskyrkor i Umeå. År 1985 fick Emil Sandberg ta emot Kungliga Patriotiska Sällskapets medalj i silver av första storleken.

När Umeåhus 25 byggdes var man tvungen att riva Emil Sandbergs bostad och verkstad. Han flyttade tillsammans med sin hustru Ester in i en av föreningens bostadsrätter på Järnvägsgatan. Från inflyttningen 1989 och fram till sin död 1998, 93 år gammal, disponerade Emil Sandberg en liten verkstadslokal intill tvättstugan på Järnvägsgatan 12. På väggen utanför verkstaden i "Pelarhuset" hänger hans stora trärelief "Livets träd" och en minnestavla.

Skidfabriker

Informationskällor

- Fabriken i Umeå. *Fabriken historia*. <http://www.fabriken-umea.se/hem/fabriken-historia/> (Hämtad 2017-01-07).
- *Ski Factories in Sweden (Sverige) - Wooden Cross Country Skis*. <http://www.woodenskis.com/SverigeSkidFabrik.htm>. Hämtad (2017-01-07).
- *Tidskriften Västerbotten, 1995:4*. Tidskrift producerad av Västerbottens museum för Västerbottens läns hembygdsförbund. Umeå.
- Västerbottens idrotthistoriska sällskap.

C. J. Stålbjärns Skidor, Umeå - CJ Stålbjärns snickarverkstad

Carl Johan Hansson-Stålbjärn (1868-1934) växer upp i Röbbäck. Han arbetar på Naeslundskas Möbelfabriken och hos Jakobsson & Eriksson innan han startar verksamheten 1904. Han tillverkar även bland annat båtar. Fabriken upphör 1959. 1948 är adressen Larmgatan 7 i stadsdelen Amerika, Väst på stan.

Det har inte gått att finna någon annan information om företaget än annonsen nedan som är från tidskriften Västerbotten 1995:4.

Umeå Nya Skidfabrik

1910. Detta år etableras skidfabriken enligt uppgift på Internet – *Ski Factories in Sweden*. Det är Johan Svensson (1861-1937) med sonen Johan **Emil** Svensson (1885-1953) som etablerar Umeå Nya Skidfabrik på Skolgatan 16 vid Döbelnsplan i stadsdelen Amerika. Det har inte varit möjligt att klarlägga hur detta hänger samman med den fortsatta utvecklingen enligt nedan.

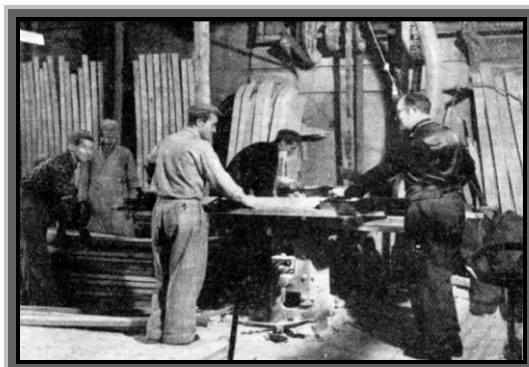
1942. Umeå Nya Skidfabrik, Svensson & Son bildas där Emil Svensson anges som ägare. Under militärtjänst i Stockholm är Emil driftledare för en skidstillverkning som staten bedriver. Vid tjänstgöringens slut får han med sig en order på 10 000 arméskidor.

1952. Företaget finns på Skolgatan 16.

1953. Företaget övertar lokaler som Gimonäs-sågen lämnar efter konkurs. Där tillverkas laminatlimmade skidor – UMEX-skidan som bland annat levereras till försvarvet. Johan Emils son Johan **Anders** William Svensson (1916-1990) är då ägare till företaget. Mot slutet av sin verksamhet tillverkar man också möbler i Bruno Mathsson-stil, laminatlimmat trä som basas och böjs till sin slutgiltiga form.

1959. Verksamheten upphör.

I tidskriften Västerbotten 1995:4 finns denna annons som uppenbarligen är från något av fabriken första år på 1910-talet.

Skidstillverkning i fabriken på Skolgatan 16

Eriksson & Lundberg skidfabrik

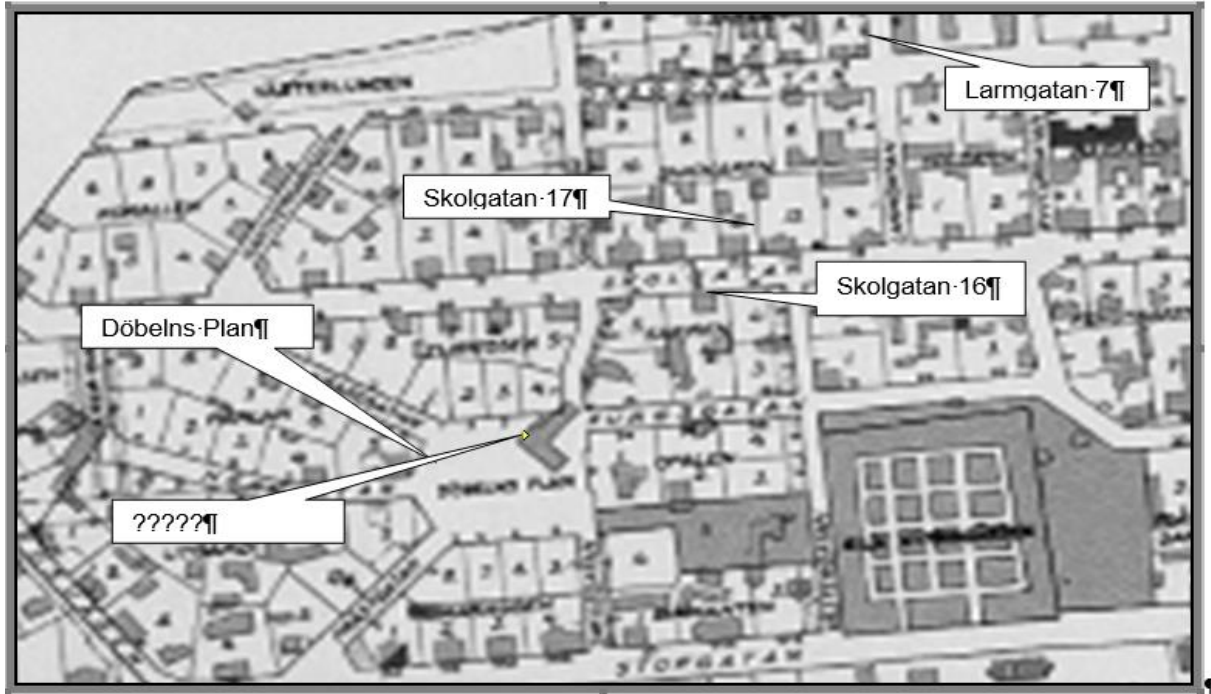
Karl Viktor Eriksson (1899-1966) och Karl Lundberg etablerar företaget 1920 på Skolgatan 17 i stadsdelen Amerika, Väst på stan. 1939 finns det uppgifter om företaget i Sveriges Handelskalender men inte 1942 då det alltså har upphört.

Denna annons finns i tidskriften Västerbotten 1995:4 som handlar om länets skidhistoria.

Rödånäs skidfabrik

Johan Edvard Andersson (1894-1952), etablerad 1920. Någon information om detta företag har inte återfunnits. Företaget finns i telefonkatalogen 1948.

Umeå Gjuteri AB

Ägare Tycko och Teodor Andersson

Etablerad 1903

Upphör 1968

Informationskällor

- *Fem decennier av skogsmekanisering, från ambitiösa innovationer till högteknologiska skogsmaskiner.* (1961-2011). Komatsu Forest. 2011.
- *Umeå vill mer. Portal för Umeå – kommun, universitet och näringsliv. Skogen – en berättelse.* http://www.umea.se/arkiv/langaartiklar/artiklar/skogene_nberattelse.5.63fc4d3e13e555aa526249f.html (Hämtad 2017-04-03).
- Västerbottens-Kuriren 1947-05-19 och 1953-01-08.

1903. **Tycko** Teodor Andersson (1888-1934) bildar ett företag som heter *Umeå Mekaniska Verkstads Aktiebolag f.d. Umeå Gjuteri och Mek. Verkstad.*

1925. Sonen Olof **Teodor** Andersson (1912-1996) etablerar Umeå Gjuteri AB med lokaler på Ålidbacken. Råvaran levereras från Norrbottens Järnverk och från leverantörer i Holland och Finland.

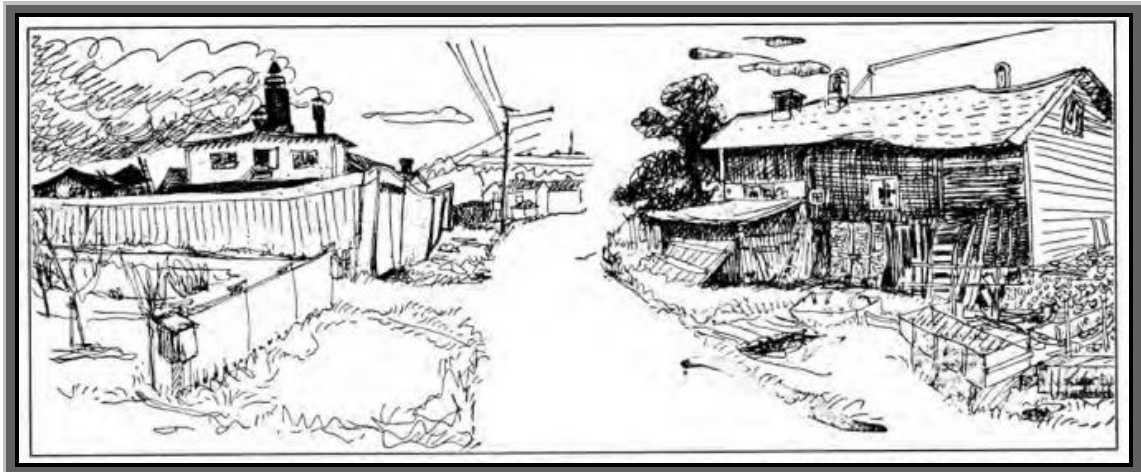
1929. Det sker en ombyggnad. Man tillverkar kuggjul till grävmaskiner och delar till stubbrytare.

1953. Gjuteriet flyttar verksamheten till nybyggnad på Gimonäs. Gjuterierna har upplevt en blomstringstid under kriget. Efter kriget är det brist på gjutjärn. Inte minst byggbranschen har kännning av detta. Gjuteriet behöver därför större lokaler. Man är 30-35 anställda som enligt planerna kan komma att utökas till ett 80-tal.

1963. Företaget har 50 anställda. Man tillverkar tackjärn, gjutgods, metallgjutgods, legeringar och järngjutgods som medelgrovtt och fint gjutgods.

1968. Den 30 november upphör verksamheten vid gjuteriet efter konkurs.

De lokaler som Umeå gjuteri lämnar i korsningen Ålidbacken – Sofiehemsvägen används sedan som skrotupplag. Se bilden nedan.

Till vänster Umeå gjuteri med sitt bågnande plank så som det ser ut när man kommer till staden från Holmsund. Till höger en halvt förfallen ladugård på samma plats med akterspegeln mot resandeströmmen. Det är en illustration till ett reportage om gjuteriet i Västerbottens-Kuriren den 18 maj 1947. Bilden visar alltså gamla Ålidbacken från Sofiehemsvägen.

Lokalerna på Gimönäs här med tillbyggnad sedan de har övertagits av Umeå Mekaniska

Umeå Glass

Ägare Johan och Maj Olsson
Etablerad 1952
Upphör 1969

Informationskällor

- Google Earth
- Wikner, Mikael, Historieskolan, *Västerbottens-Kuriren*, 7 november 2016.

Informationen nedan finns i *Västerbottens-Kuriren* – Historieskolan - den 7 november 2016. Sonen till företagets grundare lämnar informationen.

- Företaget bildas 1952 av **Johan** Mauritz (1910-1983) och **Maj** Viola Johanna (1915-2010) Olsson.
- Första fabrikslokalen finns vid korsningen Järnvägsgatan-Nygatan öst på stan.
- 1958 flyttar företaget till Brandmannagatan 3 där brandstationen då finns och Norrlandsoperan nu finns.
- Man tillverkar glasspinnar, glasstrutar, glasstårtor, mjukglass samt halv- och helliters förpackningar.
- Det finns ett litet laboratorium för kontroll av kvalitet.
- Man har även försäljning i en glasskiosk som finns i en av de tidigare barackerna på Rådhusorget.
- Sonen Ivan med syskon övertar glasskiosken i slutet av 1970-talet.
- Omkring 1982 avstår barnen från att fortsätta verksamheten när baracken ska rivas och ersättas av en ny byggnad.
- Företagets rättigheter övertas då av Frasses – KB-Grillen som sedan dess har verksamhet i den nya byggnaden.

Ägaren av Umeå Glass John Olsson

Umeå Mejeriaktiebolag - Västerbottens södra mejeriförening - Norrmejerier

Informationskällor

- Google Earth
- Umeå Mejeriaktiebolag. *Minnesskrift över Umeå Mejeriaktiebolag dess tillkomst och utveckling 1908-1943*. Umeå: 1943.

- **1867.** Detta år öppnas första mejeriet i länet. Åren därefter finns det några få mejerier.
- **1908:** Den 30 juni bildas Umeortens Mejeriaktiebolag och man utser en styrelse. Det sker vid en konstituerande stämma på initiativ av ett antal personer i byar nära Umeå.
- **1908.** Den 11 juli antar styrelsen ett anbud på 22 874 kronor för att uppföra ett mejeri.
- **1908.** Den 8 december inviger landshövding Björklund mejeriet på Skolgatan 50.

- 1912.** Verksamheten går med förlust. Mer än aktiekapitalet har förbrukats varför man upplöser bolaget genom likvidation. Man bildar samtidigt ett nytt bolag – Lantmännens Mejeriaktiebolag.
- 1913.** Mejeriets tomt utökas med närliggande mark.
- 1916.** Man köper mejerier i Vännäs och Brån.
- 1917.** Lokalerna utökas.
- 1918.** Driften upphör vid mejerierna i Vännäs och Brån.
- 1919.** Verksamhet börjar vid ett nytt mejeri intill järnvägsstationen i Spöland.
- 1920.** Bolaget ombildas med namnet Umeå Mejeriaktiebolag.
- 1932.** I början av 1930-talet enas man om att sammanföra länets mindre mejerier till en organisation i Skellefteå för norra delen av länet och en i Umeå för södra delen. 1931-1932 köper Umeå Mejeriaktiebolag sex mejerier.
- 1938.** Den 1 november börjar driften till ett nytt mejeri i Röbbäck med kapaciteten 60 000 kilo per dag. Därmed kan man hantera en stor ökning av mängden mjölk som levereras till mejeriet. Där finns även en mejeriskola för övre Norrland.
- 1941.** Den 5 december beslutar personer som har tecknat sig för andelar att bilda Västerbottens södra mejeriförening u.p.a. med uppgift att överta Umeå Mejeriaktiebolag. Under 1940-talet sker förändring vid mejerierna i södra länsdelen för att öka kapaciteten.
- 1971.** Norrmejerier Ekonomisk förening bildas. Man slår samman Västerbottens södra mejeriförening, Skellefteortens mejeriförening och Lappmarkens mejeriförening. Senare tillkommer Norrbottens läns producentförening.
- 1979.** På hösten flyttar verksamheten till Ersboda.

2014 har man 500 anställda, man omsätter 1,8 miljarder kronor och har 533 ägare.

Mejeriet i Umeå på Skolgatan 50 med Ordenshuset på Skolgatan 48 som granne på andra sidan av Sveagatan som vi ser på bilden.

Mejeriet i Röbbäck

Mejeriet i Ersboda

<p>Umeå Mekaniska AB Ägare Lennart Bergholm Etablerad 1961 Upphör 1976</p>	<p>Informationskällor</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Fem decennier av skogsmekanisering, från ambitiösa innovationer till högteknologiska skogsmaskiner.</i> (1961-2011). Komatsu Forest. 2011. • <i>Umeå vill mer. Portal för Umeå – kommun, universitet och näringsliv. Skogen – en berättelse.</i> http://www.umea.se/arkiv/langaartiklar/artiklar/skogenberattelse.5.63fc4d3e13e555aa526249f.html (Hämtad 2017-04-03). • Västerbottens-Kuriren 1968-11-25 och 1983-07-08.
---	---

- 1944.** Lennart Johan Bergholm (1922-1983) kommer till Umeå från Gävle där han börjat sin mekaniska bana.
- 1953.** Fram till 1961 är han med om att driva företaget Röbbäcks Mekaniska.
- 1961.** Bergholm bildar företaget Umeå Mekaniska med lokaler på Strandvägen. Det är lokaler som Scharinska fabriken har lämnat.
- 1967.** En kvistmaskin utvecklas i samarbete med SCA. Därefter inriktas företaget mot produktion av skogsmaskiner.

- 1968.** Verksamheten flyttas till lokaler på Gimonäs som Umeå Gjuteri AB har lämnat efter konkurs.
- 1972.** Man presenterar en mindre processor – Twiggen - som monteras på en skotare och som kvistar och kapar.
- 1976.** Volvo BM köper Umeå Mekaniska AB.
- 1978.** Sonen Jan Bergholm leder nu verksamheten. Man är 150 anställda.
- 1996.** Det finska företaget Sisu köper företaget som får namnet Sisu Logging. Efter ytterligare förändring i ägandet har namnet ändrats 1999 till Partek Forest och 2004 till Komatsu.

Lokalerna på Gimonäs som övertagits av Umeå Gjuteri och utvidgats med byggnaden till höger.

Umeå metallvaruindustri – Smidesproffsen

Ägare Olle Jeppsson

Etablerad 1946

Upphör 2013

Informationskällor

- Länsstyrelsen i Västerbotten och Skellefteå museum. *Västerbottens industrihistoriska arv*. 2003.
- Västerbottens-Kuriren 2013-01-22

1946. Olle Alexander Jeppsson (1913-1990) startar företaget med legotillverkning för Nyströms Karosserifabrik AB. Därefter tillverkar man stålkonstruktioner och byggnadssmide. Sonen **Anders** Olof Jeppsson (född 1948) kommer senare att överta företaget.

1958. Företagets lokaler på Fogdevägen i Grubbe brinner men byggs upp.

1967. Det sker en utbyggnad av lokalerna. På 1970-talet flyttar företaget till Förrådsvägen på Västerslätt.

1985. Namnet ändras till Smidesproffsen.

2009. Stålinvest i norr AB i Piteå köper företaget som då har 22 anställda och en omsättning på 30 miljoner kronor.

2013. Verksamheten upphör.

Företagets lokaler på Grubbe

Företaget lokaler på Västerslätt

Umeå Tjäraktiebolag – UTAB

Informationskällor

- Borgegård, L-E, Bunte, R och Graunitz R, 1982. *Degerfors – Vindelns. En norrländsk kommun i ekonomisk utveckling 1800-1980*. Lund: 1982.
- Odell, Susanne, 2018. Ruth Ingegerd Levander. Göteborg. *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*.
<https://skbl.se/sv/artikel/IngegerdLevander> (Hämtad 2018-09-13).
- Olofsson, Sven Ingemar. *Umeå stads historia 1888-1972*. Umeå: 1972
- Sveriges Handelskalender 1960.
- *Tidskriften Västerbotten, 1993:1-2*. Tidsskrift producerad av Västerbottens museum för Västerbottens läns hembygdsförbund. Umeå.

Egil Unander Scharin (1868-1910) bildar 1891 ett tjärsyndikat i samverkan med bland annat rådmännen Jonas Ullberg (1855-1913) och Carl Theofron Saedén (1850-1915). Syndikatet leder till att Umeå Tjärexport AB (UTAB) bildas 1893.

När UTAB bildas är Anders Åström i Vindelns (1859-1915) en av grundarna. Han är son till Anders Persson Åström (1818-1876) i Degerfors (Vindelns), en köpman som är grundare till det Åströmska handelshuset i Vindelns som från

1846 gör affärer bland annat med skogsprodukter.

Anders Åström blir chef för Umeå flottningssällskap när den bildas 1888 och för Sandviks Ångsåg AB.

Enligt uppgift i Sveriges Handelskalender 1960 är företagets produkter dalbränd tjära, stubbtjära och träkol i parti.

Produktionen är vissa år 30 000 tunnor. Man är mycket noga med kvaliteten och UTAB-tjäran blir ett kvalitetsbegrepp, känt runt om i Europa. Tjäran köps av bönder och utskleppas från Örnsköldsvik. När Umeå 1896 får järnväg skleppas tjära från Umeå. **Det är alltså inte någon industri i Umeå som producerar tjära, men UTAB är ändå ett företag som bör ingå i denna skrift.**

Anders Åström dör 1915 varvid hans yngste son, **Birger Waldemar Åström** (1892-1931) driver företaget i Hällnäs. Sedan dennes bortgång leder hans änka Ruth **Ingegerd Levander** (1901-1996) företaget.

Verksamheten upphör under 1980-talet.

Information om Ingegerd Levanders liv och hennes gärning bland annat inom UTAB, finns att läsa i en artikel av Susanne Odell i *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*.

Tjärtunnor från UTAB, Umeå Tjäraktiebolag, under utlastning i Umeå. Bild från tidskriften *Västerbotten* 1993:1-2.

Umeå ångsåg – Löwlingssågen

Carl Johan Löwling (1879-1946) startar Umeå ångsåg vid Ålidbacken några år före första världskriget.

Två sågar ligger då på ömse sidor om Sandbäckens mynning. Den andra är Öbackasågen med Carl Johan Löwling som disponent enligt uppgift i utgåvan 1908 av Sveriges Handelskalender. Det är tydligen någon form av samverkan mellan de två sågarna.

När han 1932 tvingas sälja sågen, köps den av Brännlands Nya Träförädlings AB. Den har då 36 arbetare.

Norra Skogsägarna köper 1945 aktierna i Brännlands Nya Träförädlings AB som strax dessförinnan har köpt Öbacka såg. Skogsägarna äger därmed båda sågarna vid Sandbäckens mynning. Vid den omfattande renovering som Norra Skogsägarna genomför efter köpet av Öbacka såg, förändras sannolikt de båda sågarna till en enda sågverksindustri.

Information har hämtats från en familjenotis i VK.

Vatten och avlopp från 1897

Informationskällor

- Fritzdotter, Birgitta. *Vattenspeglings från gamla Umeå till 2015*. Umeå Vatten och Avfall AB. Umeå: 2015.
- Google Earth
- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Allmänt och blandat – Umeå stads historia. forum.vbm.se/data/texter/pdf/umea-stads-historia.pdf. Hämtad 2018-11-20.

Vatten

1897. Umeå får vatten från Tavlesjön (Nydalsjön) via en reservoar på 1 200 kubikmeter i Hamrinsberget.

1899. 115 av stadens 300 fastigheter har hushållsvatten.

1913. Vid årets slut får staden hushållsvatten från en grundvattentäkt nära Piparbölesjön. Det har nämligen blivit problem med vattnets kvalitet och vattentrycket från reservoaren i Hamrinsberget. Vattnet syresätts och filteras i det nyuppförda Kulla vattenverk. Man löser därmed problemet med kvalitet och vattentryck.

1932. Staden förbrukar allt mera vatten. Ett nytt vattenverk uppförs därför intill det befintliga. Anläggningen utformas för att hantera ökad järnhalt i råvattnet.

1936. Vattentorn byggs på Bölekläppen för att få ett jämnt tryck och en extra reserv. Vattnet pumpades upp ur en brunn i Röback intill mejeriet med en ledning till vattentornet för vidare transport till hushållen inom Teg. Tyvärr är vattenkvaliteten inte den bästa, många klagar men något annat alternativ finns inte att tillgå.

1952. Behovet av vatten fortsätter att öka. Vid en ny vattentäkt uppförs Forslunda vattenverk.

1966. Verket i Forslunda byggs ut.

1966. Vattentorn uppförs vid Mariehem. Tornet fungerar som vattenreservoar för Umeå med omnejd. 2 500 kubikmeter rymmer behållaren, men är bara en bråkdel av de vatten som Umeborna gör av med.

1972. Det sker ytterligare en utbyggnad i Forslunda med filterbyggnad, reservoar och brunnar för råvatten.

1975. Verksamheten upphör vid verket i Kulla.

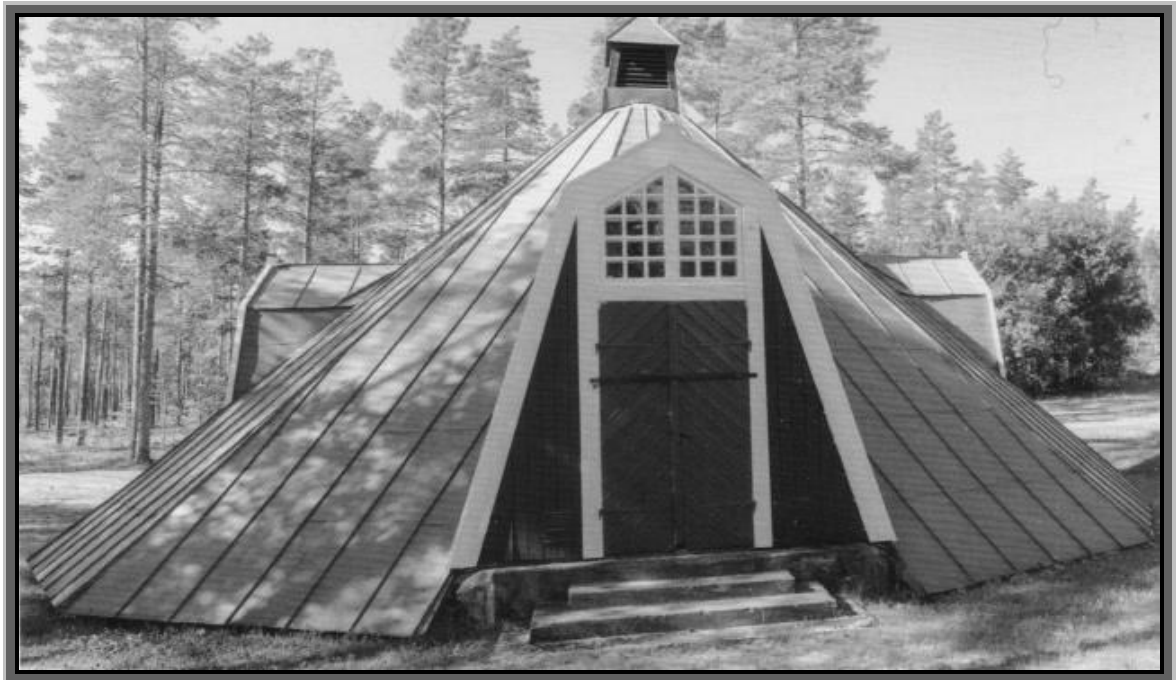
1992. Vid verket i Forslunda sker utbyggnad i etapper åren 1992-1995. Anläggningarna från 1952 och 1966 tas ur bruk.

2003. Verket från 1932 rivs.

Vindelälvsåsen är en grusås där Umeå tar sitt vatten. Den bildades av älvar när inlandsisen smälte och har god förmåga att leda vatten. Den sträcker sig från norska gränsen till Bottenviken. Nära Umeå finns Tavlesjön, Hissjön och Piparbölesjön inom denna ås. Denna tillgång till grundvatten är klassad som en av Sveriges bästa. 2010 fick Umeå utmärkelsen *Norrlands bästa kranvatten*.

Vattenverket vid Tavlesjön

Kulla vattenverk uppfört 1913

Forslunda vattenverk

Forslunda vattenverk

Avlopp

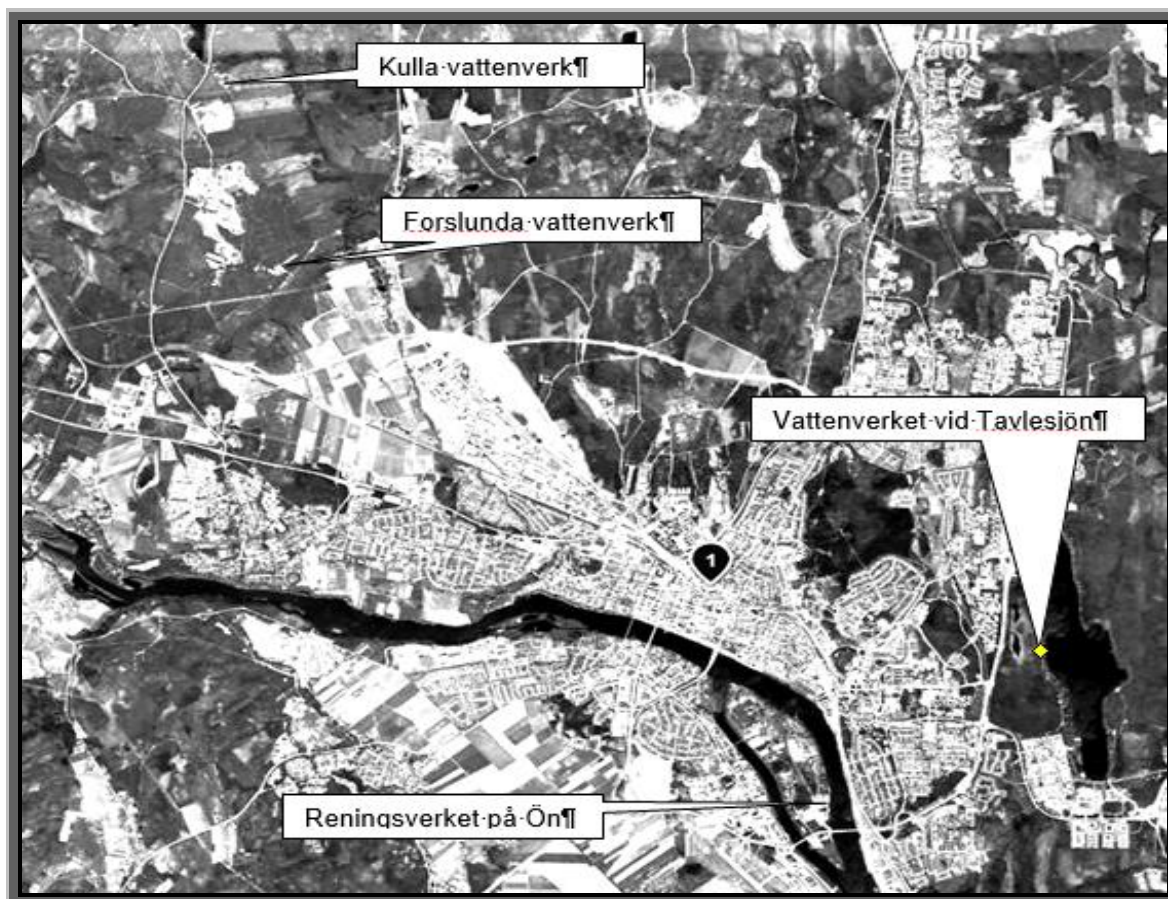
- 1900.** Vid sekelskiftet finns det kloakledningar i vissa delar av centrala Umeå.
- 1905.** De första vattenklosetterna ansluts till kloakledningen. De finns hos Egil Unander Scharin (1868-1910).
- 1910.** 68 procent av stadens fastigheter har avlopp.
- 1913.** Det beslutas att anlägga vatten- och avloppsledningar inom stadsplanlagt området. Avloppet leds till älven och så småningom avskiljer man fast material med galler. Ledningarna är skilda från de tidigare kloakledningarna – dagvattenledningarna.

- 1972.** Den 21 mars tas första verket för rening av avloppet i bruk på Ön. Vattnet pumpas till verket från ett antal pumpstationer som anläggs under 1960-talet.
- 1978.** Verket på Ön byggs om.
- 1995.** Verket byggs ut för att klara den ökade mängden avloppsvatten.
- 2002.** Verket utökas återigen.
- 2015.** I oktober invigs en stor ny- och ombyggnad av verket på Ön.

Reningsverket på Ön

Det finns dessutom avloppsreningsverk Djäkneböle, Flurkmark, Hörnefors, Norrbyn, Tavelsjö, Täfteå, Strömbäck, Sävar, Sörmjöle och Överboda.

Öbacka såg

Ägare Norra Skogsägarna
Etablerad Omkring 1900
Upphör 1975

Informationskälla:

Tidskriften Västerbotten, 1976:1-2. Tidskrift producerad av Västerbottens museum för Västerbottens läns hembygdsförbund. Umeå.

Det finns två sågar och två gjuterier i trakten av Ålidbacken. Den ena sågen är Öbacka såg som startar omkring 1900 enligt uppgift från handlingar hos Företagsarkiv Westerbotten.

De två sågarna ligger på ömse sidor om Sandbäckens mynning. Det är Öbackasågen och Umeå Ångsåg/Löwlingssågen. En uppgift i utgåvan 1908 av Sveriges Handelskalender säger att Carl Johan Löwling (1879-1946) är företagets disponent. Det är tydligen någon form av samverkan mellan de två sågarna.

Norra Skogsägarna köper 1945 aktierna i Brännlands Nya Träförädlings AB som strax dessförinnan har köpt Öbacka såg. Skogsägarna har därmed två sågar.

De förra ägarna har inköpt en utrustning för en rationellare produktion. När de nya ägarna installerar denna genomförs samtidigt en omfattande renovering av sågen. Efter detta lägger man ned verksamheten i Brännland.

Även under 1950-talet genomför man betydande ombyggnationer.

Sedan 1953 finns två sågverk, två klyvsågar, kant- och kapsågar, barkmaskin och flishugg. Brädgården är omgjord för truckdrift.

1964 förhandlar man med kommunen om en större tomt, men kommunen utfärdar byggnadsförbud.

Man köpte mark på Östteg för att flytta sågen men det sker inte.

Den 8 mars 1975 upphör verksamheten. Den koncentreras till ägarnas såg i Sävar. Öbackasågen har då ett 40-tal anställda och en årsproduktion på 17 000 m utsågad vara, mest furu; varav en del går på export till England och Spanien.

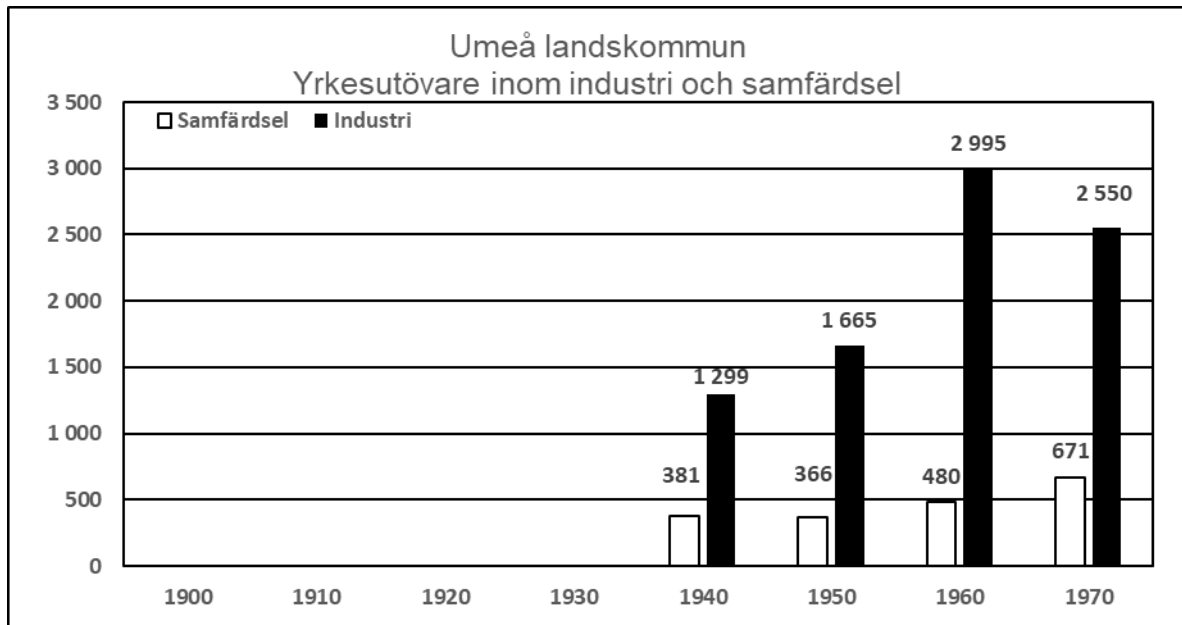
Öbacka såg

INDUSTRIER I UMEÅ STAD FRÅN 1890

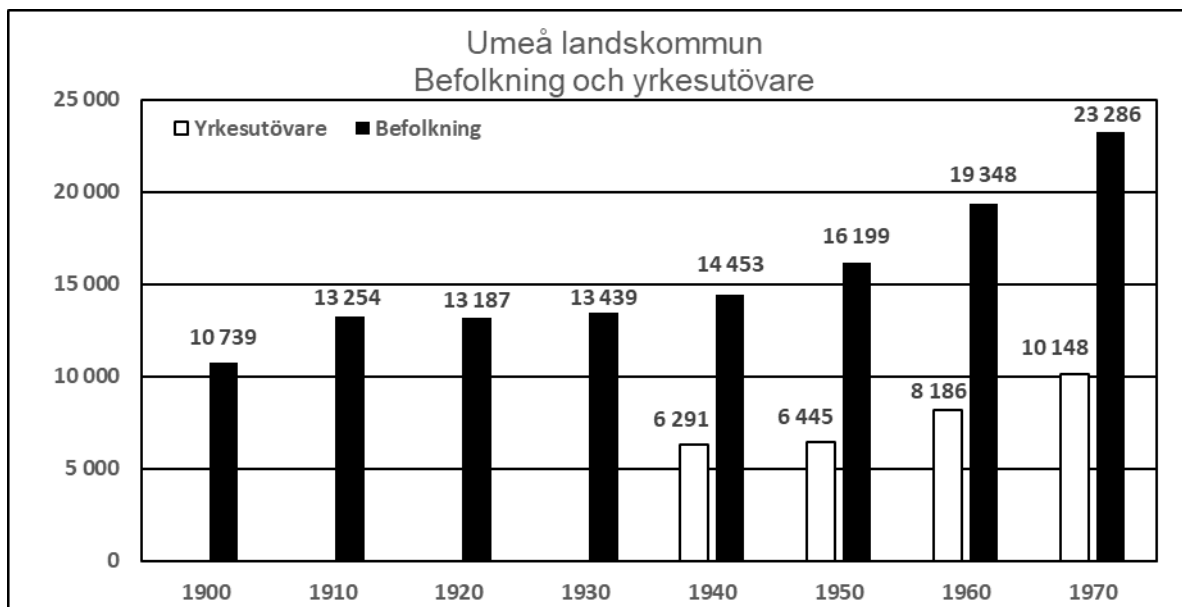
EN SAMMANFATTNING

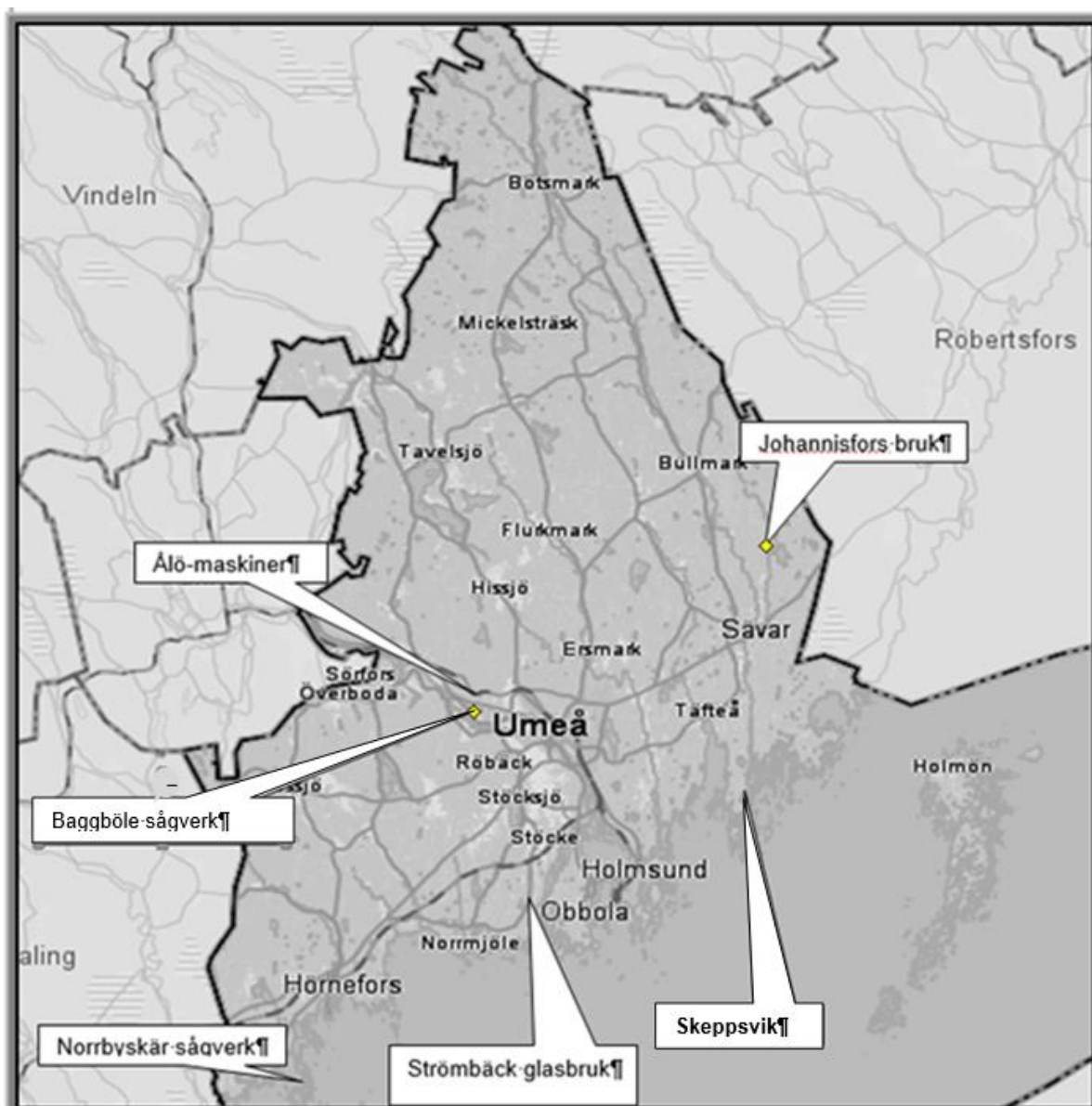
	1900	1910	1920	1930	1940	1950	1960
Bobergs verkstäder		1916>>>	>>>>>>>	1931>>>?			
E. A. Bonnedahls Verkstad K/B			1922>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>1994
Gimobåt					1948>>>>	>>>>>>>	>>>>1965
Gimo Kol AB		1917	>>>>>>>	>>>>1939			
Granholm & Söner		1915>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>1943		
Jacobsson & Eriksson, Sofiehems Trävaru AB, Brännlands Träförädlings Aktiebolag (Sofiehemssågen)	1890-talet	>>>>>>>	>>>1926				
Bröderna Johanssons Mek. Verkstad				1937>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>1966
Karamellfabrik på Haga	1900>>?						
Hilding Carlsson Mekaniska Verkstad		1913	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>1971
Konfektions AB Järven					1947>>>>	>>>>1951	
Kraftverken	1892>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>
Lundberg & Schäder - Olsson & Nordberg snickeri			1920-talet	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>1971?
F. W. Lundholm & Co K/B					1944	>>>>>>>	>>>>1976
Naeslundska möbelfabriken	1898>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>1933			
Edvin Nilssons Cementgjuteri				1933>>>	1940-talet		
Viktor Ohlssons Snickerifabrik			1920>>>>	>>>>>>>	>>1943?		
Sandbergs möbelsnickeri				1933>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>1988
Scharins, Bowaters		1910	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>1991
Skidfabriker	1904	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>1959
Firma J. Oscar Sundqvist					>>1940>?		
Terpentin- och tjärfabrik	1896>>>	>>1909					
Umeå Gjuteri AB	1903>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>1968
Umeå Glass						1952>>>	>>>>1969
Umeå Mejeriaktiebolag	1908	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>
Umeå metallvaruindustri					1946>>>	>>>>>>>	>>>>2013
Umeå (Sofiehems) tegelbruk	1890>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>50-talet	
Umeå Tjäraktiebolag – UTAB	1893>>>	>>>>>>>	>>>1910				
Umeå ångsåg – Löwlingssågen		1910?>>	>>>>>>>	>>>>1932			
Vatten och avlopp	1897>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>
Öbacka såg	1900>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>>>>	>>>>1975

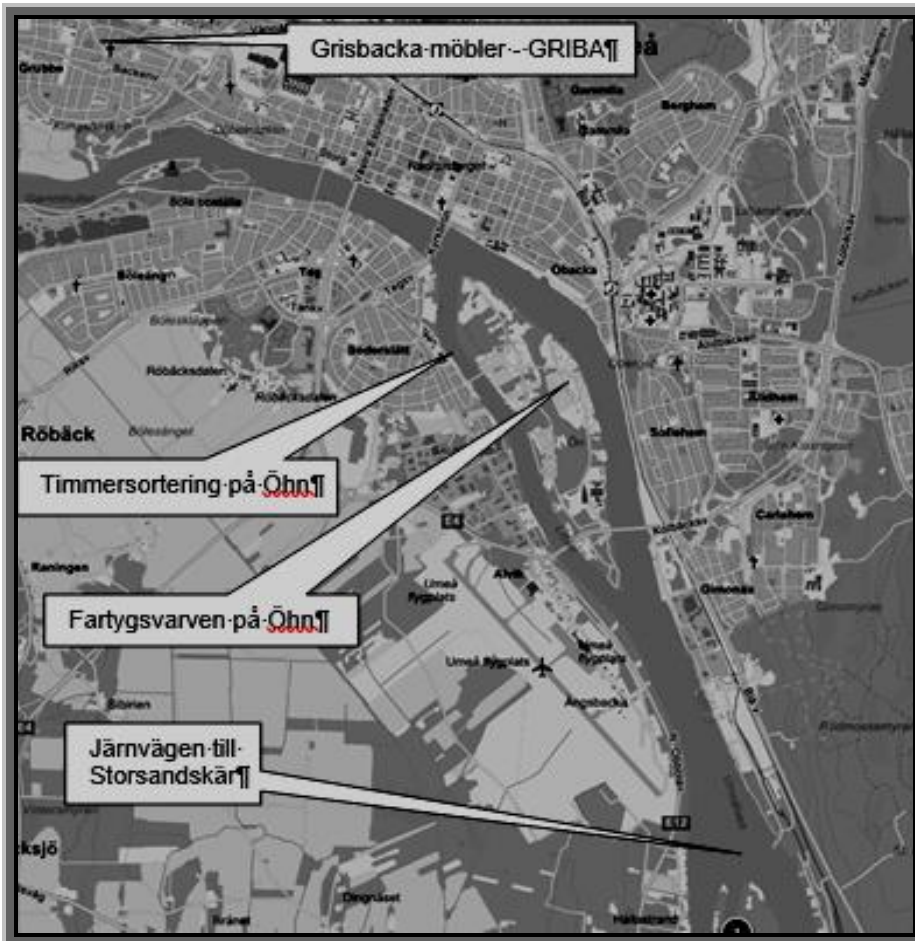
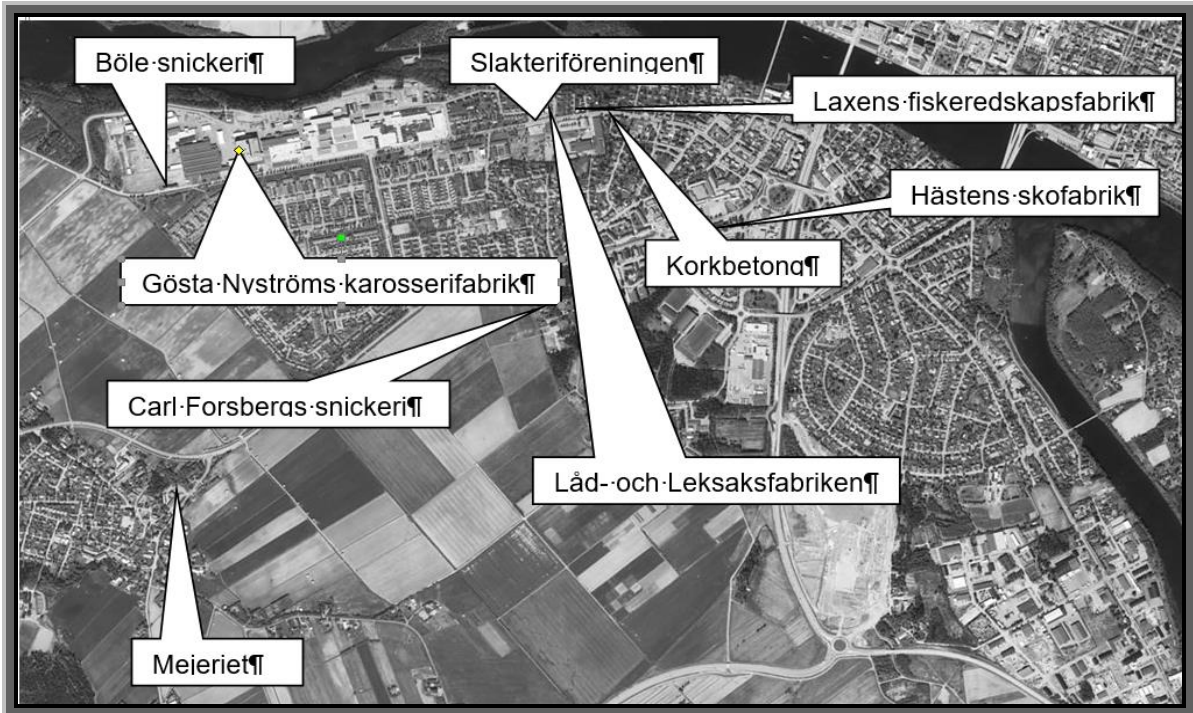
INDUSTRIER I UMEÅ LANDSKOMMUN

För åren 1900-1930 ger varken uppgifter i detta kapitel om företagen eller uppgifter från SCB underlag för redovisning av antalet yrkesutövare.

Baggböle såg

Informationskällor

- Stiftelsen Natur- och Kulturvårdsleden i Umeälvens dalgång. Baggböle sågverk – Ume Älvdal. <http://umealvdal.se/besöksomraden/baggböle/baggböle-sagverk/> (Hämtad 2018-12-14).
- Västerbottens museum. *Baggböle – Kåddis – Brännland – Klabböle. Inventering och bevarandeförslag. Kulturhistoriska undersökningar*. Umeå: 1984.

- 1813.** Köpmän i Umeå och grosshandelsfirman Joh. Wikner & Co i Härnösand får privilegier att nyttja Baggböleforsen för att driva ett finbladigt sågverk som utrustas med fyra sågramar.
- 1819.** Ägarna till en av två sågar i Norrfors får tillstånd att överflytta privilegierna till Baggböleforsen.
- 1840.** Göteborgsfirman James Dickson & Co köper företaget. Dickson (1810-1873) investerar vid denna tid i norrländsk sågverksindustri. Under 1830- och 1840-talen köper Baggböles ägare in alla övriga sågverk i Umeälven och Vindelälven som har rätt att avverka virke – stockfångstprivilegier. Försörjningen med råvara baseras dessutom på rätten att under 50 år avverka virke på rot - avverkningsrätter. Man köper inte i någon större utsträckning skogsfastigheter.
- 1845.** De nya ägarna ersätter det befintliga verket med ett nytt sågverk med åtta ramar, varav fem används för blocksågning (de rundade sidorna avlägsnas) och tre för kantsågning.
- 1846.** Den förvaltarbostad uppförs som kom att kallas för Baggböle herrgård.
- 1849.** Konsul Lars Glas (1816-1879) förvärvar den såg som då fortfarande drivs i Norrfors, men säljer den redan följande år till Dickson & Co. Privilegierna överflyttas till Baggböle med undantag för en ram som lämnas för byamännens avtalade sågning.
- 1851.** Företaget anlägger ytterligare ett sågverk vid Baggböleforsen ungefär 230 meter nedströms det första. Den nya anläggningen får åtta ramar liksom den gamla. Hit överförs nu de sågningsrätter som tillhör sågverken i Norrfors och Nyby i Vännäs.
- 1857.** Man får tillstånd att bygga dammar och flotta virke i många biflöden till Umeälven och Vindelälven.
- 1862.** Sågverken byggs ut så att timret kan nyttjas bättre.

- 1869.** Driften avbryts emellertid i den nedre sågen. Åren 1882–83 monteras anläggningen ned och förs bort. Därefter moderniseras den övre sågen och vattenhjulen ersätts med turbiner. Anläggningen byggs om till tolv enkla ramar och två kantverk. Omkring 1870 är produktionen cirka 14 000 kubikmeter sågat virke.
- 1897.** Det är det år då verksamheten troligen upphör.

Från sågverken i Baggböle forslas det färdig-sågade virket på transportörer till en vattenfylld ränna som leder en kilometer ned till Klockarböle. Se nr 21 på kartan nedan. Virket binds där samman till flottor som dras nedför älven för vidare utlastning. Samtidigt tycks Baggböle också ha fått utökade stockfångstprivilegier så att verket får rätt att totalt avverka 20 000 träd på statens mark. Därmed kommer Baggböle att ligga i topp bland alla Sveriges privilegierade sågverk.

Ursprungligen förs virket till Sand, men sedan James Dickson & Co tagit över, börjar firman förhandla med markägare vid Umeälvens utlopp för att anlägga en ordentlig upplags- och lastageplats. År 1846 stakas lastageplatsen ut vid Småholmsundet och två år senare kommer det formella tillståndet från Konungens befallningshavare. Den nya lastageplatsen får namnet Holmsund och ligger dels där, dels på Holmen mitt emot. Här tas virket upp ur vattnet, tvättas och läggs på tork tills det blir dags för utskeppning.

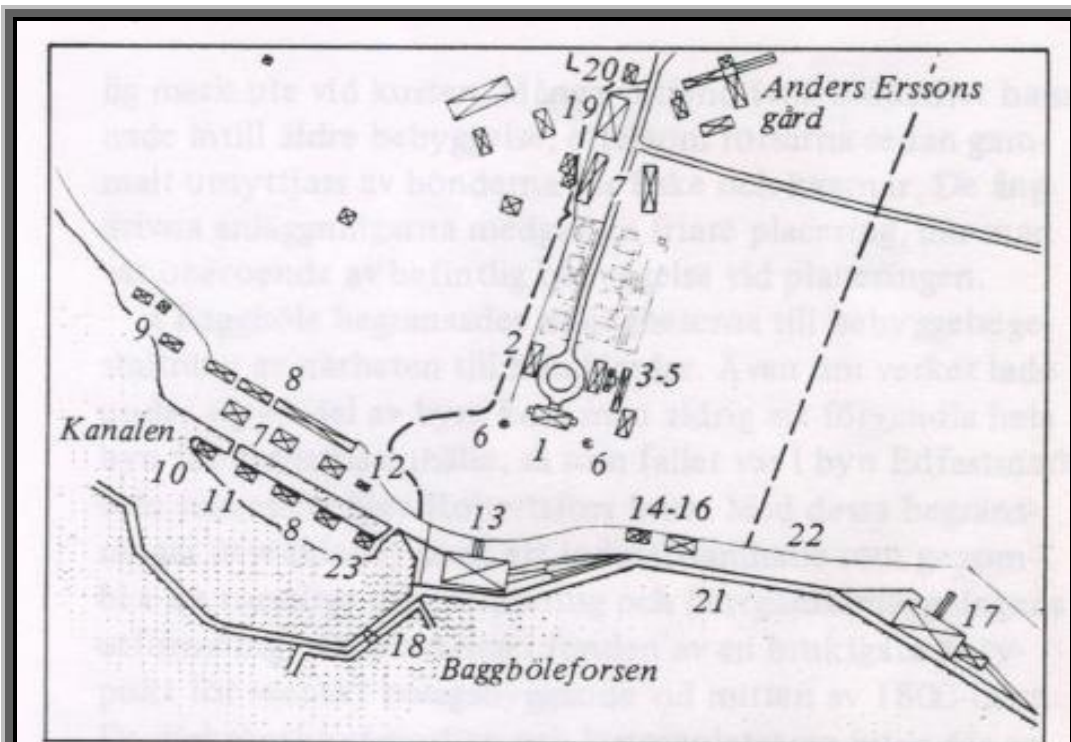
Baggböle sågverks ägare kommer snart till insikt om att det virke som sågas vid ångsågen i Sandvik är av överlägsen kvalitet jämfört med det egna. Plankorna från Baggböle har en grövre yta och blir dessutom ofta fuktskadade under flottningen ned till Holmsund. Efter långdragna diskussioner inom företaget kan grunden till Holmsunds ångsåg läggas 1883 och den första provsågningen genomförs i maj 1885.

Driften vid vattensågen i Baggböle upphör dock inte omedelbart, eftersom vissa av de stockfångstprivilegier som företaget har, inte fick utnyttjas i någon annan anläggning. Troligen läggs sågverket ned omkring 1897. James Dickson & Co har då nyligen avvecklat sina verksamheter i Norrland och säljer sina anläggningar i Umeåområdet till Gustav Peter Braathen (1849-1911), som bildar Holmsunds AB.

En av sågramarna från Baggböle står numera i Umeå Energicentrum i Klabböle.

När verksamheten upphör 1897 köper konsul Egil Unander-Scharin (1868-1910) Baggböle för att 1898 anlägga ett träsliperi. När detta inte sker, säljer Scharin anläggningen 1900. Baggböles nya ägare blir Holmsunds AB som 1902 också planerar att uppföra ett träsliperi vid Baggböleforsen.

Inte heller denna plan förverkligas. Bolaget bygger i stället sulfidfabriken i Obbola och anlägger 1916 Baggböle kraftverk som förser fabriken med elkraft. 1947 köper Umeå stad kraftverket där driften upphör 1958.

Högstadius' bild kan jämföras med laga skifteskartan från 1876.

1. Herrgård 2. Gästflygel o kontor 3. Drängstuga, visthus m m
4. Vedbod 5. Kägelbana 6. Lusthus 7. Arbetarbostäder 8. Materialbodar 9. Båthus 10. Smedja 11. Kolhus 12. Kontor 13. Övre sågen 1842–1885 14. Tullkvarn 15. Maskinverkstad 16. Brännugn för sågspill 17. Nedre sågen 1852–1869 18. Dammbyggnad 19. Ladugård o stall 20. Skolhus 21. Transportränna 22. Rälsbana 23. Uppropshus.

Joh. Boströms Smides & Reparations – verkstad - Röbbäcks Mekaniska AB

Ägare John, Bertil och Sture Boström
Etablerad 1928

Informationskällor

- Google Earth
- Nyblom, Gösta. *Sveriges Privata Företagare – Norrland*. Uppsala: 1943.
- Studiegrupp. *Boken om Stöcksjö*. Sammanställd av Nystedt, Rikard. 1991.
- Västerbottens museum, bildarkivet. Br 2381.

1880. Smidesmästaren Nils Sundström startar en bysmedja.

1928. John Otto Boström (1901-1982) övertar smedjan. Då tillverkas skogskälkar, vagnshjul, arbetsåkdon m.m. Vidare reparera man bilar och redskap för jord- och skogsbruk.

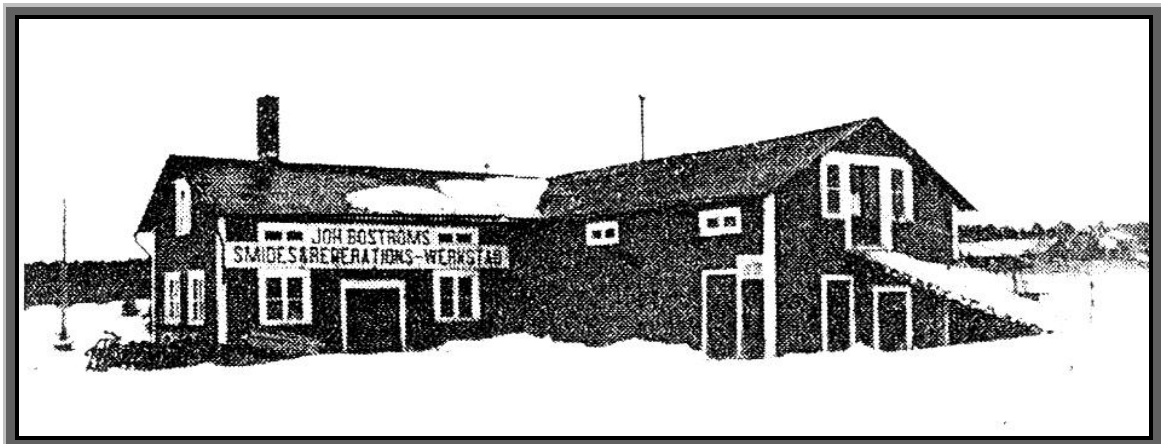
1950. Under detta decennium utvecklas krossar, transportörer och matare för stenindustri och medverkar i industrimontage för kraftverk och processindustri. Företaget namn blir nu Röbbäcks Mekaniska.

1960. I början av 60-talet övertar sönerna Björn Bertil (1936-2011) och Lars Sture (1936-1990) verksamheten. De börjar utveckla utrustning för cementindustri som resulterar i mobila betongfabriker.

1973. Man övertar anläggningarna vid den cementfabrik i Röbbäck som bröderna Eriksson har drivit men där verksamheten då upphör.

1976. Företaget flyttar till Stöcksjö. Det har då ett 50-tal anställda.

1990. Företaget bygger 10-12 fabriker per år till ett försäljningspris som varierar mellan 4 och 12 miljoner kronor.

Joh. Boströms Smides & Reparations – Werkstad i Röbbäck

Röbbäcks Mekaniska AB

**Brännlands Träförädlings
Aktiebolag och Brännlands nya
Träförädlings AB**

Ägare Personer i fyra byar
Etablerad 1902
Upphör 1944

Informationskällor

- Redaktionskommitté. *Umebygdas hembygdsbok – Om soldattorpens och Brännlandsbygdens historia*. Umeå: 1993.
- Västerbottens museum, bildarkivet. Br 5540 och Br 9070.

1902. Företaget bildas den 6 januari av personer i Baggböle, Brännland, Kåddis och Sörfors. I början tillverkar man trävaror åt Statens Järnvägar och till Norrlands dragonregemente K 8 som blir K 4.

1906. Man övertar Brobergs såg i Spöland.

1907. Den 1 februari brinner sågen i Spöland men byggs upp igen.

1908. Den 30 augusti brinner sågen och lagret av trävaror.

1908. Den 1 oktober beslutar man att bygga upp sågen.

1911. Man köper Vännäs Bryggeri.

1914. Man bygger en såg med hyvleri i Hörnsjö.

1916. Man köper Bråns såg och kvarn i Spöland.

1920. Man köper Hällnäs Industri AB, Sjöbergs AB i Stensele och Sofiehems Trävaru AB.

1921. Den 26 februari vid 19-tiden utbryter brand i sågen i Brännland.

1921. Den 9 mars beslutar man om konkurs.

1921. Den 26 mars beslutar man att bygga en provisorisk såg.

1923. Fram till 1926 drivs företaget som konkursbo.

1927. Företaget rekonstrueras som Brännlands Nya Träförädlings AB. Verksamheten bedrivs vid sågverk, hyvleri och snickerifabrik. Man tillverkar dörrar och fönster av svensk standardtyp.

1927. Den 14 augusti säljer man sågverksanläggningar i Strand och Kassjö.

1927. Man säljer Överboda ångsåg.

1931. Den 17 november säljer man fastigheter i Hörnsjö.

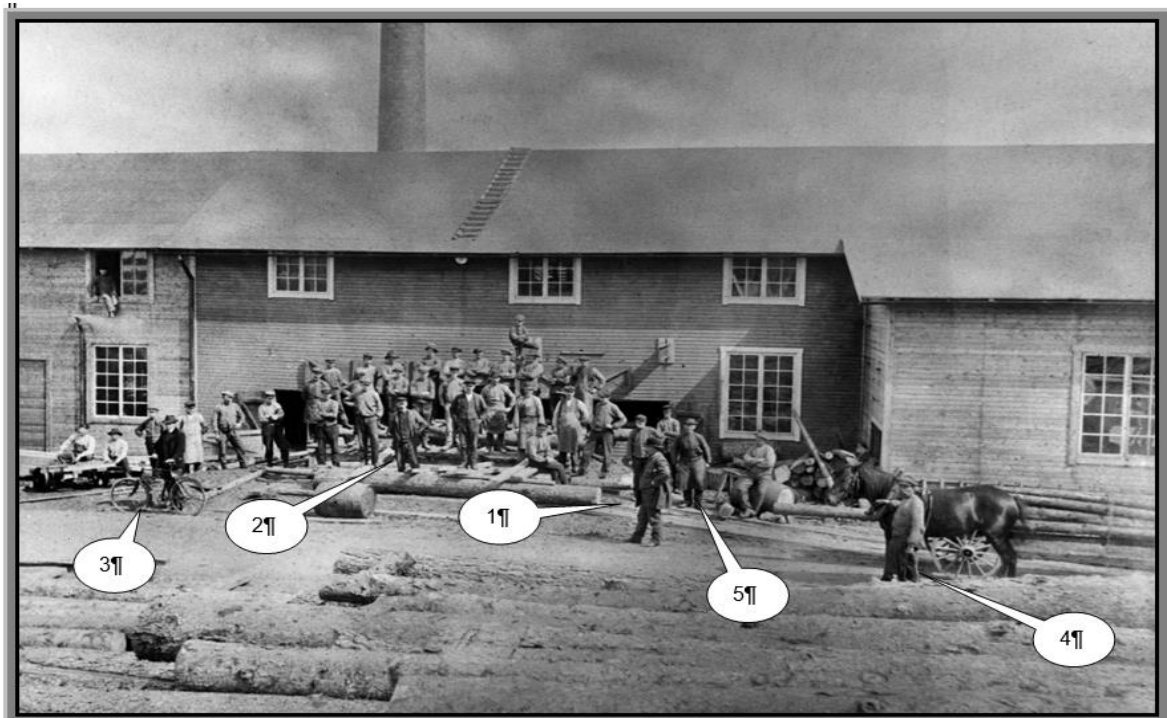
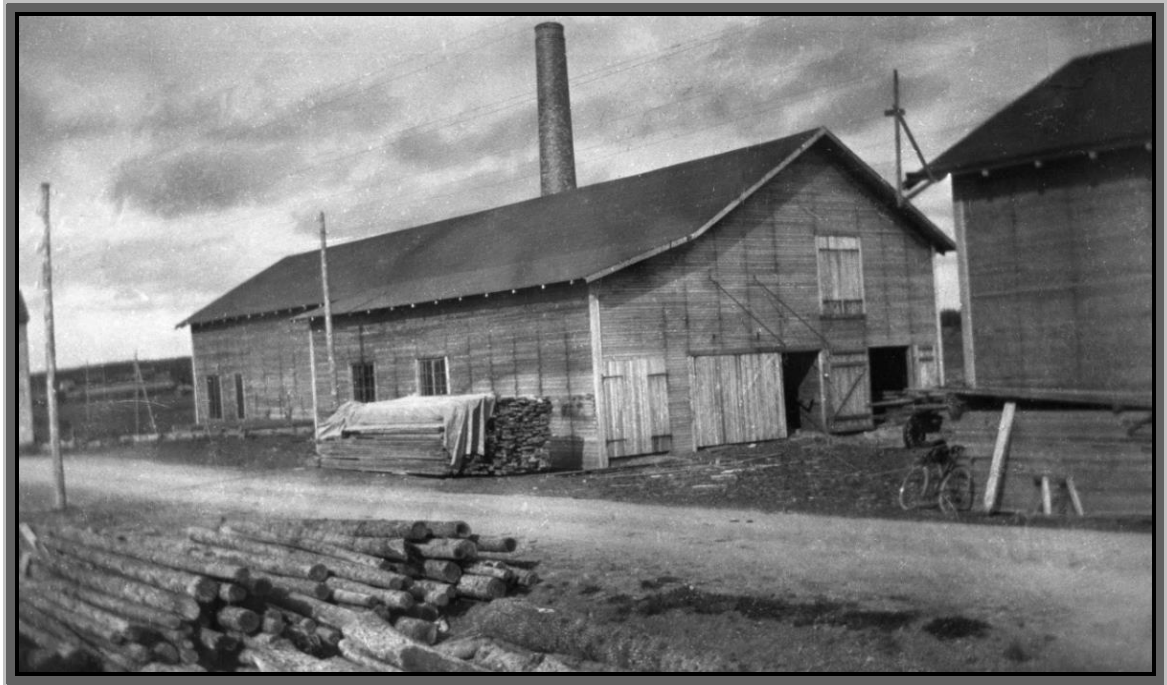
1932. Företaget har 30 anställda.

1933. Skogsägareföreningen övertar aktiemajoriteten.

1944. Verksamheten flyttas till Öbacka såg.

På 1950-talet köper Modigs AB såghuset och tillverkar cement.

På 1970-talet köper Umeå kommun anläggningen och river den.

Sixten Andersson, Brännland äger detta foto troligen från början av 1900-talet. I bildtexten finns bland annat följande uppgifter: 1. Disponenten Pelle Andersson. 2. Inspektorn Erik Karlsson. 3. Faktorn Johansson. 4. Kusken Erik Olofsson. 5. Smålänningen Trill-Jon (Jonsson).

Böle snickeri- & karosserifabrik

Ägare Nils Magnus Andersson, Gustaf Albin Jonsson och Olof Emil Mattsson
Etablerad 1923

Informationskällor

- Westerlund, Lars. *Hundra år av nyheter med Västerbottens-Kuriren*. Umeå: 2000.
- Västerbottens museum. *Böle och Teg – Inventering och bevarandeförslag, kulturhistoriska undersökningar*. Umeå: 1983.
- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Företag och företagare – Fabriker och verkstäder.
forum.vbm.se/data/texter/pdf/foretag-hist/fabr-tvatt-o-glasmerkstad.pdf (Hämtad 2018-11-20).

Pilen visar det område på Bölekläppen där företaget fanns. Se även avsnittet Statistik och kartor.

- 1923.** En snickerifabrik etableras på Bölekläppen av Nils Magnus Andersson (1893-1961), Gustaf Albin Jonsson (1879-1974) och Olof Emil Mattsson (1889-1978). Man tillverkar byggnadssnickerier. Efter en senare utbyggnad tillverkas lastflak och hytter i trä.
- 1929.** Gösta Nyström arrenderas anläggningen. Företagets namn är då Böleå snickeri- & Karosserifabrik, G. Jonsson & Co.
- 1937.** Nyström flyttar sin verksamhet till Ytterhiske och arrenderingen upphör.
- 1946.** Böle snickeri brinner i början av augusti. Verksamheten flyttas till en nybyggnad vid Bölevägen. Företagets som nu heter

Böle Snickerifabrik AB tillverkar fönster och dörrar, inredningar och trappor. Arbetsstyrkan är cirka 25 man.

- 1960.** Fram till 1960 produceras ett brett sortiment av byggnadssnickerier som fönster, dörrar, inredningar och trappor av furu och ädelträ.
- 1963.** Företaget har tio anställda.
- 1974.** Byggnadsproduktion AB köper företaget och bygger ut fabriken.
- 1983.** Man tillverkar fönster av aluminium. Företaget har 55 anställda.
- 1989.** Svensk Industrikalender detta år anges att företaget finns i Hörnefors.

Degernäs Mekaniska Dem-Verk Mekaniska AB

Ägare Nils Petter, Karl Adolf, Henry och Torsten Forsberg, Rolf Nordlund samt Brisab Nordmek

Etablerad 1910
Upphör 2011

Informationskälla Studiecirklar, Degernäsboken – byn vid Umeälvens delta 2001. Degernäs fritid.

- 1910.** Nils Petter Forsberg (1861-1933) bygger en smedja till sonen Karl Adolf Forsberg (1886-1954). Forsbergs Mekaniska tillverkar hästdragna jordbruksredskap som exempelvis harvar. Man utför även andra smiden som bomsmiden till flottningsföreningen.
- 1956.** Nils Henry (1924-2008) och Torsten Ingemar (1928-2015) Forsberg övertar Forsbergs Mekaniska efter deras far Karl Adolf Forsberg och startar ett företag med inriktning på byggnadsindustrin och cellulosaindustrin.
- 1984.** Efter avmattning inom byggnadssektorn ändras produktionen till bärande stål till broar över vattendrag. Företaget har då 30 anställda.

- 1986.** Rolf Anders Nordlund (född 1947) köper företaget varefter det sker en rad om- och tillbyggnationer som leder till utökad produktion. Namnet ändras då till Dem-Verk Mek AB.
- 2001.** Företaget har 40 anställda och med en årlig omsättning på 50 miljoner kronor.
- 2004.** Finska Brisab Normek köper Dem-Verk Mek AB och dessutom stålavdelningen hos Skanska tålteknik AB som då införlivas med Dem Verk för att stärka dess ställning på marknaden.
- 2011.** Företaget upphör.

<p>Djåkneböle emballagefabrik Advect AB Ägare Ove Jakobsson samt Jan och Fredrik Grundberg Etablerad 1955</p>	<p>Informationskälla Advect Packing Umeå. <i>Om oss.</i> http://www.advect.se/om-oss (Hämtad 2017-01-24).</p>
--	--

- 1955.** Företaget startas och producerar bär- och fisklådor.
- 1996.** Karl **Ove** Kenneth Jakobsson (född 1951) och Lars **Jan** Elias Grundberg (1939-2007) förvärvar bolaget och utvecklar produktionen mot emballagetillverkning.
- 2005.** Den 15 november brinner anläggningen och ödelägger 70% av lokalytan. Produktionen fortsätter dock och fabriken byggs upp igen på samma område. Fabriken har en yta av cirka 3000 m².

Fartygsvarven

Informationskälla Stiftelsen Ume Älvdal. *Skeppstaden Umeå.*

http://www.umea.se/besöksomraden/teg/skeppsstad/adenumea.4.4166f9b6137178df8731_da.html.

Under slutet av 1700-talet är segelsjöfarten i Bottniska viken livlig, vilket hör samman med att det bottniska handelstvånget upphävs 1765 som innebär att endast fartyg från Norrland och Finland får segla norr om Stockholm och Åbo. Före 1765 får man inte bygga hur stora skutor som helst.

I orterna vid Västerbottens kust bygger man fartyg, bland annat på Teg. Enbart i Umeå finns det ett 50-tal segelfartyg när stadens flotta är som störst. Flertalet av dem seglar på världshaven i årtal mellan besöken i hemmahamnen.

Den bottniska segelsjöfarten hör samman med järnhanteringen och tjärexporten, men virket blir efterhand dominerande.

Det är alltså i slutet av 1700-talet som den norrländska segelfartygsepoken föds. Då kommer för första gången den då moderna barkriggen ut på världshaven. Omkring 1785 går umebarken *Fortuna* på Medelhavet.

Det byggs efterhand flera varv längs Västerbottenskusten: Nordmaling, Umeå, Skeppsvik, Skellefteå, med flera orter.

Det behövs inga märkvärdiga anordningar så länge man håller sig till de skonare som går längs kusten till Stockholm med tjära, plank och saltströmning.

- 2006.** Generationsskifte sker och Lars **Fredrik** Grundberg (född 1972) går in som majoritetsägare i bolaget.
- 2009.** Ny utrustning anskaffas och produktionen kompletteras.
- 2013.** Namnet ändras till Advect AB.
- 2016.** Företaget blir aktiebolag.

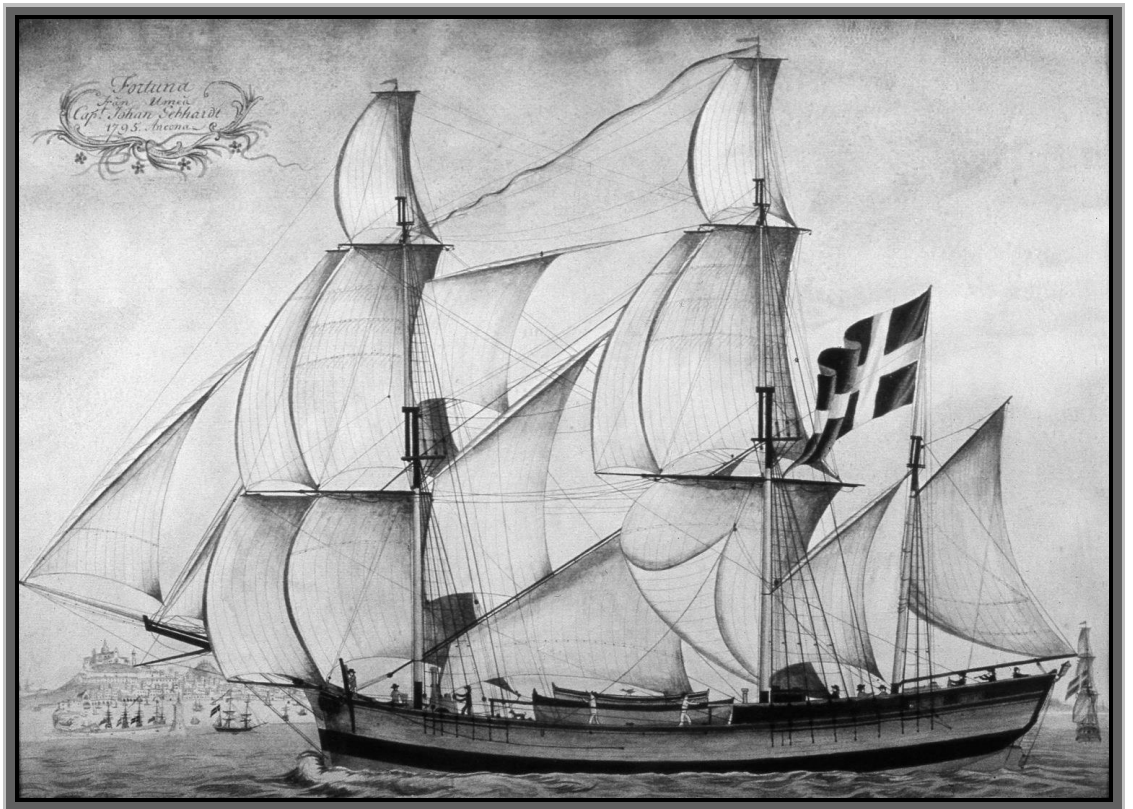
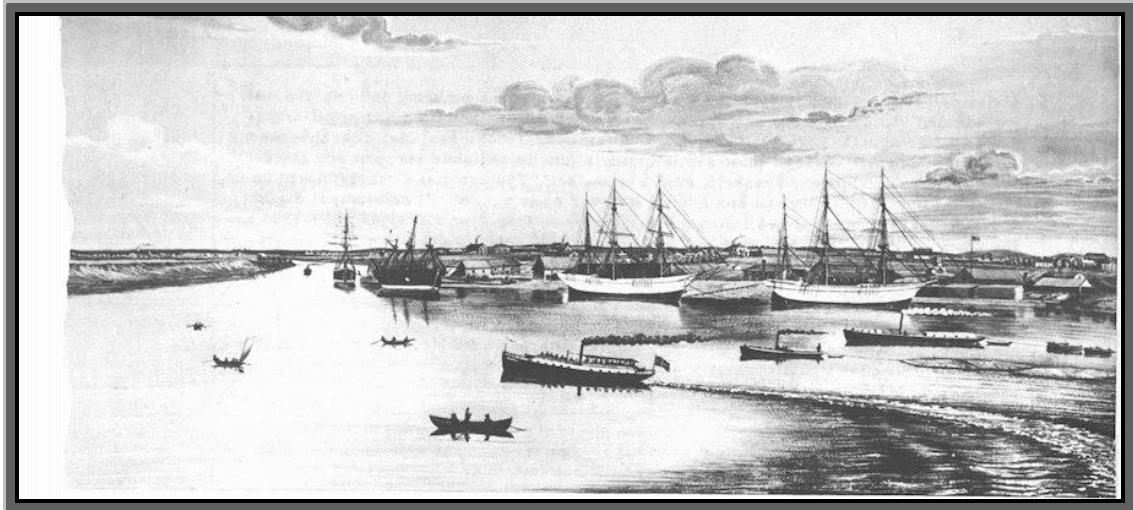
När man ska bygga de stora skeppen behövs ganska många byggnader som komplement till den enkla stapelbädden som spanthus, smedja, replageri m.m. Detta bidrar till att skeppsbygget kommer att koncentreras på några få händer och hos de som har kapital och de som redan är involverade i järn-, tjära-, och virkesexporten.

I Umeå byggs 1781 sex fartyg från 70 till 130 lästers storlek vilket är 140 till 310 ton. 1782 står 14 större och mindre fartyg under byggnad. 59 fartyg byggs mellan åren 1779-1788.

I slutet av 1800-talet i Umeå är det konsul Lars Glas (1816-1879) och Adolf Fredrik Scharin (1797-1877) med söner som är de klart dominerande fartygsbyggarna.

Skeppsvarven flyttas, på grund av sin brandfarlighet, i slutet av 1700-talet från sin ursprungliga plats nedanför kyrkan till motsatta sidan på Teg. På Teg kommer det efterhand att finnas tre varv bredvid varandra. Längst söderut i höjd med Ö-nabben ligger Öhmanska varvet - *Gammvarvet*. Sedan kommer det Glasiska varvet - *Oscarsvarvet*, uppkallat efter konung Oscar I. Överst ligger det *Scharinska varvet* som bygger sista fartyget 1875. Varven ödeläggs vid stadens brand 1888 varvid varvsnärigen upphör.

De stora skeppen som byggs vid länets varv går främst med ortens eller grannortens sågade varor och tjära ut till främmande länder, när utrikeshandeln in på 1800-talet kommer igång på allvar. Frankrike, Holland, England, Spanien och Tyskland är mottagarländer.

Barkskeppet Fortuna

Barkskeppet Carl von Döbeln

AB Grisbacka Möbler

Ägare Föreningen Möbelsnickeriet och Sture Thuresson

Etablerad 1921

Upphör 2017

Informationskällor

- AB Grisbacka Möblers – 50-årsjubileum. *Västerbottens-Kuriren*. 1971-09-16.
- Google Earth
- Länsstyrelsen i Västerbotten och Skellefteå museum. *Västerbottens industrihistoriska arv*. 2003.
- *Tidskriften Västerbotten*, 1987:2. Tidskrift producerad av Västerbottens museum för Västerbottens läns hembygdsförbund. Umeå.

1915. Carl Oscar Jonsson (1894-1980) startar en snickerifabrik på Grubbe där Griba Möbler sedan har sin verksamhet. Jonsson har arbetat vid en möbelfabrik som etablerades av Johan Oskar Öhman (1887-1956) när Naeslundska möbelfabriken har brunnit.

1920. Företaget upphör när fabriken brinner.

1921. Johan Oskar Öhman bildar då en ekonomisk förening - Föreningen Möbelsnickeriet, Grisbacka tillsammans med fyra möbelsnickare som blir arbetslösa vid branden. Man tillverkar möbler och inredningar för direktförsäljning inom hela Norrland. Fabriken utvidgas sedan i flera etapper. Landstinget i Västerbotten är en tid stor kund med inköp av specialmöbler för sjukhus och skolkök.

1931. Direktförsäljning börjar när man tillskapar en utställningslokal. Därefter upphör tillverkningen succesivt.

1956. Företaget får ny ägare – **Sture** Engelbrekt Thuresson (1911-1999).

1971. Företaget har 15 anställda.

1992. Företaget blir aktiebolag. Det har en tid namnet *Möbelsnickeriet i Grisbacka* men heter sedan kort och gott GRIBA.

2007. Gothnells Möbler AB i Vännäsby köper företaget. Man flyttar sin försäljning från Vännäsby till Grisbacka. Sedan 2003 är Gothnells medlemmar i EM som är en sammanslutning av fristående möbelbutiker.

2017. Verksamheten upphör i Grubbe men man söker andra lokaler i Umeå.

Möbelsnickeriet i Grisbacka efter någon av utbyggnaderna efter 1921

Gribas fastighet 2017

Grisbacka kvarn

Ägare Umeå socken, Per Lindgren, Bror Anton, Per Arvid, Axel och Nanny Lundström
Etablerad 1795
Upphör 1962

Informationskällor

- Stensson, Lennart. *Grisbacka: Från bondby till stadsdel*. Umeå. Amundsson, Ragnar, kapitlet *Grisbacka kvarn*. Umeå 1998.
- Stiftelsen Ume Älvdal. *Grisbacka besöksområde*.
<http://www.umea.se/besoksomraden/grisbacka.4.556cfb9512e83b5a7c28000510.html>.

En hjulkvarn byggs 1795 vid Tvärån och blir då socknens första tullmjölkvarn. Det är en skattlagd kvarn som mot fasta avgifter mal säd även åt andra än ägarna själva. En ny kvarn byggs 1833 på samma plats som den förra.

1877 bildas Grisbacka kvarn AB, som blir ensam ägare till kvarnrörelsen. 1889 köper **Per August Lindgren** (1904-1941), Ersmark kvarnen. Fyra år senare går Lindgren i konkurs och **Bror Anton Lundström** (1864-1927) köper kvarnrörelsen. Vid hans död övertas kvarnen av hans tre barn **Per Arvid** (1895-1966), **Karl Axel** (1905-1985) och **Nanny Evelina Ingeborg** (1901-1979)

Lundström. Med **Per Arvid** som föreståndare, fortsätter kvarnrörelsen fram till 1960.

Mot slutet av verksamheten uppstår svårigheter att driva kvarnen på grund av minskad vattenföring i Tvärån. Umeås befolkning ökar och därmed också vattenbehovet. Staden och kvarnen försörjs av vatten från Piparbölesjön.

År 1962 köper Umeå kommun kvarnen och river den samma år. En betongbro för gång och cykeltrafik med damm över Tvärån byggs på platsen, Kvarnbron.

Grisbacka kvarn

AB Korkbetong

Ägare Algot Schäder

Etablerad 1933

Upphör Före 1960

Informationskällor

- Minnesnotis 1957 i Västerbottens-Kuriren.
- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Företag och företagare – Fabriker och verkstäder. forum.vbm.se/data/texter/pdf/foretag-hist/fabr-tvatt-o-glasverkstad.pdf (Hämtad 2018-11-20).

Företaget grundas 1933. Algot Schäder (1894-1957) hade startat järnaffär men börjar tillverka korkbetong. Kriget förhindrar dock import av kork. Han provar då med träfiber enligt samma recept för tillverkning av turistkåtor och garage.

Enligt Sveriges Industrikalender 1947 tillverkar man isoleringsmateriel såsom korkbetongplattor och träullplattor, mellanväggsplattor, skalsandbetong i block och plattor, hålsten samt ventilationstrummor.

Företaget har upphört 1960.

Fabriken finns mitt för Böle herrgård.

<p>Källans läskedrycksfabrik Ägare Algot och Alfild Lindgren Etablerad 1935 Upphör 1953</p>	<p>Informationskällor</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lindgren, Ivan. <i>Ungt par på 1930-talet</i>. 1995. • Stensson, Lennart. <i>Grisbacka: Från bondby till stadsdel</i>. 1998 Umeå.
--	---

Källans läskedrycksfabrik som först benämns Källans Vattenfabrik Grisbacka.

1935. Den 19 juni börjar Olov **Algot** Lindgren (1908-1994) Mjösjölidén att tillverka läskedrycker i en nyuppförd byggnad i närheten av Tvärån på Grisbacka. Byggnaden är ett bostadshus där tillverkningen sker i källaren. Algot och hans hustru **Alfild** Viola (1910-2004) sköter själva tillverkningen.

1950. Man tillverkar 400 000 flaskor läskedrycker.

1953. Den 1 september köper Umeå Ångbryggeri AB anläggningen varvid verksamheten upphör.

I biblioteket på Västerbottens Museum finns skriften *Ungt par på 1930-talet* som är en mycket detaljerad beskrivning av verksamheten sammanställd i mars 1995 av Ivan Lindgren.

<p>Laxens fiskeredskapsfabrik AB Ägare Bertil Bourwall Etablerad 1948 Upphör 1976</p>	<p>Informationskällor</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Laxen Specialnät AB, specialister på nät sedan 1948</i>. https://www.laxen.com/ (Hämtad 2018-09-09). • Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Företag och företagare – Fabriker och verkstäder. forum.vbm.se/data/texter/pdf/foretag-hist/fabr-tvatt-o-glasverkstad.pdf (Hämtad 2018-11-20).
--	--

- Etableras 1948 av Bertil Bourwall (1901-1988), Umeå.
- Lokalerna delar man då med en snickerifabrik.
- Man tillverkar finare och grövre fisknät av bomull och nylon.
- Man satsar särskilt på att utveckla nylon som material till fisknät. 1951 är fabriken först i Europa om att saluföra nät av tvinnat nylongarn som senare är 95 procent av produktionen.

- Under 1950- och 60-talen har man ett 30-tal anställda.
- I mitten av 1970-talet övertar de anställda fabriken. Man är då ett 10-tal anställda.
- 1976 upphör tillverkningen när konkurrensen blir för svår. Därefter blir det ett företag för import och försäljning av fiskenät.

Laxens fiskeredskapsfabrik 1948

Bröderna Nilssons Skofabrik – Hästens skofabrik

Ägare Fem bröder Nilsson

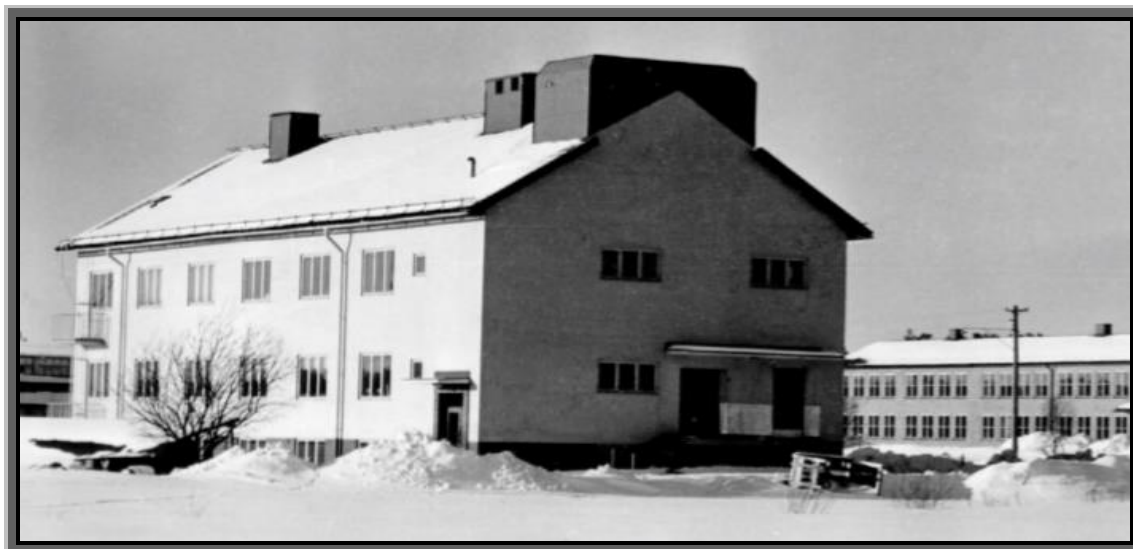
Etablerad 1935

Upphör 1978

Informationskällor

- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Företag och företagare - Skoaffärer och skomakare. forum.vbm.se/data/texter/pdf/foretag-hist/skoaffarer-och-skomakare-1.pdf (Hämtad 2018-11-13).
- Västerbottens museum, bildarkivet. Br 11337.

- 1935 etableras företaget på Sveagatan av fem bröder Nilsson från Obbola.
- Efter kriget bygger man fabriken på Teg.
- På 1960-talet ändras namnet till Hästens Skofabrik. Det sker efter planerad nedläggning av Hästens skor i Uppsala, som distribuerar produkterna från Tegsfabriken.
- Bröderna övertar fabriken i Uppsala och firmanamnet men efter något år upphör verksamheten där 1969.
- Man tillverkar rand- och sandalsydd skodon som stövlar, kängor, lågskor, sandaletter och fritidsskor.
- 1963 har man 60 anställda.
- I mitten av 1970-talet har man ett 40-tal anställda.
- Man driver även butikerna AB Ume-sko, Sko-Centrum och Sko-shop i Umeå.
- 1978 övertar anställda fabriken.

Nya Bryggeriet

Ägare Leo Andersson och Helge Plogner

Etablerad 1931

Upphör 1953

Informationskällor

- Stensson, Lennart. *Grisbacka: Från bondby till stadsdel*. Umeå 1998.
- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Företag och företagare - Bryggerier. forum.vbm.se/raid-mirror/texter/pdf/foretag-hist/bryggerier.pdf (Hämtad 2018-11-13).

1931. Bryggeriet etableras på Grisbacka av Leo Andersson (1903-1959), Holmsund och **Helge** Alfred Plogner (1906-1961) för tillverkning av svagdricka.

1932. Man börjar även att tillverka läskedrycker.

1948. Bryggeriet upprustas och har 1949 ökad kapacitet.

1952. I augusti brinner delar av byggnaden men verksamheten kan fortgå.

1953. Umeå Ångbryggeri AB köper bryggeriet. Tillverkningen av svagdricka fortsätter dock en tid men flyttas snart till bryggeriet på Teg varvid verksamheten på Grisbacka upphör.

G Nyströms Karosserifabrik och Volvo Umeverken

Ägare Gösta Nyström och Volvo Lastvagnar AB
Etablerad 1929

Informationskällor

- Edlund, Lars-Erik, Haugen, Susanne, Olsson, Lars-Gunnar och Tedebrand, Lars-Göran. *Umeå 1314-2014 – 100 berättelse om 700 år*. Artos & Norma bokförlag, Skellefteå och Johan Nordlander-sällskapet, Umeå: Umeå: 2013.
- *Historik över Gösta Nyströms Karosserifabrik och Volvo – Umeverken*. <http://forum.vbm.se/data/texter/pdf/foretag-hist/historik-over-gosta-nystroms-och-volvo--umeverken.pdf> (Hämtad 2017-05-02).
- Westerlund, Lars. *Hundra år av nyheter med Västerbottens-Kuriren*. Umeå: 2000.

Gösta Nyström (1906-1988)

- 1929.** Företaget grundas när Gösta Nyström (1906-1988) arrenderar Böleå snickeri- & Karosserifabrik, G. Jonsson & Co.
- 1937.** Verksamheten flyttas till Ytterhiske i Öhmans snickeris lokaler där han tidigare har arbetat.
- 1938.** Nya fabrikslokaler byggs på Böle på samma ställa där verksamheten ännu finns.
- 1939.** Fabriken har 12 arbetare som tillverkar hytter av plåt och trä. Kapaciteten är fem hytter per vecka som beräknas öka till tre per dag. Under företagets första år tillverkar man även skåpvagnar, likvagnar, ambulanser, bärgningsredskap och fordon för armén.
- 1944.** Man konstruerar en prototyp till fribärande stålhytt som börjar tillverkas 1948-1949.
- 1950.** Då tillverkas 800 stålhytter. Cirka 225 personer är då anställda.

- 1950.** Åren omkring 1950 inleder man ett närmare samarbete med Volvo.
- 1954.** Företaget ombildas till aktiebolag – Nyströms Karosserifabrik AB (GNK).
- 1958.** Ett avtal om samarbete tecknas med Volvo i Göteborg.
- 1960.** Den 18 februari förstörs fabriken helt vid en brand men återuppbyggs genast. Företaget börjar serieproducera hytter till Volvo Lastbilar.
- 1964.** Volvo övertar fabriken den 1 september som då har 385 anställda. Namnet ändras till Volvo Umeverket.
- 1977.** Ny fabriksbyggnad blir färdig.
- 1978.** De första industrirobotarna tas i drift.
- 2012.** Volvo Lastvagnar AB, Umeverken har nu drygt 2 000 anställda. Produktionskapaciteten är 66 000 hytter.

Slakteriet på Böle

Ägare Se texten nedan

Etablerad 1938

Upphör 2000

Informationskällor

- Västerbottens museum, bildarkivet. C 981.
- Västerbottens slakteriförening 1962, 1963. *Årsredogörelse och revisionsberättelse*. Umeå.

- 1936.** Den 16 juni beslutar ett antal inbjudna intresserade att bilda Västerbottens läns Slakteriers Centralförening u.p.a. och väljer en styrelse med fem ledamöter och suppleanter. Man beslutar om en indelning i distrikt varav Umeå-Holmsund-Hörnefors är ett.
- 1937.** Den 17 februari får styrelsen fullmakt att köpa tomt i Umeå.

- 1937.** Den 14 juli antar man byggmästare N. E. Nilsson till entreprenör för en byggnad på "Bäckströmska tomten" på Böle. I slutet av året har centralföreningen 5 100 medlemmar.
- 1938.** Den 7 september börjar driften i Böle. Man är 7 200 medlemmar vid årets slut.
- 1940.** Man köper charkuteributiker vid torget och på Haga för tillverkning av charkuterier och försäljning av kött.
- 1941.** Vid årets slut är man 10 000 medlemmar.

- 1942.** Man bygger ett livdjursstall för 24 kor, några hästar och 150 smågrisar. I länet slaktas 38 117 djur.
- 1944.** I mars beslutar en extra stämma att verksamheten vid ett slakteri i Umeå ska överföras till Böle. Se kommentar nedan.
- 1944.** Den 1 oktober är en utbyggnad färdig för utökning av verksamheten efter nedläggningen av verksamheten i Umeå. Då börjar man även att tillverka charkuterier. Det året slaktar man 30 276 djur i Böle. Efter utbyggnaden 1944 sker det utbyggnader i flera etapper.
- 1948.** Man övertar Dahlgrens livsmedel i Umeå och flyttar charkuteri och partihandel till Böle. Man börjar också att tillverka färdigmat.
- 1949.** Man säljer butiken på Generalsgatan 2 på Haga.

- 1967.** Butiken vid torget flyttas till Bäcklunds varuhus där föreningen driver en all-livs-butik.

Verksamheten upphör i mitten av 1990-talet men 1995 uppförs en ny byggnad för charkuteriverksamhet. Verksamheten, som har ändrat namn till Scan och Swedish Meat, upphör i början av år 2000.

Det slakteri som överförs till Böle 1944 kan avse en verksamhet på Generalsgatan 2 på Haga. Jag bor i samma kvarter från 1945 och då nämns ett andelsslakteri som har funnits där inne på gården. Vid gatan finns slakteributiken.

Slakteriets område finns inom markeringen.

Generalsgatan 2 på Haga med slakteriet inne på gården och butiken vid gatan

Strömbäcks glasbruk

Ägare Se texten nedan

Etablerad 1749

Upphör 1879

Informationskällor

- Edlund, Lars-Erik, Haugen, Susanne, Olsson, Lars-Gunnar och Tedebrand, Lars-Göran. *Umeå 1314-2014 – 100 berättelse om 700 år*. Artos & Norma bokförlag, Skellefteå och Johan Nordlander-sällskapet, Umeå: Umeå: 2013.
- *Tidskriften Västerbotten*, 1971:3, Tidskrift producerad av Västerbottens museum för Västerbottens läns hembygdsförbund. Umeå.

- 1749.** Lagmannen Olof Malmerfeldt (1693-1771) i Umeå och fyra bönder låter uppföra en hytta för tillverkning av glas nära stranden av Västerfjärden i Strömbäck. Man anställer glasblåsaren Christian Fillion (1708-1789) från Mainz som teknisk ledare. Det uppstår dock problem med glasugnarna.
- 1752.** Den 4 december är en ny ugn installerad där man huvudsakligen tillverkar grönt fönsterglas, buteljer och flaskor.
- 1753.** Detta år och år 1755 blir det långa avbrott i tillverkningen. Orsaken kan ha varit brist på ved och råvara. Verksamheten går nu med förlust och verksamheten upphör.
- 1773.** Fillion återkommer till Strömbäck och bygger en ny anläggning för tillverkning av spegel- och taffelglas några hundra meter från den tidigare.
- 1779.** Den 4 september säljer man glasbruket vid en auktion efter en mängd oegentligheter.
- 1780.** I juli, efter ett kort ägarbyte, bildar tre personer ett konsortium som fortsätter driften av glasbruket för tillverkning av finare och grövre glas och även kristallglas.
- 1787.** Verksamheten är även nu olönsam. Nya ägare övertar glasbruket.
- 1788.** Hyttan brinner. Man bygger en ny vid stranden av Västerfjärden.

- 1790.** Företagets namn ändras till *Åberg och Grahn* som äger ett handelshus med omfattande verksamhet i Umeå. En av långivarna inträder även i firman. Nu inleds en lång och framgångsrik period. I mitten av 1790-talet tillverkas slipat och graverat hushålls- och prydnadsglas av hög kvalitet. Man öppnar även en bod på Skeppsbron i Stockholm dit glas fraktas från Strömbäck och graveras och slipas på beställning.
- 1843.** Reinhold Meuller (1808-1861) heter en ny ägare och brukspatron sedan handelshuset Åberg och Grahn har gått i konkurs. Tillverkningen av slipat och graverat glas har nu upphört. En av de åtta glasblåsarna tillverkar föremål av vitt glas som schatull, flaskor, karaffiner, ljusformar, saltkar, urglas och apoteksglas. De övriga tillverkas bland annat fönsterglas, mjölkbunkar, drickskrus, nattpottor, buteljer och stop.
- 1853.** Den 3 november anländer skonaren Ceres till Strömbäck från Stockholm där kolera härjar. Tjugotre personer i Strömbäck avlider.
- 1855.** Brukspatron på Dalkarlså Erik Häggström (1794-1861) blir ny ägare. Produktionen består nu nästan helt av fönsterglas.
- 1879.** Verksamheten upphör efter 130 år. Konkurrenterna har ökat och efterfrågan har minskat.

Glashyttan i Strömbäck innan den revs 1892. Längst till vänster fru Anna Lindgren, som beställde bilden.

Stöcksjö Såg & Hyvleri

Ägare Gotthard Sandström

Etablerad 1937

Upphör 1974

- Företaget bildas 1937 av Gotthard Sandström (1898-1977) vid norra änden av Stöcksjön.
- Han köper byggnad och maskiner från en lådfabrik som hade funnits i Gimonäs. Maskinerna är sågbänk, klyvsåg, kantverk, femkutterhyvel, vedkap, spånfläkt och slipmaskiner.
- En virkestork och högbanor för transporter tillkommer 1940-1941.
- Under kriget tillverkas gengasved.
- 1955-1960 tillverkas fasad- och takbeklädnad av trä och aluminium.
- Våren 1962 brinner torkbyggnaden med återuppbyggs genast.
- Såghuset brinner den 30 juli 1967 varvid även torkbyggnaden skadas.
- Efter branden flyttar man verksamheten till Lycksele.
- I Stöcksjö finns då en handelsbrädgård som får virket från Lycksele.
- Verksamheten upphör 1974.

Brädgården vid Stöcksjösågen

Tegs Mekaniska Engström & Gabrielsson

Ägare Folke Gabrielsson

Etablerad 1946

Upphör 1993

Informationskälla

Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Företag och företagare – Fabriker och verkstäder.
forum.vbm.se/data/texter/pdf/foretag-hist/fabr-tvatt-o-glasverkstad.pdf (Hämtad 2018-11-20).

- Etableras 1946 av Folke Gabrielsson (1907-1980) på Västteg.
- I en ladugård börjar man reparera bilar och traktorer.
- Sedan specialiserar man sig på traktorer och bandutrustning.
- Man bedriver även verksamhet i en ladugård i Ängsbacka.
- 1965 bygger man en fabrik i Östteg.
- Personalen utökas från ett 20-tal till ett 50-tal.
- Verksamheten inriktas alltmer på skogstraktorer och senare bland annat på betongstationer.
1993 har företaget upphört.

Timmersortering och flottläggning

Informationskällor

- *Du vet att du är från Umeå om du... Public Group / Facebook.*
<https://www.facebook.com/groups/umeaminnen/permalink/1149017281849244/>
- Edlund, Lars-Erik, Haugen, Susanne, Olsson, Lars-Gunnar och Tedebrand, Lars-Göran. *Umeå 1314-2014 – 100 berättelse om 700 år.* Artos & Norma bokförlag, Skellefteå och Johan Nordlander-sällskapet, Umeå: Umeå: 2013.
- Fahlgren, Karl. *Umeå sockens historia.* Umeå: 1970.
- Folkrorelsearkivet i Västerbotten. *Umeå flottningsförenings arkiv.*
- *Generalstabens karta över Sverige, del 63/64 Umeå/Holmön,* 1902.
- Google Earth
- Grundström, Ansgar. *Från Gäddträsket till Västerfjärden. Flottnings- och flottningsarbetarnas villkor i Umeälven.* Ammarnäs: 1989.
- Näslund, Oskar Johannes. *Flottningsmateriel och flottledsbyggnader.* Stockholm: 1915.
- Rötter. Avbytarforum. 2009-06-20. *Bilder tagna av Berndt Lundstedt i Umeå* (Hämtad 2018-12-18).
- Stiftelsen Ume Älvdal. *Ön.*
<http://umealvdal.se/besöksomraden/on/>.
- *Tidskriften Västerbotten, 1981:3.* Tidskrift producerad av Västerbottens museum för Västerbottens läns hembygdsförbund. Umeå.
- Västerbottens museum, bildarkivet. *B 2521.*

Grisbacka byamän utarrenderar 1873 byns fiskevatten och stränder till Hörneå AB för att bolaget skulle uppföra anläggningar för timmerflottning.

1883 bildas Umans flottningsbolag - senare Umeå flottningsförening - som planerade en kraftig utökning av verksamheten. Den första sorteringsanläggningen i Umeälven ligger vid Gammhultet, beläget på Västerbacken, strax nedanför nuvarande EFS-hemmet och Waldorfskolans västligaste del. Verksamheten börjar där 1861.

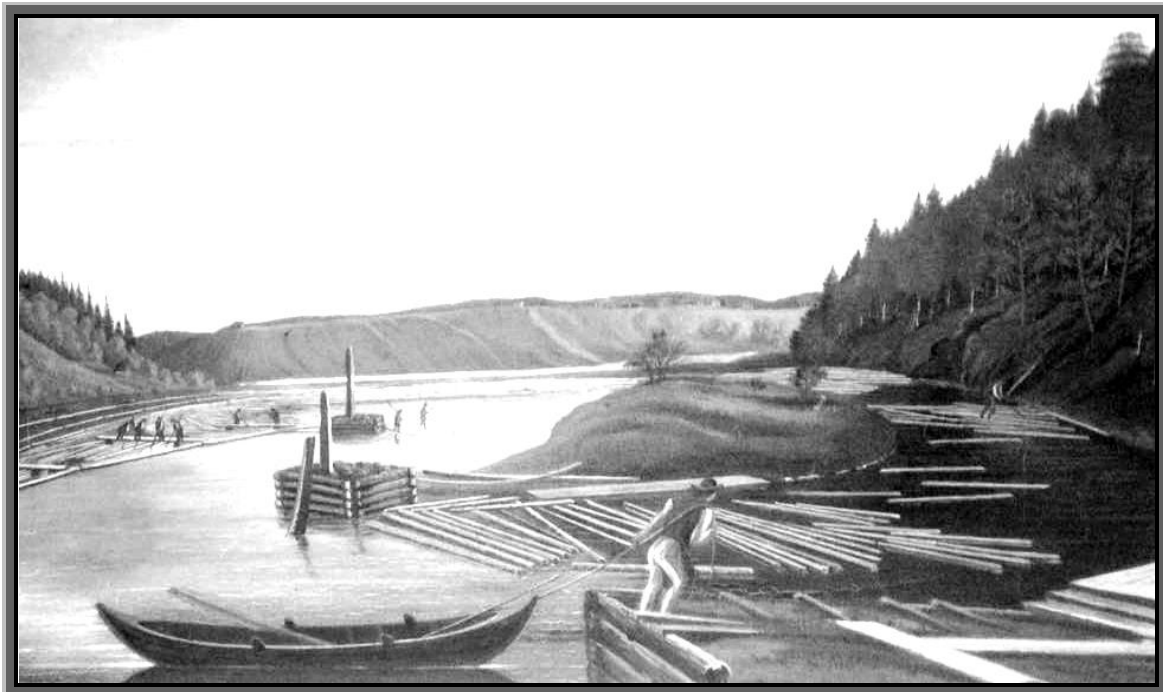
Text ur *Umeå sockens historia*. Karl Fahlgren. Umeå 1970: *Flottningsföreningens äldsta skiljeställe var Gammhultet i närheten av Backens kyrka. År 1891 flyttades sorteringen till Nyhultet ett stycke längre ned efter älven.*

Nyhultet anläggs 1891 vid gränsen mellan Grubbe och Grisbacka när anläggningen vid Gammhultet blir otillräcklig. Här finns förläggningsbaracker, kontor, matsal, smedja och båtbyggeri. Under 23 år är verksamheten belägen här och är en betydande arbetsplats för orten. Av skiljestället finns endast betongfundament kvar i dag.

År 1915 flyttas Nyhults skiljeställe då det blir för grunt och strömt under delar av säsongen. Timret flottas då vidare till ett nytt skiljeställe vid Öhn. Det sker via den smalare delen av älven vid Bölesholmarna och genom Umeå vid Tegssidans där en del av älven är avskärmad med dykdalber och timmerlänsar.

Efter sorteringen bildades det mindre buntar där varje bunt innehåller timmer till någon av de många industrierna längs Norrlandskusten. Dessa bogseras via Rinneln vid Obbolaön till Västerfjärden där det flottläggs till ramor (flottar) som sammanfogas till foror för bogsering till sågverk och massaindustrier.

Flottningsen i Umeälven upphör den 11 december 1980.

Gammhultets skiljeställe. Måning av Jacob Högstadius 1890 med titeln "Skiljet vid Baggböle herrgård 1890".

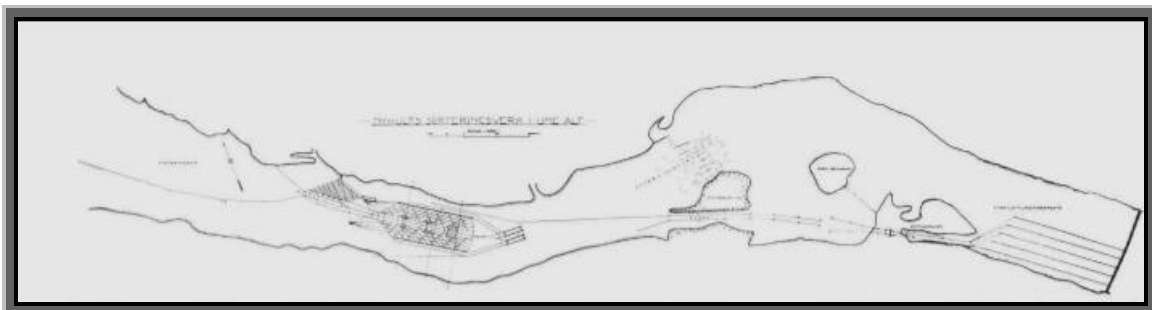
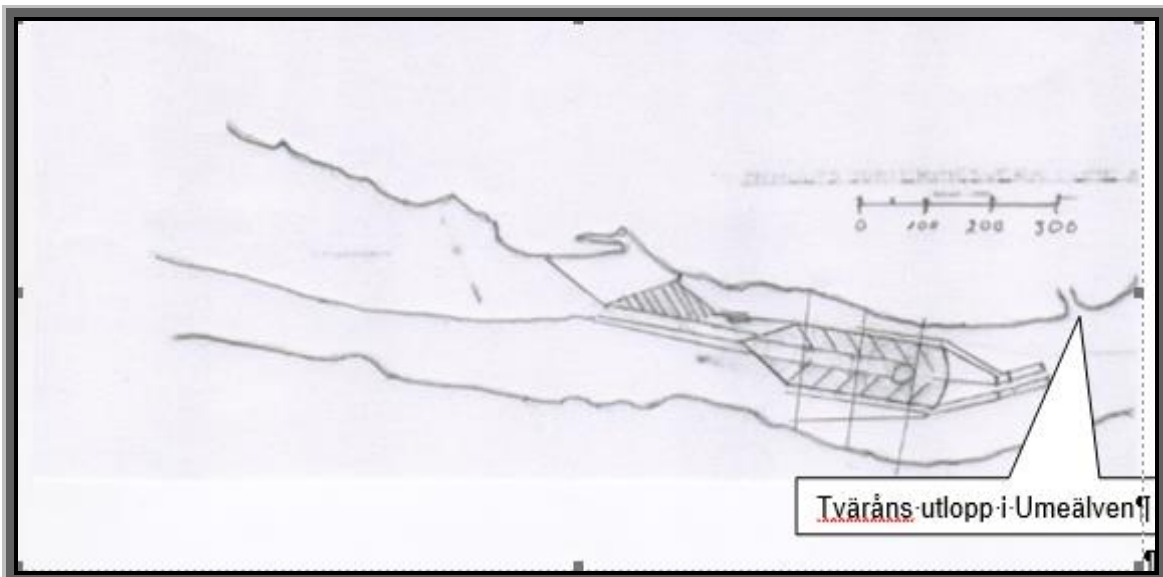
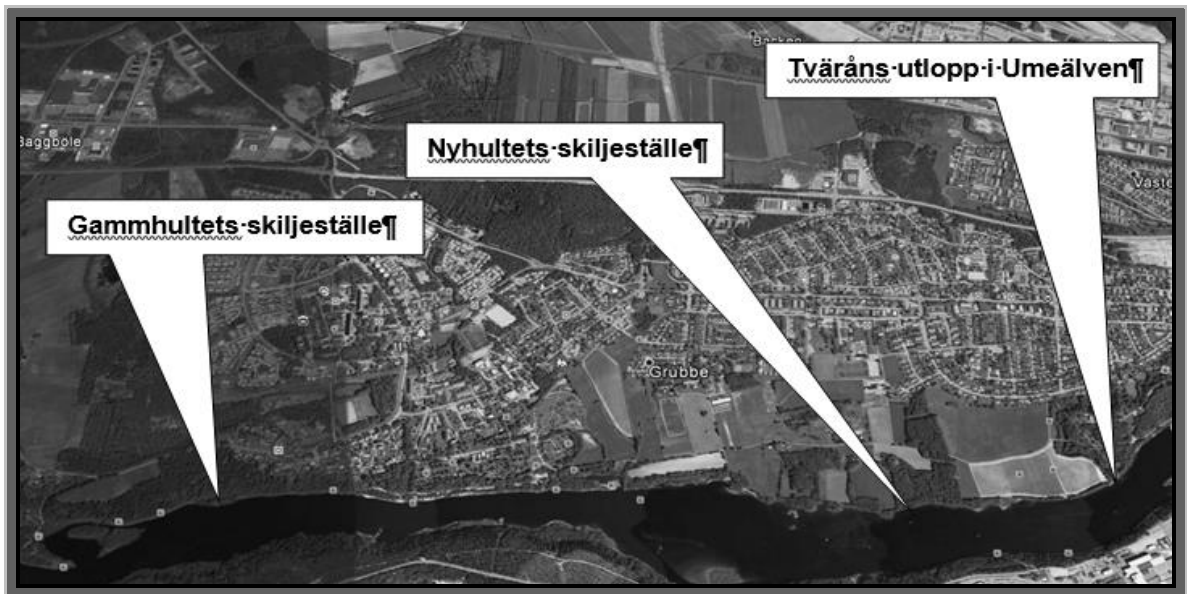
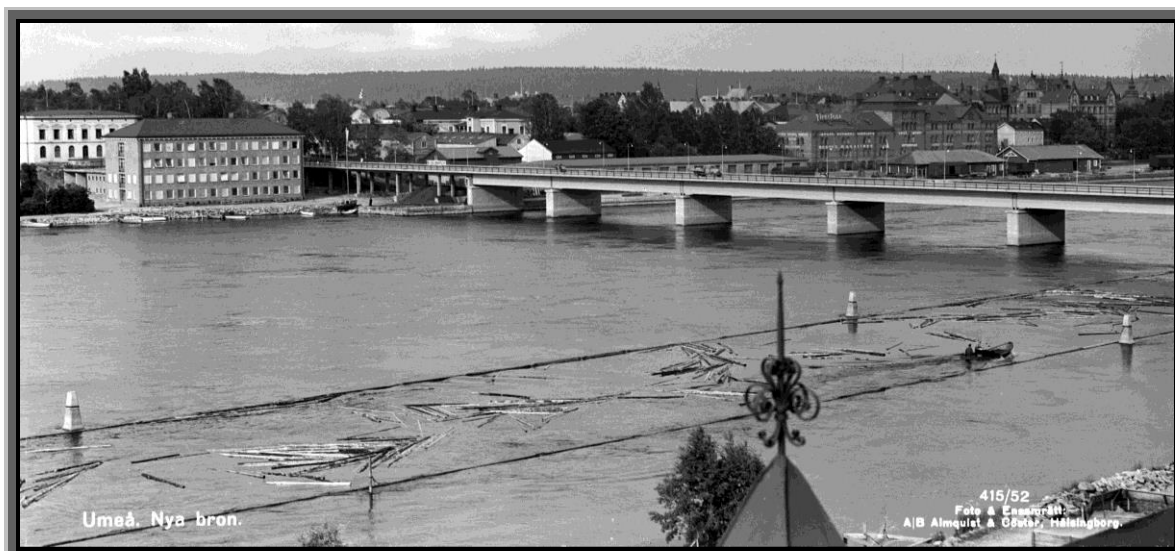

Illustration i tidskriften Västerbotten 1981:3. Odaterad ritning efter förslag av W Blakstad till Nyhults sorteringsverk i Umeälven. Skiljet är beläget mellan Hamn- och Ytterhiskeforsarna cirka 2 km ovanför Umeå. Maskiner drivs med elkraft från Klabböle kraftverk längre upp i älven. Ur Oskar Johannes Näslund, Flottningsmateriel och flottledsbyggnader, 1915.

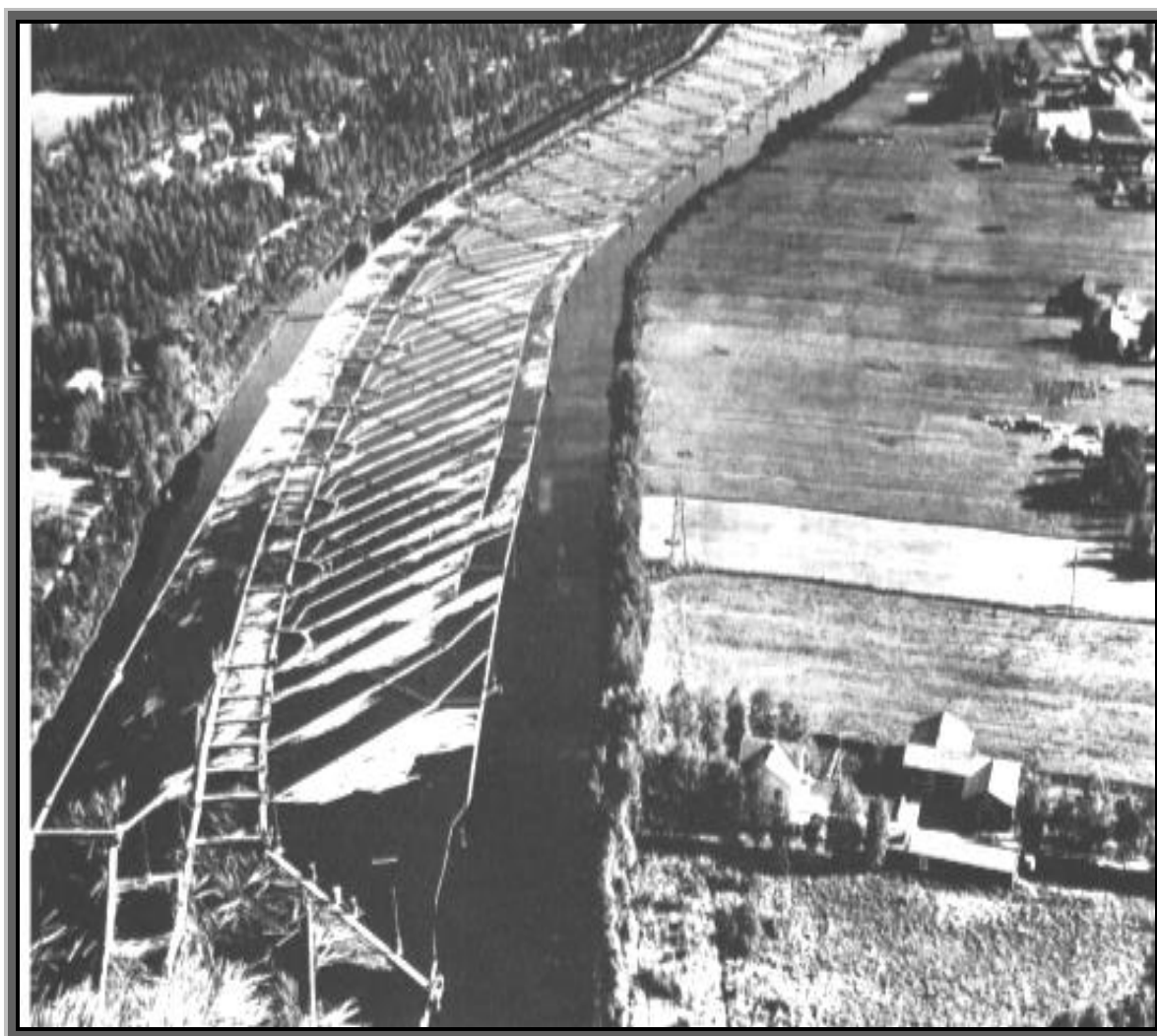

Denna bild från Nyhultet ingår i berättelsen Ett arbetarminne – Sorteringsarbetarnas stora strejk 1906 sammanställd av Björn Olsson som finns i boken Umeå 1314-2014 – 100 berättelser om 700 år. Författaren har hämtat bilden från Umeå flottningsförenings arkiv som finns hos Folkrorelsearkivet i Umeå.

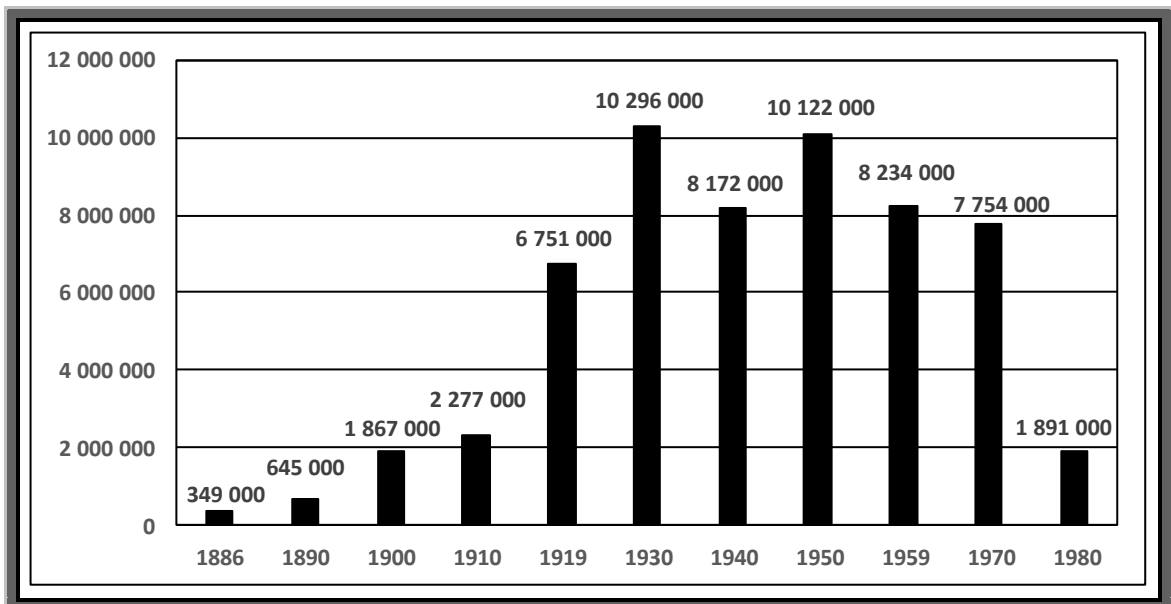
Bilden visar timrets väg förbi staden. Det flottas genom kanalen mellan Bölesholmarna och Tegslandet för att sedan via denna timmerränna nå skiljestället vid Öhn. Bild från Bildarkivet, Västerbottens museum.

Lillåns skiljeställe vid Öhn. Foto: Umeå flottningsförening, 1940-talet.

Skiljestället vid Ön. Bild från avsnittet om Ön på hemsidan Ume Älvdal.

Antal sorterade timmerstockar vid sorteringsverken i Gammhultet, Nyhultet och Lillån.

Den streckade linjen visar den väg som timret bogseras till flottläggningsplatserna i Västerfjärden.

Denna något otydliga bild visar flottläggning i Västerfjärden.

Denna bild från annan flottläggningsplats visar bättre hur flottläggningen sker.

Umeå Bryggeri AB och Umeå Ångbryggeri AB

Etablerad 1869

Upphör 1997

Informationskälla

Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Företag och företagare - Bryggerier. forum.vbm.se/raid-mirror/texter/pdf/foretag-hist/bryggerier.pdf (Hämtad 2018-11-13).

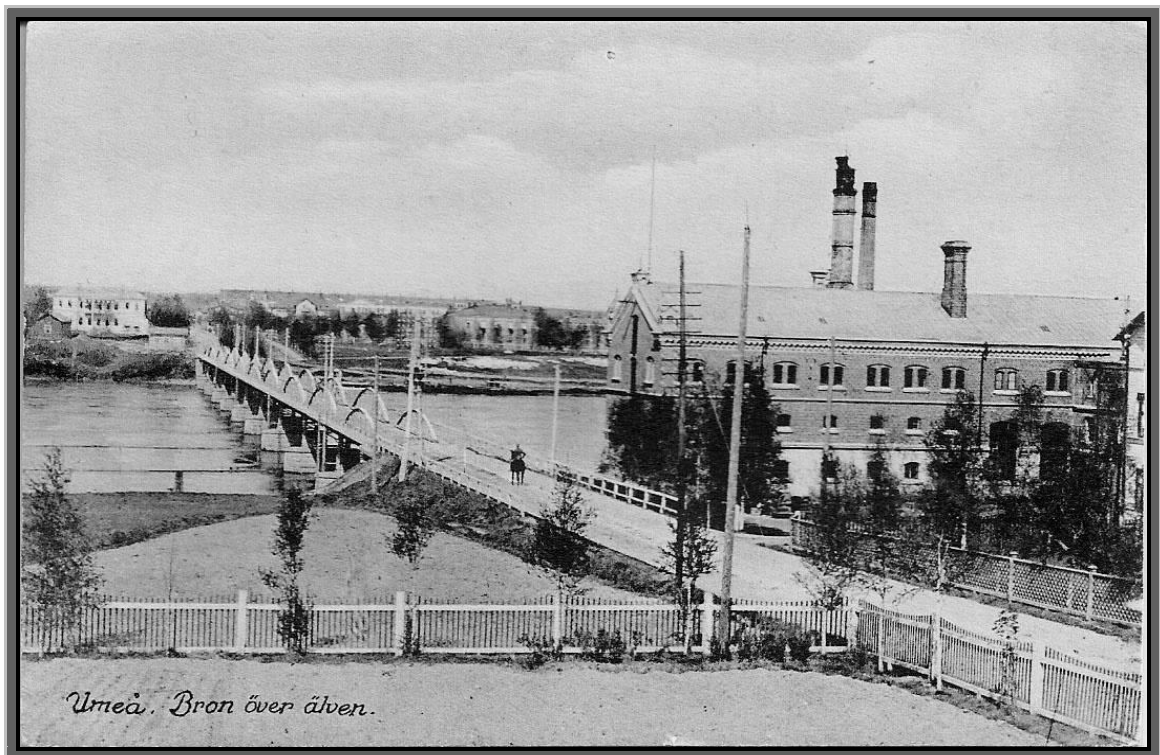
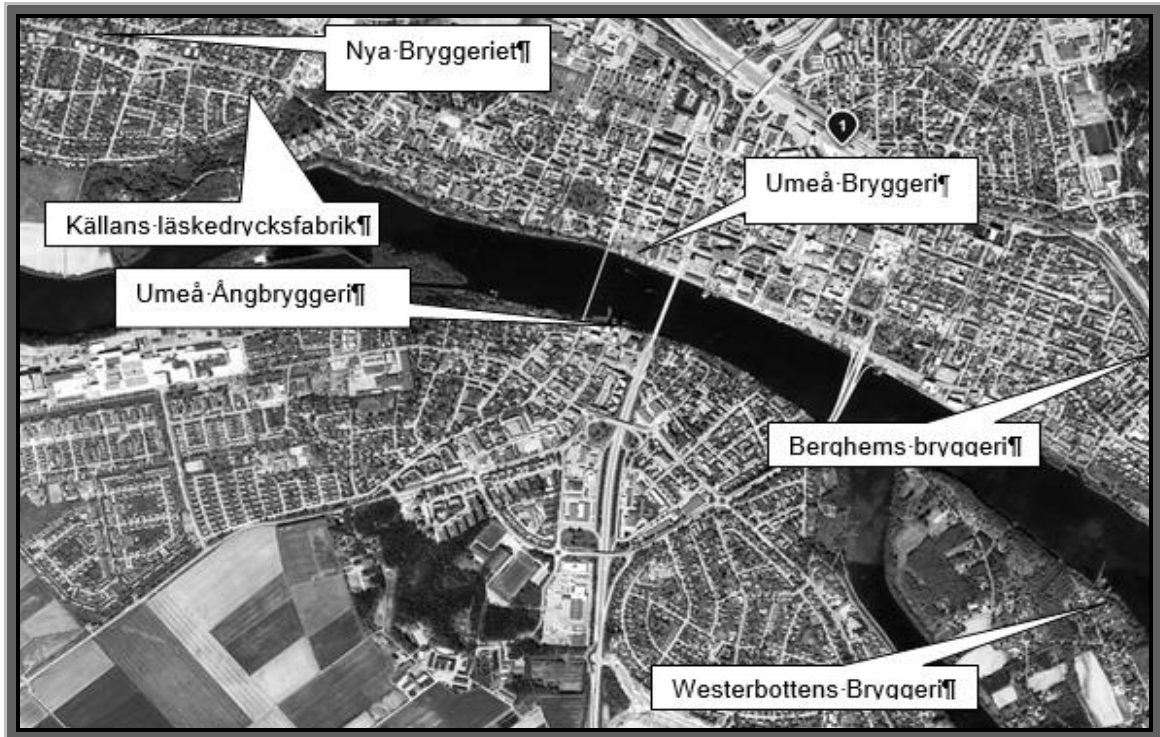

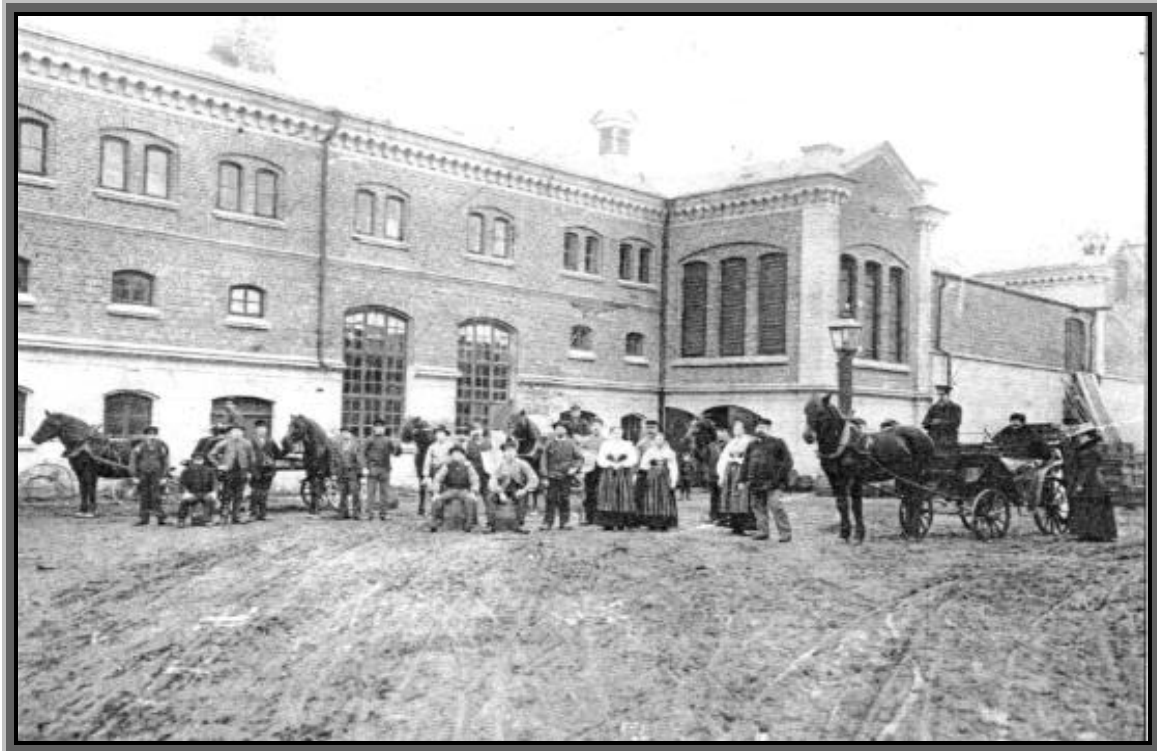
- 1869.** Umeå Bryggeri AB bildas och ligger vid Renmarksbäcken där nu Tullkammaren finns.
- 1888.** Den 25 juni strax efter klockan ett utbryter brand på bryggeriets vind vilket är inledningen till den brand där stora delar av Umeå ödeläggs.
- 1891.** På våren återupptas verksamheten i ny byggnad vid gamla Tegsbrons södra fäste. Namnet är nu Umeå Ångbryggeri AB. Därmed finns två bryggerier på Tegssidan.
- 1973.** TILL-bryggerierna i Östersund övertar bryggeriet.
- 1991.** TILL-bryggerier går samman med bryggeriföretaget Falcon.
- 1997.** Verksamheten upphör. Byggnaden rivs och byggnader med bostadsrätter uppförs på bryggeritomten. De nya byggnaderna efterliknar ångbryggeriets byggnader.

På Internet publicerar Kungl Biblioteket ett affärstryck. Det innehåller ett utdrag ur tidningen Westerbotten den 23 juli 1903 med en kort presentation av bryggeriet. Där finns även en broschyr där det framgår att man tillverkar pilsner och lageröl, pilsnerdricka, iskällardricka och svagdricka, mineralvatten som vichy och selter (sodavatten) samt söta läskedrycker.

När man googlar med orden *umeå ångbryggeri* får man en träff med många bilder. En av dessa är ett kontrakt daterat den 2 oktober 1936 där Umeå Ångbryggeri Kommanditbolag säljer företaget till Albert Jonas Strandberg.

Enligt uppgift i Sveriges Industrikalender 1963 tillverkar man maltdrycker, mineralvatten och läskedrycker. Man har då 77 anställda.

Umeå Ångbryggeris personal uppställda på gården omkring 1915. Bryggeriet hade 1903 tillbyggt med en vattenfabrik för tillverkning av mineralvatten och läskedrycker. I bryggeriet gjorde man annars pilsner, lageröl, iskällardricka och svagdricka samt tillhandhöll originaltappad Carnegie Porter, enligt vad en reklambroschyr från 1903 berättar. På bilden syns längst till höger disponenten och kusken i vagn, där intill bryggmästaren, bryggeriarbetare och ölutkörare. Kvinnorna i folkdräkt är leksandskullor. Två av dem är troligen Grysås – Anna Olsson och Kerstin Olsson från Laksås by i Leksand. Dalfolkets sk ”herrarbete” över hela landet är välkänt. Kullorna var kända för att vara goda arbeterskor. Carl Westerberg, som var bokhållare vid bryggeriet 1894-1900, har i minnesanteckningar från 1951 berättat bl a följande om arbetet under denna period: *”Arbetstiden var i regel nio timmar om dagen, lika för alla anställda. Kontoret skulle öppnas klockan 7 på morgonen (kassörskan kom dock först 9) och glad var man om stängningen kunde ske 7 på aftonen, vilket sällan hände, åtminstone sommartid. Under min tid hade Bryggeriet fyra ölutkörare för svagdricka, som också på den tiden var en mycket stor artikel. Utkörarna skulle stå risken för att utlämning till kunderna. Några större sådana hade dock konto. Ofta hände, att utkörarna kommo på obalans både med pengar och tomglas, som så småningom måste avskrivas”*

Umeå bryggeri AB ses här bakom fartygen vid kajen. Bild från tidskriften Västerbotten 1987:2.

Westerbottens Ångbryggeri AB

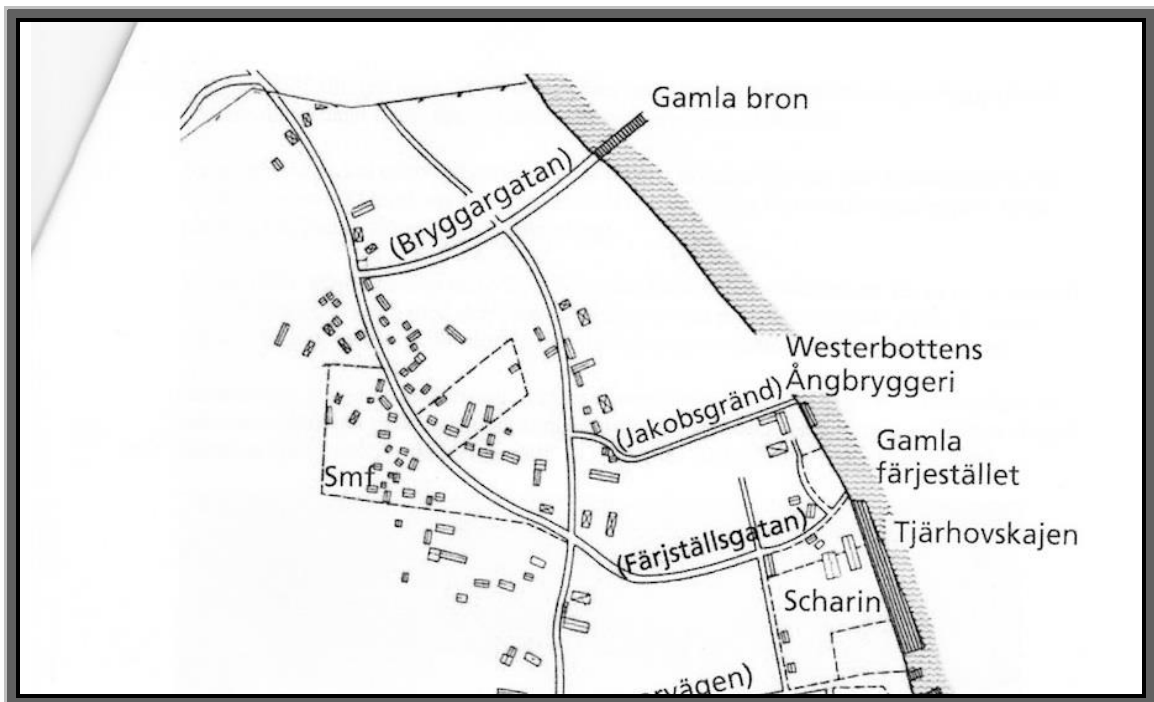
Ägare Wolfgang Ambler
Etablerad 1861
Upphör 1915

Informationskällor

- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Företag och företagare - Bryggerier. forum.vbm.se/raid-mirror/texter/pdf/foretag-hist/bryggerier.pdf (Hämtad 2018-11-13).
- Västerbottens museum, bildarkivet. Br 4854.

Westerbottens Ångbryggeri AB etableras på 1861 vid färjestället på Teg. Ägare är bryggaren Wolfgang Ambler. Stadsbranden härjade även på Tegssidan varvid även bryggeriet brinner. Det återuppstår på samma plats under namnet

Westerbottens Nya Bryggeri och verksamheten fortsätter till omkring 1915.

Westerbottens Ångbryggeri i förgrunden

Ålö-maskiner

Ägare Karl Ragnar Åström
Etablerad 1949

Informationskälla: Ålö AB.

https://sv.wikipedia.org/wiki/%C3%851%C3%B6_AB
(Hämtad 2017-01-15).

1947. Karl-Ragnar Åström (1920-2001) utvecklar den första svenska frontlastaren. Denna lyftanordning monteras i en traktors främre del. Frontlastaren används tillsammans med olika redskap såsom skopa, plogblad, stengrep.

1949. Karl Ragnar Åström startar AB Ålö-maskiner i ekonomibygnaderna på Åströmska gården i Brännland.

1958. Företaget introducerar världens första snabbkopplade frontlastare. Redskapen kan nu enkelt kopplas till traktorn.

1959. Företaget börjar exportera produkterna.

1968. Produktionen är cirka 5 000 lastare.

1993. Baltikgruppen går in som ägare i företaget. Det är ett företag för fastighetsförvaltning och fastighetshandel.

2000. Företaget köper konkurrenten Trima.

2002. Företagets namn ändras till Ålö AB.

2004. Man bygger en ny fabrik och lägger ned den gamla.

2011. Riskkapitalbolaget Altor köper Ålö AB.

2015. Företaget har 872 anställda.

ÖVRIG VERKSAMHET I LANDSKOMMUNENS BYAR

Nedan redovisas verksamheter i landskommunen som har liten omfattning eller där det endast har gått att finna ett fåtal eller inga uppgifter.

Av förordet till denna skrift framgår att mindre sågverk inte behandlas i skriften. Trots detta ingår här även uppgifter om ett antal gamla sågar och kvarnar som finns i tidskriften Västerbotten 1976:1-2. Det är en sammanställning av uppgifter ur Karl Fahlgrens arbete *Umeå sockens historia*. Det visar spridningen av de tidigaste sågarna på relativt obetydliga vattendrag. Sammanställningen har i några fall kompletterats med uppgifter ur tidskriften Västerbotten 1976:1-2. Ordet **Tolft** som förekommer i beskrivningar av de gamla sågarna betyder 12 stycken bräder.

I Fahlgrens arbete redovisas denna sammanfattning över uppgifter om kvarnar som har funnits i socknens byar. Hans redogörelse visar också i vilka vattendrag som kvarnarna har funnits.
1661 finns det 31 kvarnar i nio byar.
1750 finns det 94 kvarnar i 35 byar.
1825 finns det 127 kvarnar i 37 byar.

Bösta, Högskuru

En sågkvarn anläggs i slutet av 1600-talet, ägs 1685 av bland andra gästgivaren Daniel Jonsson i Röbäck. Sågningsrätt finns 1783 för 80 tolfter, sågen finns kvar 1825, men är nerlagd före 1828.

Djäkneböle

En sågkvarn ägd av bönder, skattlagd för 2 1/2 tolft, finns 1584. Två sågkvarnar är markerade på Gäddas sockenkarta 1661. En sågkvarn finns upptagen i 1750 års jordrannsaktionsprotokoll. Sågningsrätt finns 1783 för 160 tolfter. Sågen finns kvar 1825.

Ersmark

En sågkvarn markerad på Gäddas sockenkarta 1661, omnämnd 1783. Rådmannen och handlanden Lars Hernell (1725-1775) får 1764 tillstånd att anlägga en finbladig såg med två ramar i Fällforsen i "Ersmarkälven". Sågen tilldelas 157 träd i stockfångst och åsätts en ränta på 8 1/2 tolfter bräder. Åberg, Grahn och Compani driver sågverket från 1814 till firmans konkurs 1832. Sågen inköps 1846 av Adolf Fredrik Scharin (1797-1877), Umeå. Sågen kan vara igång upp till 2 1/2 månad om året. Nytt såghus uppförs 1862 med två halvramar för blocksågning och en centrum-såg för bräder. Kvaliteten på virket förbättras därmed, medan sågningskapaciteten är oförändrad 100 stockar per dygn. Det sågade virket körs landvägen till Umeå. När sågen 1879 värde-

ras till 3 000 kronor har den sedan några år inte varit i drift. År 1913 startas ytterligare en ny såg av Johan Alfred Ögren (1874-1956). Sågverket består av en cirkelsåg, som drivs med oljemotor. Sågen elektrifieras senare och är fortfarande i verksamhet omkring 1960.

Flurkmark

En sågkvarn finns 1750. Sågningsrätt finns 1783 för 150 tolfter. Nerlagd före 1828.

Fällforsån

1825 finns där ett finbladigt sågverk.

Gubböle

Sågkvarn anläggs före 1750. Driften nedlagd i slutet av 1700-talet.

Haddingen

En sågkvarn byggs 1678. Ägs 1783 av bönder i Taveljö, Hissjö och Långviken, som har sågningsrätt för 200 tolfter dubbla och 400 tolfter enkla bräder. Rätten utnyttjas endast till hälften. Sågen finns kvar 1825. En såg uppförs 1912 vid den så kallade Haddingkrogen av Nils Granberg (1855-1935) i Röbäck. Sågverket består av en cirkelsåg, som drivs med en vattenturbin på cirka 20 hästkrafter. Verksamheten nedläggs 1922.

Hissjö

Sågkvarn byggs i slutet av 1500-talet, sågningsrätt finns 1783 för 120 tolfter. Ytterligare en grovbladig såg anläggs 1789 av byamännen. Den drivs ännu i slutet av 1800-talet. På 1930-talet startas två sågverk i Hissjö av Karl **Oskar** Karlsson (1888-1976) och Nils **Rudolf** Rehn (1912-1988) med motorsåg med en oljemotor som drivkälla, dessa nedläggs senare. I senare tid bedrivs sågverksrörelse med en elektrisk cirkelsåg i Hissjö av Anders **Palmer** Lindberg (1907-1995) och Magnus Sandström (1891-1939).

Hjogmark

Den första sågen i Hjogmark anläggs 1746 och är en grovbladig en-ramig husbehovssåg, som drivs med vattenkraft. Tväråmarks byamän är en tid intressenter i sågverket. Verksamheten nedläggs förmodligen någon gång under 1800-talet.

Håkmark

Informationskälla

Tidskriften Västerbotten, 1976:1-2. Tidskrift producerad av Västerbottens museum för Västerbottens läns hembygdsförbund. Umeå.

Sågar

- 1750.** Det finns en sågkvarn med enbladig ramsåg.
- 1764.** Sex bönder bötfälls för översågning. Även bönder från Tjälamark har intressen i sågen.
- 1771.** Man får tillstånd att såga till avsalu.
- 1783.** Sågningsrätten gäller 260 tolfter.
- 1825.** Då finns fortfarande sågen men den är därefter nedlagt i flera decennier.
- 1910.** Omkring 1910 bygger man en såg på samma plats som den tidigare sågen.
- 1915.** En vattendriven såg uppförs av Oskar Gustafsson (1889-1964) och Johan **Anton** Holmberg (1902-1982).
- 1917.** Driften vid ena såg upphör.
- 1922.** Verksamheten vid den andra sågen upphör.
- 1930.** Ännu en såg etableras av bröderna Johansson. Det är en cirkelsåg som drivs av en tändkulemotor. Den kan förflyttas mellan byarna. Den elektrifieras senare och är fortfarande i drift omkring 1960.

Kvarnar

- 1750 finns en kvarn.
- 1822 finns tre bäck- eller skvaltkvarnar som drivs av vattenhjul.
- 1880 raseras den sista kvarnen.

Hössjö

Informationskälla

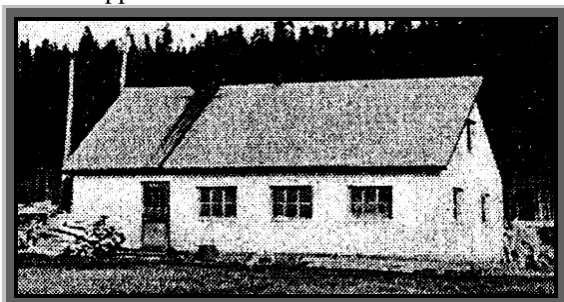
Nyblom, Gösta. *Sveriges Privata Företagare – Norrland*. Uppsala: 1943.

Såg

Sågkvarn 1750, sågningsrätt finns 1783 för 300 tolfter, finns kvar 1825. Upphör på 1890-talet.

Bröderna Jonsson Snickeri & Skidfabrik

Bröderna John **Evert** (1910-1998) och **Gustav Adolf** (1916-2000) Jonsson börjar 1937 att tillverka skidor, skidstavar, fönster, dörrar, trappor samt köks- och butiksinredningar. Som byggmästare uppför man även hus i närområdet.

Innertavle

Informationskälla

Tidskriften Västerbotten, 1976:1-2. Tidskrift producerad av Västerbottens museum för Västerbottens läns hembygdsförbund. Umeå.

1904 uppförs kvarn, sågverk med ramsåg och kantverk av AB Jakobsson & Eriksson i Umeå. Det sker på en plats där en stamp har funnits för bearbetning av renskinn och vadmal. 1964 rivs anläggningen.

Kassjö

Sågkvarn anläggs före 1750, belägen i Storhäggsjöbäcken nordväst om byn. Sågningsrätt finns 1783 för 100 tolfter. År 1816 ersätts den grovbladiga sågen med en finbladig enramig vattensåg i Storhäggsjöbäcken som drivs fram till 1800-talets slut. Den har separat tvär-skärningsblad och är skattlagd för 2 1/2 tolf. Kan bara köras två veckor under vårfloden. År 1915 startar J. Eriksson ett sågverk i byn som består av tre cirkelsågar, som drivs av en ångmaskin på 30 hästkrafter. Verksamheten pågår endast två år. I senare tid bedrivs sågverksrörelse av Kassjö sågverksförening med en elektrisk cirkelsåg.

Klabböle

En sågkvarn ägd av bönder, skattlagd för en tolf, finns 1584. Verksamheten upphör före 1750.

Kroksjö

Sågkvarn 1796, kvar ännu 1828. 1921 startas två sågverk. Det ena består av en cirkelsåg driven av en ångmaskin på 20 hästkrafter. Ägare är Olof **Bernhard** Högberg (1893-1956). Den andra sågen uppförs av Ludvigsson & Königsson och består av en cirkelsåg, driven av en oljemotor på 35 hästkrafter. Den är endast verksam i några år. Högbergs sågverk nedläggs på 1930-talet.

Norrfors

Informationskälla

Tidskriften Västerbotten, 1976:1-2. Tidskrift producerad av Västerbottens museum för Västerbottens läns hembygdsförbund. Umeå.

Sågar i Norrfors 1768-1849

- 1768.** Norrfors byamän får tillstånd att uppföra en grovbladig husbehovssåg för sågning av 100 tolfter (dussin) bräder av timmer ur egna skogar. Senare utökas rätten att gälla också köpetimmer från Vännfors, Selet och Rödå.
- 1786.** Kontingenthandlaren i Umeå, Olof Tjernström (1757-1822), får tillstånd för en finbladig såg med en ram i Norrfors, som alltså blir den andra vattensågen på platsen. Senare privilegieras också en andra ram, vilken Tjernström söker få flyttad till ett nytt sågverk i Tvärån vid Sörfors, vilket dock misslyckas.
- 1791.** Den grovbladiga sågen ändras till finbladig med sågningsrätt för dels 300 egna träd, dels 900 träd från utsynta skogar.
- 1800.** Stockfångsten utökas samma år som sågen skattläggs. Endast den ena av de två privilegierade ramarna kan inrättas. Sedan den andra, av Tjernström anlagda, finbladiga sågen i Norrfors flyttats till Baggböleforsen, sammanslår Norrfors och Spölands byamän sina privilegier och driver gemensamt en enramig finbladig såg i det övergivna såghuset i Norrfors.
- 1812.** Senast 1812 överlåter Tjernström Norrfors-sågen till fänrik Johan Unander (1754-1820), rådgivare och handelsmannen Erik Nyberg, Härnösand samt handelsman Johan Wikner (1758-1822), ledare för ett handelsbolag i Härnösand.
- 1819.** Norrforssågens ägare får tillstånd att överflytta privilegierna till Baggböleforsen.
- 1832.** Spölands byamäns andel i denna såg förvärvas av Johan Reinhold Meuller (1808-1861), brukspatron och handlare i Umeå, som också förbereder en överenskommelse med Norrfors byamän.
- 1839.** Sågen brinner dock ner detta år. Redan året därpå får byamännen tillstånd att anlägga en ny finbladig såg med en ram. Under tiden fortsätter Meuller att planera för en helt ny finbladig såg i Norrfors, till vilken han vill överflytta privilegierna från de sågar han då äger, Degerfors, Rödåfors och Spöland.
- 1844.** Meuller får tillstånd för detta. Med vicekonsul C. O. Forsgren som medintressent förvärvar Meuller 1845 för 800 riksdaler "Norrfors Husbehovs Sågkvarn". I avtalet med Norrfors byamän tillerkänns de senare rätt att årligen för egen del försåga

1 800 stockar. Man överenskommer också om att sågställare och sågdrängar - såvida de inte är bygdens folk - inte ska få vara bosatta i byn andra tider än då sågen är igång. Baggböle sågägare, som först besvärar sig över nya Norrfors sågen därför att man fortfarande betraktar sig som ägare till sågstället i Norrfors, gör skriftlig överenskommelse med Meuller och Forsgren om timmeruppköp, flottningsrätt i Vindelälven m.m. Meuller förbinder sig att inte inrätta mer än två rammar.

- 1849.** Konsul Lars Glas (1816-1879) förvärvar Norrforssågen, men säljer den redan följande år till Dickson & Co. Privilegierna överflyttas till Baggböle med undantag för en ram som lämnas för byamännens avtalade sågning.

Röbäck

Informationskällor

- Studiecirkel, Vuxenskolan. *Röbäck förr och nu*. 1986.
- Studiegrupp. *Boken om Stöcksjö*. Sammanställd av Nystedt, Rikard. 1991.
- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Allmänt och blandat - Gamla Röbäcksbilder - Industri.
<http://forum.vbm.se/data/texter/rbk1.0/data/Buggnader/INDUSTRI.HTM> (Hämtad 2018-02-20).

Cementfabrik. På 1950-talet bygger bröderna Konrad och Oskar Eriksson en cementfabrik som har stor omfattning och många anställda. 1973 upphör verksamheten och anläggningen övertas av Röbäcks Mekaniska AB – bröderna Boström från Röbäck.

Cementgjuteri. 1944 etableras gjuteriet utan större framgång. 1946 övertar **Ernst** Henrik (1897-1988) och Karl **Birger** (1904-1981) Lundqvist gjuteriet och uppför en fabrik – Umeå Betongindustri - vid travbanan. Man bygger ut gjuteriet i flera etapper. 1972 säljer man verksamheten till Skånska Cement. Namnet ändras till Norrbottens Cementgjuteri AB.

Kvarn. 1924 kommer bröderna **Ernst** Henrik (1897-1988), Karl **Birger** (1904-1981) och Set **Hugo** (1887-1941) Lundqvist till Röbäck och uppför en kvarn med stall och boningshus. Kvarnen nyttjades av ett hundratal bönder som gick i borgen när kvarnen skulle uppföras. Kvarnen malde 75-100 säckar per dag. 1947 säljer bröderna kvarnen till **Uno** Helgar Kriström (1892-1977) som tillsammans med sin son driver verksamheten till 1981 då kvarnen rivs.

Murbruksfabriken. Den startas 1946 av Nils Röckner (1910-1984) och Anton Nordström (1907-1988). Som mest har man sex anställda som producerar 50-60 kubikmeter murbruk per dag. Det levereras huvudsakligen till byggnationer i Umeå. Under 1960-talet börjar man själv tillverka murbruk vid byggena varför verksamheten i Röbbäck avvecklas i slutet av 1960-talet.

Nordells såg. Verksamheten med kombinerat såg och hyvleri pågår en följd av år men har 1991 upphört.

Såg. En såg finns mellan Skravelsjövägen och skolan. 1928 köper Konrad Eriksson sågen och flyttar den till en plats vid Skravelsjövägen. 1984 är den fortfarande i drift.

Såg på Åsen. En mindre byasåg har funnits som drivits av ett brödrapar Gabrielsson.

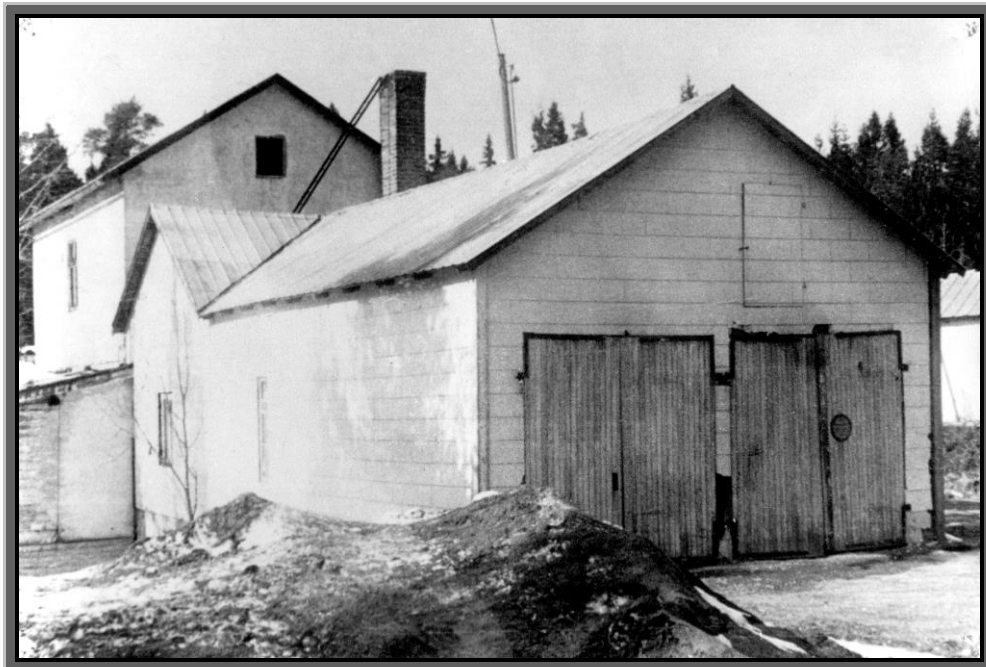
Tunnbrödsfabrik. 1955 bygger Nils Erik Albin Bergqvist (1916-1984) och Gustaf Petrus Sundqvist (1909-1944) fabriken och bygger ut den 1964. De fyra anställda bakar 275 000 kilo bröd per år för ICA, KF och DAGAB.

Umeå Betongindustri

Kvarnen i Röbbäck

Murbruksfabriken

Tunnbrödsbageriet

Rödå

Informationskälla

Länsstyrelsen i Västerbotten och Skellefteå museum. *Västerbottens industrihistoriska arv*. 2003.

Rödåsels Snickeri

Företaget startas 1954 av Anders **Artur** Olofsson (1914-1992) med att huvudsakligen tillverka köksinredningar. Det har tio anställda på 1960-talet. Lokalerna har utökats 1962-1963 och 1966.

Rödåsels snickeri

Rödåsels snickeriservice

Startas på 1940-talet av Erik **William** Appelblad (1916-1984). Övertas på 1970-talet av **Göran** Alex Andersson (född 1954). Tillverkar inredningar med mera.

Såg

1783 finns en grovbladig såg med sågningsrätt för 250 tolfter. 1825 finns en finbladig såg.

Sörfors

Informationskälla

Studiecirkeln Sörfors historia. *Sörfors – en förändringens bygd*. Sammanställt av Löfqvist, Gun-Mari och Martin. Umeå:1987.

Sandén & Erikssons snickeri

Nils Manfrid – **Manne** - Sandén (1897-1980) och Erik **Abel** Eriksson (1911-1985) bygger 1945 en ganska stor snickeriverkstad där de i mer än 30 år bedriver snickerirörelse. Tidvis är man där fyra man sysselsatta med alla möjliga inrednings-snickerier, fönster, trappor m.m. som var stor efterfrågan på, mycket beroende på det hantverkskickliga utförandet.

Tavelsjö

Informationskällor

- Länsstyrelsen i Västerbotten och Skellefteå museum. *Västerbottens industrihistoriska arv*. 2003.
- Tavelsjö Hembygdsförening *Tavelsjö – Från seklets början* Umeå: 1994.
- Westerlund, Lars. *Hundra år av nyheter med Västerbottens-Kuriren*. Umeå: 2000.

Bröderna Sandströms Såg & Snickeri i Långviksvallen 1934-1987

Företaget etableras 1934. I Långviksvallen, Tavelsjö finns såg, hyvlari och snickeriverkstad. Där tillverkas sågade och hyvlade trävaror, formluckor, byggnadssnickerier m.m. 1963 har man 20 anställda. Företaget får nya ägare vid två tillfällen från 1978 fram till verksamheten upphör 1987.

Sågen och snickeriet i Långviksvallen

Kvarnar

I några byar i Tavelnsjö fanns små kvarnar. En större kvarn fanns i Kvarnsvedjan. Verksamheten vid dessa har upphört. Det är anläggningar som används av bybor för eget behov. Det kan inte ses som industri av avhandlas därför inte vidare här.

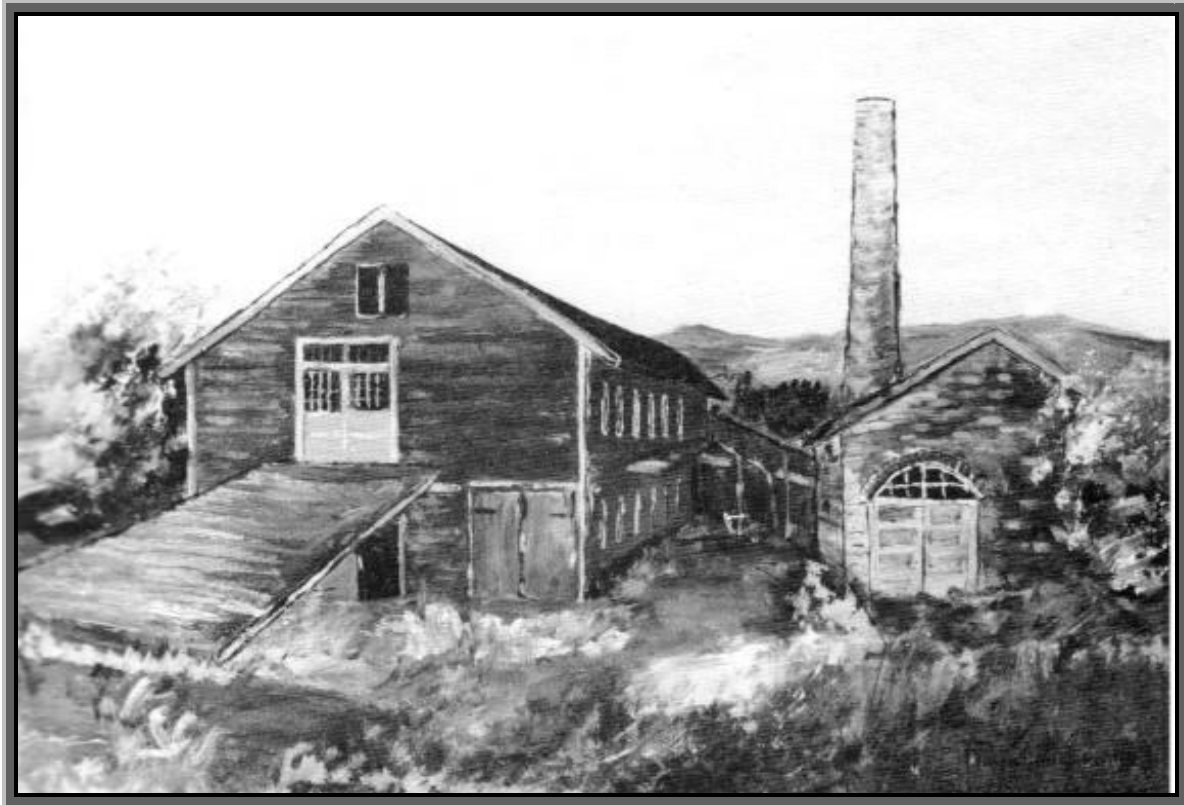
Mejeri

I slutet av 1800-talet bildas ett mejeri som bland annat exporterade ost till Holland och Danmark. 1915 bildas ett nytt mejeri sedan det första har upphört efter några år. Verksamheten vid det nya mejeriet upphör 1918.

Sågar

- 1750.** Före 1750 anläggs byns första såg som är en grovbladig vattensåg med en ram.
1790. På 1790-talet har byn två husbehovssågar.
1828. Den ena sågen rivs före 1828 men den andra är fortfarande i verksamhet på 1830-talet och upphör förmodligen någon gång i slutet av 1800-talet.

- 1900.** Bröderna Per **Anton** (1879-1965) och Nils **Albin** (1882-1967) Lundmark anlägger omkring år 1900 en vattendriven såg i Bobäck.
1920. På 1920-talet etableras två sågar. Den ena uppförs i anslutning till bröderna Lundmarks anläggning och har en cirkelsåg och en hyvel som drivs av en ångmaskin på 40 hästkrafter. Den andra startas av Eriksson & Holmberg med en cirkelsåg som drivs av en ångmaskin på 35 hästkrafter.
1924. Verksamheten i Bobäck flyttas till en ångsåg i Sand. Man sågar och hyvlar plankor till båtdäck och byggnader till dess verksamheten upphör efter en brand.
1930. Verksamheten vid båda sågarna från 1920-talet upphör på 1930-talet

Bröderna Lundmarks såg. Fotografi från en tavla som har målats 1967 av Ragnar Nilsson.

Tjälamark

En sågkvarn ägd av bönder, skattlagd för 1/2 tolt, finns 1584. Verksamheten upphör på 1600-talet.

Tväråmark

- 1789.** Byamännen har privilegierats för en grovbladig såg med en ram i Täfteån, ¼ mil ovanför byn.
- 1794.** Sågen skattläggs med en ränta på 2½ tolt. Vattenföringen tillåter endast sågning cirka två veckor om året. Ägaren av Sävar bruk, Olof Forsell blir delägare i sågen genom sina hemman.
- 1840.** Forsell förvärvar sågen och får fem år senare tillstånd att ändra den från grovbladig till finbladig. Samtidigt överflyttas sågrätten för 620 sågblock från Sävar sågverk till Tväråmark. Den finbladiga sågen har två halvramar med två respektive sju sågblad.
- 1800.** Verksamheten upphör i slutet av 1800-talet.
- 1907.** Ett nytt sågverk uppförs som är en vattendriven cirkelsåg.
- 1930.** Verksamheten upphör på 1930-talet.

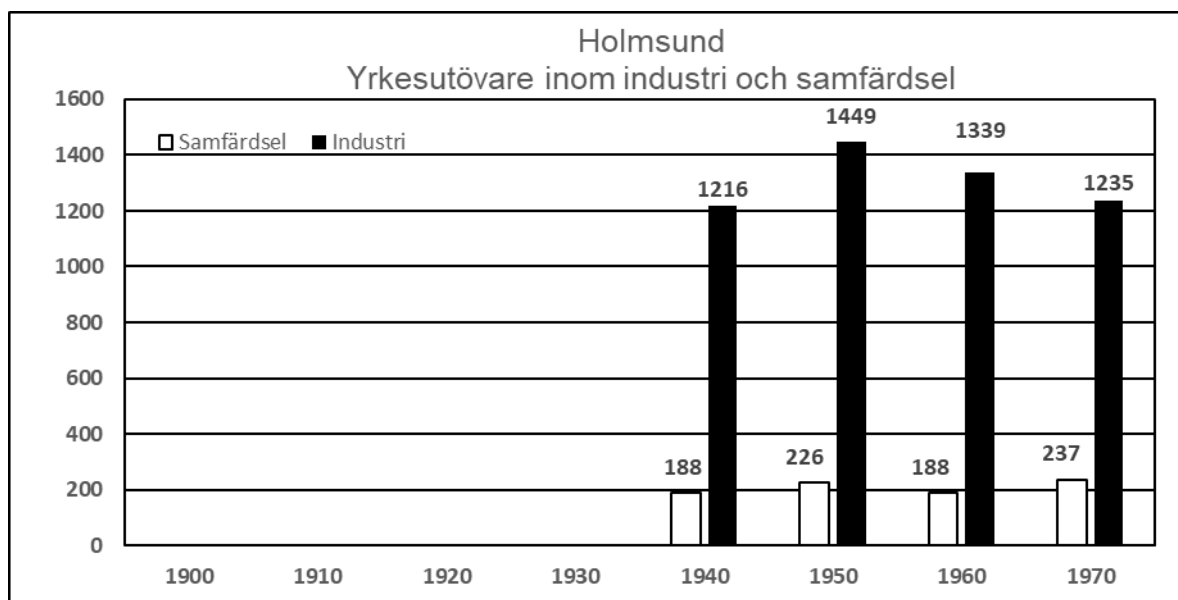
Yttersjö

Informationskälla

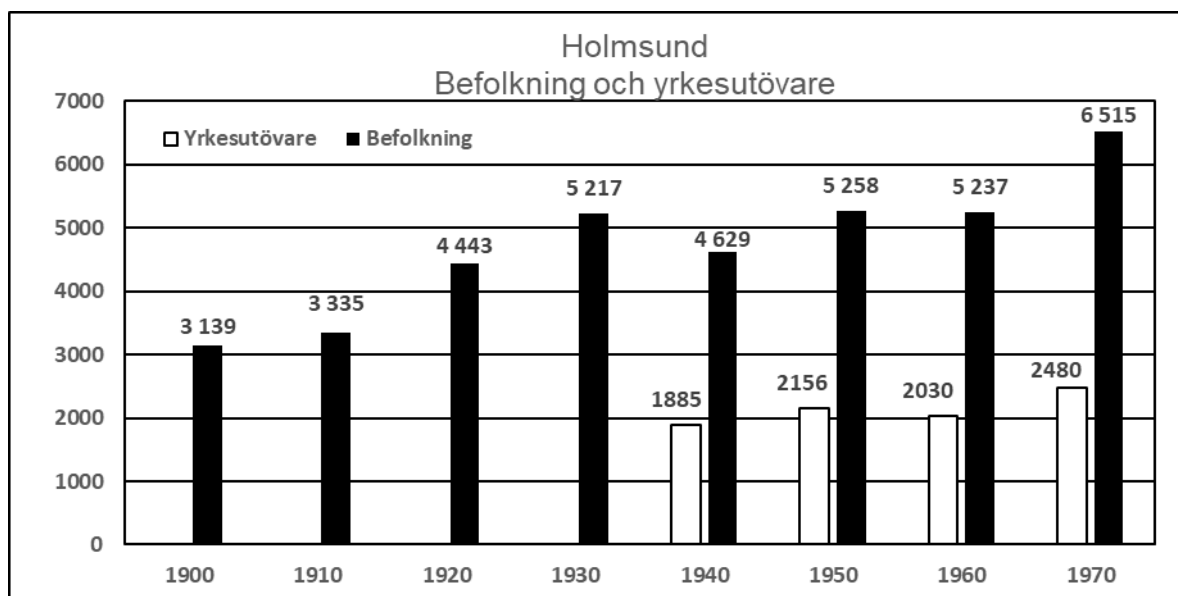
Nyblom, Gösta. *Sveriges Privata Företagare – Norrland*. Uppsala: 1943.

Karl Alrik Wänman (1911-1994) anlägger 1939 en eldriven såg med kantverk efter att han i många år har drivit en ambulerande sågverksrörelse med en traktordriven cirkelsåg. Under 1940-talet har sågen nio anställda.

INDUSTRIER I HOLMSUNDS KOMMUN

För åren 1900-1930 ger varken uppgifter i detta kapitel om företagen eller uppgifter från SCB underlag för redovisning av antalet yrkesutövare.

Firma Ernfrid Hammarström AB Obbola Årfabrik

Ägare Ernfrid, Clas och Per Hammarström

Etablerad 1939

Upphör Inte klarlagt

Informationskälla Nyblom, Gösta. *Sveriges Privata Företagare – Norrland*. Uppsala: 1943.

- 1939.** Bror **Ernfrid** Hammarström (1896-1974) börjar tillverka åror med hjälp av en svåger Karl **Elon** Nordström (1893-1964) som har arbetat på Sandströms skidfabrik i Stockholm. Verksamheten är i början inte så omfattande under kriget då Ernfrid var inkallad.
- 1940.** Under detta decennium får företaget stora beställningar från försvaret varvid personal anställs och lokalerna utökas.
- 1958.** Det blir nödvändigt att förbättra tillverkningsprocessen. Det sker genom investering i en ny maskin och större lokaler.
- 1962.** Ernfrids brorson **Clas** Erik Gottfrid Hammarström (1920-1989) övertar företaget. Då tillverkas årligen 5 000 par åror. Produktionen ökar för att i slutet av 1960-talet vara 18 000 par. Då har företaget minst tio anställda och lokalerna utökas i omgångar.
- 1970.** I slutet av 1960-talet och i början av 1970-talet ökar lönekostnaderna kraftigt och konkurrensen hårdnar. Personalen avvecklades nästan helt.
- 1972.** Clas och hans hustru arbetar ensamma i företaget.
- 1977.** **Per** Erik Hammarström (1948-2009) får anställning i företaget. Per är son till Clas och har med sin familj återvänt till Holmsund.
- 1984.** Clas går i pension varvid Per övertar företaget.

Denna beskrivning har lämnats av Per Hammarström i 2005 års utgåva av skriften *Obbola Krönika* utgiven av Obbola Hembygdsförening. Han avslutar redogörelsen med beskrivning av konkurrens från Samhall som får stöd av offentliga medel och vikande lönsamhet för småindustri. Han förmodar att han är den siste anställda i AB Obbola årfabrik.

I boken *Sveriges Privata Företagare* utgiven 1943 av Gösta Nyblom finns denna beskrivning av Firma Ernfrid Hammarström.

Bror Ernfrid Hammarström (1896-1974), som under ett tjugotal år varit fiskare, har under sin tid på sjön haft många tillfällen att konstatera brister och ohållbarhet hos olika typer av åror. Med hänsyn till dessa negativa erfarenheter konstruerade han så den åra, på vilken han erhållit patent. Årskaflet är ovalt med största bredden i den riktning åran är utsatt för de största påfrestningarna. Det är tillverkat i två delar och urholkat. Dessa bägge årskaftdelar hoplimmas och mellan dem infälles årbladet, som genom de över-skjutande skaftsribbarna erhåller en avsevärt ökad hållbarhet. Årans handtag slutar med en knappartad utsvängning, vilken gör att åran ligger synnerligen väl i handen. Årona oljefernissas sedan två gånger och de tillverkas i 5-6 storlekar. Snickerifabriken är inrymd i en tillbyggnad till gårdshuset. Den är försedd med en kombinerad snickerimaskin. Två personer äro anställda i företaget, som mer och mer utvidgas.

Holmsunds ångsåg, Holmsunds AB och Obbola Cellulosa AB

Ägare Se texten nedan
Etablerad 1884

Informationskällor

- *Holmsunds AB*. 2018-10-30.
https://sv.wikipedia.org/wiki/Holmsunds_AB (Hämtad 2018-12-17).
- Westerlund, Lars. *Hundra år av nyheter med Västerbottens-Kuriren*. Umeå: 2000.
- Västerbottens museum, 1983. *Holmsund. Inventering och bevarandeförslag. Kulturhistoriska undersökningar*. Umeå.
- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Allmänt och blandat - Umeå stads historia
<http://forum.vbm.se/data/texter/pdf/umea-stads-historia.pdf> (Hämtad 2018-11-17).

Gustaf Peter Braathen

- 1884.** Ägarna av Baggböle sågverk konstaterar att det virke som sågas vid ångsågen i Sandvik är av överlägsen kvalitet jämfört med det egna. Plankorna från Baggböle har en grövre yta och blir dessutom ofta fukt-skadade under flottningen ned till Holmsund. Efter långdragna diskussioner inom företaget kan grunden till Holmsunds ångsåg läggas 1883. Den uppförs 1884 med tio ramar, tre klyvsågar och tre kantverk. och den första provsågningen genomförs i maj 1885. Den sysselsätter 300 arbetare.
- 1896.** James Dickson (1810-1873) & Co säljer Baggböle sågverk och övriga av sina anläggningar i Umeåområdet till Gustaf Peter Braathen (1849-1911) som bildar Holmsunds AB.
- 1902.** Holmsunds AB köper samtliga aktier i Obbola Ångsågs AB.
- 1909.** Sågverket i Obbola brinner och verksamheten upphör.
- 1913.** Ångmaskin installeras vid sågen i Holmsund som levereras av Jönköpings Mekaniska Werkstad.
- 1913.** En sulfatfabrik uppförs i Obbola under åren 1911-1913 där sågen har stått. Företaget Obbola Cellulosa AB bildas av Holmsunds AB tillsammans med Sandviks Ångsågs AB och Nordmalings Ångsågs AB. Fabriken sysselsätter 250 arbetare.
- 1916.** Holmsunds AB anlägger Baggböle kraftverk i Baggböleforsen som företaget äger efter köpet av Baggböle sågverk. Därmed säkerställer man kraftförsörjning till fabriken i Obbola.
- 1919.** Obbola Cellulosa AB går i konkurs och övertas helt av Holmsunds AB.
- 1921.** Den 19 april brinner sågen i Holmsund. Branden börjar strax efter midnatt och ödelägger hyvleri, såg och torkhus. Skadorna värderas till 800 000 kronor vilket motsvarar 18 miljoner kronor 2017. 300 arbetare är då sysselsatta vid sågen.
- 1922.** Ny såg tas i drift.
- 1929.** Holmsunds AB blir ett dotterföretag till Svenska Cellulosa AB (SCA). Samtidigt köper SCA aktiemajoriteten i Obbolafabriken som alltså inte ingår i dotterföretaget utan ingår i SCA.
- 1938.** Norrlands första fabrik för monteringsfärdiga villor startas i Holmsund. För att minska sitt beroende av export av sågade trävaror köper Holmsunds AB in sig i AB Svenska Trähus.
- 1939.** I maj brinner sågen, hyvleriet, linbanelinestationen och sorteringsverket men i början av 1940 tas nyuppförda anläggningar i drift.
- 1944.** Holmsunds AB köper Sandvikssågen. Dit flyttas tillverkningen av trähus, fönster och snickerier. I slutet av 1940-talet upphör tillverkningen av villor. I stället prövas andra former av vidareförädling under 1940-talet. Det blir en snickerifabrik, en dörrfabrik och 1941 en fabrik för tillverkning av lamellgolv (parkett). I Holmsundsparketten kombineras en stomme av sågverksavfall med en yta av sydsvenskt ädelträ (ek, bok eller alm).

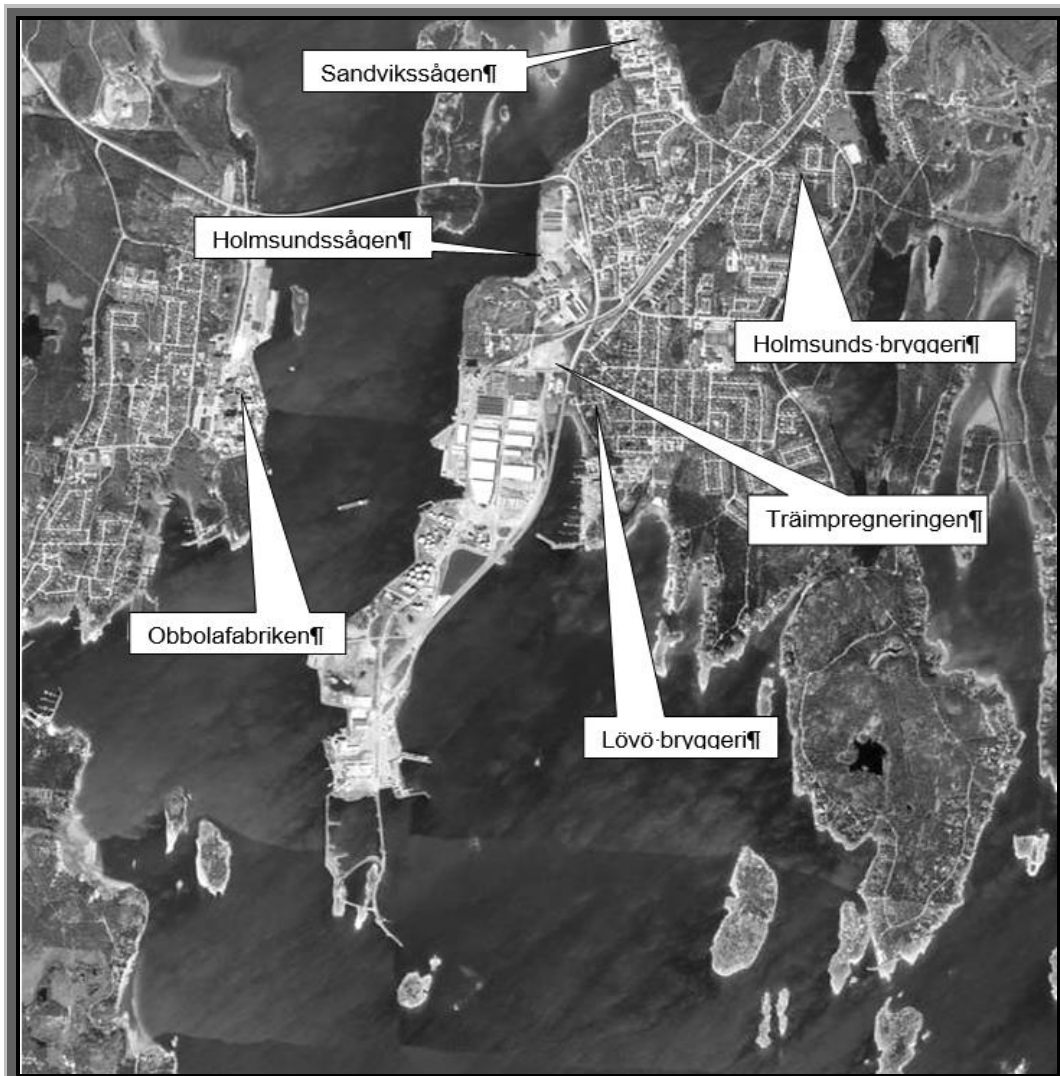
- 1952.** Sågen brinner men byggs genast upp igen och invigs den 15 mars 1952.
- 1954.** Efter en fusion ingår verksamheten i Holmsund i SCA och är alltså inte längre ett dotterbolag.
- 1960.** I april beslutar SCA att investera 80 miljoner kronor i fabriken i Obbola. Det motsvarar 975 miljoner kronor 2017. Produktionen av sulfatmassa ska därmed öka från 40 000 till 100 000 ton.
- 1962.** Verksamheten upphör vid sågen i Sandvik.
- 1967.** Sedan Holmsunds AB gått upp i SCA, invigs en toppmodern parkettfabrik inom Holmsunds industriområde.
- 1972.** Redan 1971 skärs driften ned och 1972 läggs den slutgiltigt ned. Tillverkning av plastgolv blir en större framgång.
- 1973.** Plastgolvstillverkningen säljs till Centkogruppen AB, och därmed har SCA avvecklat all sin byggmaterialtillverkning i Holmsund.
- 1975.** En anläggning uppförs under åren 1973-1975 i Obbola för vidareförädling av pappersmassan till kraftliner (wellpapp). SCA, som ägare av anläggningen, går samman med det amerikanska företaget St. Regis Paper Company och bildar Obbola Linerboard AB.
- 1978.** Den 21 september brinner lagret av kraftliner.
- 1984.** Den 8 mars beslutas om moderering av sågen.
- 2011.** Golvfabriken drivs fram till 2010, senast av bolaget Armstrong Floor Products Europé. Verksamheten upphör våren 2011.
- 2013.** Den 1 juni upphör verksamheten vid sågverket.
- 2017.** Sulfatfabriken finns fortfarande kvar och producerar nu kraftliner åt bolaget SCA Packaging. Fabriken har kontinuerligt byggts om under åren och det finns i stort sett ingenting kvar av den ursprungliga fabriksmiljön

Holmsunds sågverk omkring 1930

Holmsunds sågverk i juni 2012

Lövö Bryggeri, Holmsunds Bryggeri och Berghems Bryggeri

Ägare Johan Sundström, Per Skott-Svensson, Karl Gustaf Wilhelm Åman, Karl Johansson samt Gunnar, Helge, Torsten och Åke Johansson

Etablerad 1901

Upphör Slutet av 1970-talet

Informationskällor

- Skullhasitt. Holmsund. Impregneringen. <http://www.skullhasitt.se/holmsund/impen/index.html> (Hämtad 2018-01-29).
- *Tidskriften Västerbotten*, 1987:2. Tidskrift producerad av Västerbottens museum för Västerbottens läns hembygdsförbund. Umeå.
- Wikner, Mikael, Historieskolan, *Västerbottens-Kuriren*, 8 september 2014.
- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Företag och företagare - Bryggerier. forum.vbm.se/raid-mirror/texter/pdf/foretag-hist/bryggerier.pdf (Hämtad 2018-11-13).

1901. Lövö Bryggeri. Per Skott-Svensson (1859-1912) och Karl Gustaf Wilhelm Åman (1871-1927) tillverkar svagdricka i ett bryggeri på Lövön i Holmsund. I folkräkningen 1900 finns uppgift att bryggare Johan Sundström (1858-1936) bor i Löfön efter att i folkräkningen 1890 registrerats som arbetare. Möjligen är det denna man som etablerar bryggeriet i Lövön som sedan övertas av Skott-Svensson och Åman.

1925. Holmsunds Bryggeri. I början av 1920-talet närmade sig järnvägen Holmsund. Bryggeriet står i vägen för järnvägen och måste rivras. Ägarna säljer då bryggeriet med alla inventarier och maskiner utom kaggarna till Karl Johansson (1929-2018). I köper ingår att Åhman under ett års tid ska lära ut konsten att framställa svagdricka. Karl köper en gård på Bryggargatan 1 på Lövöbacken och bygger upp ett nytt bryggeri – Holmsunds Bryggeri. Han åker runt i Holmsund och Obbola och säljer dricka.

1933. Berghems Bryggeri. I informationen hos Västerbottens museum om bryggerier – se *Informationskällor* ovan – finns uppgiften att bryggeriet etableras 1933.

1942. Karl Johansson köper Berghems Bryggeri på Östermalmsgatan 13 där man tillverkar svagdricka och läskedrycker som Frukt-soda, Pommac, Trocadero och Loranga. Försäljning sker från ett 15-tal små lastbilar som varje vecka besöker hushållen i Umeå och närliggande orter som Holmsund, Obbola och Täfteå. Även sommarstugorna längs Umeälven ner till havet får besök då man säljer drycker från en båt.

1960. I början av 1960-talet övertar fyra av Johansson söner bryggerierna. Sönerna Torsten och Helge leder verksamheten vid Berghemsbryggeriet och sönerna Åke och Gunnar i Holmsund.

1971. Berghems Bryggeri har 17 anställda.

I slutet av 1970-talet har verksamheten upphört såväl i Berghem som i Holmsund.

Berghems bryggeri

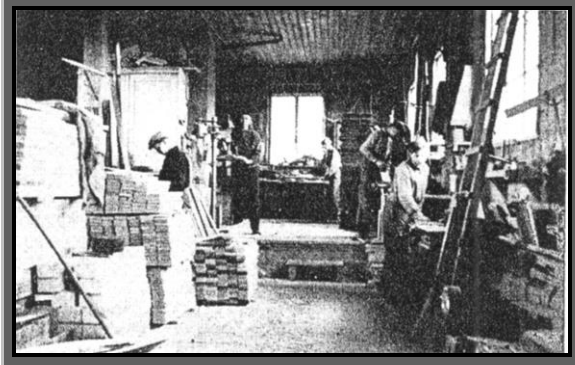
A. M. Normans Hyvleri & Lådfabrik

Ägare Johan Edvard Norman

Etablerad 1919

Upphör Inte klarlagt

Informationskälla Nyblom, Gösta. *Sveriges Privata Företagare – Norrland*. Uppsala: 1943.

Johan Edvard Norman (1885-1949) startar 1919 tillsammans med några kamrater A.B. Träförädling för tillverkning av byggnadssnickrier och lådor. Fabriken brinner 1921. Norman startar då ett hyvleri som 1935 utvecklas för tillverkning av bland annat fågelstugor, fågelmatbord, snöskyfflar av plywood, strykbräden, torkställ, sparkstöttinglådor, charkuterilådor, flaskkorgar och öl- och

vattenbackar för bryggerier m.m. Från 1940 levererar man ammunitionslådor och verktygslådor för lastbilar till svenska armén. Vid 1940-talets början har företaget cirka åtta anställda. 1938 uppförs en ny fabriksbyggnad belägen nära Holmsunds järnvägsstation.

Obbola Ångsåg

Ägare Intressenter från Sundsvall och

Holmsunds AB

Etablerad 1889

Upphör 1909

Informationskällor

- *Tidskriften Västerbotten, 1976:1-2*. Tidskrift producerad av Västerbottens museum för Västerbottens läns hembygdsförbund. Umeå.
- Västerbottens museum – Utforska – Samlingar – Fotoarkivet.
<https://samlingar.vbm.se/items/show/121473>
(Hämtad 2018-11-19).

Obbola ångsåg uppförs 1889 av intressenter från Sundsvall som samma år bildar Obbola Ångsågs AB. Ångsågen har tio ramar, drivna av två ångmaskiner med en effekt av totalt 350 hästkrafter. På 1890-talet övergår man till elkraft genom installation av en generator på 30 hästkrafter.

Bolaget äger inga närbelägna skogar, men genom köp av avverkningsrätter kan stora timmeruttag göras i bland annat Vindelns, Sorsele och Lycksele kommuner.

De närmaste åren uppförs bostäder för arbetarna, förvaltningsbyggnader, herrgård med mera. Arbetsstyrkan är omkring år 1900 cirka 200 arbetare.

Under början av 1900-talet produceras 40-50 000 m. sågade bräder per år och Obbola ligger produktionsmässigt på 5:e plats bland länets sågar.

1906 köper Holmsunds AB samtliga aktier i bolaget.

Produktionen minskar på grund av dålig tillgång till råvara. Antalet ramar minskas till sex och produktionen är mycket liten åren 1906-1909. Det sker en avflyttning från samhället 1906 när produktionen minskar. Den 10 juli 1909 brinner sågen. Branden medför att samhället helt saknar utkomstmöjligheter. De arbetare som finns kvar får ta tillfälliga arbeten för att försörja sig. Räddningen kommer då en sulfatfabrik uppförs i Obbola 1911-1913.

Obbola ångsåg

Sandvik Ångsåg AB

Ägare Lars Peter Glas och två andra västerbottningar, Mo och Domsjö AB och Holmsunds AB

Etablerad 1859

Upphör 1962

Informationskällor

- *Sandviks Ångsåg AB.*
https://sv.wikipedia.org/wiki/Sandviks_Ångsågs_AB (Hämtad 2017-01-10).
- Westerlund, Lars. *Hundra år av nyheter med Västerbottens-Kuriren.* Umeå: 2000.
- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Företag och företagare – Sågverk.
<http://forum.vbm.se/data/texter/pdf/foretag-hist/gamla-sagverk-doc.pdf> (Hämtad 2018-11-13).

1859. Sandviks ångsåg med två ramar etableras av tre västerbottningar med affärsmannen Lars Peter Glas (1816-1879) i Umeå som drivande kraft och sågningen börjar 1860. Det var en av de första ångsågarna i Västerbotten.

1876. Sandviks Ångsåg AB bildas och samtidigt utvidgas anläggningen till fem ramar.

1877. Lars Peter Glas övertar Sävar bruk.

1879. Glas avlider varvid Sävar bruk blir en förvaltningsenhet i Sandviks Ångsåg AB.

1881. Bolaget övertar Johannisfors bruk där verksamheten kort därefter upphör. Det tillför dock bolaget skogstillgångar. I mitten av 1880-tallet producerar man cirka 19 000 kubikmeter.

1887. Ett stavverk tillkommer som bättre nyttjar bakar och annat avfall.

1889. Verksamheten upphör vid Sävars finbladiga sågverk. Timmer från bolaget skogas kring Sävarån flottas till Skeppsvik och bogseras sedan till Sandvik.

1890. En ny såg uppförs med tio sågramar intill den gamla.

1897. Ett hyvleri tillkommer. Vid sekelskiften produceras cirka 56 000 kubikmeter av en arbetsstyrka på 300-400 personer.

1903. I februari brinner ett träkolmagasin med 2 000 läster träkol. Gnistor från kolmilor är en trolig orsak då det är stormigt väder.

1908. Brädgården moderniseras med bland annat mekaniserad stabbläggning.

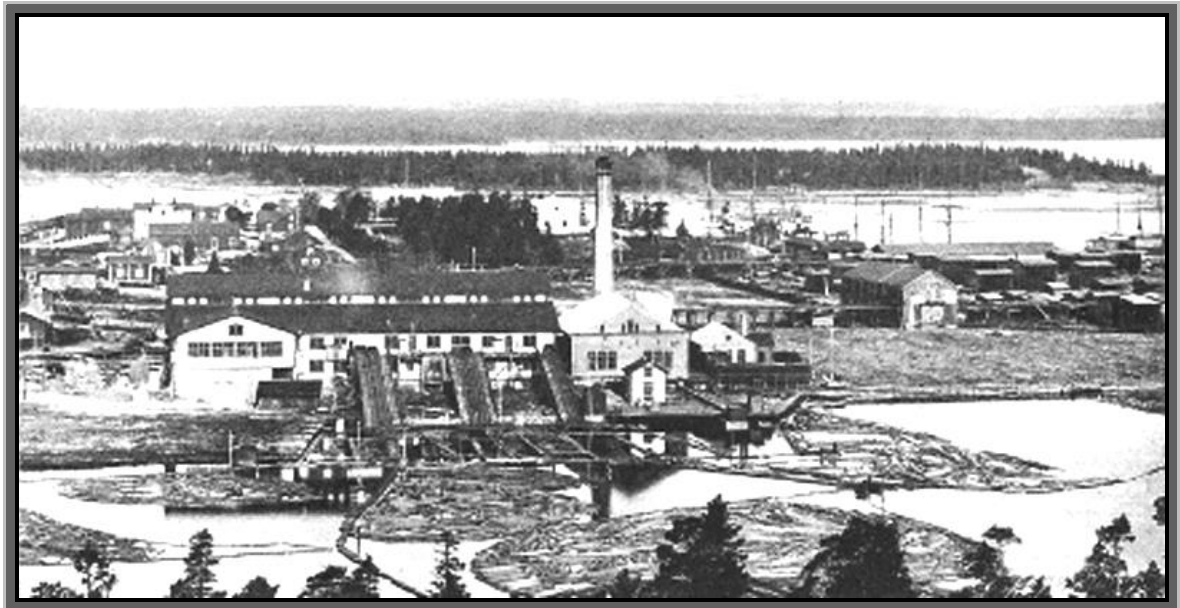
1913. Den 17 augusti brinner brädgården, kantverk, brädgårdsbanor, kontor och det gamla såghuset. Skadorna beräknas till 1,3 miljoner kronor vilket motsvarar 65,3 miljoner kronor 2017. Anläggningen byggs snabbt upp igen.

1915. Mo och Domsjö AB köper företaget som blir ett dotterbolag. De nya ägarna anlägger ett helt nytt sågverk med åtta snabbramar, nytt hyvleri, sorteringsverk och flishuggningsmaskiner.

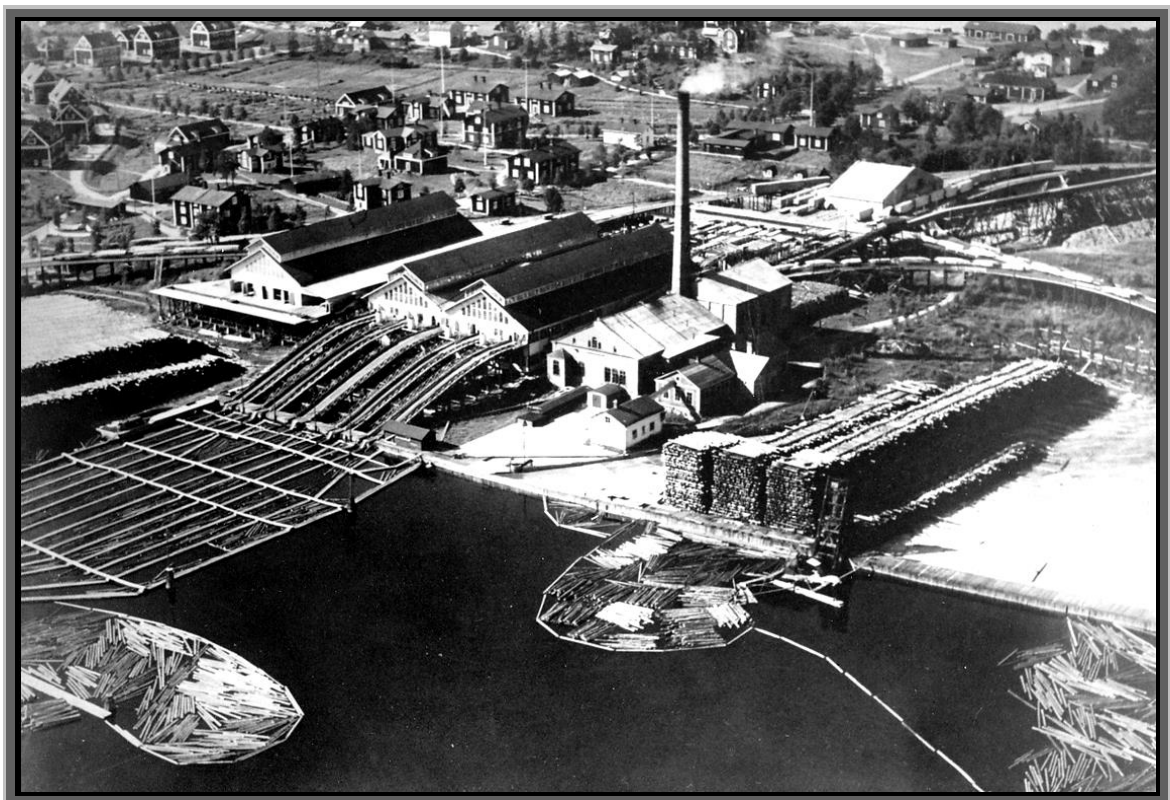
1938. Ett legoavtal tecknas med AB Statens Skogsindustrier (ASSI). Därmed löser man problem med lönsamheten som Sandvik har på 1930-talet liksom många andra sågverk. Arbetsstyrkan har då successivt minskat från 400 till 270.

- 1944.** Holmsunds AB köper sågverket och fortsätter att såga för ASSI.
1949. Sågen brinner men byggs genast upp igen och tas i bruk 1950.
1951. Flotningen upphör i Sävarån.
1962. Den 15 juni beslutar SCA att verksamheten vid sågverket ska upphöra.

Det sista såghuset, som uppfördes 1950, står fortfarande kvar, liksom delar av det äldre pann- och maskinhuset. Området kring sågverket och bostadsområdet söder därom (Sandviksvägen m.m.) kallas fortfarande Sandvik.

Sandviks sågverk i början av 1900-talet. Detta är det såghus som anläggs 1889, med tio sågramar. Det ersätts 1915 av ett helt nytt såghus.

Vy över Sandviks sågverk efter 1915

Västerbottens Träexport AB - Holmsunds Träimpregnering

Ägare Mellersta Västerbottens Skogsägareförening och Svenska Cellulosa AB (SCA)

Etablerad 1942

Upphör 1982

Informationskällor

- Jonsson, Erik och Wennebro, Torbjörn. *En samlande kraft – Norra Skogsägarna 75 år*. Umeå: 2008.
- Skullhasitt. Holmsund. Impregneringen. <http://www.skullhasitt.se/holmsund/impnen/index.html> (Hämtad 2018-01-29).

1942. En anläggning börjar uppföras i Holmsund för impregnering av virke. Verksamheten bedrivs under firmanamnet AB Västerbottens Träexport som ägs hälften vardera av Mellersta Västerbottens Skogsägareförening och Svenska Cellulosa AB (SCA).

1944. Driften vid anläggningen inleds.

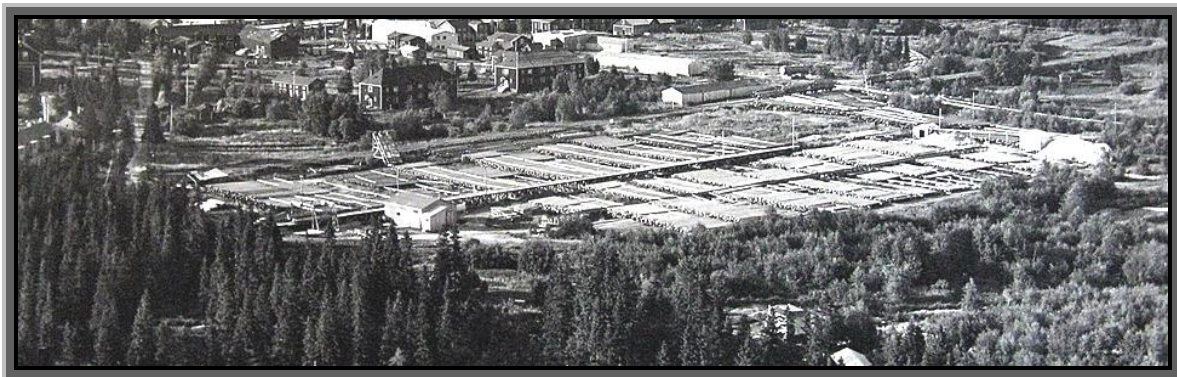
1946. En maskin anskaffas för barkning av stolpar.

1947. Produktionen ökar nu till 8 000 kubikmeter.

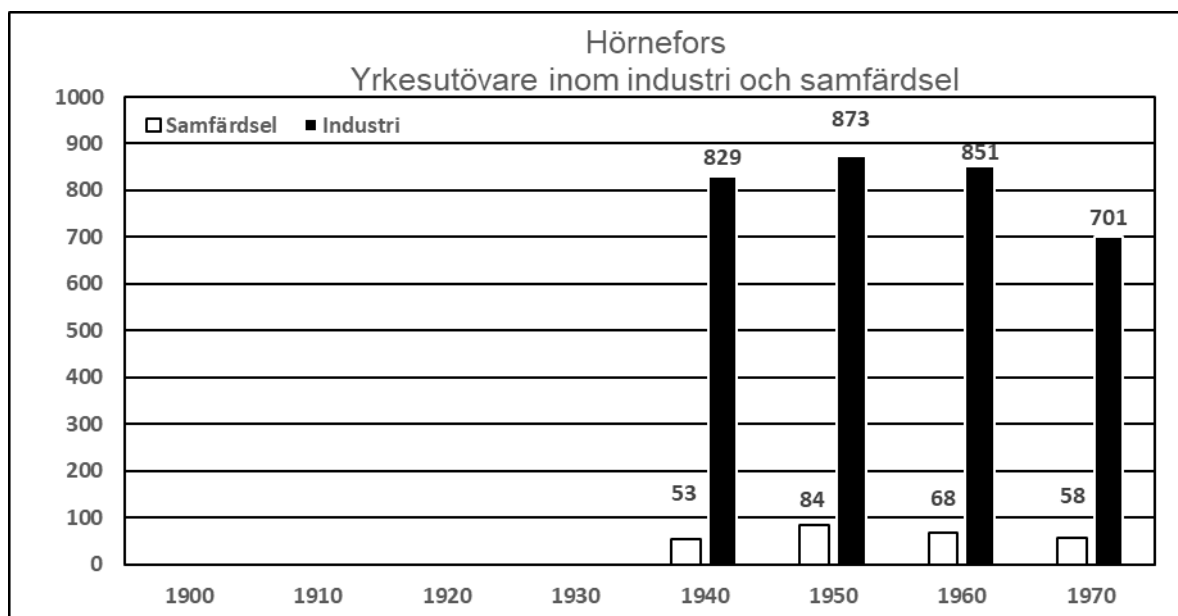
1952. Genom avtal med SJ levereras 60 000 slipers till stambanan. De kan dock inte användas då giftig aska bildas vid förbränning. Anläggningen anpassas därför till impregnering med kreosotolja. Produktionen blir sedan så omfattande av skiftarbete införs.

1974. Skogsägareföreningen förvärvar samtliga aktier i företaget.

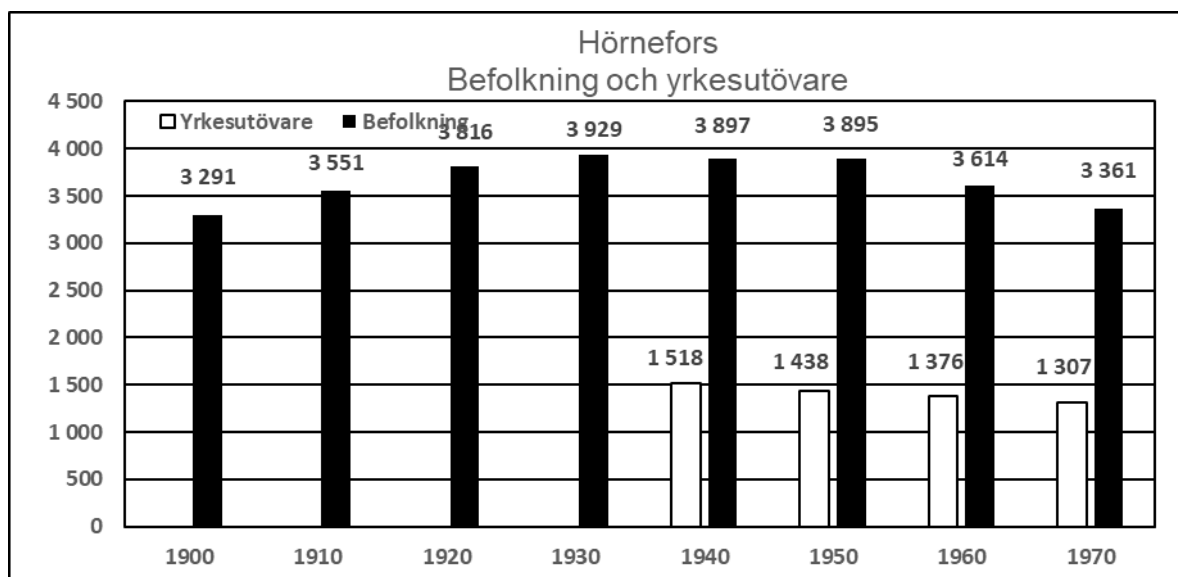
1980. Mark kunder inte ordnas för utökad verksamhet varför verksamheten flyttas till Agnäs stolpfabrik. Verksamheten i Holmsunds upphör därmed vid årsskiftet 1982/1983.

INDUSTRIER I HÖRNEFORS KOMMUN

För åren 1900-1930 ger varken uppgifter i detta kapitel om företagen eller uppgifter från SCB underlag för redovisning av antalet yrkesutövare.

Hörnefors såg och järnbruk

Ägare Olof Bjur, J. E. Törnsten, Johan Rothoff, handelsfirman Esberg/Åberg och Grahn, Karl Roth, A. G. Andersson, Johan Edvard Francke och Mo och Domsjö AB.

Etablerad 1775

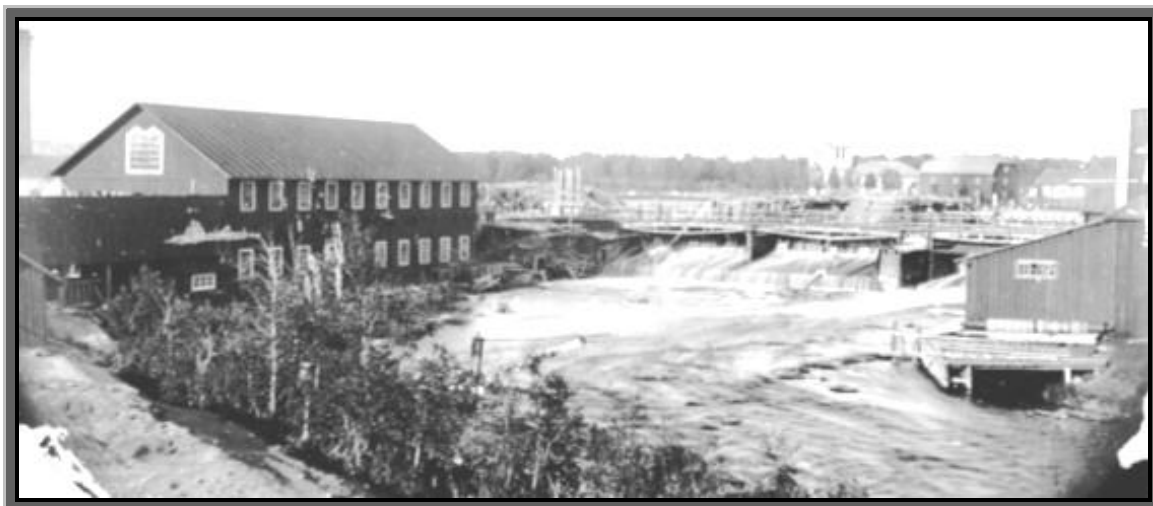
Upphör 1903

Informationskällor

- Andersson, Bertil, Löfgren, Maria, Rathje, Lilian och Sundström, Susanne. *Dokumentation längs Botniabanan Västerbotten*. Västerbottens museum/uppdraagsverksamhet. Umeå: 2005.
- *Tidskriften Västerbotten, 1976:1-2*. Tidskrift producerad av Västerbottens museum för Västerbottens läns hembygdsförbund. Umeå.

- 1775.** Efter nio års resultatlös väntan upplåter byamännen strömfall och dammfäste åt köpmannen Olof Bjur (1726-1775), lantmätare J. E. Törnsten (1739-1796) och inspektoren vid Olofsfors järnbruk Johan Rothoff (1735-1805) för att anlägga av ett järnbruk. Man inleder tillverkning av smärre järnvaror som spikar, hästskor, yxor, liar och beslag.
- 1788.** Järnbruket förvärvas senare av handelsfirman Esberg och Grahn, Umeå som får privilegier för ett finbladigt sågverk. Hörneå byamän överlåter sågrätten för sin grovbladiga sågkvarn till bruket och utlovar timmerleveranser från egna skogar. Verksamheten vid järnbruket utökas med stångjärnshammare och masugn.
- 1793.** Stockfångsten omfattar endast 450 träd.
- 1802.** Kronan ger företaget rätt till skogsavverkning i så kallade rekognitionsskogar.
- 1816.** Verksamheten upphör under kriget 1809 men kommer nu åter igång.
- 1833.** Esberg och Grahn, som 1790 blir Åberg och Grahn, driver järnbruket och sågverket fram till firmans konkurs detta år.
- 1836.** Karl Reinhold Roth (1797-1858), Stockholm övertar företaget.
- 1855.** Ägarna växlade därefter. När J.A. Linder detta år beskriver sågverket, som har två ramar och endast är i gång under våren, ägs det av brukspatron A. G. Andersson. Såghuset har året innan flyttats från norra till södra sidan av Hörneå. Järnhanteringen kompletteras med ytterligare anläggningar.

- 1865.** Hörnefors aktiebolag bildas varvid verksamheten utökas ytterligare men bolaget går i konkurs redan tre år senare.
- 1870.** Grosshandlare Johan Edvard Francke (1824-1891) inköper bruk och sågverk och bildar Hörneå Aktiebolag.
- 1880.** Vid denna tid ligger tillverkningen på 38 000 centner (1 615 ton) tackjärn, drygt 16 000 centner (680 ton) stångjärn samt 600 centner (25,5 ton) manufaktur, Sågverket producerar 500-1 000 standards (2 350-4 700 kubikmeter) per år. I slutet av 1880-talet stiger siffran till cirka 1 200 standards (cirka 5 500 kubikmeter) finsågade bräder och holländska bjälkar. Virket skeppas från lastageplatsen Hamnskär.
- 1900.** Omkring sekelskiftet tillverkas 10-20 000 kubikmeter sågat virke per år. Med denna siffra ligger Hörnefors då produktionsmässigt på 13:e plats i länet. Antalet arbetare är vid samma tidpunkt cirka 100.
- 1902.** Under 1880-talet försämras lönsamheten för järnbruken varför verksamheten successivt avvecklas för att upphöra detta år.
- 1903.** Francke säljer företaget med skogar till Mo och Domsjö som därigenom vidgar råvarubasen för ångsågen på Norrbyskär. Samma år läggs sågen i Hörnefors ner. Hörnefors bruksherrgård blir säte för bolagets skogsförvaltning. Hörneforssågens arbetare erbjuds ny arbetsplats från 1906, då sulfittfabriken startar.

Manufaktursmedjan till höger, det finbladiga sågverket till vänster. I bakgrunden syns kyrkan, magasinet och en arbetarlänga.

Hörnefors sulfittfabrik

Ägare Mo och Domsjö AB

Etablerad 1906

Upphör 1982

Informationskällor

- Olofsson, Sven Ingemar. *Hörnefors historia*. Umeå: 1964.
- Västerbottens museum – Utforska – Samlingar – Fotoarkivet.
<https://samlingar.vbm.se/items/show/121473>
(Hämtad 2018-11-19).

1906. Den 5 oktober börjar driften vid sulfittfabriken i Hörnefors som uppförs av Mo och Domsjö AB. Arbetsstyrka är då 407 personer. Produktionen under första åren var 1 000 ton 1905, 11 400 ton 1907, 13 700 ton 1908 och 16 000 ton 1909.

1918. I augusti ödeläggs fabriken helt vid en brand. Även lagret med 8 000 ton pappersmassa förstörs vid branden.

1941. Tillverkning av sulfitsprit börjar med en produktion på fyra miljoner liter per år.

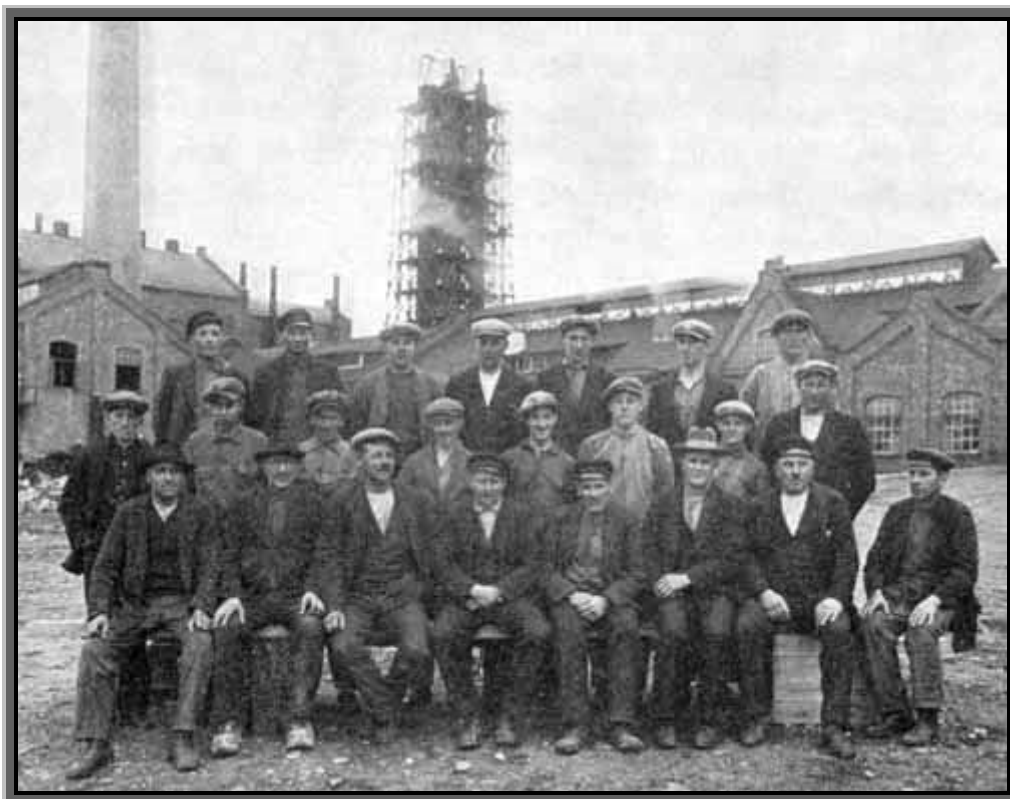
1951. Den 25 augusti invigs ett pappersbruk av stadsrådet John Eriksson. Produktionen beräknas till 10 000 ton finpapper per år.

1961. NCB blir ägare till fabriken.

1982. I februari upphör verksamheten.

Hörnefors sulfittfabrik

En arbetsstyrka framför sulfityfabriken i Hörnefors

<p>Mo Ångsåg på Norrbyskär Ägare Johan Christoffer Kempe och Mo och Domsjö AB Etablerad 1895 Upphör 1952</p> <p>Informationskällor</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Norrbyskär</i>. 2018-03-26. https://sv.wikipedia.org/wiki/Norrbysk%C3%A4r (Hämtad 2017-01-14). • Västerbottens museum, fotoarkivet. 	<p>Här finns mer att läsa om Norrbyskär:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ahnlund, Mats. <i>Norrbyskär – om tillkomsten av ett norrländskt sågverkssamhälle på 1800-talet</i>, Umeå 1978. • Björklund A, Glantz M, Treijs-Blomkvist D. <i>Norrbyskär under sågverksepoken</i>, Umeå 1986. • <i>Folkrörelser och folkliv i Hörnefors</i>, Umeå 1984. • Gårdlund, Torsten. <i>Mo och Domsjö intill 1940: Den ekonomiska utvecklingen</i>, Uppsala 1951. • <i>Hörneforsbygden och brukens historia</i>, Bjästa 1982. • <i>Norrbyskär: Kulturhistorisk utredning</i>. Länsstyrelsen i Västerbottens län, nr 3, Umeå 1984. • Norstedt, Gudrun. <i>Norrbyskär, sågverksön i Bottenhavet</i>, Umeå 1994. • Olofsson, Sven Ingemar. <i>Hörnefors historia</i>. Umeå: 1964. • Westerlund, Lars. <i>Hundra år av nyheter med Västerbottens-Kuriren</i>. Umeå: 2000.
---	--

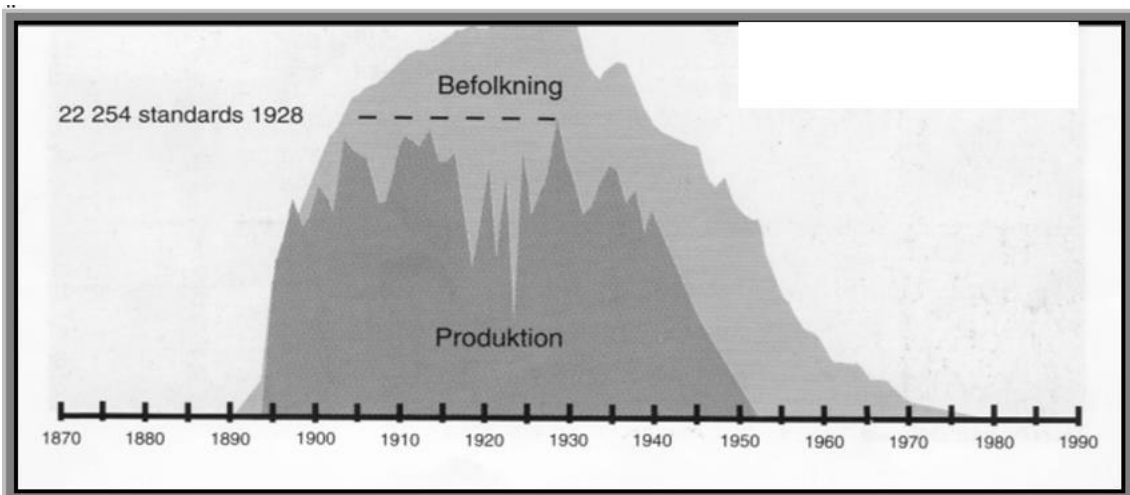
Från 1836 skapar industrimannen Johan Christoffer Kempe (1799-1872) en industri-koncern i Ångermanland genom att förvärva en vattensåg och anlägga träindustrier, lastage-platser, ett skeppsvarv samt ett stångjärnverk. När Kempe avlider bildar arvingarna 1873 Mo och Domsjö AB där sonen **Frans** Christopher Kempe (1847-1924) blir vd 1884.

Från 1880-talet förvärvar företaget stora skogs-fastigheter i norra Ångermanland som komplette-ras genom förvärv av vattensågar i Håknäs och Hörnefors. Detta ger möjligheten att 1895 eta-blera Mo Ångsåg på Norrbyskär.

För att försörja den nya sågen med arbetskraft skapas bostäder, affär, skola och sjukvård. Norrbyskär har kallats "idealsamhälle ute i havet".

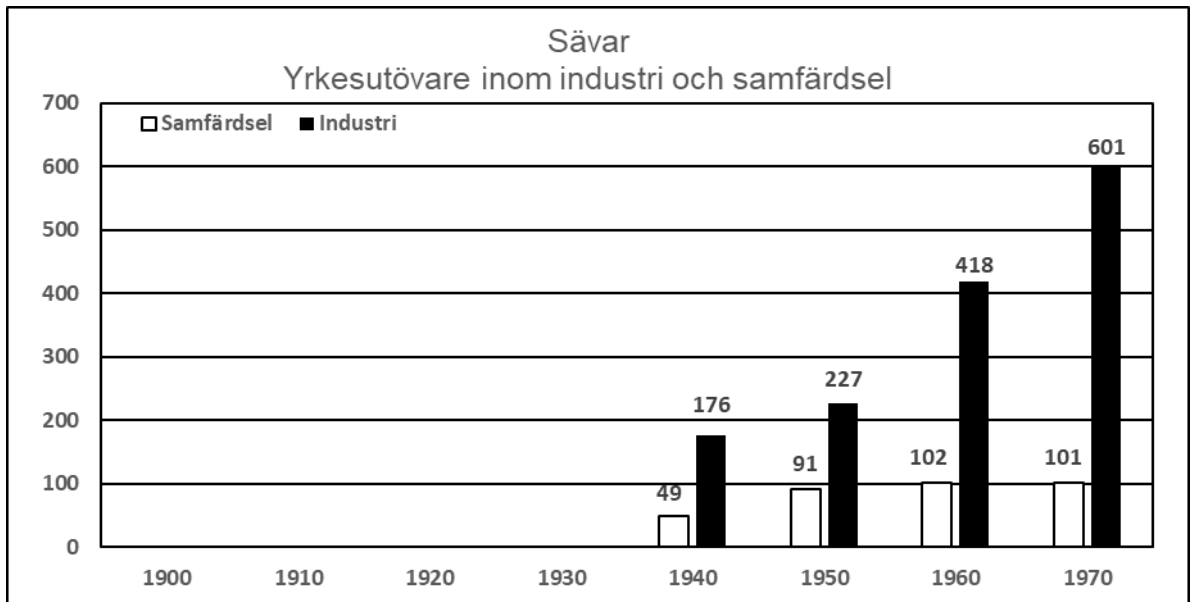
Arbetarna blir beroende av företaget, men samti-digt är samhället ute på öarna långt före sin tid i flera avseenden. Fri bostad är något alla får, i övrigt är de sociala förmåner som arbetarna erbjuds beroende av vilken "klass" av arbetare de tillhör. I början av 1900-talet har samtliga hem på Norrbyskär elektrisk belysning, vilket är en lyx på den tiden. Andra förmåner är åtta fåror upplöjt potatisland, ved, tillgång till tvättstuga, badhus. Dessutom finns en bagarstuga och en verkstad, en för tiden tämligen välutvecklad skola för barnen. Frans Kempe lyckas hålla fackföreningsrörelsen från samhället ända fram till 1919, och erbjuder i stället förmånliga villkor i pensions-, sjuk- och nödkassor. Dessutom har företaget sjuksköterska och barnmorska på ön.

Verksamheten vid Norrbyskären når sin höjd-punkt på 1920-talet, då närmare 1 400 personerna är bosatta i samhället. Nationell och internationell konkurrens i samverkan med konjunkturnedgång medför att verksamheten börjar minska från 1930-talet. Verksamheten upphör 1952 när sista stocken passerar genom sågverket den 28 juni. Arbetsstyrkan är då 150 personer och det bor cirka 500 personer på ön. I dag finns det inga som bor året runt på öarna.

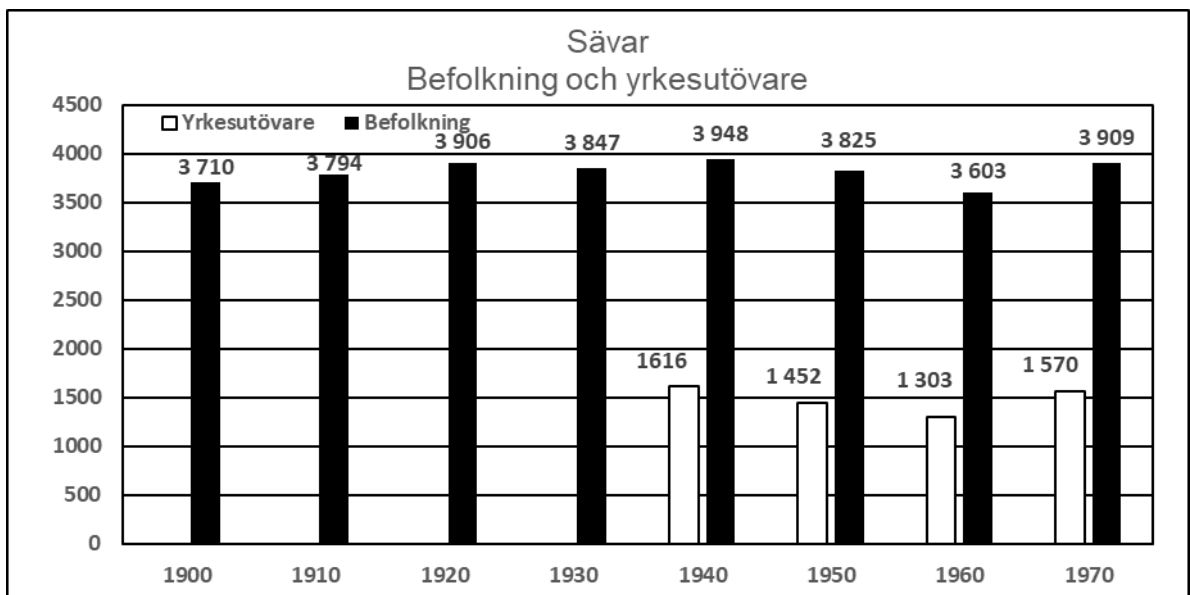

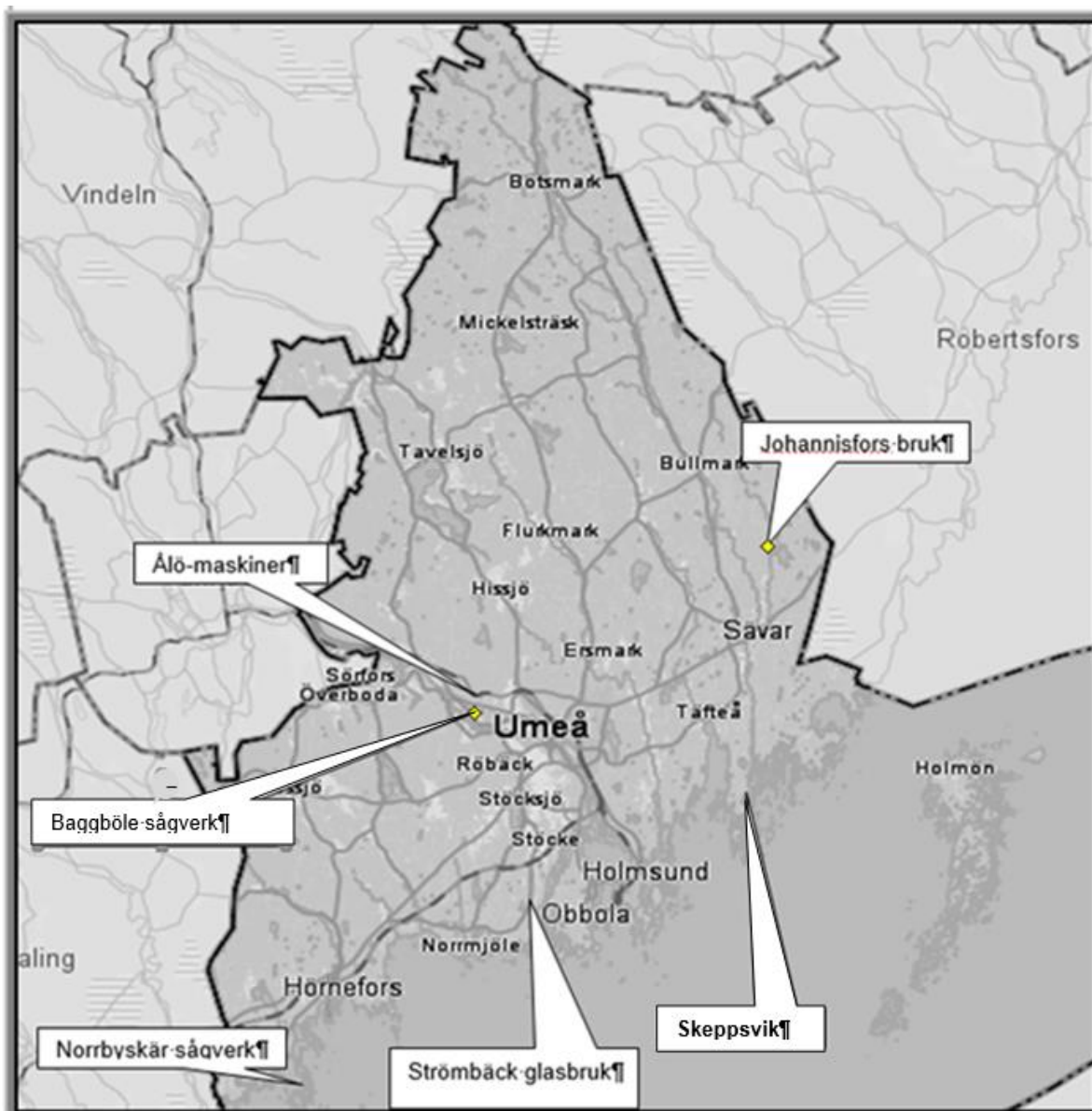
Produktion och befolkning i Norrby skär. 22 254 standards är ungefär lika med 100 000 kubikmeter. På 1920-talet bor det cirka 1 400 personer på skäret.

INDUSTRIER I SÄVAR OCH HOLMÖNS KOMMUNER

För åren 1900-1930 ger varken uppgifter i detta kapitel om företagen eller uppgifter från SCB underlag för redovisning av antalet yrkesutövare.

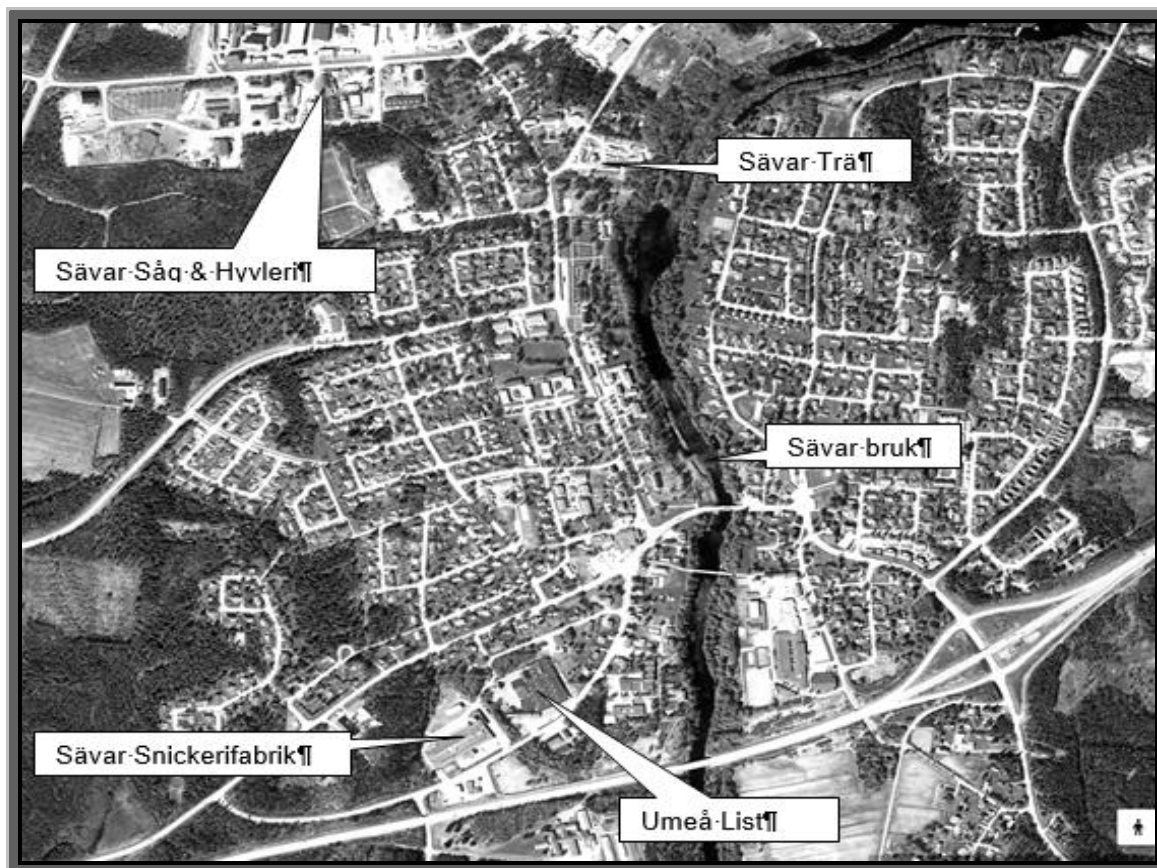

Informationskällor om industrierna i Sävar socken

- Fahlgren, Karl. *Blad ur Sävar sockens historia*. Umeå: 1973.
- Johannisfors bruk. https://sv.wikipedia.org/wiki/Johannisfors_bruk (Hämtad 2019-01-15).
- Jonsson, Erik och Wennebro, Torbjörn. *En samlade kraft – Norra Skogsägarna 75 år*. Umeå: 2008.
- Länsstyrelsen i Västerbotten och Skellefteå museum. *Västerbottens industrihistoriska arv*. 2003.
- Nyblom, Gösta. *Sveriges Privata Företagare – Norrland*. Uppsala: 1943.
- Sjöström, Carin. *Täfte-häfte*. 2001.
- Skeppsvik före 1990 – Minne från Sävarådalen och Holmön (Mish). <http://minne.no-ip.org/msh/thumbnails.php?album=51> (Hämtad 2017-01-25).
- *Sävar bruk*. https://sv.wikipedia.org/wiki/Sävar_bruk (Hämtad 2018-11-15).
- *Tidskriften Västerbotten*, 1969:3, 1976:1-2. Tidskrift producerad av Västerbottens museum för Västerbottens läns hembygdsförbund. Umeå.
- Västerbottens museum, bildarkivet. Br 220 och Br 1761.

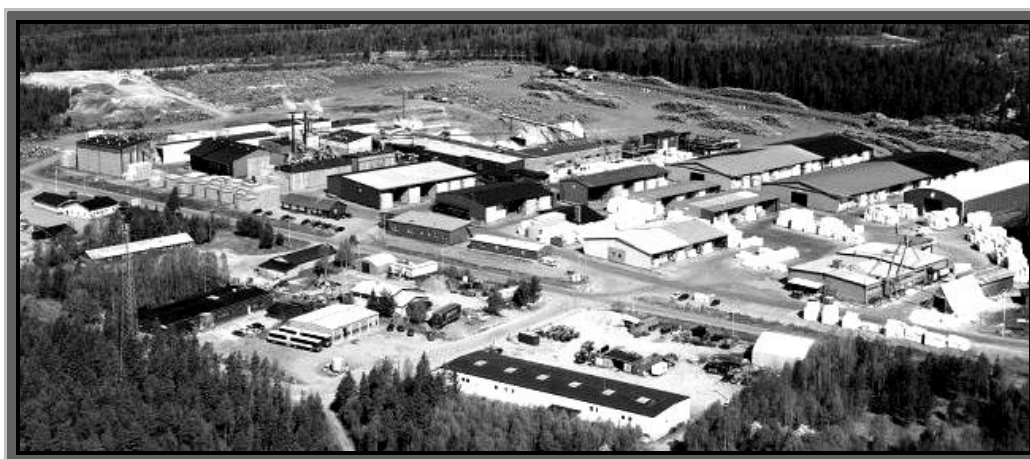
Några träindustrier i Sävar tätort

Sävar kvarn & sågaktiebolag anlägger 1905 en såg i Sävar. Den är vattendriven och har en ram och en hyvvel. Sågen brinner 1915.

Sävar Såg & Hyvleri AB etableras 1957 av Gustaf **Georg** Gustafsson (1895-1976) och dennes son Kjell-Oskar (1929-2011) när Gustafsson har avslutat samverkan med Forsmark hos Sävar Trä (se nedan). Företaget har 45 anställda. 1972 övertar Västerbottens Skogsägare

företaget. Åren 1974-1982 äger företaget hälften av aktierna i Umeå Prefabricerings AB dit man levererar virke för tillverkning av småhus. När verksamheten vid Öbacka såg upphör 1975 överför man tillverkningen till Sävar. Sedan såghuset har brunnit i oktober 1976 uppförs en ny anläggning där driften börjar i augusti 1978. Under de följande åren sker stora utökningar och modernisering av anläggningen. År 2006 har företaget cirka 100 anställda.

Sävar Såg & Hyvleri AB

Sävar Snickerifabrik AB startas 1936 av bröderna Jonas **William** (1907-1992), **Daniel** Erland (1917-2010) och **Erik** Kristian Söderlund (1919-2009) samt **Fritz** Harald Tjärnberg (1908-1983). Man börjar med tillverkning av fönster, dörrar, köks- och butiksinnredningar, diskstolar, strykbord, strykbräden, inredning för sjukhus, skolor och universitet m.m. På 1960-talet börjar tillverkning av cirka 200 husvagnar per år. 1969 bygger företaget nya lokaler. År 2010 har företaget cirka 40 anställda.

Sävar Trä. Johan **Erhard** Forsmark (1899-1966) och Jonas **William** Söderlund (1907-1992) startar 1935 ett eldrivet cirkelsågverk. Söderlund lämnar företaget efter några år varvid Gustav **Georg** Gustafsson (1895-1976) blir delägare. Företaget har 5-6 anställda.

Umeå Prefabricerings AB i Sävar startar 1964 och tillverkar monteringsfärdiga småhus. 1972 har företaget 60 anställda. 1974 förvärvar Västerbottens Skogsägare hälften av aktierna i bolaget.

Umeå List AB tillverkar och förädlar listverk genom hyvling och målning. 1969 övertar företaget lokaler som Sävar Snickeri AB lämnar när de bygger nya lokaler. Företaget har cirka 35 anställda.

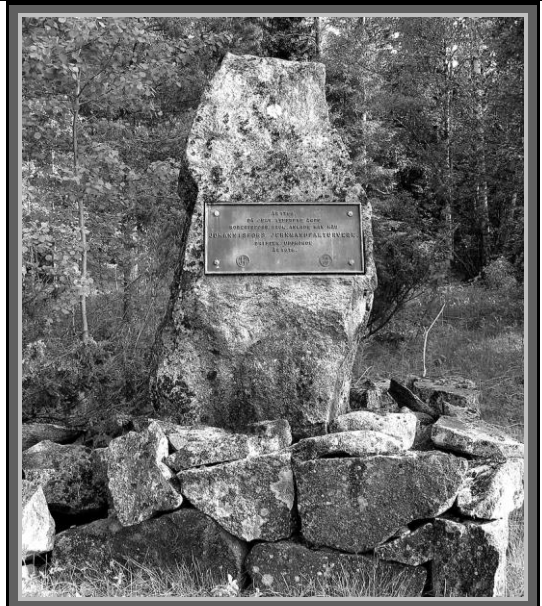
Forsmans Snickerifabrik Täfteå Martin Johansson och Kjell Andersson startar fabriken 1947 för tillverkning av klädhängare. Efter konkurs 1949 övertar Birger Forsman fabriken. Produktionen blir då inredningar, trappor och andra snickerier. 1971 har företaget 10 anställda. Forsmans son övertar företaget 1976. Umeå kommun köper anläggningen 1983 och river den.

Johannisfors bruk

Ägare Jean Henri Lefebure Lilienberg, Conrad Reinhold Åkerhielm, Erik Forsell och Erik Häggström samt Sandviks Ångsåg AB
Etablerad 1798
Upphör 1881

Bilden visar ett monument över bruket som finns vid Pålböleån. Tavlan har följande text.

ÅR 1798
DÅ JEAN LEFEBURE ÄGDE
ROBERTSFORS BRUK, ANLADE HAN HÄR
JOHANNISFORS JÄRNMANUFAKTURVERK.
DRIFTEN UPPHÖRDE
ÅR 1878.

1798. Ägaren av Robertsfors bruk, bergsrådet Jean Henri Lefebure Lilienberg (1736-1805) får tillstånd att anlägga ett manufakturverk med två ässjor, en knipphammare, två spikhammare och ett skärverk. Järnbruket uppförs vid Pålböleån som är ett biflöde till Sävarån. Råvaran kommer från mellansvenska gruvor till

hamnen i Ratan och med hästforor till Johannisfors. Där tillverkas knipp- och bultjärn, spik, hästskor, spadar m.m.

1808. Verksamheten upphör sedan napoleonkrigen och kriget 1808-1809 leder till dålig lönsamhet.

1809. Bruket ödeläggs under kriget mot ryssarna.

- 1822.** Överstelöjtnant Conrad Reinhold Åkerhielm (1758-1840) får tillstånd att anlägga ett stångjärnverk i Johannisfors med smide från Kengis bruk. Produktionen blir nu smidbart stångjärn av tackjärn.
- 1830.** En grupp på fyra ägare övertar bruket på 1830-talet.
- 1839.** Brukspatronerna Eric Forsell (1828-1913) och Erik Häggström (1794-1861) övertar bruket.
- 1840.** En begäran om rätt att utöka smidet beviljas.
- 1844.** Ytterligare en utökning beviljas.
- 1860.** Det sker ombyggnader vid bruket.
- 1862.** En nybyggd hammarsmedja brinner.
- 1868.** Den 6 juni eldhärjas åter hammarsmedjan.
- 1881.** Sandviks Ångsåg AB övertar bruket där verksamheten vid manufakturverket upphört 1878 och stångjärnssmidet 1882.

En oljemålning från slutet av 1800-talet ger en bild av hur det en gång såg ut i Johannisfors. Vid Pålböleån ligger dammar, smedjor och kolhus på rad. Längre upp i backen skymtar kontor och faktorsbostad. Nedtill ser man arbetarnas bostäder och uthus. Arbetarbostaden längst till vänster i bild finns ännu kvar. Fotoägare: Sundström, lån genom Bengt Säfsten.

Skeppsvik

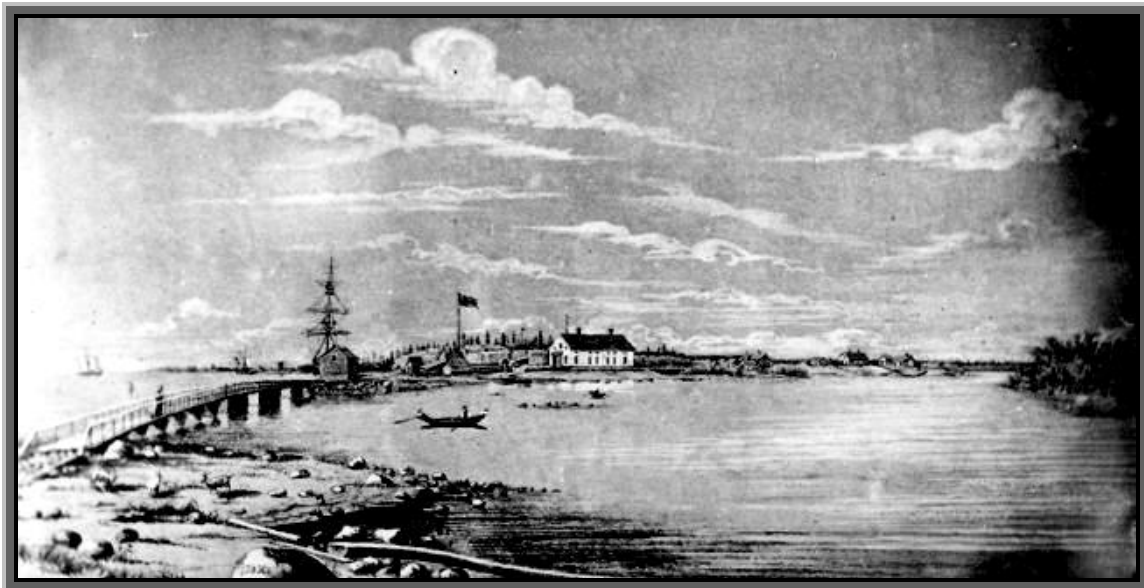
1787. Varor från Sävar bruk börjar utskeppas.

1848. Handelshus i Umeå anlägger skeppsvarv.

1888. Brädgården med virke från Sävar brinner.

Timmer som flottas i Sävarån bogseras
huvudsakligen till ångsågen i Sandvik.

1951. Flottningen i Sävarån upphör

Herrgården och lastageplatsen. Repro efter reproduction av akvarell gjord av J. O. Högstadius. Tillhör fru Märta Bäckström, Holmsund.

Arbetare sorterar virke på det äldre sorteringsverket (eller skiljet) vid Bjästeruddens sydspets i Sävarån i Skeppsvik. Foto: Okänd, 1920-30 talet.

Sävar bruk

Ägare Erik Forsell, Erik Häggström, engelska firman Hinde & Gladstone Ltd och Sandviks Ångsågs AB genom Lars Peter Glas

Etablerad 1787

Upphör 1889

- 1791.** Handelshuset Forsell i Umeå anlägger ett finbladigt sågverk med två ramar vid Nykvarns- och Kallforsarna i Sävarån. Till Skeppsvik forslades virket och senare även järnvaror och tjärtunnor.
- 1804.** Handelshuset får regeringens tillstånd att anlägga ett järnverk i Sävar och köpa tackjärn från Bergslagen.
- 1807.** En herrgård uppförs som nu är Sävargården på Gammliområdet.
- 1809.** Anläggningen skövlas av ryssarna.
- 1817.** Den 21 juli kan verksamheten vid järnverket fortsätta.
- 1839.** Erik Forsell (1828-1913) övertar Johannisfors bruk tillsammans med brukspatorn Erik Häggström (1794-1861) i Dalkarlså.
- 1859.** Bruket i Sävar har en stångjärnshammare med två härdar, ett manufakturverk med två spikhamrar.
- 1860.** Manufakturverket brinner men byggs upp igen samma år.
- 1862.** Bruket går i konkurs och övertas av den engelska firman Hinde & Gladstone Ltd i London.
- 1865.** Den 1 maj upphör verksamheten vid järnbruket.
- 1877.** Konsul Lars Peter Glas (1816-1879) övertar sågen som är den verksamhet som nu finns i Sävar. Sågen ingår därmed i Sandviks Ångsågs AB.
- 1889.** Verksamheten upphör.

Området kring Sågforsen i Sävar omkring 1905

ÖVRIG VERKSAMHET I SÄVAR KOMMUN

Nedan redovisas verksamheter i kommunen som har liten omfattning eller där det endast har gått att finna ett fåtal eller inga uppgifter.

Botsmark

Informationskällor om företag i Botsmark

- Lindmark, Gustaf, *Botulfssagan, människoöden och händelser i Botsmarksbygden från medeltid till nutid*. Botsmarks bygdegårdsförening. Umeå: 2008.
- Länsstyrelsen i Västerbotten och Skellefteå museum. *Västerbottens industrihistoriska arv*. 2003.
- Västerbottens-Kuriren 3 oktober 2013.

Kraftstation, f.d. Botsmark Kraft

Uppförd 1938 som ersättning för en tidigare vid kvarnen, som blivit otillräcklig. Fallhöjd är 6,4 meter. Generator för 47 kW, turbin för 64 kW. Tillbyggnad 1950 med komplett begagnad kraftstationsutrustning. Nedlagd 1965 sedan generatortorn skadats.

Botsmark Snickeri - Axel Karlssons snickeri

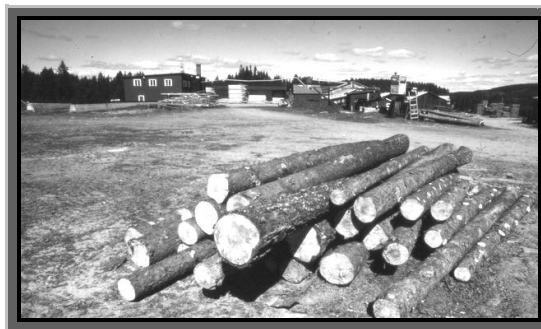
Klas Axel Karlsson (1904-1972) startar företaget 1936 och tillverkar snickerier för G. Nyströms Karosserifabrik. 1962 brinner snickeriet. Ett nytt uppförs i lättbetong. Företaget byter namn till Denson och har en anläggning uppförd 1974-1975 strax norr om Botsmark. Man arbetar med montering och har cirka 20 anställda.

Arne Karlssons snickeri

Botsmarks Såg & Hyvleri AB

Företaget startas i början av 1950-talet av Klas Burman (1905-1969), Enar Karlsson (1910-2008) och Henry Brännström (1908-1975). Burman blir senare ensam ägare och vid dennes bortgång övertas företaget av Yngve Sandström (1923-1991) som är anställd vid företaget. Verksamheten upphör i början av 2000-talet.

Botsmarks Såg & Hyvleri AB

Knut Karlssons Snickerifabrik AB

Embryot till snickerifabriken är såg, hyvleri och kvarn som startar i början av förra seklet och drivs av vattenkraft från Sävarån. Anläggningen brinner och totalförstörs 1926, men byggs upp året efter. 1927 räknas därför som starten för Knut Manfred Karlssons (1906-1974) snickerifabrik. Till en början handlar det om att hugga timmer och såga virke på vintern och snickra på sommaren. I slutet av 1940-talet utvecklas Knut Karlssons till en renodlad snickerifabrik. Tidigt specialiserar man sig på tillverkning av dörrkarmar, vilket man håller fast vid hela tiden. Företaget upphör 2013.

Knut Karlssons Snickerifabrik AB

Botsmarks Mekaniska AB

1938 startar Ivan Lundström (1916-1986) företaget som i början reparerar cyklar och någon bil. Senare börjar företaget tillverka vägbommar, grusharpor och utföra andra verkstadstjänster. 1968 övertar Botsmarks Mekaniska AB företaget. Sedan 1974 äger Lundströms svärson Olof Halvard Lindberg (född 1938) företaget.

Botsmarks Mekaniska AB

Bullmark

Informationskälla

Nyhet(s)bladet – Socialdemokraterna.

<http://www.socialdemokraterna.se/upload/webbforralla/ak/umea/Omr%C3%A5destidningar%202014/Nyhetsbladet%202014.pdf> (Hämtad 2017-02-15).

Forsbergs Mekaniska

Här är en avskrift av texten i *Nyhet(s)bladet*. Se informationskällan ovan.

Forsbergs Mekaniska, en avslutad 67 årig epok.

Företaget som bildas 1946 i Furunäs av **Gustaf Anton Forsberg** (1893-1974) den äldre, flyttas 1954 till Bullmark när lokalerna blir för små för produktionen av Halmhackar och snökedjor. Åtta personer är då anställda. Forsbergshacken är vida berömd över landet. Under alla år sedan har andra och tredje generationens ägare fortsatt med far och farfars livsverk. Nya produkter har forskats fram, bl.a. vägsladden samt den populära traktortilt. Antalet jobbade har genom åren varit 4-6 personer.

Efter 67 års drift och moget övervägande har företaget nu sålts. ALLMEK & SVETS ett mindre mekaniskt företag köpte verksamheten som nu strax före jul flyttats ner på Teg. Ägarna avser att fortsätta tillverkningen av Tilt. Micke och Peter jobbar vidare hos de nya ägarna medan Staffan börjat jobba på "Siljum Mekan AB" i Bygdsiljum.

ÖVRIGA VERKSAMHETER – EN FÖRTECKNING

Nedan förtecknas verksamheter där det endast har gått att finna ett fåtal eller inga uppgifter.

Informationskällor

- Företagsarkivet Westerbotten.
- Länsstyrelsen i Västerbotten och Skellefteå museum. *Västerbottens industrihistoriska arv*. 2003.
- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Företag och företagare – Fabriker och verkstäder. forum.vbm.se/data/texter/pdf/foretag-hist/fabr-tvatt-o-glasverkstad.pdf (Hämtad 2018-11-20).

Västerbottens museums lokalhistoria innehåller information om väldigt många företag och företagare. Förteckningen nedan och denna skrift i övrigt är ett urval som beskriver företag som svarar mot avgränsningen som tillämpas vid den inventering som resulterade i rapporten *Västerbottens industrihistoriska arv* och som även gäller i denna skrift.

När noteringar hänvisar till *Västerbottens industrihistoriska arv* kan information hämtas genom kontakt med Lage Johansson på Skellefteå museum, telefon 0910 – 73 55 19. Inventeringarna innehåller korta uppgifter om företagets ägare, verksamhet och fastigheter.

Verksamhet	Noteringar
Björk & Co snickeri, Stöcke	Inventering 375 i Västerbottens industrihistoriska arv.
Bleckkärlsfabriken, E. G. Larsson	Ernst Gottfrid Larsson (1875-1952) kommer 1901 till Umeå från Grönhög, Älvsborg. Han blir då verkmästare vid Bäcklunds plåtslageri. Han övertar rörelsen 1925 och driver den till sin bortgång.
Boströms snickeri – Holmsunds Snickeri	Centralgatan 47, Holmsund
Botsmarks trä AB	Inventering 344 i Västerbottens industrihistoriska arv.
Centraltryckeriet, CITY-tryckeriet, Umeå	Inventering 386 i Västerbottens industrihistoriska arv.
Oskar Dahlgrens Slakteri AB, Umeå	Slakteri med butik som finns nära hörnet Skolgatan-Götgatan. Etableras 1918 och upphör 1948.
Haga Plåt i Umeå AB	Startas 1926 av Sigurd och Gustav Karlsson samt Oskar Olofsson.
Br. Johanssons cementgjuteri, f.d. Rödåsel Jord- och stenindustri	
Edvin Nilssons cementgjuteri	Edvin Nilsson (1909-1994) börjar 1933 tillverka cementprodukter i en nyuppförd fastighet på Sandbacka. Det är vägtrummor, muffrör, brunnsringar, tegel, staketplintar, urnor, trädgårdsplattor, broskrapor, splittrum, skyddsplattor m.m. Man utför även byggnadsarbeten i tegel. På 1940-talet har företaget åtta anställda.
Emil Nilssons möbelsnickeri, f.d. Skravelsjö Snickeri	Tillverkar köksinredningar, trappor m.m. Verksamheten upphör 1995.

Eriksson & Stolt, gjuteri, Gärdesvägen 8.	
Ersmarks benmjölsfabrik	Startades 1903.
Filtskofabriken	
Karl Forsbergs snickeriverkstad	Företaget grundas omkring 1891 av Karl Olof Forsberg (1830-1912). Arbetsstyrkan är fyra arbetare. 1895 tillkommer en ångsåg, cirkelsågar och hyvlar. Vid sekelskiftet har man tre arbetare. Anläggningen brinner 1904. Enligt en annons 1920 säljer man hyvlade och sågade trävaror, fönster och dörrar. Från mitten av 1920-talet sker sågningen i snickerifabriken.
Fredrikssons Snickerifabrik, A.	
Holmsunds tryckeri	Inventering 356 i Västerbottens industrihistoriska arv.
Grubbe Såg- och Hyvleri	Disponent Carl Johan Löwling (1879-1946) äger företaget som etableras 1936 och övertas 1943 av Hjalmar Jacobsson. Företaget har ett 20-tal anställda.
Holmsunds Metallgjuteri & Armaturfabrik – Firma Olov Bergström Gjuteri & Mek. Verkstad	1940 förvärvas företaget av Olof Axel Bergström (1913-1966) varvid firmanamnet ändras. Företaget tillverkar bland annat kolgasaggregat – gengasaggregat, cykelställ och motorvärmare samt reparerar motorer, bilar m.m. 1943 finns planer att inrätta en smidesverkstad för reparation av kustfartyg. Det finns tio anställda 1943. Verksamheten upphör efter några år in på 1940-talet.
Holmsunds Presenningsfabrik	Fabriken, som är belägen strax intill Holmsunds järnvägsstation, grundas 1935 av Hilmer Ruthström (1897-1946) och Erik Nygren. Tillverkningen omfattar presenningar, markiser, kapell, tältduk, tornistrar m.m. Efter måttbeställning utförs även hela tält och rullgardiner. Modern maskinutrustning disponeras. Leveranser går bland annat till sågverk, bilägare, järn- och lanthandlare. Tre anställda arbetar i företaget.
Holmsunds Snickerifabrik	Klas Alvar Andersson (1899-1946) startar företaget 1925 och uppför 1931 en ny fastighet. Tillverkningen omfattar alla slag av byggnads-snickerier, inredningar, emballage- och verktygs-lådor m.m. Köksinredningar levereras bland annat till Holmsunds Trähusfabrik. Företaget har åtta anställda.
Hörnfeldt & Sundqvist Snickerifabrik	Tillverkar, reparerar och renoverar inredningar, bland annat kassettdiskar och möbler. Sex anställda 1943.

I A Neon	Grundad 1965. Producerar och monterar skyltar av neonrör och andra skyltar samt levererar reklamtryck och reklamartiklar.
Bröderna Johanssons Låd & Leksaksfabrik	Företaget etableras 1937 av Karl Linus (1895-1986) och Karl Ludvig Egon (1914-1976) Johansson på Böle mitt emot slakteriet. Man tillverkar fönster, dörrar och inredningar till butiker. 1947 börjar man tillverka trämjöl av kutterspån och klyvspån till isolering och bland annat huvudingrediensen i bakelit och korkmattor. På 1940-talet har företaget tio anställda.
Kvarnfors såg och kraftstation	Sågverket startat 1905. Nils Granberg driver såg till 1980. Kraftstationen uppförd 1927 av Granberg, renoverad 1977.
Kvarnsvedjans såg	Inventering 363 i Västerbottens industrihistoriska arv.
Lundströms snickeri – Hörnefors snickeri	
Moritz Sadelmakeri	Tillverkar åk- och arbetsselar. Lager i övrigt till yrket hörande artiklar.
Bröderna Norman	Bengt Erik Ulrik Norman (1913-1985) startar företaget 1935. Brodern Johan Helge Norman blir 1938 delägare. Företaget tillverkar kvastkäppar, krattskaft, fågelstugor, flaskkorgar, backar till bryggerier, lådor, lådämnen m.m. och från 1942 även en ny typ av åror som är lättare och mera hållbara. Man tillverkar även limmade skidor. I början av 1940-talet har företaget åtta anställda.
Norgrens Snickerifabrik G., Grubbe.	
Nordlings Fabriks- & Handelsrörelse	Per Edvin Nordling (1896-1979) startar företaget 1915 i Örnsköldsvik. 1932 bedriver företaget verksamheten i en fastighet på Lövöbacken i Holmsund. Företaget tillverkar mattor, Norrlands-pjäxor, sport- och vandrarskor, luddor m.m. I början av 1940-talet har företaget 14 anställda.
Nybergs konserverfabrik f.d. Umeå	Tillverka burkar till surströmmingssalterier. Upphör efter konkurs.
Nyheternas Tryckeri – Original i Umeå AB	Företaget startade 1908 under namnet AB Nyheter-nas Tryckeri. Namnet har sedan ändrats till Original.i Umeå AB och ingår i en koncern med flera tryckerier. Tryckeriet producerar bland annat tidskrifter, böcker, affischer, reklamtryck och visitkort. 2015 har företaget fem anställda och omsättningen är 5,6 miljoner kronor.
Olofssons plåt, Umeå	Inventering 385 i Västerbottens industrihistoriska arv.

Sandströms snickeri, Bullmark	Startat av Bertil Sandström 1957. Huvudsaklig tillverkning av invändiga glaspartier. 2002 har företaget 1-3 anställda.
J. O. Sandströms Cementvarufabrik Storgatan 10 B	Det finns uppgifter om företaget i Sveriges Handelskalender 1946-1956.
Strömmingssalteri i Norrfors	Inventering 376 i Västerbottens industrihistoriska arv.
Umeå Metallvarufabrik	O. Jeppson och O. Karlsson. Tillverkar solur och vindflöjlar. Företaget finns 1939 enligt uppgift i Sveriges Handelskalender.
Umeå Vagnfabrik	Oskar Granstedt. Tillverkar Busskarosser och plåtkonstruktioner. Verksamheten upphör i början av 1950-talet.
Umeå Vattenfabrik, L. Moritz, Umeå	Verksamheten etableras 1893. Läskedrycker tillverkas i lokaler på Kungsgatan 47.
Yttergrens Snickerifabrik, Ytterhiske	K. J. Yttergren. Företaget startar 1932. Tillverkar och renoverar möbler.
Ytteråträsk Snickeri	Startas av Gunnar Åström och Sigfrid Johansson på 1940-talet. Tillverkar inredningar och möbler.
J A Ögren snickeri, Ersmark	Inventering 351 i Västerbottens industrihistoriska ark.
Öhmans Karosserifabrik	Gustav Helmer Öhman.

Sjöfart

Informationskällor

- Umeå Stadsarkiv. Hamndirektionens arkiv. *Uppgifter rörande trafik och uppbörden i Umeå hamn. 1. fartygs- och pråmtrafiken. Kungl. Maj:ts och Rikets Kommerskollegium. 1903-1970*.
- Fakta om Fartyg. <https://www.faktaomfartyg.se/> (Hämtad 2017-04-21).
- Holmquist, Gustaf. *Konsten att tjäna pengar åt andra – åt alla*. Umeå: 1992.
- Johnson, Lars. Sidor om bogserbåtar. <http://www.tugboatlars.se/Tugboatlars.htm> (Hämtad 2017-04-21).
- Martinsson, Harry. *Diktsamlingen Natur, sidan 138*. Stockholm: 1934.
- Sjöhistoriska museet / DigitalMuseum, Fartygsmodell. *Hjulångaren Norrland*. <https://digitaltmuseum.se/021025738884/fartygsmodell/media> (Hämtad 2017-04-22).
- Vasabåtarna, nostalgi. <http://www.vasabatarna.se/> (Hämtad 2017-04-21).
- Westerlund, Lars. *Hundra år av nyheter med Västerbottens-Kuriren*. Umeå: 2000.
- Västerbottens-Kuriren 1915-10-02.

Sommarnatt i Botniska havet

*Ljusfluten Bottnisk horisont
går svalkad in i kvällen sista intet,
där varje stjärna bleks på valvets öde väv,
och gryningen tar vid där solen gömt sig.*

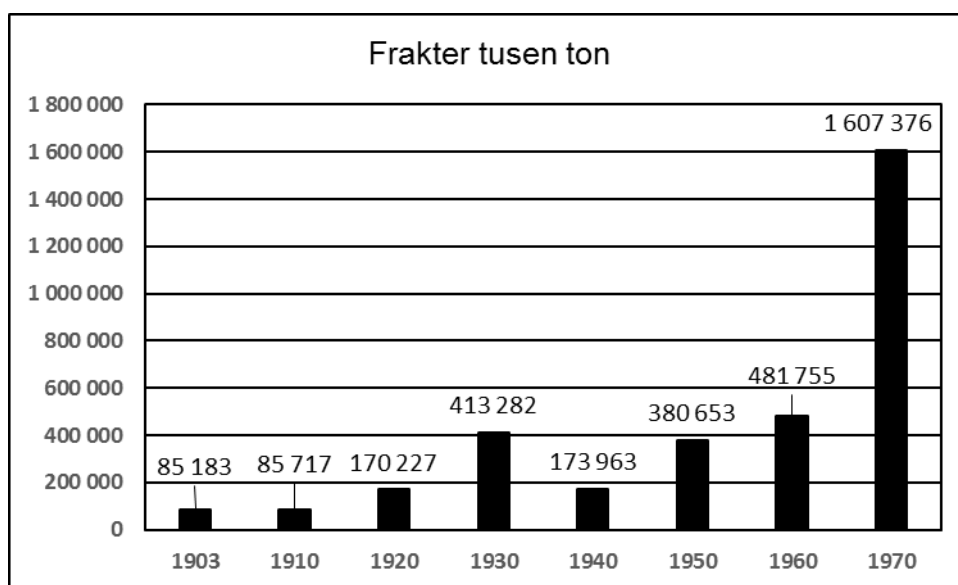
*Osaka Maru, långt från Nagasaki,
går upp till ljusets brädgårdar vid Ume,
bogserar undrande Bushidosjälars
lanternlöst in i sommarspunnet skimmer.*

*Och liksom de har andra ständigt undrat;
på hundra sjöspråk har man frågat:
varför står ju natt så vit på Bottniens
vågor?*

Harry Martinsson, diktsamlingen *Natur*, sidan 138.

- 1622.** Hamnen skapas när staden grundas. Handelshuset anlägger träbryggor som sedan bildar en kaj som är cirka 600 meter lång.
- 1839.** Umeå får reguljära person- och gods-transporter med samhällen längst Norrlandskusten och till Stockholm och med avstickare även till Vasa. Det är genom åren ett antal rederier som sköter transporterna med olika fartyg. Det pågår fram till 1914.
- 1862.** Reguljär båttrafik organiseras i älven från Umeå och ut till havet. Det sker i början med ångslupen Phoenix och senare med Duncker, Augusta och Svanen.
- 1896.** Den 28 september utökas kajen till längden 1200 meter när en stenkaaj tillkommer.
- 1915.** Umeå stad får överta Hillskär som är ett område utanför Stormskär i Holmsund.
- 1918.** Efter uppehåll under kriget fortsätter trafiken till Vasa nu med ångfartyget Turisten som har plats för 81 passagerare. Namnet *Turisten* återkommer 1947 men avser då ett annat fartyg.
- 1919.** Staden förvärvar ett 12,9 hektar stort område vid Vedkastudden i Holmsund – Umeå uthamn.
- 1923.** En kaj med två kranar anläggs vid Vedkastudden.
- 1928.** Holmen Stormskär utanför Vedkastudden förvärvas. Staden äger därmed ett 30,4 hektar stort landområde och 40 hektar vattenområde vilket är 700 000 m².
- 1935.** Lokaltrafiken med båt på Umeälven upphör när Duncker gör sista resan.
- 1947.** Efter uppehåll under kriget fortsätter ett finskt rederi trafiken mellan Umeå och Vasa nu med s/s Pörtö (Turisten) med plats för 120 passagerare och 100 ton last.
- 1949.** Resorna mellan Umeå och Vasa sker med s/s Korsholm med plats för 200 passagerare och 10 bilar.
- 1955.** Korsholm II med plats för 200 passagerare och 12 bilar utökar kapaciteten för resorna över Kvarken.
- 1955.** Trafiken utökas med resor till Örnsköldsvik.
- 1956.** Trafiken utökas med resor till Härnösand men upphör samma år.
- 1957.** En oljehamn anläggs på Stormskär.
- 1958.** Den första bilfärjan, Korsholm III, anskaffas med plats för 354 passagerare och 34 bilar som vinschas ombord.
- 1959.** Trafiken utökas när s/s Örnen anskaffas med plats för 456 passagerare och 40 bilar. Samtidigt går trotjänaren s/s Korsholm till skrotning.

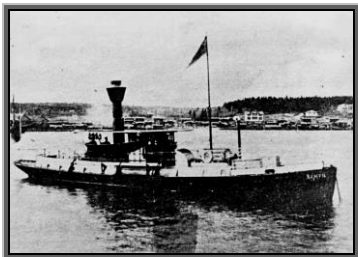
- 1961.** Kajanläggningarna i uthamnen har utökats till en kostnad av 4,5 miljoner kronor vilket motsvarar 54 miljoner kronor 2017.
- 1961.** Efter ombyggnad har s/s Örnen plats för 40-50 personbilar.
- 1962.** Ett nybyggt fartyg, m/s Vaasa, anskaffas som har plats för 300 passagerare och 80 personbilar. Samtidigt säljer man Korsholm II.
- 1963.** Detta år och året därpå tillkommer två nya kajer.
- 1964.** Bilfärjan m/s Vasa Express anskaffas med plats för 809 passagerare. Transporten av fordon kan nu även omfatta lastbilar och bussar, totalt 115 fordon. Samma år säljer man m/s Vaasa.
- 1964.** Staden förvärvar Stora och Lilla Trut-hällorna nära Hillskär.
- 1965.** Trafiken till Vasa från kajen i Umeå upphör.
- 1966.** Rederiet säljer s/s Örnen. En anläggning för färjorna uppförs vid Hillskär.
- 1967.** Ny bilfärja, Botnia Express med plats för 809 passagerare och 152 bilar trafikerar även Sundsvall. Samma år säljer man Korsholm III.
- 1969.** Jakob Line AB börjar trafikera Umeå och Skellefteå med bilfärjan m/s Nordek som har plats för 1 000 passagerare och 10-12 långtradare eller 120 personbilar.
- 1970.** M/s Polar Express anskaffas som har plats för 1 034 passagerare och 150 bilar.

Diagrammet visar mängden gods som lastas och lossas vid kajen i Umeå och i stadens uthamn i Holmsund. Det är inrikes- och utrikes transporter. 1968 börjar Munksunds pappersbruk i Piteå att frakta sina produkter per järnväg till Holmsund där de utskleppas. Det förklarar sannolikt ökningen mellan 1960 och 1970 som diagrammet visar.

Denna tabellen och diagrammen visar resorna mellan Umeå, Vasa och Örnsköldsvik.

	Resande	Fordon		Resande	Fordon
1948	6 690		1961	54 042	4908
1949	7 644		1962	55 018	5858
1950	10 069		1963	54 293	6663
1951	11 684		1964	70 460	9007
1953	13 000	253	1965	89 629	12 341
1954	14 500	353	1966	104 347	14 851
1955	15 465	551	1967	133 827	19 497
1956	15 900		1968	188 576	27 488
1957	15 550	786	1969	239 373	35 604
1958	16 160	929	1970	616 748	45 877
1959	25 817	2193			
1960	47 604	3546			

Ångslupen Phoenix efter ombyggnad till bogserbåt. Hon trafikerar Umeälven 1862-1880.

M/s Duncker trafikerar Umeälven 1879-1935.

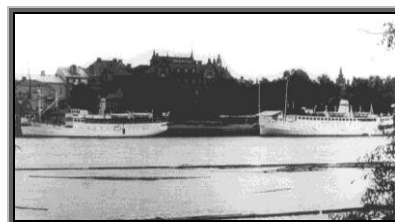
Svanen trafikerade Umeälven 1906-1928 då hon sedan byggs om till bogserbåt för Umeå flottningssällskap med namnet Uman. I augusti 1963 seglar hon sista gången på Umeälven.

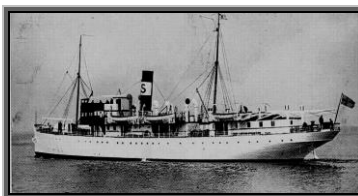
S/s Turisten – Pörtö trafikerar Umeå-Vasa 1947-1950.

S/s Korsholm trafikerar Umeå-Vasa 1949-1959.

Resorna Umeå-Vasa sker med s/s Korsholm II (1955-1962) till vänster och Korsholm III (1958-1967).

S/s Örnen trafikerar Umeå-Vasa-Örnsköldsvik 1959-1966.

M/s Vaasa trafikerar Vasa-Örnsköldsvik 1962-1964.

Vasa Express trafikerar Umeå-Vasa-Sundsvall-Örnsköldsvik 1964-1988.

Botnia Express trafikerar Umeå-Vasa 1967-1990.

M/s Nordek trafikerar Umeå-Jakobstad-Skellefteå 1969-1972.

M/s Polar Express trafikerar Umeå-Vasa-Skellefteå-Sundsvall-Jakobstad-Björneborg 1970-1981.

Ångfartyget Prins Bernadotte

O: vik—Umeå—Skelleftehamn.
Ångf. "PRINS BERNADOTTE"
 Kapten Filip Carlberg,
 avgår till vidare:

NORRUT:

fr. Örnsköldsvik—Husum	månd.	12	m.
" Husum—Nordmaling	"	8	em.
" Nordmaling—Norrbysskärr	tid.	4	fm.
" Norrbysskärr—Hörnefors	"	7	"
" Hörnefors—Holmsund	"	8	"
" Holmsund—Umeå	"	10,15	"
" Umeå—Holmsund	"	8	em.
" Holmsund—Hörnefors	"	4	"
" Hörnefors—Norrbysskärr	"	6,30	"
" Norrbysskärr—Sikeå	onsdag	3	fm.
" Sikeå—Gumboda	"	10	"
" Gumboda—Kallviken	"	11,30	"
" Kallviken—Skelleftehamn	"	2	"

SÖDERUT:

fr. Skelleftehamn—Sikeå	tor.	8	fm.
" Sikeå—Umeå	"	10	"
" Umeå—Holmsund	fred.	10	"
" Holmsund—Hörnefors	"	11,15	"
" Hörnefors—Norrbysskärr	"	8	em.
" Norrbysskärr—Nordmaling	"	3	"
" Nordmaling—Husum	lörd.	4	fm.
" Husum—Örnsköldsvik	"	7	"

Bureå, Kallviken och Gumboda anl. eventuellt
 öbergående.
 Närmare meddelar C. A. Nordell
 Umeå — Rikets 418

Annons i Västerbottens-
 Kuriren den 2 oktober 2015.

Här är en modell av hujångaren
 Norrland som är ett av de fartyg
 som på 1800-talet trafikerar Norr-
 landskusten.

Järnvägen till Storsandskär 1898-1909

Informationskälla

Stiftelsen Ume Älvdal. *Sofiehem/Gimonäs*
 besöks-
 område.<http://www.umea.se/besoksomraden/sofiehemgimonas.4.29f3c911272ace803880009704.html>.

SJ bygger järnväg och bro över till Storsandskär

År 1895 beslutar riksdagen att en stadsbana ska byggas från Vännäs till Umeå, varifrån den ska utsträckas till Storsandskär. Sträckan till Umeå invigs av kung Oskar II den 28 september 1896. Vid slutet av året har banan nått fram till älvstranden mitt emot Storsandskär.

Med hjälp av tre pålkrantar, en ångdriven och två handdrivna, börjar pålningen och spåntningen för den 300 meter långa järnvägsbron. Den har enkelt utförande med en järnöverbyggnad vilande på pålar. Bron består av 40 spann med vardera 7,5 m spännvidd. Bron blir färdig 1898 och samma år färdigställs en 1 120 meter lång järnvägsbank på Storsandskär. Året innan har en 150 meter lång lastbrygga färdigställts på ön. Statens och SJ:s åtaganden är därmed fullföljda.

Umeå stad planerade ny uthamn

Varför nu allt detta? Anledningen är att Umeås hamn börjat bli svår att angöra för djupgående fartyg. Stadens styrande ser sig om efter en lämplig plats vid älvmyningen där en ny uthamn kan

anläggas. Av olika anledningar anser man Holmsund vara olämpligt. Däremot anser man Storsandskär vara lämplig plats för en uthamn. Djupgående fartyg anses kunna lasta och lossa vid älvens huvudfåra längs öns västra sida.

Det gick aldrig några tåg till Storsandskär. Samma år som järnvägsbygget påbörjas anslår stadsfullmäktige medel till muddring av hela farleden från staden ned till den planerade uthamnen. Farleden nedströms Storsandskär åtgärdas ej. Detta anses vara statens uppgift. Tvisten mellan staten och Umeå stad gör att fortsatta anläggningsarbeten för hamnen avstannar. En anledning är de stora kostnader som staden drar på sig i samband med den förödande branden 1888 och engagemanget i kraftverksbygget vid Klabböle.

Staten river bron och staden bygger i Holmsund

Statsrevisorerna anmärker redan 1901 på kostnaderna att hålla den 300 meter långa bron i skick och år 1909 beslutar riksdagen att bron och spåret på Storsandskär ska rivas. Detta sker förmodligen åren närmast därpå. Hur gick det då med uthamnen? Jo, år 1916 beslutar stadsfullmäktige att expropriera Vedkasudden utanför Holmsund för nytt hamnområde. Vad som sedan hänt vet vi alla.

Fiaskot med hamnen på- och järnvägen till Storsandskär kan ha medverkat till att hela detta jätteprojekt helt fallit i glömska. Något foto på bron verkar heller inte finnas. Märkligt, då den 300 meter långa bron kring sekelskiftet 1800/1900 torde vara en av landets längsta järnvägsbroar!

Detta visar järnvägsbronns läge.

Järnväg

Informationskällor

- Almqvist, Ulrik. *Banastugor och järnvägsstationer 5:e distriktet. Stambanan Långsele-Boden samt östra tvärbanor*. 2007.
- Andersson, Berit, Löfgren, Maria, Rathje, Lilian och Sundström, Susanne. *Dokumentation längs Botniabanan Västerbotten*. Västerbottens museum/uppdragsverksamhet. Umeå:2005.
- Järnvägmuseet. Bandelar i Nummer-ordning – Samlingsportalen. 2015-05-01. <http://www.samlingsportalen.se/bandata/bandelsdata/Baslista/Alla/bd047.htm> (Hämtad 2018-12-14).
- *Generalstabens karta över Sverige, del 63/64 Umeå/Holmön*, 1902.
- Lidman, Sara. *Nabots sten*, sidan 142. Stockholm: 1981.
- Svenska Järnvägsklubben. Skriftserie 57. *Järnvägsdata*. Malung:1992.
- *Sveriges Kommunikationer Nr 3 den 1 mars 1958*. Förlags A.-B. Sveriges Kommunikationer. Stockholm: 1958.
- *Tidskriften Västerbotten*, 1998:2. Tidskrift producerad av Västerbottens museum för Västerbottens läns hembygdsförbund. Umeå.

- Västerbottens-Kuriren 1968-09-30.
- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Allmänt och blandat - Umeå stads historia. <http://forum.vbm.se/data/texter/pdf/umea-stads-historia.pdf>, Hämtad 2018-11-17.

”Gode Gud Jernbana! Kom hit människor! Hör oss! Tala med oss! Slunga oss om varandra! Vare samfärdsel!”

Sara Lidman, romanen *Nabots sten*, sidan 142.

- **1891.** Stambanan till Övre Norrland når Vännäs.
- **1895.** I juli påbörjas bygget av järnväg från Vännäs till Umeå-
- **1896.** Den 28 september inviger konung Oskar II järnvägen Vännäs-Umeå. Trafiken börjar den 1 oktober.
- **1898.** Järnväg till Storsandskär blir färdig. Se avsnittet ovan.
- **1898.** Ett spår byggs runt östra delen av staden ner utefter kajen fram till hammagasinen vid nuvarande Tegsbron.
- **1909.** Riksdagen beslutar att bron och spåren på Storsandskär ska rivras.
- **1921.** Den 21 september börjar viss trafik på sträckan Umeå-Holmsund.

1921. Den 21 december inviger landstingsman Joh. A. Noréus järnvägen Umeå-Holmsund.

1922. Den 1 oktober blir banan till Holmsund klar för allmän trafik.

1924. Den 8 november blir järnväg färdig till Umeå uthamn i Holmsund.

1958. Efter den 1 september är det endast obetydlig persontrafik på sträckan Umeå-Holmsund.

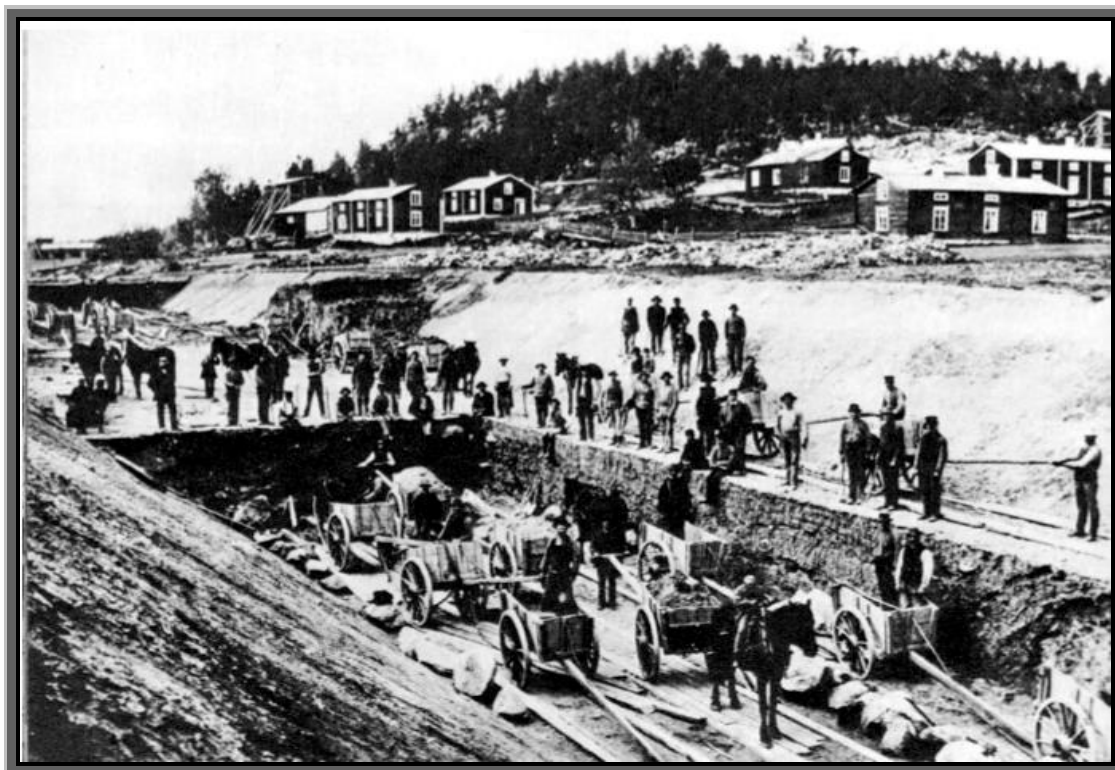
1968. Den 29 september upphör persontrafiken på sträckan Umeå-Holmsund.

1972. Hamnspåret i Umeå tas bort.

1981. Den 1 juli blir det elektrisk drift på sträckan Vännäs-Umeå.

1992. Den 2 mars blir det elektrisk drift på sträckan Umeå-Holmsund.

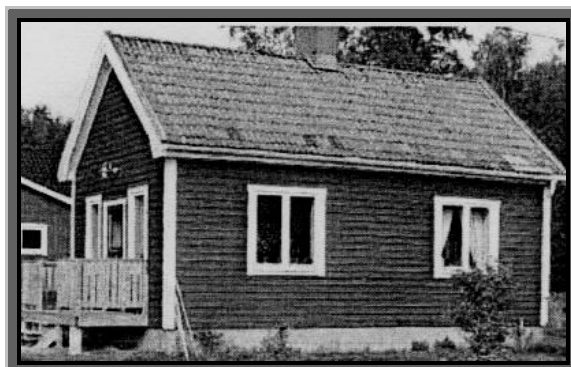
2010. Den 28 augusti invigs Botniabanan.

Bilden visar arbete på en urgrävning nedanför Hemberget i Vännäsby för järnvägen till Umeå.

Brännlands station 13 km från stationen i Umeå.

Gubböle hållplats 19 km från stationen i Umeå. Byborna bygger den 1922 på eget initiativ och skänker den till SJ. Den stängs 1977.

Järnvägs- och busstation omkring 1930

Umeå stationsområdet fotograferat från viadukten mellan staden och Haga.

Det har inte gått att hitta bilder på anhalterna som finns mellan Vännäs och Holmsund men de bör ha sett ut ungefär som den på bilden.

Öbacka hållplats – lasarettet på 1940-talet. Två kilometer från stationen i Umeå.

Umeå Östra station 2017

Lastplats och hållplats med väntsal i Gimonäs fyra kilometer från stationen i Umeå. Huset rivs omkring 1965.

Holmsunds station anläggs 1921. Den finns 31 kilometer från Umeå.

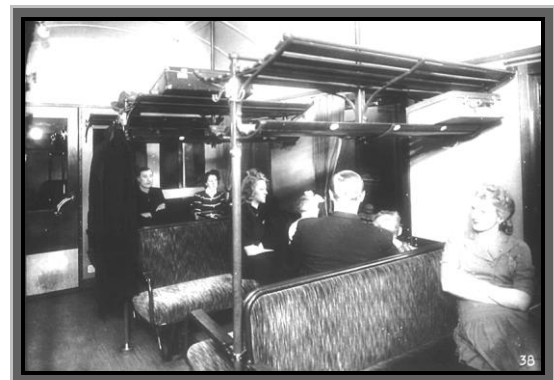
Så här kan det se ut vid en tågresor under banans första år.

Så här sitter man i en tredje klass kupé.

Man färdas med tåg som dras av ånglok.

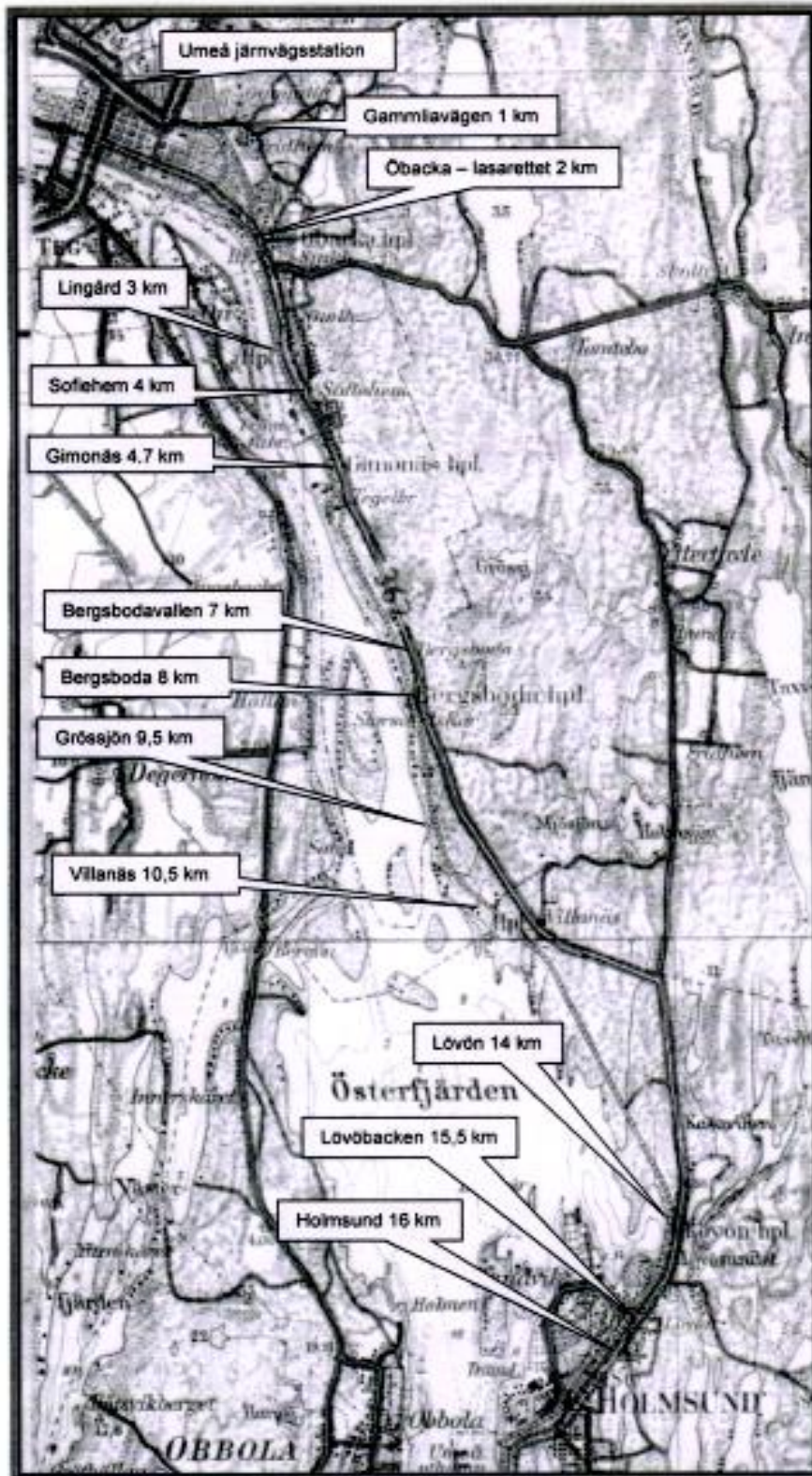
Så här sitter man i en andra klass kupé.

Trafiken bedrivs med rälsbuss under stor del av åren då det var persontrafik på banan. Här är Hilding Carlssons klassiska buss.

Här är rälsbussens interiör.

De många hållplatserna mellan Umeå och Holmsund från 1923

Hållplats	Tidsperiod när den används
Gammliavägen	1932-05-15—1968-09-29
Öbacka - Lasarettet	1932-10-01—1968-09-29
Lingård	1932-05-15—1966-09-29
Sofiehem	1932-05-15—1966-05-22
Gimonäs	1924—1968-09-29
Bergsbodavallen	1924—1968-09-29
Bergsboda	1922-10-01—1966-05-22

Grössjön	1935-05-15—1966-05-22
Villanäs	1922-10-01—1968-09-22
Lövön	1922-10-01—1968-09-29
Lövöbacken	1932-05-15—1968-09-29
Holmsund	1922-10-01—1968-09-29

10 c Taxetabell A. Vännäs—Umeå—Vännäs.

: Stockholm—Umeå i tågen 2741 och 2752.
 : Holmsund—Vännäs i tågen 2774—2742.
 : Umeå—Hällnäs i tåg 2750.
 Umeå—Hällnäs—Storuman i tågen 2734, 2744, 2757, 2934 och 2939.
 Umeå—Bastuträsk—Skellefteå stad i tågen 2731, 2732, 2733 och 2734.
 Umeå—Mellansel—Örnsköldsvik C i tåg 2747 och 2750.

Anm.: g Sön- och helgdag före
* Inställes vissa dagar

Km.	Statens järnvägar spår. 1.435	2737	P 2741 1, 2	2731	2933	2747	2749	2751	2733	2939	2753	2757	2759
857	fr. Stockholm C 35, 10 ...	17.00	17.00	...	20.25	...	8.45	14.30	17.40	7.50
287	fr. Boden C 10
0	fr. Vännäs	5.48	7.01	8.21	10.26	11.50	14.35	16.57	17.52	18.30	19.05	22.00	23.21
3	Hemverket	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
5	Vännäsby	5.55	7.11	8.33	10.34	x11.58	14.43	x17.03	17.59	18.37	19.13	x22.08	x23.29
7	Brattby	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
12	Gubböle	6.04	x7.22	x8.41	x10.42	x12.07	x14.52	x17.11	18.12	x18.45	x19.23	x22.16	x23.37
16	Idebäcken	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
18	Brännland	6.11	7.33	8.48	10.49	12.15	14.59	17.23	18.19	18.52	19.35	x22.23	x23.44
24	Klockarbäcken	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
31	t. Umeå	6.24	7.49	9.00	11.01	12.27	15.12	17.35	18.32	19.04	19.47	22.35	23.56

Km.	Statens järnvägar spår. 1.435	2738	2934	2732	P 2742 2	2744	2748	2734	2750	P 2752 1, 2	2756	2758	
0	fr. Umeå	4.40	5.10	6.25	7.56	9.26	13.20	16.08	...	17.10	17.45	21.00	22.37
7	Klockarbäcken	x	x	x	x	x	x	x	...	x	x	x	x
13	Brännland	4.55	5.22	6.37	8.12	9.40	13.33	16.20	...	17.22	18.02	21.13	x22.49
15	Idebäcken	x	x	x	x	x	x	x	...	x	x	x	x
19	Gubböle	x5.02	5.31	x6.43	x8.21	x9.49	x13.40	x16.27	...	x17.29	18.11	x21.20	x22.55
24	Brattby	x	x	x	x	x	x	x	...	x	x	x	x
26	Vännäsby	5.11	5.39	x6.52	8.32	9.58	13.50	16.36	...	17.38	18.21	x21.29	x23.04
28	Hemverket	x	x	x	x	x	x	x	...	x	x	x	x
31	t. Vännäs	5.19	5.47	7.00	8.40	10.06	13.58	16.44	...	17.48	18.29	21.37	23.12

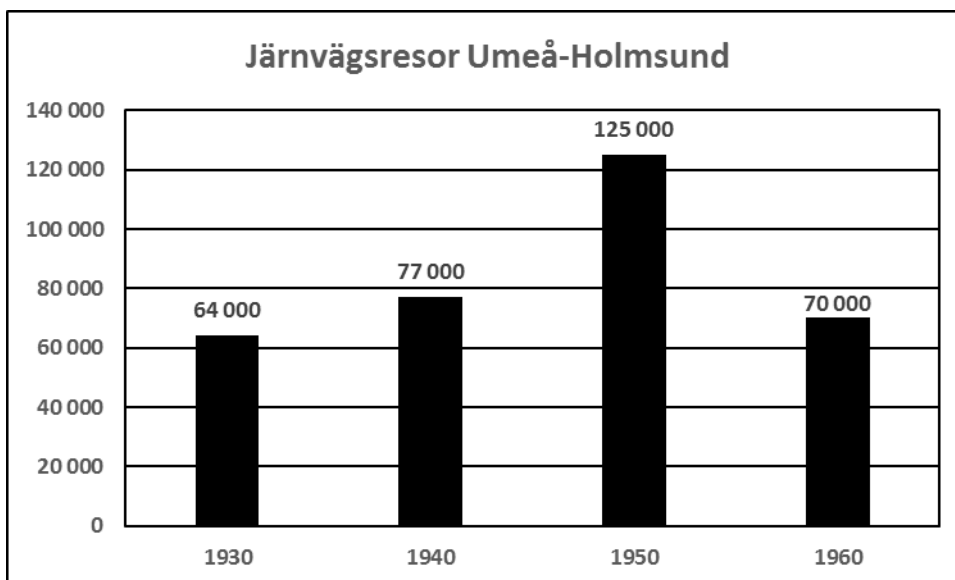
318	t. Boden C 10	9.57	14.57	20.00	g23.40
888	t. Stockholm C 10, 35...	21.40	9.00	10.00	...	14.37

Umeå—Holmsund—Umeå. Anm.: Se ovan.

Km.	Statens järnvägar spår. 1.435	P 2771 2	2773	2775	2777	2779	2783	2785	G 8679 2	2787	2789	2791	2795	2797	
0	fr. Umeå	5.10	5.53	7.04	8.29	9.35	11.35	14.40	x15.37	x16.07	x16.35	x18.10	19.55	21.20	23.15
1	Gammliavägen	x	x	x	x	x	x	x	p	x	x	x	x	x	...
4	Öbacka	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	...
5	Lingård	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	...
4	Sofiehem	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	...
4	Gimonäs	x5.18	x6.01	x7.10	x8.37	x9.43	x11.43	x14.48	x	x16.16	x16.44	x18.19	x20.03	x21.28	...
7	Bergsbodavallen	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	...
8	Bergsboda	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	...
5	Grössjön	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	...
10	Villanäs	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	...
14	Lövön	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	...
15	Lövöbacken	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	...
15	t. Holmsund	5.37	6.18	7.22	8.54	10.02	12.00	15.06	x16.02	x16.34	x17.02	x18.37	20.20	21.45	23.50

Km.	Statens järnvägar spår. 1.435	2772	P 2774 2	2776	2778	2780	2784	2786	2788	2790	G 8680 2	2792	2796	2798	
0	fr. Holmsund	6.23	7.27	8.02	8.58	10.10	12.35	15.11	x16.40	x17.10	x17.13	x18.44	20.25	21.50	23.50
1	Lövöbacken	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	...
1	Lövön	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	...
4	Villanäs	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	...
6	Grössjön	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	...
7	Bergsboda	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	...
8	Bergsbodavallen	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	...
11	Gimonäs	x6.37	x7.45	x8.15	x9.11	x10.24	x12.49	x15.25	x16.54	x17.24	x	x18.58	x20.39	x22.03	...
11	Sofiehem	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	...
12	Lingård	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	...
13	Öbacka	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	...
15	Gammliavägen	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	...
15	t. Umeå	6.48	7.55	8.25	9.21	10.35	13.00	15.36	x17.05	x17.35	x17.38	x19.09	20.50	22.12	0.30

Tidtabell i mars 1958. Elva turer med rälsbuss och två med tåg.

Järnvägsstationen i Holmsund

Följande finns att läsa i skriften *Dokumentation längs Botniabanan Västerbotten.*

Sommarstugeområdet i Bergsboda (113+800–114+100) började uppföras under 1910-talet. Det var framförallt borgarklassen som hade sina stugor här. Köpmännen i Umeå utgjorde ett markant inslag bland de som förvärvade tomter i området.

En av de tidigaste stugorna byggdes av möbelfabrikör Otto Wretling år 1915. Bergsbodaområdet hade redan tidigare använts som utflyktsställe för umeborna. Med roddbåt tog man sig ut till Bergsbodalandet, där man gick iland, plockade bär och ”veade”, dvs. samlade in bränsle till spis och kakelugnar därhemma.

Före laga skiftet var detta område en samfällighet under Tegs byamän. Man bedrev laxfiske i stor

skala. Vid laga skiftet delades skogen upp på enskilda byamän, förutom två bitar gemensam mark.

Inom sommarstugeområdet i stort uppfördes de flesta stugorna mellan 1912 och 1935. I den norra delen av området ligger husen ofta på de branta älvbrinkarna, med terrasserade tomter ned mot vattnet. I den nedre delen av området står husen ofta på en plan gräsbevuxen tomt, relativt nära strandkanten. Några har uppbyggts direkt på platsen, medan andra hämtats från andra håll och återuppförts i Bergsboda. Många har om- och tillbyggs efter behov. En brygga hör till alla stugor och denna har i äldre tid ofta haft en utbyggnad ytterst med plats för soffa och bord. Problem med landhöjning och isskrivning har dock gjort att denna typ av bryggor försvunnit. Till många av stugorna hörde också en isbod. På

vintern sågade man upp isblock från älven och fyllde själva isboden och täckte med sågspån. I början av sommaren låg isblocken högt upp mot hyllorna, men fram i augusti fanns inte mycket kvar. Sågspånet gav dock en viss terpentinsmak åt allt som förvarades i isboden.

Man odlade lite grönsaker till husbehov, några hade land med jordgubbar och smultron. Små rabatter med prydnadsblommor förekom runt husen liksom stenpartier.

Den naturliga omgivningen erbjöd blåbär, lingon och svamp. Den dagliga kosten baserades främst på långfil och fisk. Mjolk kunde man köpa i Villanäs, 3 km bort. Maten lagades på vedspis. Förutom jordkällare förekom källare under köket, med lucka i golvet och jordkällare.

Problem med dricksvatten har varit konstant genom åren. De försök som gjorts med att gräva brunnar har samtliga misslyckats. De kalkällor som funnits på flera ställen i skogen har ofta blivit räddningen. Vatten till disk och tvätt har man tagit ur älven. Men den tunga tvätten har man tagit med sig in till staden.

Flyttningen till sommarlandet var en omfattande tillställning. Med lastbil eller häst och vagn fraktades det man skulle ha med sig ned till kajen i Umeå för vidare transport med ångbåt. I vissa fall kunde i stort sett hela bohaget tas med, i andra fall det man behövde. Samtliga husmödrar i området var hemmafruar och för många av dem gällde att ställa till med ordentliga bjudningar när männen kom ut med sina affärsbekanta. Fruntimmersveckan gick man runt till varandra. Många hade hembiträde, de flesta med sovplats i köket. Fäderna kom som regel endast ut på helgerna. Groggveranda för herrarna förekom.

Det var inte så mycket organiserat umgängesliv, släktträffar och herrmiddagar har övervägt. De med företag kunde också bjuda ut personalen under någon sommarhelg. Många i Bergsboda var dock släkt med varandra, syskon eller kusiner.

Så småningom började man kunna ta sig till området med järnväg. Den nya banan mellan Umeås nya uthamn i Holmsund och Umeå stad öppnades för provisorisk gods- och persontrafik den 21 september 1921. Den officiella invigningen skedde 1 oktober 1922.

Efter en omläggning 1923 vid Sofiehem fick banan sin nuvarande sträckning.

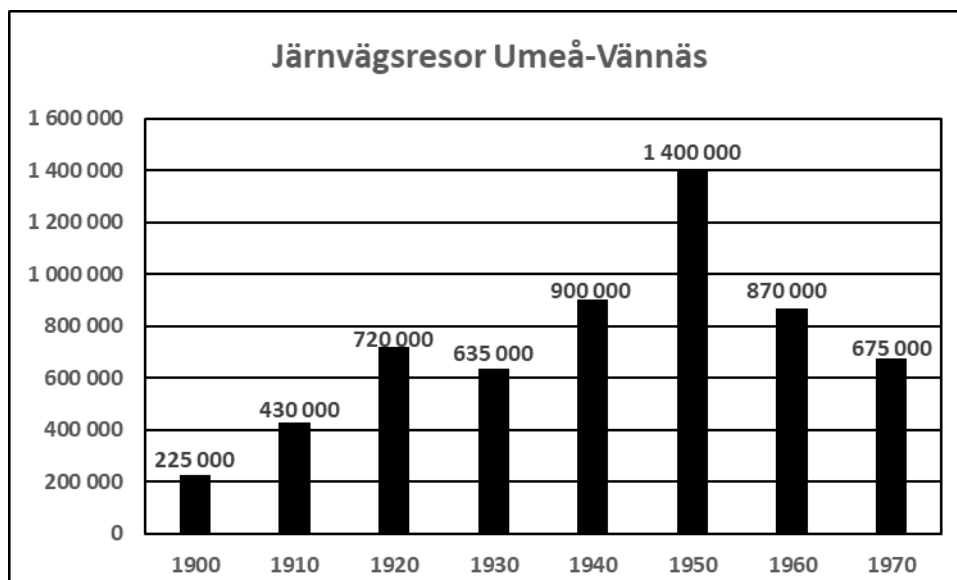
Trafiken på banan ökade i takt med att Holmsund fick allt fler innevånare och att Umeå stads bebyggelse spred sig mot Gimonäs, samtidigt ökade antalet sommarstugor längs älven.

Från början fanns endast en station, i Gimonäs, mellan Umeå och Holmsund. Med tiden anlades inte mindre än tio hållplatser längs den 16 km långa linjen. Sin höjdpunkt nådde trafiken i slutet av 1940- och början av 1950-talet då den hade karaktär av förtortstrafik. Det gick upp till 15 turer i vardera riktningen varje dag.

I slutet av 1950-talet ersattes persontrafiken i stor utsträckning av Postverkets landsvägsbussar och endast två turer dagligen kvarstod. Det sista persontrafiktåget gick den 28 september 1968.

När barnen till den första generationen vuxit upp och flyttat påbörjades ett gradvis förfall av området. En bidragande orsak var att älven blivit så förorenad att man på 1960-talet ansåg det hälsovådligt att bada i den. Fisket i älven svartlistades också. 1968 när järnvägen lades ned blev det också svårare för de äldre att ta sig ut. Många hus stod obebodda, eller användes under ett fåtal veckor varje sommar.

År 1973 vände trenden, mycket på grund av att reningsverket på Ön startade detta år. Nya gäststugor har tillkommit och om- och tillbyggnader har genomförts. Sedan möjligheterna till permanentboende släppts fritt, har på senare år också alltfler tomter börjat nyttjas för permanentboende och en del gamla stugor har rivits. En och annan stuga finns fortfarande kvar i oförändrat skick och stugområdet i det aktuella partiet av Bergsboda har på det hela taget bibehållit en ursprunglig prägel.

Busstrafik

Informationskällor

- Falck, Börje och Nielsen, Harald. *Omnibustrafiken och linjetrafiken med lastbilar i Sverige*. Stockholm: 1938.
- Hellgren, Martha. *Busstrafiken och dess initiativtagare. Samhälls- och trafikutveckling i Västerbottens län 1900-1940*. Umeå universitet, ekonomisk historiska institutionen. Umeå: 1996.
- Hellgren, Martha. *Från offentlig till privat styrd busstrafik. En studie över busstrafikens utveckling i Västerbottens län 1940-1988*. Umeå universitet, ekonomisk historiska institutionen. Umeå: 2005.
- *Umeåhistoria: Renmarkseplanaden – Vasaplan*.
[http://www.omnibuss.se/forum/index.php?ttopic=17270.0](http://www.omnibuss.se/forum/index.php?topic=17270.0) (Hämtad 2017-01-29).

Busstrafikens trevande inledning

Efter första världskrigets slut 1918 ökar tillväxten inom flera samhällssektorer. Under det tidiga 1920-talet växer också åkeri- och bussnäringarna starkt. Allt fler busslinjer öppnas av nybildade bussbolag eller åkerier. Nedan ser vi att busslinjer börjar trafikeras från mitten av 1920-talet inom det område som nu är Umeå kommun.

Under 1930-talet pågår en debatt om konkurrensen mellan persontrafiken på järnväg och busstrafiken. Det leder bland annat till att Statens Järnvägar etablerar busslinjer. I Umeå övertar man exempelvis busslinjen Umeå-Holmsund för att sedan 1968 upphöra med persontrafiken per järnväg på denna sträcka.

1932 finns det 45 busslinjer i Umeå. Västerbotten har 233 trafikerade busslinjer vilket är mest i Sverige enligt statistisk årsbok för Sverige 1932.

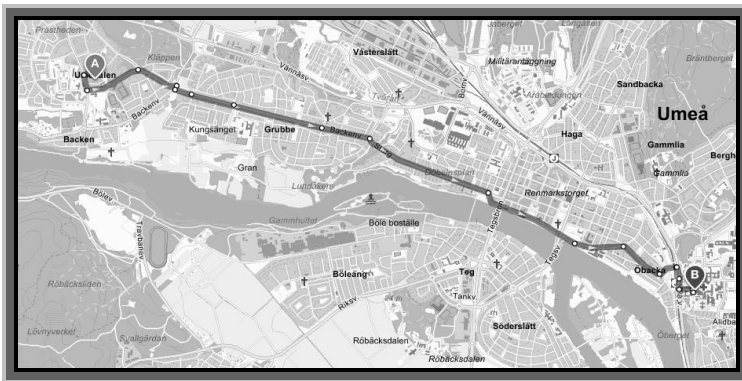
Busstrafik i Umeå stad

Lokalbussarnas centrala hållplats finns på Renmarksplanaden fram till 30 juli 1970.

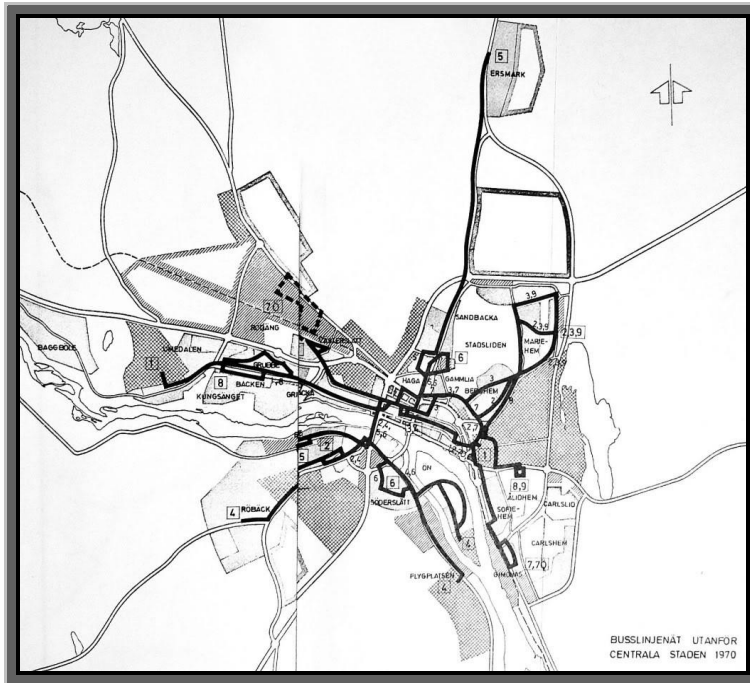
Lokalbussarnas centrala hållplats på Vasaplan 1970-talet.

Första lokala busslinjen - linje 1 mellan lasarettet och Umedalen – trafikeras av K. B. Gabrielssons Linjetrafik. Verksamheten vid Umedalens sjukhus börjar 1934 så det torde vara då som linjen börjar att trafikeras. Vid denna tid börjar även trafik på dessa sträckor:

- Lasarettet – Umeå – Backen – Brännland - Norrfors
- Lasarettet – Umeå – Teg – Alvik
- Gimo – Umeå - Teg – Böle

Sandbacka-Nydala. Carl Haeglunds Omnibustrafik, Umeå börjar trafikera sträckan 1924.

Buslinjenätet 1970

Busstrafik i Umeå kommun

Den 2 december 1937 får Umeå denna busstation. Bilden är troligen från 1950-talet. Bild på första busstationen finns i avsnittet om järnvägar.

Umeå får denna busstation på samma plats sedan den tidigare byggnaden rivs 1995. Den invigs den 18 juli 1997.

Busstationen omkring 1940

Busstationen någon gång efter 1952 då Bågenhuset i bakgrunden byggs

Busstrafik i byarna i Umeå kommun

Siffrorna visar ortens läge på kartan nedan.

1. Botsmark. Oskar Sundströms Omnibustrafik, Flurkmark börjar trafikera sträckan Umeå - Botsmark 1922 med personbil och 1926 med buss. Grahns Linjetrafik, Vindeln börjar trafikera sträckan Botsmark - Ånäset - Vindelns 1930. Bussen är en Volvo med 6 platser.

2. Brännland, Norrfors och Sörfors. Ernst Gabrielssons Express- och Omnibustrafik, Umeå börjar trafikera sträckan Umeå - Brännland - Norrfors - Sörfors 1924.

3. Bullmark. Handelsbolaget Jonas Säfsten får 1928 tillstånd till trafik mellan Umeå och Skellefteå med uppehåll i bland annat Bullmark.

4. Grundbäck, Bodbyn och Fällforsån. Ågren & Näslunds Linjetrafik, Sävar börjar trafikera sträckan Grundbäck – Bodbyn - Fällforsån - Umeå 1934. Oskar Sundströms Omnibustrafik, Flurkmark trafikerar 1937 sträckan Mickelsträsk – Taveljö. Bussarna är Buick 1928 med 6 platser och Chevrolet 1937 med 6 platser.

5. Holmsund. E. Gabrielsson, Umeå börjar trafikera sträckan Umeå – Holmsund. Statens Järnvägar övertar trafiken 1936. Den går alternativt via Yttertavle eller Gimonäs. Bussar är Scania 1932 med 47 platser och Scania 1936 med 38 platser.

6. Kroksjö och Mickelsträsk. Stoltz´ Postlinjetrafik, Kroksjö, Umeå börjar trafikera sträckan Umeå Kroksjö - Mickelsträsk 1927. Buss är Chevrolet 1933 med 7 platser. Oskar Sundströms Omnibustrafik, Flurkmark trafikerar 1937 sträckan Mickelsträsk – Taveljö.

7. Norrmjöle, Sörmjöle och Hössjö. Ivar Nordén Omnibustrafik, Umeå börjar trafikera sträckorna Umeå – Norrmjöle – Sörmjöle och Umeå - Hössjö 1927. Bussarna är Oldsmobile

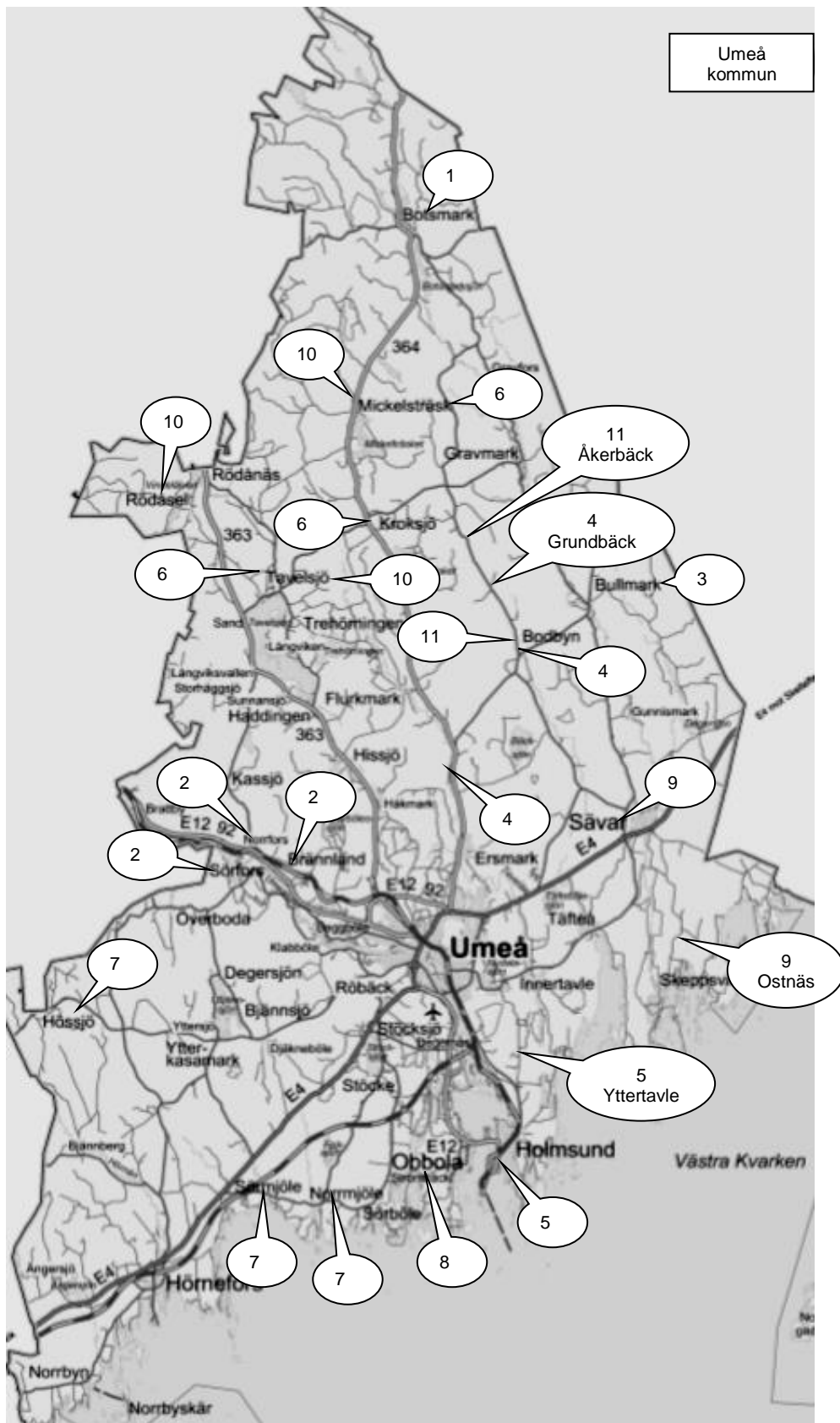
1936 med 28 platser, Scania 1928 med 23 platser och G. M.C. 1929 med 26 platser.

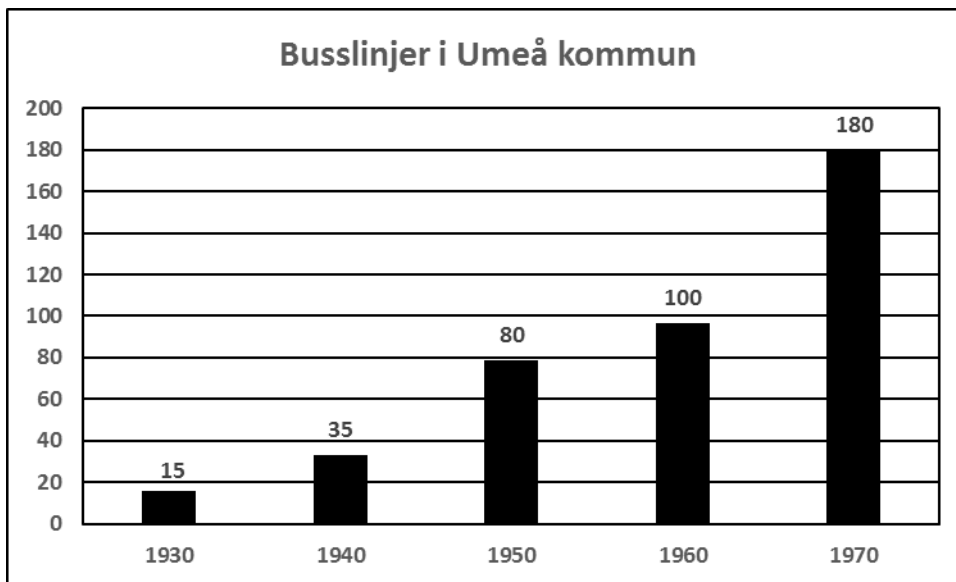
8. Obbola. Handelsbolaget J. G. Lindgren får 1928 tillstånd för trafik på sträckan Umeå - Obbola.

9. Osnäs och Sävar. Johansson & Rönnerbergs Omnibustrafik, Sävar börjar trafikera sträckan Osnäs – Sävar – Umeå 1936. Bussen är en Chevrolet med 22 platser.

10. Taveljö och Rödåsel. Backlunds Omnibustrafik, Taveljö börjar trafikera sträckan Umeå - Taveljö - Rödåsel 1927. Bussen är 1937 en Chevrolet med 25 platser. Oskar Sundströms Omnibustrafik, Flurkmark trafikerar 1937 sträckan Mickelsträsk – Taveljö.

11. Åkerbäck och Bodbyn. Näslunds Linjetrafik, Bodbyn, Sävar börjar trafikera sträckan Åkerbäck - Bodbyn - Umeå 1934. Bussen är en Nach 1930 med 6 platser.

AC 8. Ägare G. A. Johansson, Umeå, 1925-1929.
Källa: Erik Degermans samling, Västerbottens museum.

Omkring 1930

Omkring 1950. AC 272 Scania Vabis. Foto: Börje Göransson.

Omkring 1970

Taxi

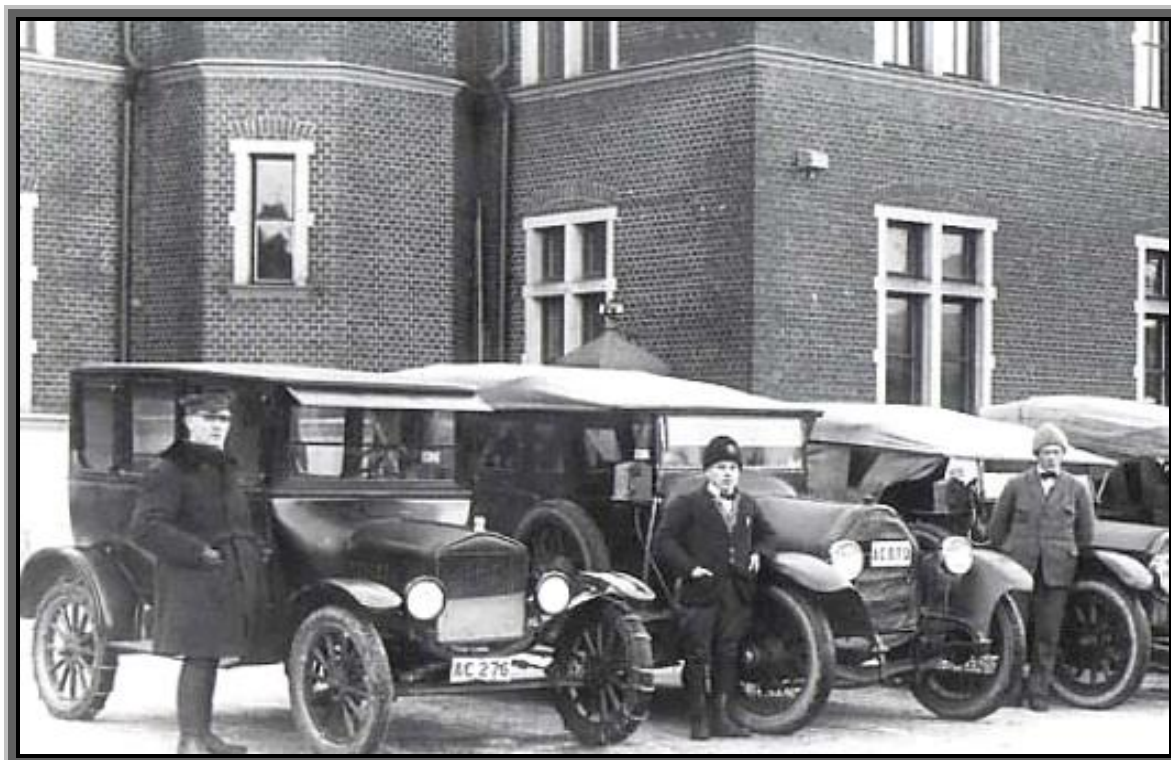
Informationskällor

- Statistiska centralbyrån. *Folkräkningar 1910-1960* och *Statistisk årsbok för Sverige 1923-1945*.
- *Umeå Taxi*.
https://sv.wikipedia.org/wiki/Ume%C3%A5_Taxi (Hämtad 2017-04-22).
- *Umeå Taxi 50 år, jubileumsskrift i ord och bild*. 1980.
- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Företag och företagare – Taxirörelser.
<http://forum.vbm.se/data/texter/pdf/foretag-hist/taxi-o-droskstationer.pdf> (Hämtad 2017-04-22).

Det har inte varit möjligt att åstadkomma någon samlad beskrivning av taxirörelsens utveckling i Umeå kommun. Utvecklingen i Umeå stad framgår ur en jubileumsskrift utgiven av Umeå Taxi. Här är en sammanfattning.

- 1916.** Det finns tio bilar i yrkesmässig trafik.
1930. Den 2 maj bildas Umeå Droskägareförening UPA.

- 1931.** Bilstationer i Umeå går samman i en taxi-station på Skolgatan 56 med en beställningscentral. Det är *Droskstationen* på hörntomten Rådhusplanaden-Nygatan och *Bilstationen* med Odeonbiografens tomt som uppställningsplats. Den tredje bilstationen - *Lillebil* har bilarna uppställda vid hörnet Kungsgatan-Västra Rådhusgatan. De avvaktar med att gå samman med de övriga.
- 1936.** Den 23 september ansluter sig *Lillebil* till den gemensamma organisationen.
- 1936.** Droskägareföreningen flyttar verksamheten till Rådhuset.
- 1939.** Ransonering av bränsle leder till förbud mot resor som rör nöjestillställningar.
- 1946.** Västerbottens läns droskägareförening bildas där Umeå droskägareförening ingår.
- 1952.** Taxistationen får lokaler på Renmarksplanaden.
- 1958.** Kommunikationsradio installeras i taxibilarna.
- 1958.** En taxistation på Teg går samman till en gemensam station för Umeå.
- 1962.** Backens taxi ansluter sig till droskägareföreningen.
- 1973.** Verksamheten flyttar till ny station.

Taxistationen vid Rådhuset

Taxistationen på Renmarksesplanaden

När det inte har gått att finna information om taxirörelsen utveckling inom hela Umeå kommun, visar denna tabell istället antalet personbilar. Uppgifterna utgår från antagande att antalet bilar per 1000 invånare är samma som i hela Västerbotten.

	Landskommunen	Hörnefors	Holmsund	Sävar
1923	70	20	20	20
1925	90	30	30	30
1930	130	40	50	40
1935	140	40	50	40
1940	60	20	20	20
1945	110	30	40	30
1950	410	100	130	100
1955	1 400	280	400	280
1960	2 900	550	780	580
1965	5 100	800	1 300	840
1970	6 600	960	1 700	1 200

Flyg

Informationskällor

- Hugosson, Rolf, 2015. *Umeå stads historia 1950-2010*. Umeå: 2015.
- Olofsfors Bruk – Flygfältet. <http://olofsforsbruk.nu/?om-bruket=flygfaltet> (Hämtad 2017-04-22).
- Statistiska centralbyrån. *Statistisk årsbok för Sverige*. 1914-1971.
- *Umeå Airport*. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f9/Ume%C3%A5_Airport%2C_V%C3%A4sterbotten%2C_Sweden_%289664587280%29.jpg (Hämtad 2017-04-22).

- Westerlund, Lars. *Hundra år av nyheter med Västerbottens-Kuriren*. Umeå: 2000.
- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Allmänt och blandat - Umeå stads historia. <http://forum.vbm.se/data/texter/pdf/umea-stads-historia.pdf>, Hämtad 2018-11-17.

- 1915.** Seminariielektorn och ledamoten i stadsfullmäktige Anna Grönfeldt (1879-1973) föreslår att en flygplats inrättas i Umeå. Fullmäktige beslutar att inte utreda frågan.
- 1939.** Ett krigsflygfält skapas i Olofsfors nära Nordmaling.

1949. Luftfartsverket och kommunen ingår ett kontrakt om mark för en flygplats i Alvik på mark som staden ordnar. Staten ska bygga och driva flygplatsen.

1956. Den 10 juni landar det första flygplanet i Olofsfors med kvällstidningar från Stockholm. Den 2 augusti inleds trafik med passagerare. Staten prioriterar utbyggnad av andra flygplatser varför bolaget Airtaco börjar trafikera flygfältet i Olofsfors. Det är tidningsföretag i Stockholm som vill distribuera kvällstidningar. Resan avverkas på två och en halv timme och kostar 95 kronor.

1957. Linjeflyg börjar flyga Bromma-Midlanda-Olofsfors med sex avgångar per dag. Invigning sker den 18 maj.

1959. Riksdagen beslutar om en flygplats i Umeå.

1961. Den 10 november inleds trafiken från flygplatsen i Alvik varvid trafiken till Olofsfors upphör.

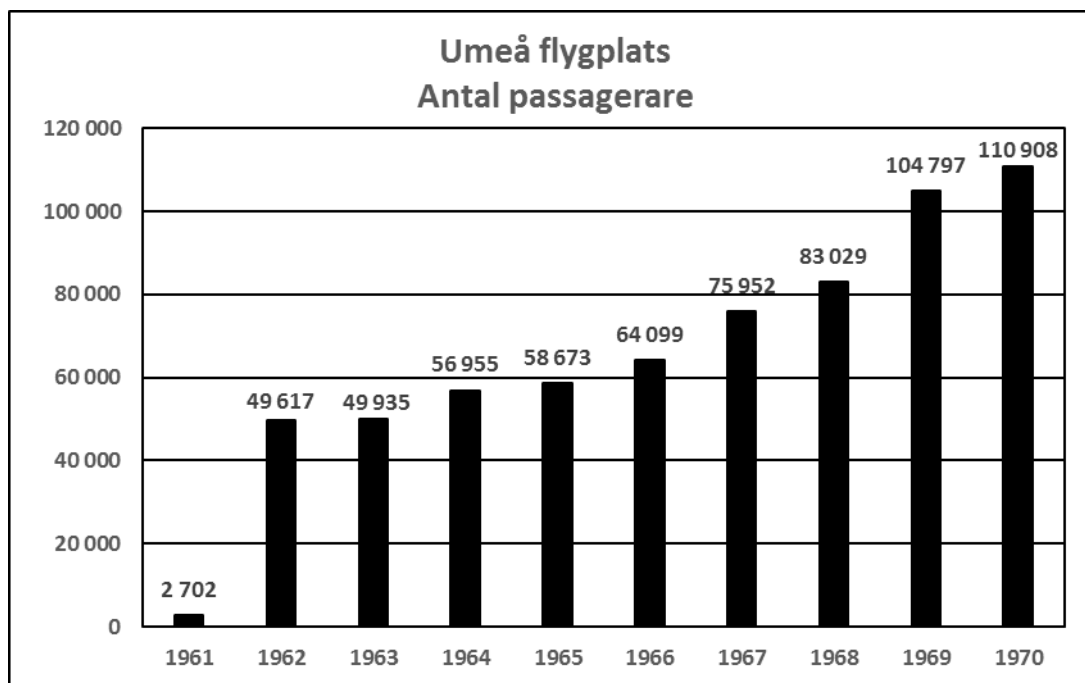
1962. Den 28 maj inviger kommunikationsminister Gösta Skoglund Umeå flygplats.

Flygplatsterminalen i Olofsfors

Umeå flygplats på 1960-talet

Telefon

Informationskällor

- Björkman, Anders och Sundin, Bo. *Västerbotten genom tiderna*. Acta Bothniensia occidentalis 34. Umeå: 1987.
- Televerket. *Sveriges officiella statistik*.
- *Tidskriften Västerbotten*, 2002:3. Tidskrift producerad av Västerbottens museum för Västerbottens läns hembygdsförbund. Umeå.
- *Västerbottens-Kuriren* 2017-07-20.
- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Allmänt och blandat - Umeå stads historia. <http://forum.vbm.se/data/texter/pdf/umea-stads-historia.pdf>, Hämtad 2018-11-17.

1880. I slutet av 1880-talet inrättas en telefonlinje mellan sågverkskontoret och brädgården i Holmsund.

1890. I slutet av 1800-talet upprättas lokalt nät i Umeå. 1890 finns telefonförbindelse från Umeå österut till Holmsund och Tavle samt västerut till Baggböle.

1893. Den 16 maj blir en telegrafstation klar i Holmsund. Telefonkontakt med Umeå var nu möjlig mellan kl. 07 och 21.

1896. Rikstelefonförbindelser med Sundsvall och Piteå upprättas.

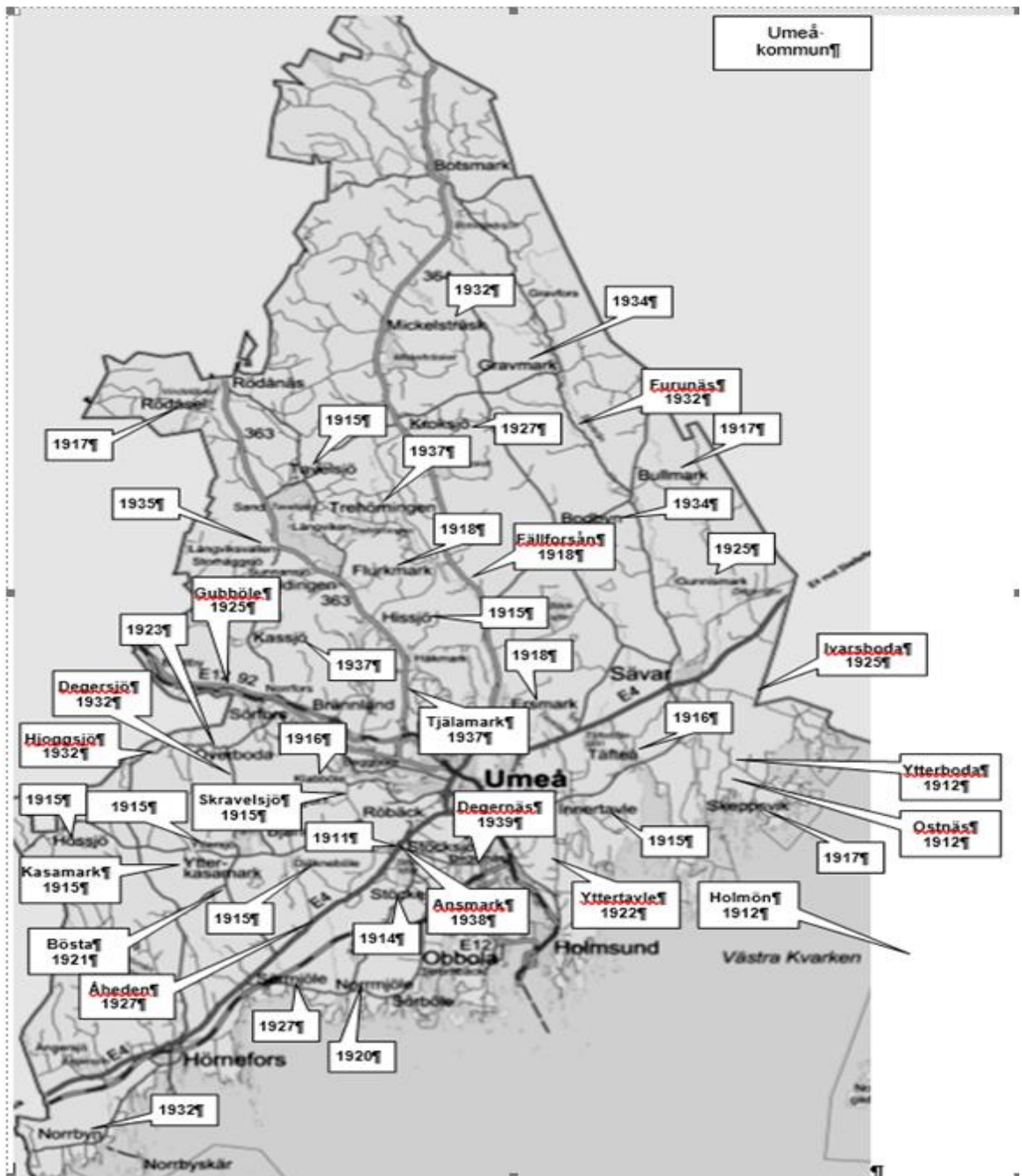
1902. Det finns telefonförbindelse till Stockholm. 1901-1902 uppförs byggnaden i korsningen Storgatan-Vasagatan för Riksbanken, Telegrafverket och Postverket.

1910. Det finns 516 abonnentledningar i Umeå

Telefonväxlar. Kung. Telegrafstyrelsens årliga statistikrapporter finns från 1911. Då har telefonväxlar inrättats i Brännland, Holmsund, Hörnefors, Obbola, Röbäck, Sävar, Umeå och Västerhiske. Från 1916 inrättas telefonväxlar inom Umeå kommun enligt sammanställningen nedan.

På 1920-talet börjar automatisering av telefonväxlarna. När telefonerna i Umeå automatiseras 1960-02-28 omfattar det även de byar som är **markerade med fet stil** i sammanställningen. Det har inte gått att klarlägga när växlarna automatiseras i de övriga byarna. Det har åtminstone skett efter 1939 men kanske även tidigare. Automatiseringen i Västerbotten fullbordas med Sorsele år 1971.

År	Byar
1911	Stöcksjö
1912	Holmön , Ostrnäs och Ytterboda
1914	Stöcke
1915	Djäkneböle, Hissjö , Hössjö, Innertavle , Kasamark, Skravelsjö, Tavelstö och Yttersjö
1916	Klabböle och Täfteå
1917	Bullmark , Rödåsel-Ytterrödå och Skeppsvik
1918	Ersmark, Flurkmark och Fällforsån
1920	Norrmjöle
1921	Bösta
1922	Yttertavle
1923	Överboda
1925	Gubböle, Gunnismark och Ivarsboda
1927	Kroksjö, Sörmjöle och Åheden
1932	Degersjö, Furunäs , Hjöggssjö, Mickelsträsk och Norrbyorten
1934	Bodbyn, Gravmark
1935	Långviksvallen
1937	Kassjö, Tjälamark och Trehörningen
1938	Ansmark
1939	Degernäsby

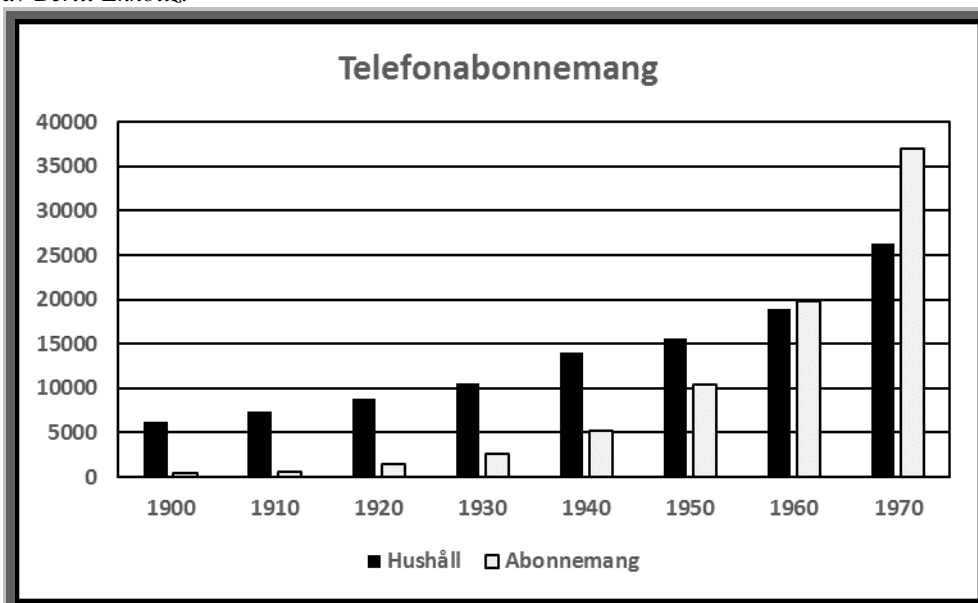
Elly Karlsson vid telefonväxeln i Bullmark.

I före detta Riksbankens hus, i hörnet av Vasagatan och Storgatan, ligger Televerkets lokaler - en av stadens största kvinnliga arbetsplatser - där alla telefonsamtal kopplas. I förgrunden till vänster sitter vaktföreståndarinnan som kopplar "interurbansamtal" - då man får två ringsignaler för inkommande samtal. Foto i januari 1960.

Det allra sista manuella samtalet i telefonstationen kopplas av fröken Sonja-Britt Jansson den 29 februari (en skottodag!) 1960 kl. 06.00. Därefter får vi slå den så kallade petmojen eller fingerskivan själva. Foto av Bertil Ekholtz.

Diagrammet visar utvecklingen i det område som nu är Umeå kommun. Det är en bearbetning av uppgifter om Sverige och länet hos Statistiska Centralbyrån – SCB och Televerket.

Radio och TV

Informationskällor

- *Programtablåer 1925, 1929, 1934, 1941, 1945, 1950... - 78-varvare*. <http://78-varvare.atspace.cc/tabla.htm> (Hämtad 2017-02-16).
- Televerket. *Sveriges officiella statistik*.
- *Tidskriften Västerbotten, 1995:1*. Tidskrift producerad av Västerbottens museum för Västerbottens läns hembygdsförbund. Umeå.
- Westerlund, Lars. *Hundra år av nyheter med Västerbottens-Kuriren*. Umeå: 2000.

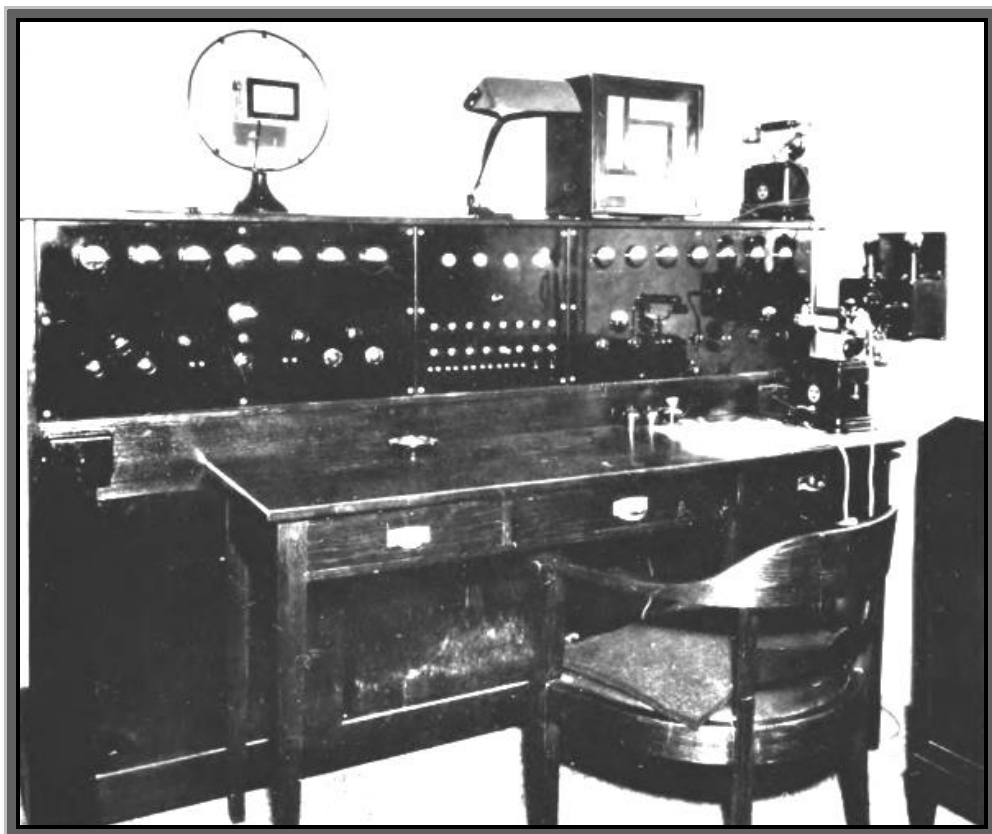
Det allra första public service-programmet som sänds i Sverige är en högmässa från Jakobs kyrka i Stockholm, kl. 11.00 den 1 januari 1925. Men redan kl. 10.55 börjar sändningen då hallåmannen Sven Jerring - en av Radiotjänsts första tre anställda - påannonserar vad som komma skulle.

- 1923.** Allmänheten i Umeå får en inbjudan till demonstration av radiomottagning. Den misslyckas då mottagarantennen har lossnat och hamnat på marken.
- 1924.** Av länets 66 radiomottagare finns åtta i Umeå och sex i Holmsund.
- 1924.** Den 22 oktober bildas Umeå Radioklubb. I ett uttalande undertecknat av 104 personer ansöker man om att få en statlig rundradiostation. Det blir avslag men det blir istället bifall till en ansökan om att få bygga en station i egen regi. Sändarens effekt är 0,2 kW och på taket finns en 18 meter hög antennmast.
- 1925.** Den 6 november börjar radiostationen att sända program från brandstationen i Moritzska gårdens gårdshus i kvarteret Idun. Man börjar sända cirka femton timmar riksprogram per vecka som sedan utökades till fyra timmar varje vardag. Även lokala program sänds i viss utsträckning.
- 1926.** Den 28 mars sänder Umeå Radioklubb det invigningsprogram som återges nedan.

- 1929.** En ny station byggs på brandstationens vind.
- 1935.** Staten övertar stationen och radioklubbens verksamhet upphör. Kungl. Telegrafverket tar en ny station i bruk i verkets lokaler på Vasagatan 6. Sändarens effekt ökar nu till 1 kW. En 3-trådig T-antenn är uppspänd mellan en 35 meters fackverksmast på flickskolans tomt och en 15 meters stagad mast på telegrafverksbyggnadens tak.
- 1954.** En studio med kontrollrum inrättas i det nya stadsbiblioteket på Kungsgatan.
- 1955.** En ny radiokanal, P 2 börjar sända som dock inte når alla.
- 1960.** Den 1 mars börjar P 2 att sändas från en mellanvågssändare på Ön. Den är helautomatisk och ingen tekniker måste finnas som sköter sändningarna. Antennen är en fristående triangulär 41 meter hög fackverksmast. Den är försedd med en antennförlängning som består av tre kopparlinor förlagda på isolatorer längst mastens ena sida. Effekten är 150 W.
- 1960.** Den 4 augusti ser man den första testbilden från TV-sändaren på Granlundsberget i Vännäs. Den 15 augusti ser man TV-program första gången. Sändarnas effekt är 50 kW. 23 augusti börjar Vännäs att även sända radions P1 och P2 på FM. Sändningarna på mellanvåg från Ön fortsätter.
- 1962.** Den 17 mars börjar regionala sändningar för Västerbotten och programmen utökas till en tredje radiokanal. P 3.
- 1967.** Den 8 augusti börjar TV-sändningar i färg.
- 1969.** Den 15 oktober börjar TV 2 att sändas.
- 1970.** Den 14 december bedrivs verksamheten från ett nytt radiohus på Mariehem.
- 1974.** Den 13 januari upphör sändningarna från de båda på AM-sändarna.
- 1977.** Den 14 februari startar Radio Västerbotten i Tullkammaren.
- 1981.** Radio Korsvåg startar i Västerbotten som en av landets första närradiostationer.
- 1993.** En fjärde radiokanal, P 4 börjar sända och lokalradion får egen kanal. Det sker en utbyggnad av radiohuset på Mariehem.

I brandstationens vaktrum (1) finns den första sändaren i Umeå 1925-1929. Sedan brandkåren motiverats blir foderrummet på vinden (2) ledigt och inreds till lokaler för radioklubbens verksamhet 1930-1935. Brandstationen ligger då i Moritzska gårdens gårdshus i kvarteret Idun. Foto i Västerbottens museum.

Kontrollbord med förstärkare, sockerbitsmikrofon, grammofon m.m. vid Umeå rundradiostation 1930-35. Foto i Västerbottens museum.

Utsändning från kyrkan kl 8-9.15 em

Tal av ordföranden i Umeå Radioklubb, Översten R. von der Lancken

Tal av Landshövding N.G. Ringstrand

Körsång av Umeå Sångarförbund under anförande av Musikhandlare Thure Melander:

- 1) Norrland – W. Stenhammar
- 2) Natten er saa Stille – H. Kjerulf

Kantat vid Umeå stads 300-årsjubileum, dikt och tonsättning av W. Peterson-Berger

Recitation av texten – Kand. Curt Berg.

Kantaten under anförande av Musikhandl. Thure Melander och Musikdirektör Nils Höglund samt under medverkan av Kungl. Västerbottens Regementes och Kungl. Norrlands Dragonregementes musikkörer, Umeå Sångarförbund, Seminariekören.

Solister: Madame A. Skilondz, Herr Hugo Hammarström.

Obligatviolin: Herr Göte Granström.

Vid orgeln: Musikdirektör A. Nordwall.

Vid pianot: Fröken A. Svenonius.

Kl 9.15 Dagsnyheter m.m.

Utsändning från studion:

Militärmusik av Kungl. Norrlands Dragonregementes musikår under anförande av Musikdirektör Eck:

- 1) Intet är som väntans tider
- 2) Vid lars-mäss – W. Peterson-Berger
- 3) Norrlands Dragonregementes marsch

Föredrag om Västerbotten – Kandidat Curt Berg.

Solosång av fru Caroline Henning. Vid flygeln: Fru Louise von Boisman.

- 1) Stjärnklart – Josephson
- 2) Längtan till havet – Josephson

Solosång av Kapten K. Kinch. Vid flygeln: Kandidat Curt Berg.

- 1) Folkvisa – Söderman.
- 2) Selinda och Leander – W. Peterson-Berger

Militärmusik av Kungl. Västerbottens Regementes musikår under anförande av Musikdirektör N. Höglund

Skandinavisk Suite – Fredriksen.

- 1) Högt uppe bland bergen
- 2) Bonddans
- 3) Trolldans
- 4) Vikingarns intåg
- 5) Västerbottens Regementes marsch – Mazzack

Invigningsprogrammet vid Umeå Radioklubbs första sändning den 28 mars 1926.

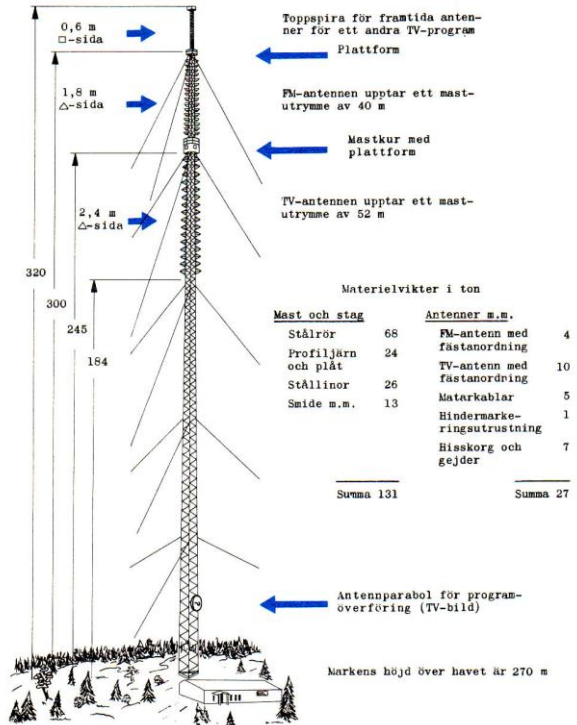

TV-sändaren i Vännäs börjar sända 1960. Effekten är 50 kW.

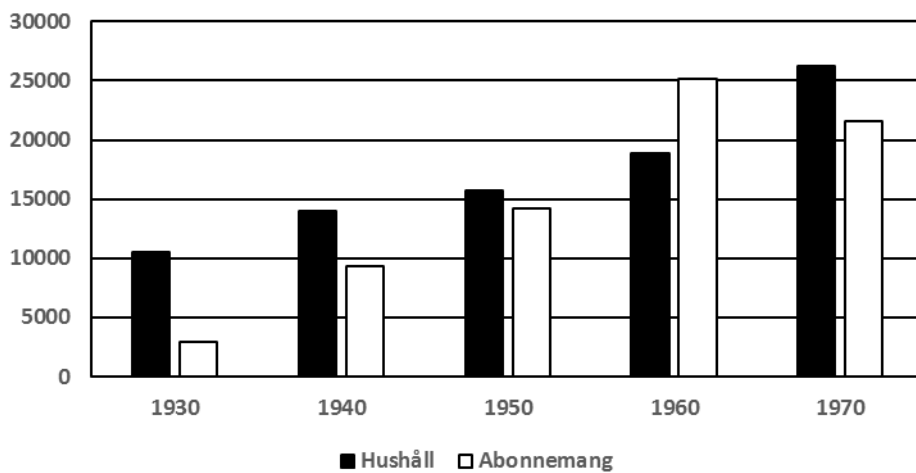
ANTENNANLÄGGNING

Mast

Masten är 320 m hög, av fackverkskonstruktion samt stagad i tre riktningar. Den är utformad för att uppbära speciella antennenordningar för TV och FM-ljudradio, vilka matas med särskilda, inuti masten förlagda kablar.

Radio- och TV-licenser

Diagrammet visar utvecklingen i det område som nu är Umeå kommun. Det är en bearbetning av uppgifter om Sverige och länet hos Statistiska Centralbyrån – SCB.

*Kristallmottagare från 1925.
Apparaten behöver ingen
ström!*

*Radio med elektronrör från slutet av
1940-talet.*

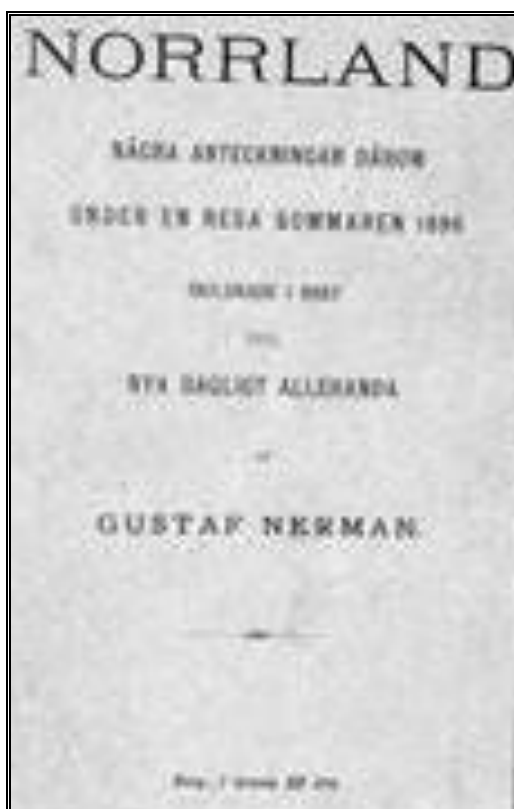
*Transistorradio från 1980-
talet.*

Sändningstid per dag

År	Tid
1929	7 timmar 30 minuter
1934	7 timmar 35 minuter
1941	12 timmar
1945	12 timmar
1950	12 timmar 35 minuter
1955	17 timmar 55 minuter
1960 P1 och P2	23 timmar
1960 TV	2 timmar 15 minuter
1970 P1, P2 och P3	Cirka 50 timmar
1970 TV1	4 timmar 30 minuter
1970 TV2	4 timmar 30 minuter

UMEÅ OCH HOLMSUND 1896 – EN RESEBERÄTTELSE

En intressant beskrivning av norra Sverige vid sekelskiftet finns att läsa på Internet efter sökning med orden *Holmsund Gustaf Nerman*. Anteckningar från en resa med s/s Njord längs Norrlandskusten är sammanställda i en skrift med titeln *Norrland – Några anteckningar därom under en resa sommaren 1896 skildrad i brev till Nya Dagligt Allehanda af Gustaf Nerman*.

Gustaf Nerman (1827-1913) är väg- och vattenbyggnadsingenjör som utger ett stort antal skrifter inom sitt kunskapsområde. Här återges avsnittet om Nermans besök i Umeå och Holmsund.

I turlistan finnes visserligen uppgifvet, att ångbåten går in till Umeå, men detta är dock icke förhållandet. Umans ringa vattendjup, endast 2,8 m., lägger nämligen därför hinder i vägen, hvarför alla mera djupgående fartyg, och bland dem således äfven Niord, måste stanna vid Holmsund, som ligger vid älfmynningen 12 km. från staden, med vilken en liflig förbindelse likväl uppehålles af mindre ångbåtar.

Uman är en väldig älf med ett vattenområde af icke mindre än 39,340 kv.-km., hvilket således är lika stort som Ljungans och Indalsälvens sammanlagda områden. På dess norra strand ligger Umeå, hvarest redan Johan III och Karl IX voro betänkta på att anlägga en stad, men hvaraf en verklighet blef först 1622 under Gustaf II Adolfs tid.

I likhet med de andra norrländska städerna uppbrändes han af ryssarna 1720, efter hvilken ödeläggelse den endast långsamt repade sig, hvar till icke minst bidrog det mellan åren 1636 — 1765 rådande s. k. bottniska handelstvånget, innehållande förbud för de norrländska städerna att idka sjöfart på utlandet. Men icke nog därmed. Först 1799 fick Umeå rättighet att idka handel med länets alla socknar, en dittills endast till de närmast liggande förunnad rättighet. En följd här af samt af de föröfrigt välmenande, men icke desto mindre för landets uppblomstring hinderliga författningar, som under den s. k. Frihetstiden gjorde sig gällande, blef den, att Umeå, i likhet med alla svenska städer, endast långsamt utvecklade sig. Folkmängden var därstädes 1800 endast omkring 1,000 personer, och ännu 1860 hade den icke ökats till mer än 1815, ehuru sågverksrörelsen redan då börjat komma i gång. Därefter gick det något raskare, så att folkmängden uppgick 1890 till 2,982 och 1895 till 3,450.

Den 25 juni 1888, eller samma dag Sundsvall afbrann, ödelades äfven Umeå till 3/4 af en eldsvåda, men har sedan dess rest sig i föryngrad

och förskönad gestalt med breda regelbundna gator och esplanader. Det nya rådhuset och sjömanshuset, båda byggda i en ädel stil, äro storartade; och den på en behärskande höjd uppförda nya kyrkan är en särdeles vacker arkitektonisk företeelse med täckande ytor af svartglaseradt tegel, hvarigenom det prål, som de hvita ytorna framkalla på Sundsvalls kyrka, har förekommit. Förbindelsen mellan staden och den motsatta stranden upprätthålles af en 1863 på stenpelare byggd bro med 10 spann, hvaraf de 8 mellersta hafva 30 ' m. spännvidd. Ursprungligen voro dessa spann af trä, men äro nu af järn eller stål. Denna bro kostade, då den uppfördes med träspann, 115,000 kr.

Staden är omgifven af en jämn och vidsträckt nejd, som sträcker sig ända till Vännäs med en god, men i allmänhet mindre väl skött, jord.

Det var i Umeå, som von Döbeln den 8 oktober 1809 upplöste och hemförlofvade spillrorna af den förenade svensk-finska armén. På platsen för denna historiska tilldragelse -- numera kallad »Döbelns park» — restes sedermera ett monument med Döbelns bild och en lämplig inskrift. Sägner om de otroliga lidanden Umeå med kringliggande landsbygd utstod 1809, då ryssarna därstädes voro herrar, fortleva än. Det vore skäl till att någon ung begäfvad man genom forskning i därvarande arkiv toge, på sätt Englund gjorde 1853 i Ragunda, reda på saken, hvarigenom nu lefvande, för hvilka allt detta är endast en saga, finge veta, hvad det vill säga att icke vara rustad till krig. En sådan skildring skulle helt säkert dock icke öfvertyga s.k. försvarsnihilister, fredskapuner och dylika välmenande, men beklagligen kortsynte män, hvilka anse Sverige icke vara i stånd till att kunna försvara sig, hvarför några penningar icke böra därpå offras. De lefva på gamla minnen, då allting var fattigt här i landet. På dem kan tillämpas Napoleons kända uttryck om Bourbonerna, »att ingenting hafva lärt, men icke heller någonting glömt». Sverige är numera på god väg att blifva ett rikt land, och kan således göra någonting för sitt försvar.

Umeå besöktes 1894 af 574 ankommande och afgående segelskepp med 20,336 ton, af hvilka endast 20 med 1,314 ton kommo från och gingo till utlandet. Ångfartygens antal samma år var 1,984 med 113,549 ton, hvaraf icke ett enda från eller till utlandet.

Vida lifligare är det däremot i stadens uthamn vid Holmsund, som 1894 besöktes af 194 segelfartyg med 62,496 ton och 1,028 ångfartyg med 336,317 ton. Af plank och bräder utskeppades från Umeå distrikt, 1895, tillsammans 46,162 standard.

Tulluppbörden i Umeå var, 1894, 115,475 kr. och således större än den i Söderhamn.

Sedan jag besökte staden, har bibanan från Vännäs på Norra stambanan till Umeå blifvit byggd. Denna skall dock icke sluta där, utan fortsätta ända ut till Storsandskär, en ö, belägen ungefär halfvägs mellan staden och Holmsund, och hvarifrån älfven är afsedd att uppmuddras till 5,4 m. djup, lavarernå! (??) därofvan upp till staden meningen är att på dess bekostnad bereda i älfven ett vattendjup af 3,6 m. Storsandskär, dit järnvägen skall ledas på en bank öfver en af älfvens grenar, erbjuder en ovanligt jämn och för brädgårdar lämplig plats; men en annan fråga är, huruvida den har tillräcklig höjd för att icke vid höga vattenstånd öfversvämmas. För staden skulle det helt säkert vara fördelaktigast om för brädgårdarna kunnat beredas plats närmare densamma, och älfven i sammanhang därmed uppmuddras till det större djupet.

Uppenbart är emellertid, att Umeå bör af nämnda bibana kunna förvänta sig icke så få fördelar, dels därför att Umans och Vindelns dalgångar äro rika på skog och hafva stora odlingslägenheter, dels ock emedan på hela sträckan mellan Luleå och Örnsköldsvik blir bibanan från Vännäs till Umeå den enda.

Under vistelsen i Umeåtrakten hade jag slagit mig ned på Holmsund, där jag varit förut och af hvars förvaltare, hr B. Helleberg, den jag känt sedan mera än 20 år tillbaka, många tillförlitliga uppgifter kunde erhållas.

Holmsunds såg, som helt nyligen sålts af James Dickson & C:o för omkring 2,800,000 kr. till ett konsortium i Sundsvall, hvori hr G. P. Braathen är själen, brann ned fullständigt med undantag af boningshusen samma dag som Umeå. Den är nu fullständigt återuppbyggd med alla nutidens förbättringar, hvarför en redogörelse därför icke bör illa upptagas, och detta så mycket mera, som sågen antagligen är en bland de bäst ordnade i det öfre Norrland.

Holmsund ligger på Umans norra strand omkring 6 km. från hafvet, hvarifrån finnas två inlopp, nämligen ett väster och ett öster om Bredskär, hvaraf det västra begagnas. Detta är mycket smalt och medgifver icke fartyg, med större djupgående än 6,8 m., att nu gå där fram. Vattendjupet i det östra uppgifves däremot vara större; men okänt är, hvarför detta icke är utprickadt. För sjöfarten skulle denna led vara bättre än den, som begagnas, alldenstund vattendjupet där innanför upp till Holmsund är minst 7,13 m.

Sågen, som är byggd af ingenjören K. Qvarnström, innehåller 7 ramar och 2 kantverk, hvilka, likasom den 100 hästkrafter starka ångmaskinen, äro tillverkade af J. & C. G. Bolinder. Dessutom finnas i en särskildt byggd två hyfvelmaskiner, tillverkade af Jensen & Dahl i Kristiania.

Sågverket kan åstadkomma en årlig tillverkning af 8,000 a 9,000 standard, hvaraf 3,000 kunna hyflas. Tillverkningen har dock aldrig varit större än 8,268 standard sågad vara, hvaremot hyvlingen växlat mellan 1,500 och 2,000 standard. Därifrån skeppades år 1895 förutom 809 kb.-fn. splittved, 5,210 standard, hvaraf 2,229 voro hyflade och de enda i hela distriktet.

För trävarornas forslande mellan verkstäderna och brädgården finnas järnvägsspår i alla tänkbara riktningar. Ett sådant, men ganska bredt, finnes äfven längs den utanför vinterns timmerupplag byggda kajen med en flyttbar så kallad timmerbock, medels hvilken, genom ett sinnrikt anordnad! och med ångkraft drifvet maskineri, timret drages upp ur älven och lägges i ända till 10 m. höga vältor. De höga och ljusa, med elektrisk belysning försedda verkstadsrummen vittna om smak och omtanke vid anläggningen. Bland annat kan antecknas, att öfver hyfvelmaskinerna finnas sugfläktar anbragta, hvarigenom det fina, för arbetarnas hälsa skadliga, trädamm föres ut i fria luften. Elektrisk belysning finnes för öfrigt på brädgårds- och kolspåren, vid lastningsplatsen samt i kontoret och förvaltarestaden.

Vid en anläggning af så eldfarlig beskaffenhet, som denna och andra dylika, bjuder försiktigheten att hastigt kunna dämpa en uppkommande eldsvåda, hvilken, om den får öfverhand, ödelägger allt på några få timmar. Hus, maskiner och lager äro visserligen brandförsäkrade till sitt fulla värde, men genom en sådan olycka uppstår afbrott i rörelsen under ett års tid, hvilket är en stor förlust, hvarför ersättning icke genom försäkring kan beredas.

Till förekommande af dylika olyckor äro särskilda anordningar vidtagna, ty icke nog med att till den ångmaskin, som drifver den ganska väl utrustade mekaniska verkstaden, kan kopplas en med slangar försedd tryckpump, därjämte finnes i stora eldstadsrummet en särskild eldfast afdelning med en fast ångspruta, som, tillverkad vid Ludvigsbergs verkstad i Stockholm, gifver 2,500 liter vatten i minuten. Den drifves af den stora ångmaskinen, som är i oafbruten gång natt och dag under veckans arbetsdagar. För att emellertid icke behöfva därpå vara beroende, har nämnda spruta äfven sin egen ångmaskin.

Allt, från det stora till det lilla, är till minskning af arbetskraft och förekommande af olycka utmärkt väl genomtänkt. Det hela länders ofvan nämnde ingenjör till stor heder.

Sågverksrörelsen vid Holmsund är icke äldre än sedan 1885, då den flyttades dit från Baggböle vid Uman, 8 km. från Umeå, men bedrefs ursprungligen vid det af James Dickson & C:o 1848 inköpta Norrfors, som äfven ligger vid Uman, 20 km. från staden, från hvilka verk planken flottades till Holmsund, där den upplades och fick torka i och för skeppning.

Timmertillgången vid Norrfors var ursprungligen grundad på så kallad »privilegerad stockfångst» från de oafvittrade, staten tillhöriga skogarna, hvilket sätt då var det enda att till nytta för staten och den enskilde kunna framkalla någon sågverksrörelse med större omfattning. För denna stockfångst erlades »stubbören», ett i Norrbottens läns markegångstaxa begagnadt uttryck, och är en efter antalet fällda träd beräknad afgift, som erlægges dels af ett antal äldre privilegierade sågverk, dels ock af befolkningen för, efter länsstyrelsens pröfning, medgifven rätt till afverkning å kronoallmänning. Stubbafgiften utgick med tio å fjorton öre per träd.

Omkring 1850 erhöles tillstånd att försåga privilegietimret vid Baggböle, som då ombyggdes, och samtidigt därmed anlades lastplatsen vid Holmsund. Sedan den privilegierade stockfångst Baggböle ägt på nedre landet blifvit, genom med staten träffadt aftal, begränsad till ett område af 11,306 hektar, hvaraf 4,786 impedimenter, med skyldighet att afverka de fullmåliga träden inom den 25 februari 1899, då den skall till staten öfverlämnas, har rättigheten att försåga dem vid Holmsund, dit öfverflyttats, då nämnda sågverk anlades och det vid Baggböle nedlades.

På strömmrensningar i Uman hafva James Dickson & C:o under åren 1851 — 1884 nedlagt en sammanlagd kostnad af omkring 680,000 kronor. Under samma tid hafva öfriga sågverksägare fått för samma ändamål vidkännas en utgift af omkring 240,000 kronor. Flottningskostnaden för hvarje stock uppgår till omkring fyrtio å femtio öre.

Vid Holmsund ligga äfven två andra mycket stora sågverk, Obbola och Sandvik, hvilka, 1894, skeppade det förra 10,666 och det senare 8,813 standard.

INFORMATIONSSÖKNING OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Informationssökning

Biografiska uppslagsverk
Dagstidningar
Folkräkning år 1900
Folkrörelsearkivet Västerbotten, arkiv och bibliotek
Forskningsarkivet vid Umeå universitet
Fotoarkivet vid Västerbottens museum
Företagsarkivet Westerbotten
Internet, sökning med Google
Internet, Google Earth
Kulturarv Västerbotten, en databas på Internet
Landsarkivet, Härnösand
Lantmäteriet, Umeå
Libris, bibliotekskatalog
Nationella arkivdatabasen - NAD
Riksarkivet
Sondera, en sökfunktion på Internet
Stadsbiblioteket i Umeå, dels allmänt dels särskilt i all aktuell litteratur i avdelningen *Rötter*.
Stadsarkivet i Umeå
SVAR, Svensk arkivinformaton
Svensk Industrikalender
Sveriges Handelskalender
Umeå 1314-2014 – 100 berättelser om 700 år, en bok
Umeå sockens historia, en bok
Umeå stads historia, en bok
Västerbottens museums Umeå-rum, tidningsurklipp, bibliotek och kartor
Västerbotten, skrifter utgivna av Västerbottens museum
Västerbottens industrihistoriska arv, en skrift

Källförteckning

- AB Grisbacka Möblers – 50-årsjubileum. *Västerbottens-Kuriren*. 1971-09-16.
- Advect Packing Umeå. *Om oss*. <http://www.advect.se/om-oss> (Hämtad 2017-01-24).
- Almberg, Ulrik. *Banstugor och järnvägsstationer 5:e distriktet. Stambanan Långsele-Boden samt östra tvärbanor*. 2007.
- Andersson, Berit, Löfgren, Maria, Rathje, Lilian och Sundström, Susanne. *Dokumentation längs Botniabanan Västerbotten*. Västerbottens museum/uppdragsverksamhet. Umeå: 2005.
- Ahnlund, Mats, Brunnström, Lasse, Eriksson, Karin och Vikström, Eva. *Äldre industrier och industriminnen vid Umeälvens nedre del*. Umeå universitets konstvetenskapliga institution, 1980.
- Björkman, Anders och Sundin, Bo. *Västerbotten genom tiderna*. Acta Bothniensia occidentalis 34. Umeå: 1987.
- Bonnedahls Smides & Mekaniska Verkstad K/B E. A. *Västerbottens-Kuriren*. 1972-12-14.
- Borgegård, L-E, Bunte, R och Graunitz R, 1982. *Degerfors – Vindeln. En norrländsk kommun i ekonomisk utveckling 1800-1980*. Lund: 1982.
- Byggnadskontoret. *Karta över Umeå stad 1937 sammanställd efter tillgängliga kartor*. Umeå: 1937.
- Edlund, Lars-Erik, Haugen, Susanne, Olsson, Lars-Gunnar och Tedebrand, Lars-Göran. *Umeå 1314-2014 – 100 berättelse om 700 år*. Artos & Norma bokförlag, Skellefteå och Johan Nordlander-sällskapet, Umeå: Umeå: 2013.
- Energimyndigheten. *Sveriges elproduktion 1900-2008*. 2015-04-19. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sveriges_elproduktion_1900-2008.gif (Hämtad 2018-12-15).
- Fabriken i Umeå. *Fabrikens historia*. <http://www.fabriken-umea.se/hem/fabrikens-historia/> (Hämtad 2017-01-07).
- Fahlgren, Karl. *Blad ur Sävar sockens historia*. Umeå: 1973.
- Fahlgren, Karl. *Umeå sockens historia*. Umeå: 1970.

- Fakta om Fartyg. <https://www.faktaomfartyg.se/> (Hämtad 2017-04-21).
- Falck, Börje och Nielsen, Harald. *Omni-bustrafiken och linjetrafiken med lastbilar i Sverige*. Stockholm: 1938.
- *Fem decennier av skogsmekanisering, från ambitiösa innovationer till högteknologiska skogsmaskiner*. (1961-2011). Komatsu Forest. 2011.
- Folkrörelsearkivet i Västerbotten. *Umeå flottningsförenings arkiv*.
- Fritzdotter, Birgitta. *Vattenspeglings från gamla Umeå till 2015*. Umeå Vatten och Avfall AB. Umeå: 2015.
- Företagsarkivet Västerbotten. *Protokoll från Sofiehems Trävaru AB*.
- *Generalstabens karta över Sverige, del 63/64 Umeå/Holmön*, 1902.
- Grundström, Ansgar. (Cirkelledare). *Dokumentation av minnen från Sofiehem och Gimonäs*. Anteckningar från en studiegrupp med gamla Sofiehemsbor. Umeå:1986.
- Grundström, Ansgar. *Från Gäddträsket till Västerfjärden. Flottningens och flottningsarbetarnas villkor i Umeälven*. Ammarnäs: 1989.
- Hellgren, Martha. *Busstrafiken och dess initiativtagare. Samhälls- och trafikutveckling i Västerbottens län 1900-1940*. Umeå universitet, ekonomisk historiska institutionen. Umeå: 1996.
- Hellgren, Martha. *Från offentlig till privat styrd busstrafik. En studie över busstrafikens utveckling i Västerbottens län 1940-1988*. Umeå universitet, ekonomisk historiska institutionen. Umeå: 2005.
- *Historik över Gösta Nyströms Karosserifabrik och Volvo – Umeverken*. <http://forum.vbm.se/data/texter/pdf/foretag-hist/historik-over-gosta-nystroms-och-volvo-umeverken.pdf> (Hämtad 2017-05-02).
- Holmquist, Gustaf. *Konsten att tjäna pengar åt andra – åt alla*. Umeå: 1992.
- *Holmsunds AB*. 2018-10-30. https://sv.wikipedia.org/wiki/Holmsunds_AB (Hämtad 2018-12-17).
- Hugosson, Rolf, 2015. *Umeå stads historia 1950-2010*. Umeå: 2015.
- *Hvar 8 dag, Illustrerad veckotidning*. 1911-06-11.
- JIT Mech – Om JIT Mech- Historik. <http://jitmech.se/historik/> (Hämtad 2018-09-09).
- Johannisfors bruk. https://sv.wikipedia.org/wiki/Johannisfors_bruk (Hämtad 2019-01-15).
- Johnson, Lars. Sidor om bogserbåtar. <http://www.tugboatlars.se/Tugboatlars.htm> (Hämtad 2017-04-21).
- Jonsson, Erik och Wennebro, Torbjörn. *En samlade kraft – Norra Skogsägarna 75 år*. Umeå: 2008.
- Järnvägmuseet. Bandelar i Nummer-ordning – Samlinsportalen. 2015-05-01. <http://www.samlingsportalen.se/bandata/bandelsdata/Baslista/Alla/bd047.htm> (Hämtad 2018-12-14).
- Kommerskollegium. *Sjöfart. Berättelser för åren 1900 och 1930*. Stockholm.
- Larsson, Olle. 1994. *Centraltryckeriet 60 år 1934-94*.
- *Laxen Specialnät AB, specialister på nät sedan 1948*. <https://www.laxen.com/> (Hämtad 2018-09-09).
- Lidman, Sara. *Nabots sten, sidan 142*. Stockholm: 1981.
- Lindgren, Ivan. *Ungt par på 1930-talet*. 1995
- Lindmark, Gustaf, *Botulfssagan, människoöden och händelser i Botsmarksbygden från medeltid till nutid*. Botsmarks bygdegårdsförening. Umeå: 2008.
- Länsstyrelsen i Västerbotten och Skellefteå museum. *Västerbottens industrihistoriska arv*. 2003.
- Martinsson, Harry. *Diktsamlingen Natur, sidan 138*. Stockholm: 1934.
- Mitchell, Brian R. *European Historical Statistics 1750-1970*. London: 1978.
- Nerman, Gustaf. *Norrland – några anteckningar därom under en resa sommaren 1896*. Stockholm: 1897.
- Nilsson, Bo. *Sofiehems träsliperi: en etnologisk undersökning av arbetet på en pappersmassefabrik*. Etnologiska institutionen, Umeå universitet. Umeå: 1992.
- *Norrbyuskär*. 2018-03-26. <https://sv.wikipedia.org/wiki/Norrbyuskär> (Hämtad 2017-01-14).
- Nyblom, Gösta. *Sveriges Privata Företagare – Norrland*. Uppsala: 1943.
- *Nyhet(s)bladet – Socialdemokraterna*. <http://www.socialdemokraterna.se/upload/webbforalla/ak/umea/Omr%C3%A5destidningar%202014/Nyhetsbladet%202014.pdf> (Hämtad 2017-02-15).
- Näslund, Oskar Johannes. *Flottningsmateriel och flottledsbyggnader*. Stockholm: 1915.
- Odell, Susanne, 2018. Ruth Ingegerd Levander. Göteborg. *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*. <https://skbl.se/sv/artikel/IngegerdLevander> (Hämtad 2018-09-13).
- Olofsfors Bruk – Flygfältet. <http://olofsforsbruk.nu/?om-bruket=flygfaltet> (Hämtad 2017-04-22).

- Olofsson, Sven Ingemar. *Hörnefors historia*. Umeå: 1964.
- Olofsson, Sven Ingemar. *Umeå stads historia 1888-1972*. Umeå: 1972.
- Advect Packing Umeå. *Om oss*. <http://www.advect.se/om-oss> (Hämtad 2017-01-24).
- *Programtablåer 1925, 1929, 1934, 1941, 1945, 1950... - 78-varvare*. <http://78-varvare.atSPACE.cc/tabla.htm> (Hämtad 2017-02-16).
- Redaktionskommitté. *Umebygdas hembygdsbok – Om soldattorpens och Brännlandsbygdens historia*. Umeå: 1993.
- Riksarkivet. *Tegs byarkiv*.
- Rötter. Avbytarforum. 2009-06-20. *Bilder tagna av Berndt Lundstedt i Umeå* (Hämtad 2018-12-18).
- Sandviks Ångsåg AB. https://sv.wikipedia.org/wiki/Sandviks_Ångsåg_AB (Hämtad 2017-01-10).
- Sjöhistoriska museet / DigitalMuseum, Fartygsmodell. *Hjulångaren Norrland*. <https://digitalmuseum.se/021025738884/fartygsmodell/media> (Hämtad 2017-04-22).
- Sjöström, Carin. *Täfte-häfte*. 2001.
- Skeppsvik före 1990 – Minne från Sävarådalen och Holmön (Mish). <http://minne.no-ip.org/msh/thumbnails.php?album=51> (Hämtad 2017-01-25).
- *Ski Factories in Sweden (Sverige) - Wooden Cross Country Skis*. <http://www.woodenskis.com/SverigeSkidFabrik.htm>. Hämtad (2017-01-07).
- Skullhasitt. Holmsund. Impregneringen. <http://www.skullhasitt.se/holmsund/impnen/index.html> (Hämtad 2018-01-29).
- Stads- och kommunhistoriska institutet. *Ortshistoria.se*.
- Statistiska centralbyrån. *Folkräkningar 1910-1960*.
- Statistiska centralbyrån. *Serien Historisk statistik för Sverige*.
- Statistiska centralbyrån. *Sjöfart 1970*. Stockholm.
- Statistiska centralbyrån. *Statistisk tidskrift 1903*. Stockholm.
- Statistiska centralbyrån. *Statistisk årsbok för Sverige*. 1914-1971.
- Steckzén, Birger. *Scharinska firman 1824-1924, berättelse om en släkt och ett handelshus från Västerbotten*. 1924.
- Stensson, Lennart. *Grisbacka: Från bondby till stadsdel*. Umeå. Amundsson, Ragnar, kapitlet *Grisbacka kvarn*. Umeå 1998.
- Stiftelsen Natur- och Kulturvårdsleden i Umeälvens dalgång. Baggbole sågverk – Ume Älvdal. <http://umealvdal.se/besöksomraden/baggbole/baggbole-sagverk/> (Hämtad 2018-12-14).
- Stiftelsen Ume Älvdal. *Grisbacka besöksområde*. <http://www.umea.se/besöksomraden/grisbacka.4.556cfb9512e83b5a7c28000510.html>.
- Stiftelsen Ume Älvdal. *Skeppstaden Umeå*. <http://www.umea.se/besöksomraden/teg/skeppstaden.4.4166f9b6137178df8731da.html>.
- Stiftelsen Ume Älvdal. *Sofiehem/Gimonäs besöksområde*. <http://www.umea.se/besöksomraden/sofiehemgimonas.4.29f3c911272ace80388009704.html>.
- Stiftelsen Ume Älvdal. *Ön*: <http://umealvdal.se/besöksomraden/on/>.
- Studiecirkel, Vuxenskolan. *Röbäck förr och nalta nu*. 1986.
- Studiecirkeln Sörfors historia. *Sörfors – en förändringens bygd*. Sammanställt av Löfqvist, Gun-Mari och Martin. Umeå:1987.
- Studiegrupp. *Boken om Stöcksjö*. Sammanställt av Nystedt, Rikard. 1991.
- Svensk Industrikalender 1932, 1947 och 1963.
- Svensk, Rune. *Tegelbruk i Västerbotten*. Skellefteå Museum. 1985.
- Svenska Järnvägsklubben. Skriftserie 57. *Järnvägsdata*. Malung:1992.
- Svenska Järnvägsklubben. Skriftserie 84. Diehl, Ulf och Nilsson, Stefan. *Hilding Carlsson och hans rälsbussar*. Stockholm: 2010
- Svensk tidskrift för industriellt rättsskydd / 1926. runeberg.org/indratt/1926/0292.html (Hämtad 2019-01-14).
- Sveriges Handelskalender 1903, 1904, 1931, 1932, 1939, 1942, 1960, 1970, 1980, 1990 och 2000.
- *Sveriges Kommunikationer Nr 3 den 1 mars 1958*. Förlags A.-B. Sveriges Kommunikationer. Stockholm: 1958.
- *Sävar bruk*. https://sv.wikipedia.org/wiki/Sävar_bruk (Hämtad 2018-11-15).
- Tafvelin Heldner, Magdalena. *Sofiehems träsliperi – En dokumentation om arbete och fritid av elva industriarbetare*. Västerbottens läns hembygdsförening, Acta Bothniensis occidentalis, 0347-8114 ; 15, Umeå: 1995.
- Tarifföreningens Delegation i Stockholm och Svenska Brandtarifföreningen, Stockholm.
- Tavelnsjö Hembygdsförening *Tavelnsjö – Från seklets början* Umeå: 1994.
- Televerket. *Sveriges officiella statistik*.

- Thelaus, Erik, *Gamla vykort från Umeå. En bildsvit med text av Erik Thelaus*. Västerbottens läns hembygdsförening, Acta Bothniensis occidentalis, 0347-8114:201998. Umeå.
- *Tidskriften Västerbotten*, 1969:3, 1971:3, 1972:4, 1976:1-2, 1981:1, 1981:3, 1987:2, 1992:3, 1993:1-2, 1995:1, 1995:4, 1998:2 och 2002:3. Tidskrift producerad av Västerbottens museum för Västerbottens läns hembygdsförbund. Umeå.
- Transportstyrelsen. *Flygtendenser 2-2010*. Norrköping.
- *Träsnidaren - En bostadsrättsförening i Umeå*.
<http://www.trasnidaren.nu/fakta/historia/> (Hämtad 2017-01-10).
- *Umeå Airport*.
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f9/Ume%C3%A5_Airport%2C_V%C3%A4sterbotten%2C_Sweden_%289664587280%29.jpg (Hämtad 2017-04-22).
- Umeå Mejeriaktiebolag. *Minnesskrift över Umeå Mejeriaktiebolag dess tillkomst och utveckling 1908-1943*. Umeå:1943.
- *Umeå Taxi*.
https://sv.wikipedia.org/wiki/Ume%C3%A5_Taxi (Hämtad 2017-04-22).
- *Umeå Taxi 50 år, jubileumsskrift i ord och bild*. 1980.
- *Umeåtryckeri börjar med processfritt / signprint.se*.
<http://signprint.se/2012/05/24/umeastryckeri-borjar-med-processfritt/> (Hämtad 2017-01-10).
- *Umeå vill mer. Portal för Umeå – kommun, universitet och näringsliv. Skogen – en berättelse*.
<http://www.umea.se/arkiv/langaartiklar/artiklar/skogenenberattelse.5.63fc4d3e13e555aa526249f.html> (Hämtad 2017-04-03).
- *Umeåhistoria: Renmarksplanen – Vasaplan*.
<http://www.omnibuss.se/forum/index.php?to pic=17270.0> (Hämtad 2017-01-29).
- Umeå kommun, samhällsbyggnadskontoret. *Byggnadsordning för. Sofiehem och Ålidhem. – ett förhållningssätt till stadsdelarnas karaktärsdrag*. Umeå: 1980.
- Umeå Stadsarkiv. Hamndirektionens arkiv. *Uppgifter rörande trafik och uppbörden i Umeå hamn. 1. fartygs- och prämtrafiken. Kungl. Maj:ts och Rikets Kommerskollegium*. 1903-1970.
- United States Census Bureau. *Historical Statistics of the United States: Colonial Times to 1970*.
<https://www.census.gov/library/publications/1911/compendia/statab/33ed.html> (Hämtad 2017-11-08).
- Valeur, Christian. *Papper och massa i Västerbotten och Norrbotten – Från pappersbruk till processindustri*. 2003.
- Vasabåtarna, nostalgi.
<http://www.vasabatarna.se/> (Hämtad 2017-04-21).
- Westerlund, Lars. *Hundra år av nyheter med Västerbottens-Kuriren*. Umeå: 2000.
- Wikner, Mikael, Historieskolan, *Västerbottens-Kuriren*, 8 september 2014.
- Wikner, Mikael, Historieskolan, *Västerbottens-Kuriren*, 7 november 2016.
- Västerbottens idrottshistoriska sällskap.
- Västerbottens-Kuriren 1915-10-02, 1917-08-17, 1937-08-25, 1946-03-01, 1947-05-19, 1947-08-12, 1950-11-14, 1953-01-08, 1968-09-30, 1968-11-25, 1971-09-16, 2013-01-22 och 2017-07-20.
- Västerbottens museum. *Baggböle – Kåddis – Brännland – Klabböle. Inventering och bevarandeförslag. Kulturhistoriska undersökningar*. Umeå: 1984.
- Västerbottens museum. *Böle och Teg – Inventering och bevarandeförslag, kulturhistoriska undersökningar*. Umeå: 1983.
- Västerbottens museum. *Holmsund. Inventering och bevarandeförslag. Kulturhistoriska undersökningar*. Umeå: 1983.
- Västerbottens museum, fotoarkivet. 001, A 2106-1, B 4091, B 2521, Br 220, Br 1761, Br 2381, Br 4854, Br 5509, Br 5540, Br 6790, Br 8720, Br 9070, Br 11337, Br 12548, C 234, C 339, C 981, C 3883, J 1843, J 1844, J 1852, K132-1, K175-3 och *Gamla Umeå i bild 50:3*.
- Västerbottens museum – Utforska – Samlingar – Fotoarkivet.
<https://samlingar.vbm.se/items/show/121473> (Hämtad 2018-11-19).
- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Företag och företagare - Bryggerier.
forum.vbm.se/raid-mirror/texter/pdf/foretag-hist/bryggerier.pdf (Hämtad 2018-11-13).
- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Företag och företagare – Fabriker och verkstäder. forum.vbm.se/data/texter/pdf/foretag-hist/fabr-tvatt-o-glasverkstad.pdf (Hämtad 2018-11-20).
- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Företag och företagare – Sågverk.
<http://forum.vbm.se/data/texter/pdf/foretag-hist/gamla-sagverk-doc.pdf> (Hämtad 2018-11-13).
- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Allmänt och blandat - Gamla Röbbäcksbilder - Industri.
<http://forum.vbm.se/data/texter/rbk1.0/data/Byggnader/INDUSTRI.HTM> (Hämtad 2018-02-20).

- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Företag och företagare - Skoaffärer och skomakare.
forum.vbm.se/data/texter/pdf/foretag-hist/skoaffarer-och-skomakare-1.pdf (Hämtad 2018-11-13).
- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Företag och företagare – Taxirörelser.
<http://forum.vbm.se/data/texter/pdf/foretag-hist/taxi-o-droskstationer.pdf> (Hämtad 2017-04-22).
- Västerbottens museum lokalhistoria Umeå – Allmänt och blandat - Umeå stads historia
<http://forum.vbm.se/data/texter/pdf/umea-stads-historia.pdf> (Hämtad 2018-11-17).
- Västerbottens slakteriförening 1962, 1963.
Årsredogörelse och revisionsberättelse.
Umeå.
- Yxberg (signatur), Rucklig förstadsbild från Ålidbacken, *Västerbottens-Kuriren*, 19 maj 1947.
- *Ålö AB.*
https://sv.wikipedia.org/wiki/%C3%851%C3%B6_AB (Hämtad 2017-01-15).

Industrier och samfärdsel i Umeå kommun

När Umeå vid sekelskiftet 1900 återhämtar sig efter den förödande stadsbranden 1888 är staden med omland ännu en utpräglad jordbruksbygd med staden som centrum för handel och sjöfart.

Inom det som nu är Umeå kommun finns då cirka 200 sysselsatta inom småindustri och hantverk. När Egil Unander Scharin 1910 uppför en fabrik för produktion av mekanisk pappersmassa – slipmassa får Umeå den första exportindustrin. 70 år senare är antalet sysselsatta inom industri 8 600 och 2 200 inom samfärdsel.

Vid denna tid upplever världen en snabb utveckling inom flera teknikområden. 1892 får Umeå elektrisk ström från ett ångkraftverk som snart blir ersatt med vattenkraft från Umeälven. Umebornas liv förändras när samfärdseln utvecklas i form av järnväg, telegraf-telefon, båttrafik till Vasa, bussar, bilar, radio, TV, taxi och flyg.

Industrier och samfärdsel i Umeå kommun - 1800-talet till 1970-talet innehåller kronologiska sammanställningar över företag och projekt inom dessa teknikområden.

Boken är rikligt illustrerad med bilder från verksamheterna som boken omfattar.